

เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ: การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนา ตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

SUVARNABHUMI CIVILIZATION ROUTE: ENHANCEMENT OF BUDDHIST VALUE ACCORDING TO THE KING'S PHILOSOPHY FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ

ดร.เชษฐ์นิติภัทร พรหมชิน

ดร.ลักขณา สท้านไตรภพ

พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุญฺโญ (การัตน์)

รายงานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก

สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567

เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ: การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนา ตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

SUVARNABHUMI CIVILIZATION ROUTE: ENHANCEMENT OF BUDDHIST VALUE ACCORDING TO THE KING'S PHILOSOPHY FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ
ดร.เชษฐ์นิติภัทร พรหมชิน
ดร.ลักขณา สท้านไตรภพ
พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุญฺโญ (การัตน์)

รายงานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ 2) เพื่อศึกษาพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิจัยประเภทเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) จำนวน 16 รูป/คน โดยเก็บข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และหลักคำสอนพระพุทธศาสนาที่ปรากฏตามเส้นทางสุวรรณภูมิในการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชา นำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์นำเสนอเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า:

เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ โดยรวมแบ่งออกเป็น 3 เส้นทาง คือ 1) เส้นทางเอเชียกลางเชื่อมไปสู่ตะวันออกกลางถึงยุโรป (2) จากเอเชียกลางถึงประเทศจีนและตะวันออกไกล และ (3) จากเอเชียกลางไปสุดที่ตะวันออกเฉียงใต้

พระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ มีหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่มิได้ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเท่านั้น หากแต่ได้น้อมนำมาปรับใช้ และสั่งสมจนกลายเป็นแบบแผนการดำรงชีวิตของผู้คนในภูมิภาคสุวรรณภูมิอย่างเป็นรูปธรรม โดยสามารถสังเคราะห์ได้เป็น 3 ด้านสำคัญ ได้แก่ 1) หลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องคุณธรรมส่วนตน 2) หลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องคุณธรรมสังคม 3) หลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องการบริหารจัดการ

การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ แบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ 1) ด้านคุณธรรม-จริยธรรม 2) ด้านการศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาสุวรรณภูมิ 3) ด้านเศรษฐกิจและสังคม 4) ด้านเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม

องค์ความรู้ในการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ สามารถสรุปออกมาเป็น CCESB Model “รูปแบบเพชรราชา” ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงประโยชน์ในการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชา ซึ่งต้องผ่านกระบวนการกลั่นกรอง ฝึกฝน และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จึงจะสามารถเปล่งประกายและนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพในสังคม

คำสำคัญ: 1. อารยธรรมสุวรรณภูมิ, 2. คุณค่าพระพุทธศาสนา, 3. ศาสตร์พระราชา, 4. การพัฒนาอย่างยั่งยืน

ABSTRACT

This research aims to (1) study the Suvarnabhumi Civilization Route; (2) examine Buddhism in accordance with the King's Philosophy along the Suvarnabhumi Civilization Route; and (3) propose guidelines for creating Buddhist values based on the King's Philosophy for sustainable development along the Suvarnabhumi Civilization Route. This study employs a qualitative research approach, using documentary research and in-depth interviews with 16 key informants, including monks and lay participants. Data were collected from the Tipiṭaka, commentaries, and Buddhist teachings found along the Suvarnabhumi Route, focusing on the creation of Buddhist values in accordance with the King's Philosophy. The collected data were analyzed, synthesized, and presented through descriptive analysis.

The results of the research revealed that:

The Suvarnabhumi Civilization Route can generally be divided into three major routes: (1) the route passing through Central Asia, connecting to the Middle East and extending to Europe; (2) the route passing through Central Asia and reaching China and the Far East; and (3) the route extending from Central Asia to Southeast Asia.

Buddhism in accordance with the King's Philosophy along the Suvarnabhumi Civilization Route is not confined solely to teachings recorded in Buddhist scriptures; rather, these principles have been embraced, adapted, and accumulated over time until they have become a concrete way of life for people in the Suvarnabhumi region. These teachings can be synthesized into three major dimensions: (1) Buddhist principles concerning personal virtues, (2) Buddhist principles concerning social virtues, and (3) Buddhist principles concerning management and administration.

The creation of Buddhist values based on the King's Philosophy for sustainable development along the Suvarnabhumi Civilization Route can be categorized into four dimensions: (1) morality and ethics, (2) the study of the history of Buddhism in Suvarnabhumi, (3) the economic and social dimension, and (4) technology and the environment.

The body of knowledge for creating Buddhist values based on the King's Philosophy for sustainable development along the Suvarnabhumi Civilization Route

can be summarized as the CCESB Model, known as the “Royal Diamond Model.” This model reflects the value and benefits of cultivating Buddhist values in accordance with the King’s Philosophy, emphasizing that such values must undergo continuous refinement, practice, and development before they can truly shine and be effectively applied in society.

Keywords: 1. Suvarnabhumi Civilization, 2. Buddhist Values, 3. the King’s Philosophy, 4. Sustainable Development

กิตติกรรมประกาศ

วิจัยเรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ: การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน” นี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี ได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากหลายฝ่าย คณะผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณทุกท่าน ทุกฝ่ายเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณพระพรหมวชิรเมธาภรณ์, รศ.ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่ได้สนับสนุนให้บุคลากรได้มีผลงานวิจัย และกราบขอบพระคุณสถาบันวิจัยญาณสังวร ที่ได้ดำเนินการให้เกิดเป็นรูปธรรมขึ้นในครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณพระราชสุทธิวชิรเมธี, ผศ.ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส ที่ได้เมตตามอบโอกาส และสนับสนุนการบริหารจัดการทุนการวิจัยให้แก่คณาจารย์ในการสร้างสรรค์ผลงานวิชาการที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ กราบขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย ผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้ให้การสัมภาษณ์ข้อมูลในการทำวิจัย ตลอดถึงข้อแนะนำต่าง ๆ ที่เป็นคุณประโยชน์อย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณ รศ.ดร.สุวิญ รักสัตย์ ที่ปรึกษาโครงการวิจัย ที่ได้เสียสละเวลาอันมีค่าในการให้คำปรึกษา แนะนำ ชี้แนะแนวทางในการทำวิจัย ให้ความรู้ตลอดจนแนวทางแก้ไข และปรับปรุงข้อบกพร่องต่างๆ ด้วยความเอาใจใส่ตลอดมา และขอขอบคุณทีมงานวิจัยทุกท่านที่ได้ให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูล จัดทำข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลจนสำเร็จลงด้วยดี

หวังว่างานวิจัยฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยใน ฐานะมหาวิทยาลัยกลุ่ม 4 กลุ่มพัฒนาปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักศาสนา และเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาหลักธรรมที่ได้จากการบูรณาการองค์ความรู้ด้านศาสตร์พระราชาเพื่อเผยแพร่ความรู้แก่ภิกษุสามเณร รวมทั้งคฤหัสถ์ต่อไป ซึ่งคุณความดีที่เกิดจากการวิจัยครั้งนี้ ขอน้อมบูชาคุณพระพุทธ คุณพระธรรม คุณพระสงฆ์ คุณบิดามารดา คุณอุปัชฌาย์อาจารย์ ตลอดถึงทุก ๆ ท่านที่ได้อุปการคุณแก่คณะผู้วิจัย มาโดยตลอด

คณะผู้ทำวิจัย

19 เมษายน 2569

สารบัญคำย่อ

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ชุด 91 เล่ม ฉบับครบ 200 ปี แห่งราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช 2525 โดยมีอักษรย่อและคำอธิบายเต็มที่ใช้ในการอ้างอิง ดังต่อไปนี้

คำย่อ		**คำเต็ม**	
พระวินัยปิฎก			
วิ.ม.	วินยปิฎก	มหาวคฺค	
พระสุตตันตปิฎก			
ที.สี.	สุตฺตนฺตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขนฺธวคฺค
ที.ปา.	สุตฺตนฺตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวคฺค
ม.ม.	สุตฺตนฺตปิฎก	มชฺฌิมนิกาย	มชฺฌิมปณฺณาสก
สํ.นิ.	สุตฺตนฺตปิฎก	สํยุตฺตนิกาย	นิทานวคฺค
องฺ.จตุกฺก.	สุตฺตนฺตปิฎก	องฺคุตฺตรนิกาย	จตุกฺกนิปาต
องฺ.ปญฺจก.	สุตฺตนฺตปิฎก	องฺคุตฺตรนิกาย	ปญฺจกนิปาต
องฺ.ฉกฺก.	สุตฺตนฺตปิฎก	องฺคุตฺตรนิกาย	ฉกฺกนิปาต
องฺ.สตฺตก.	สุตฺตนฺตปิฎก	องฺคุตฺตรนิกาย	สตฺตกนิปาต
อง.อฏฺฐก.	สุตฺตนฺตปิฎก	องฺคุตฺตรนิกาย	อฏฺฐกนิปาต
องฺ.ทสก.	สุตฺตนฺตปิฎก	องฺคุตฺตรนิกาย	ทสกนิปาต
ขุ.ธ.	สุตฺตนฺตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	ธมฺมปท
ขุ.ชา.	สุตฺตนฺตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	ชาตก
ขุ.ม.	สุตฺตนฺตปิฎก	ขุทฺทกนิกาย	มหานิทฺเทส
อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก			
ขุ.ชา.อ.	ขุทฺทกนิกาย	ชาตกอฏฺฐกถา	
อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก			
อภิ.วิ.อ.	อภิธมฺมปิฎก	ธมฺมสงฺคณี	อฏฺฐสาลินีอฏฺฐกถา
อภิ.วิ.อ.	อภิธมฺมปิฎก	วิภงฺค	สมฺโมหวิโนทนีอฏฺฐกถา

ปกรณ์วิเสส

มิลินฺท. มิลินฺทปญฺหปกรณ

มหาวํส มหาวงฺสปกรณ

สำหรับการอ้างอิงตัวเลขที่อยู่ด้านหลังคำย่อของคัมภีร์ใช้ 2 แบบ ดังต่อไปนี้

1. แบบ 3 ตอน ใช้สำหรับอ้างอิงคัมภีร์พระไตรปิฎก กล่าวคือ เล่มที่/ข้อที่/หน้าที่ เช่น ที.สี 11/18/11-12 หมายถึง สุตฺตนฺตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวคฺค เล่มที่ 11 ข้อที่ 18 หน้าที่ 11-12

2. แบบ 2 ตอน ใช้สำหรับอ้างอิงคัมภีร์อรรถกถา กล่าวคือ เล่มที่/หน้าที่ เช่น สํ.ส.อ. 01/349-351 หมายถึง สังยุตตนิกาย สารัตถัปปกาสินีอัฏฐกถา เล่มที่ 1 หน้าที่ 349-351

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย **ก**

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ **ข**

กิตติกรรมประกาศ **ง**

สารบัญคำย่อ **จ**

สารบัญ **ช**

สารบัญตาราง **ญ**

สารบัญรูปภาพ **ฎ**

บทที่ 1 บทนำ **1**

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา 1

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย 3

1.3 ขอบเขตของการวิจัย 4

1.4 แผนดำเนินการวิจัย 6

1.5 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย 7

1.6 นิยามศัพท์ 8

บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง **9**

2.1 ความหมายของอารยธรรมสุวรรณ 9

2.2 เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ 11

2.3 คุณค่าอารยธรรมสุวรรณภูมิในปัจจุบัน 26

2.4 พระพุทธศาสนาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ 33

2.5 แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวกับศาสตร์พระราชา 56

2.6 หลักพุทธธรรมในศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ 78

2.7 สภาพพื้นที่ที่ศึกษา 105

2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 115

2.9 สรุปกรอบแนวความคิด 123

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย 124

3.1 รูปแบบการวิจัย 124

3.2 กำหนดพื้นที่การวิจัย 125

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย 126

3.4 การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย 129

3.5 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 130

3.6 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 131

3.7 การวิเคราะห์ข้อมูล 132

3.8 การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล 133

3.9 สรุป และการนำเสนอรายงานการวิจัย 134

บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล 135

4.1. การศึกษาเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ 136

4.2 การศึกษาพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ 147

4.3 การนำเสนอการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ 181

4.4 สรุปการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ 221

บทที่ 5 สรุปอภิปรายผลข้อเสนอแนะ 223

5.1 สรุปผลการวิจัย 223

5.2 อภิปรายผลการวิจัย 233

5.3 ข้อเสนอแนะ 236

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 236

5.3.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ 236

5.2.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัย 237

บรรณานุกรม **238**

ภาคผนวก **243**

ภาคผนวก ก 244

ภาคผนวก ข 250

ภาคผนวก ค 254

ภาคผนวก ง 256

ภาคผนวก จ 258

ประวัตินักวิจัย **275**

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1.1 แผนดำเนินการวิจัย 6

ตารางที่ 2.1 หลักพุทธธรรมกับสังคมในศาสตร์พระราชา 95

ตารางที่ 2.2 สรุปพุทธธรรมกับเทคโนโลยีในงานศาสตร์พระราชา 98

ตารางที่ 2.3 สรุปหลักพุทธธรรมกับสิ่งแวดล้อมในงานศาสตร์พระราชา 104

ตารางที่ 3.1 คุณสมบัติและเกณฑ์การคัดเข้าตามคุณสมบัติของกลุ่มตัวอย่างผู้เชี่ยวชาญ 16 รูป/คน 131

ตารางที่ 4.1 รหัสและความหมายของผู้ให้สัมภาษณ์ในการวิจัย 136

ตารางที่ 5.1 ชุดอธิบายโมเดล CCESB Model หรือ รูปแบบเพชรราชา 232

สารบัญรูปภาพ

หน้า

ภาพที่ 2.1 ภาพแสดงอารยธรรมแถบเอเชีย 16

ภาพที่ 2.2 เส้นทางเผยแผ่พระพุทธศาสนา 17

ภาพที่ 2.3 สุวรรณภูมิ ภูมิอารยธรรมเชื่อมโลก 18

ภาพที่ 2.4 ภาพตัวอย่างแผนที่ของออร์เทลิอุส แสดงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 19

ภาพที่ 2.5 แสดงความเชื่อมโยงสุวรรณภูมิ ภูมิอารยธรรมเชื่อมโลก 33

ภาพที่ 2 6 แสดงการสื่อสารในโลกปัจจุบัน 41

ภาพที่ 2.7 การบูรณาการพระพุทธศาสนาในมิติคุณค่า พื้นที่ และเวลาในดินแดน สุวรรณภูมิ 43

ภาพที่ 2. 8 แสดงแผนที่ความสัมพันธ์ของสุวรรณภูมิ พระพุทธศาสนา และศาสตร์พระราชา 61

ภาพที่ 2.9 สรุปแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับศาสตร์พระราชาในการศึกษานี้ 83

ภาพที่ 2.10 หลักพุทธธรรมกับเศรษฐกิจในงานศาสตร์พระราชา 89

ภาพที่ 2.11 สรุปหลักพุทธธรรมในศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ 110

ภาพที่ 2.12 กรอบแนวคิดในการวิจัย 128

ภาพที่ 3.1 ลำดับขั้นการสร้างแบบสัมภาษณ์ 132

ภาพที่ 4.1 แสดงแหล่งอารยธรรมในประเทศไทยที่พบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ 146

ภาพที่ 4.2 หลักฐานอารยธรรมสุวรรณภูมิใน 3 มิติ ในประเทศไทย 150

ภาพที่ 4.3 The Civilizational Routes of Suvarnabhumi 151

ภาพที่ 4.4 ความเชื่อมโยงสุวรรณภูมิกับวิถีชีวิต 166

ภาพที่ 4.5 วิถีชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา 186

ภาพที่ 4.6 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 188

ภาพที่ 4.7 คุณธรรม จริยธรรม (สุวรรณภูมิ) 193

ภาพที่ 4.8 คุณค่าประวัติศาสตร์ 210

ภาพที่ 4.9 ปรัชญาเศรษฐกิจและสังคม 216

ภาพที่ 4.10 ภูมิปัญญาสุวรรณภูมิ 226

ภาพที่ 4.11 แสดงผลสรุปการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชา
เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ 227

ภาพที่ 5.1 CCESB Model “รูปแบบเพชรราชา” 235

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

รากฐานของสังคมถ้าหากมีสิ่งที่สามารถยึดเหนี่ยวเป็นแรงบันดาลใจได้ ก็สามารถหลอมรวมพลังมนุษย์ให้สะท้อนออกมาเป็นคุณค่าด้านต่าง ๆ ได้ หลายประเทศพยายามนำทุนทางวัฒนธรรมออกมาเป็นพลังศรัทธาร่วมของสังคมในการรังสรรค์คุณค่าและมูลค่าในปัจจุบัน สำหรับประเทศไทยที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานก่อนประวัติศาสตร์ชาติไทย ก็มีทุนทางวัฒนธรรมร่วมอยู่ด้วย คือ สุวรรณภูมิ คำว่า “สุวัณณภูมิ” เป็นคำที่พบอยู่ในหลายภาษา ได้แก่ ภาษาบาลี “สุวัณณภูมิ” ภาษาสันสกฤตว่า “สุวรรณภูมิ” ภาษาจีนในอดีตว่า “จิ้นหลิน” ภาษากรีกโบราณว่า “Chryses” แปลว่า “แผ่นดินทอง” หรือ แปลโดยหมายความได้ว่า “ดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์ดุจดั่งทอง” หรือ “ดินแดนที่รุ่งเรืองด้วยทรัพย์สมบัติเพื่อผู้แสวงหาความร่ำรวย” แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของดินแดนสุวรรณภูมิต่อกลุ่มผู้ใช้ภาษาเหล่านั้น จนทำให้เกิดการแสดงเจตนารมย์ว่าสุวรรณภูมิอยู่ในประเทศของตน ๆ กอปรกับการศึกษาค้นคว้าดินแดนสุวรรณภูมิที่ผ่านมา มุ่งไปที่การแสวงหาหลักฐานเชิงโบราณคดีเป็นหลัก เพื่อยืนยันความมีอยู่ของดินแดนสุวรรณภูมิ แต่ก็อยู่ในกรอบของการยืนยันสุวรรณภูมิว่าอยู่ในพื้นที่ประเทศของตนเท่านั้น ต่อมีเมื่อโลกวิวัฒนาการไป การค้นพบหลักฐานจากหลายแหล่งจึงได้นำมาเชื่อมโยงหลักฐานที่ค้นพบกับแหล่งอื่น รวมถึงเส้นทางการมาของหลักฐาน ทำให้ประเด็นการยึดถือสุวรรณภูมิว่าเป็นดินแดนในประเทศของตนได้ลดความเข้มข้นลง แต่ก็ยังจำกัดอยู่เฉพาะความเป็นประวัติศาสตร์ (สมบูรณ์ วัฒนะ, 2564: 951-953)

สำหรับสุวรรณภูมิในฐานะที่ชาวพุทธรู้จัก เนื่องจากปรากฏหลักฐานคำนี้ในคัมภีร์อรรถกถาชาดก เรื่อง มหาชนกชาดก (ขุ.ชา.อ. 63/89) ซึ่งมีอายุประมาณ พ.ศ. 1000 ปี พระพุทธโฆษาจารย์เป็นผู้แต่งเรื่องประกอบคาถาชาดกดังกล่าว เนื้อเรื่องแสดงถึงการเดินทางของพระมหาชนกโพธิสัตว์จากเมืองมิถิลามาสู่สุวรรณภูมิเพื่อหาทุนทรัพย์กลับไปกอบกู้ราชสมบัติ แต่เรือล่มระหว่างทางที่จะมาถึงดินแดนแห่งนี้ อีกชาดกหนึ่งชื่อ สุสโสนทีชาดก ได้กล่าวถึงพญาครุฑได้ลักพามเหสีของพระเจ้าตัมพะชื่อว่า สุสโสนที หลบมาอยู่ที่สุวรรณภูมิ พระเจ้าตัมพะจึงส่งคนธรรพ์ชื่อสัคคะออกติดตามนาง เขามาถึงเมืองภารุกัจฉะแล้วลงเรือไปยังสุวัณณภูมิ พอถึงกลางทะเล เรือก็ล่ม คนธรรพ์เกาะไม้ลอยไปขึ้นเกาะนาคทีปะและพบนางสุสโสนทีที่เกาะแห่งนั้น หลักฐานที่ทำให้รู้จักดินแดนสุวรรณภูมิมากยิ่งขึ้นก็คือ คัมภีร์มหาวังสะ ซึ่งเป็นพงศาวดารของลังกา เชื่อว่าเป็นเรื่องเล่าสืบมาประมาณพุทธศตวรรษที่ 3 และบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรพุทธศตวรรษที่ 9 กล่าวถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ของพระเจ้าอโศกที่ส่งสมณทูตสายที่ 8 มาสู่สุวรรณภูมิ นำโดยพระโสณะและพระอุตตระ (วิ.มหา.อ. 01/09)

นอกจากนี้ ยังมีหลักฐานจากคัมภีร์มหาวังสะซึ่งบันทึกการส่งสมณทูตสายที่ 8 โดยพระเจ้าอโศก นำโดยพระโสณะและพระอุตตระมาสู่สุวรรณภูมิ ได้แสดงพรหมชาลสูตรแก่ชาวสุวรรณภูมิ ทำให้ตั้งอยู่ในไตรสรณคมณ์และเบญจศีล ได้แก่ จูฬศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล การประกาศพระธรรมครั้งนั้นทำให้ประชาชนชาวสุวรรณภูมิเกิดความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยและตั้งมั่นในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งอรรถกถาระบุว่ามีประชาชนประมาณ 60,000 คน บรรลุธรรมจากการฟังพระธรรมเทศนา นอกจากนี้ ยังมีบุตรหลานในตระกูลต่าง ๆ จำนวน 3,500 คน และกุลธิดา 1,500 คน เข้าบรรพชาอุปสมบท ส่งผลให้พระพุทธศาสนาหยั่งรากมั่นคงในดินแดนสุวรรณภูมิ (วิ.มหาวิ.อ. 1/112-113) ขณะเดียวกัน บทบาทของบูรพมหากษัตริย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึงการน้อมนำหลักธรรมราชาและทศพิธราชธรรมมาเป็นกรอบในการปกครองและพัฒนาประเทศเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน อันเป็นอุดมการณ์ที่ได้รับการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง ดังปรากฏในพระปฐมบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชทรงมีพระปฐมบรมราชโองการในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2493 ความว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” (ราชกิจจานุเบกษา, 2493: 84) การบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับการบริหารและการพัฒนาสังคมดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดองค์ความรู้และแนวปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมในศาสตร์พระราชาจนถึงปัจจุบัน ส่งผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคม ตลอดจนสร้างความสมดุลในการดำรงชีวิตของประชาชนในดินแดนสุวรรณภูมิ และพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงค้นคว้ามหาชนกชาดกตั้งแต่ พ.ศ. 2520 และทรงนิพนธ์มหาชนกใน พ.ศ. 2539 ข้อความตอนหนึ่งในพระราชนิพนธ์ว่า “...หนังสือนี้เป็นที่รักของข้าพเจ้า หนังสือนี้ไม่มีที่เทียม และจะเป็นที่เริงใจของผู้อ่าน ต้องการให้เห็นว่าสำคัญที่สุดคนเราทำอะไรต้องมีความเพียร ขอจงมีความเพียรที่บริสุทธิ์ ปัญญาที่เฉียบแหลม กำลังกายที่สมบูรณ์...” ซึ่งทำให้สุวรรณภูมิเป็นที่รู้จักแพร่หลาย และทรงพระราชทานนามสนามบินสุวรรณภูมิสะท้อนมิติการเชื่อมโยงโลกด้วยเทคโนโลยีอากาศ (สยาม ภัทรานุประวัติ และนาวิน โบษกรนัฏ, 2563) หลักฐานอื่น ๆ ได้แก่ คัมภีร์อรรถศาสตร์ของเกาฏิลยะที่กล่าวถึงความอุดมสมบูรณ์ด้วยไม้หอมและแผนที่ของปโตเลมี (พุทธศตวรรษที่ 8) ที่ระบุ Chryse Chora และ Chryse Chersonesus หรือคาบสมุทรทอง

ในช่วง 100 ปีที่ผ่านมา สุวรรณภูมิได้รับความสนใจจากนักประวัติศาสตร์ โบราณคดีและนักวิจัยอย่างต่อเนื่อง ซึ่งลักษณะความมีอยู่ของสุวรรณภูมิเมื่อแปลเป็นคุณค่า 5 มิติของสุวรรณภูมิ หรือ 5 Diamond Values of Suvarnabhumi) ที่สามารถต่อยอดสู่การพัฒนาศักยภาพของเมือง ได้แก่ 1) ด้านภูมิศาสตร์, กายภาพและทรัพยากร (Geography and Natural Resources) 2) ด้าน

การตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการของรัฐ (Settlement and Polity Development) 3) ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีวิทยาการและการผลิต (Sciences and Technology) 4) ด้านการค้าขาย พาณิชยการ และบริการ (Commercial, Trade and Service) และ 5) ด้าน ศิลปะ และวัฒนธรรม (Art Cultural and Civilization) (สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน), 2562: 29) ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมของภูมิภาค

ประเด็นที่ท้าทายต่อศักยภาพของชุมชน ในการนำทุนทางวัฒนธรรมสุวรรณภูมินี้มาเป็นการสร้างศรัทธาร่วมได้อย่างไร ปรัชญาสุวรรณภูมิเป็นรากฐานของคนไทยและคนในภูมิภาคอาเซียน การรู้จักนำของดีมีค่าออกมาใช้ในรูปของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเชิงนิเวศวิทยาตามเส้นทางที่มีร่องรอยสุวรรณภูมิอยู่เป็นเรื่องจำเป็นในการสร้างคุณค่าและมูลค่าได้ ในมิตินี้ก่อให้เกิดประโยชน์ทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรรมและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เส้นทางสุวรรณภูมิที่มีในอดีตครอบคลุมบริเวณกว้าง สำหรับโครงการวิจัยนี้มุ่งเน้นเส้นทางมณฑลนครไชยศรีซึ่งเป็นที่ตั้งมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในฐานะที่เป็นที่ตั้งของศูนย์รังสรรค์คุณค่าวัฒนธรรมธรรมสุวรรณภูมิปัจจุบัน ดังนั้น เพื่อให้เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิเชื่อมโยงกันในประเด็นเส้นทางรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ก็คือองค์ความรู้ที่ว่าด้วยเรื่อง“การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ครอบคลุมในทุกมิติ ด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม พระราชประสงค์ของพระองค์ คือ การพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่และด้านจิตใจของประชาชนคนไทยเป็นสำคัญ เป้าหมายในการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ การพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกระดับ เพื่อปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน โดยต้องคำนึงเรื่อง ความเชื่อทางศาสนา เชื้อชาติ สภาพภูมิศาสตร์ การรักษาสิ่งแวดล้อมที่มีคุณภาพส่งเสริมเศรษฐกิจที่ยั่งยืน การพัฒนาทักษะและการศึกษาที่คุณภาพ การเสริมสร้างสังคมที่มีความเท่าเทียม โดยมุ้งเน้นให้ประชาชนมีความสุข (กุสุมา รักษมณี, 2564)

ด้วยเหตุนี้จึงสนใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่องนี้ คือ “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ: ทางการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน” เพื่อตอบโจทย์การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals - SDGs) ในการดำเนินชีวิตของยุคแห่งการใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสำหรับสร้างฐานคิดและฐานวัฒนธรรม

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

1.2.2 เพื่อศึกษาพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

1.2.3 เพื่อนำเสนอแนวทางการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ: การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยการศึกษาข้อมูลที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) เพื่อให้ทราบรายละเอียดของประเด็นสำคัญที่ศึกษาและครอบคลุมเนื้อหาสาระอย่างครบถ้วน พร้อมกันนี้ ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์ (In-depth Interview) ทำให้ทราบถึงข้อมูลเชิงลึกที่มีรายละเอียดชัดเจน โดยสามารถนำมาวิเคราะห์ในเชิงตรรกะได้ (Analytical Induction) โดยผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ดังนี้

1.3.1 ขอบเขตด้านเอกสาร

1) เอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ ข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากแหล่งข้อมูลเบื้องต้น เป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ซึ่งคณะผู้วิจัยรวบรวมคำตอบจากผู้สัมภาษณ์ และการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์

2) เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ ข้อมูลที่คณะผู้วิจัยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องจากเอกสารหลักฐาน เช่น ประวัติพระพุทธศาสนาในเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ ประวัติและสภาพพื้นที่สุวรรณภูมิในมณฑลนครไชยศรี จังหวัดนครปฐม หลักพุทธธรรมตามแนวศาสตร์พระราชา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร หนังสือ งานวิจัย และข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น วารสารวิชาการ บทความวิชาการ บทความวิจัย ตลอดจนข้อมูลสถิติที่รวบรวมไว้โดยหน่วยงานราชการหรือสถาบันการศึกษาหรือแหล่งข้อมูลซึ่งเป็นที่ยอมรับได้เว็บไซต์ต่างๆ ทั้งของไทยและต่างประเทศ

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิจากอดีตถึงปัจจุบัน หลักคำสอนพระพุทธศาสนาที่ปรากฏตามเส้นทางสุวรรณภูมิในการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมีขอบเขตด้านเนื้อหาแบ่งตามตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1) ขอบเขตของเนื้อหาในการศึกษาความหมายอารยธรรมสุวรรณภูมิ เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ สภาพพื้นที่ที่ศึกษา และคุณค่าอารยธรรมสุวรรณภูมิในปัจจุบัน

2) ขอบเขตของพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวกับศาสตร์พระราชา 4 ด้านคือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม

ด้านเทคโนโลยี และด้านสิ่งแวดล้อม รวมทั้งศึกษาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา หลักการและแนวคิดที่สอดคล้องกับแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9

3) ขอบเขตของการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ ขอบเขตด้านนี้ศึกษาวิธีการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนา โดยใช้วิธีวิเคราะห์ สังเคราะห์เนื้อหากำหนดขอบเขตในงานวิจัยนี้เป็น 4 ด้าน คือ

1) การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาด้านคุณธรรม จริยธรรม

2) การรังสรรค์คุณค่าด้านการศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาสุวรรณภูมิ

3) การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชา ด้านเศรษฐกิจและสังคม

4) การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชา ด้านเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม

1.3.3 ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์

งานวิจัยนี้กำหนดกลุ่มประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยใช้เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวข้องกับการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จะเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ประสบการณ์ ด้านสุวรรณภูมิศึกษา ด้านพระพุทธศาสนา และด้านศาสตร์พระราชา โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์รวมทั้งสิ้นจำนวน 16 รูป/คน โดยแบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

(1) ผู้เชี่ยวชาญด้านสุวรรณภูมิศึกษา 6 รูป/คน

(2) ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา 6 รูป/คน

(3) ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสตร์พระราชา 4 รูป/คน

เกณฑ์คัดเข้า

1. เป็นผู้มีองค์ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องที่ผู้วิจัยได้ทำการวิจัย ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ประสบการณ์ ด้านสุวรรณภูมิศึกษา ด้านพระพุทธศาสนา และด้านศาสตร์พระราชา

2. เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องที่ผู้วิจัยได้ทำการวิจัย ได้แก่ กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Subjects)

3. เป็นผู้มีภาวะที่ไม่ขัดแย้งหรือมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์

4. เป็นผู้ยินยอม สมัครใจ ให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์

เกณฑ์คัดออก

1. เป็นผู้ไม่มีองค์ความรู้ ไม่มีความเข้าใจในเรื่องที่ผู้วิจัยได้ทำการวิจัย

2. เป็นผู้ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องที่ผู้วิจัยได้ทำการวิจัย

3. เป็นผู้มีภาวะที่ขัดแย้งหรือมีสุขภาพร่างกายไม่แข็งแรงสมบูรณ์

4. เป็นผู้ไม่ยินยอม ไม่สมัครใจ ไม่ให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์

1.3.4 ขอบเขตด้านพื้นที่

ขอบเขตพื้นที่สุวรรณภูมิในมณฑลนครไชยศรี จังหวัดนครปฐม

1.3.5 ของเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยได้กำหนดช่วงระยะเวลาในการทำวิจัยไว้ในระหว่างเดือนกรกฎาคม 2567 ถึง เดือนมิถุนายน 2568

1.4 แผนดำเนินการวิจัย

ระยะเวลาทำการวิจัย ตลอดระยะเวลา 1 ปี ตั้งแต่ วันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ.2567 ถึง วันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ.2568 สรุปเป็นแผนการดำเนินการวิจัยตลอดระยะโครงการ

ตารางที่ 1.1 แผนดำเนินการวิจัย

ปีที่ดำเนินการวิจัย	กรกฎาคม 2567			มิถุนายน 2568								
ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1. ศึกษาด้านเนื้อหาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	→	→	→									
2. เรียบเรียงข้อมูล และตรวจสอบความถูกต้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎก และเอกสารที่เกี่ยวข้อง			→	→								
3. ประเมินและวิเคราะห์ข้อมูล				→	→							
4. ออกแบบเครื่องมือ และทดสอบเครื่องมือ					→	→						
5. ปฏิบัติการและทำการดำเนินการวิจัยเก็บข้อมูลการวิจัย						→	→					
6. ถอดผลการสัมภาษณ์ ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์และครบถ้วน								→	→			
7. วิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผล									→	→		
8. เรียบเรียงผลการศึกษานำมาสรุปผลการวิจัย										→	→	
9. รายงานผลการดำเนินโครงการวิจัยและเผยแพร่ตามช่องทางต่าง ๆ											→	→

1.5 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยนี้ สามารถบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นแนวทางในการนำไปปรับประยุกต์ใช้ และปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมในแต่ละด้าน ดังนี้

ด้านวิชาการ

1) ทำให้ทราบเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

2) ทำให้ทราบและเข้าใจหลักพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

3) ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับศาสตร์พระราชาบนเส้นทางสุวรรณภูมิที่มีพระพุทธศาสนาเป็นฐาน

ด้านสังคม

1) ทำให้ได้แนวทางการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

2) ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญทางพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

3) องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยสามารถนำไปให้ต่อยอดให้เกิดเพื่อประโยชน์ต่อสังคมได้โดยเฉพาะในแง่ของการใช้แนวทางศาสตร์พระราชาเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในวงกว้างต่อไป

ด้านนโยบาย

ผลจากการวิจัยคาดว่าจะตอบโจทย์พันธกิจ (Mission) ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยว่า “ให้การศึกษา วิจัย ส่งเสริมและให้บริการวิชาการทางพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ รวมทั้งการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม” และสอดคล้องกับการจัดกลุ่มสถาบันอุดมศึกษา พศ. 2564 ในกลุ่มที่ 4 กลุ่มพัฒนาปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักศาสนา อธิบายความได้ว่างานวิจัยเรื่องนี้เป็นการรังสรรค์คุณค่าศาสตร์พระราชาบนเส้นทางสุวรรณภูมิที่มีพระพุทธศาสนาเป็นฐาน อีกประการหนึ่งยังจะเป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดการบริการวิชาการทางพระพุทธศาสนาจากการศึกษาหลักธรรมที่ได้จากการบูรณาการองค์ความรู้ด้านศาสตร์พระราชาเพื่อเผยแพร่ความรู้แก่ภิกษุสามเณร รวมทั้งคฤหัสถ์ต่อไป

ด้านเศรษฐกิจ

1) ทำให้ได้ยุทธศาสตร์ทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามเส้นทางที่ศึกษา

2) ทำให้กระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนเชิงรายได้และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตามแนวพระพุทธศาสนากับศาสตร์พระราชา

3) ทำให้เกิดกระแสการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เชิงสร้างสรรค์ในการนำมาเป็นทุนทางสังคมเพื่อสร้างคุณค่าและมูลค่าได้

1.6 นิยามศัพท์

1.6.1 เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ หมายถึง เส้นทางที่มีร่องรอยอารยธรรมสุวรรณภูมิปรากฏผ่านโบราณวัตถุทางพระพุทธศาสนาบนเส้นทางมณฑลนครไชยศรี

1.6.2 การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนา หมายถึง การนำปรัชญาสุวรรณภูมิที่ตั้งบนฐานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและแหล่งโปราณวัตถุสุวรรณภูมิที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนามากำหนดเป็นทุนทางชุมชนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้คุณค่าและสืบสานสร้างศรัทธาร่วมให้แก่ชุมชนและสังคม

1.6.3 การศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาสุวรรณภูมิ หมายถึง รูปแบบการศึกษาประวัติแนวใหม่ที่เสริมสร้างแรงบันดาลใจหรือการนำประวัติศาสตร์มาสร้างมูลค่าและคุณค่าในการดำเนินชีวิต

1.6.4 ศาสตร์พระราชา หมายถึง การน้อมนำพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่ได้พระราชทานองค์ความรู้และภูมิปัญญาแก่ปวงชนชาวไทยมากำหนดเป็นหลักในการปฏิบัติ การพัฒนา การครองตน เพื่อสร้างวิถีชีวิตให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมั่นคงสันติสุขและยั่งยืนในมิติทั้ง 4 ด้าน คือ 1) ด้านคุณธรรม จริยธรรม 2) ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา 3) ด้านเศรษฐกิจและสังคม 4) ด้านเทคโนโลยีและด้านสิ่งแวดล้อม

1.6.5 การพัฒนาอย่างยั่งยืน หมายถึง แนวทางการพัฒนาที่ส่งเสริมหรือสนับสนุน ความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ลดทอนความสามารถของชนรุ่นหลังในการบรรลุเป้าหมาย พร้อมกับรักษาความสามารถของระบบธรรมชาติไว้ ด้วยความเชื่อมโยงและสัมพันธ์ตามแนวศาสตร์พระราชาในมิติ 4 ด้าน คือ 1) ด้านคุณธรรม จริยธรรม 2) ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา 3) ด้านเศรษฐกิจและสังคม 4) ด้านเทคโนโลยีและด้านสิ่งแวดล้อม

บทที่ 2
แนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัย เรื่อง **เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ: การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน** มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ 2) เพื่อศึกษาพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ เป็นการศึกษาความเป็นมาและแนวคิดเกี่ยวกับสุวรรณภูมิ ความสัมพันธ์ระหว่างสุวรรณภูมิกับพระพุทธศาสนา ปรัชญาและการดำเนินชีวิตในโลกยุคปัจจุบัน เป็นการศึกษาสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนที่สะท้อนต่อวิถีวัฒนธรรมสุวรรณภูมิ และงานวิจัยทางด้านนี้เพื่อใช้เป็นข้อมูลสร้างกรอบแนวคิดต่อไปตามประเด็นศึกษา ดังนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับอารยธรรมสุวรรณภูมิ
2.2 เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ
2.3 คุณค่าอารยธรรมสุวรรณภูมิในปัจจุบัน
2.4 พระพุทธศาสนาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ
2.5 แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวกับศาสตร์พระราชา
2.6 หลักพุทธธรรมในศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ
2.7 สภาพพื้นที่ที่ศึกษา
2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2.9 สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 ความหมายของอารยธรรมสุวรรณ

สุวรรณภูมิเป็นแนวคิดมีเหมือนไม่มี แต่จะกล่าวไม่มีก็เหมือนมีอยู่จริง ที่กล่าวอย่างนี้เนื่องจากว่า สุวรรณภูมินั้นเป็นดินแดนปรัมปราที่มีมาแต่โบราณ นานจนไม่อาจนับเป็นปี พ.ศ. หรือหลายปีล่วงมาแล้ว ไม่มีร่องรอยชัดเจน แทบจะกล่าวไม่ได้ว่าสุวรรณภูมินั้นมีอยู่จริง แต่ก็พบหลักฐานที่กล่าวถึงสุวรรณภูมิในที่ต่าง ๆ ซึ่งพิสูจน์ว่า สุวรรณภูมินั้นมีอยู่จริงเช่นกัน ดังนี้ในประเด็นนี้จึงกล่าวถึงแนวคิดและความเป็นมาของสุวรรณภูมิที่มีการกล่าวถึงในหลากหลายที่มา

คำว่า “สุวัณณภูมิ” เป็นคำที่พบอยู่ในหลายภาษา ได้แก่ ภาษาบาลี “สุวัณณภูมิ” ภาษาสันสกฤตว่า “สุวรรณภูมิ” ภาษาจีนในอดีตว่า “จิ้นหลิน” ภาษากรีกโบราณว่า “Chryses” แปลว่า

“แผ่นดินทอง” หรือ แปลโดยหมายความได้ว่า “ดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์ดุจดั่งทอง” หรือ “ดินแดนที่รุ่งเรืองด้วยทรัพย์สมบัติเพื่อผู้แสวงหาความร่ำรวย” แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของดินแดนสุวรรณภูมิต่อกลุ่มผู้ใช้ภาษาเหล่านั้น จนทำให้เกิดการแสดงเจตนารมย์ว่าสุวรรณภูมิอยู่ในประเทศของตน ๆ กอปรกับการศึกษาค้นคว้าดินแดนสุวรรณภูมิที่ผ่านมา มุ่งไปที่การแสวงหาหลักฐานเชิงโบราณคดีเป็นหลัก เพื่อยืนยันความมีอยู่ของดินแดนสุวรรณภูมิ แต่ก็อยู่ในกรอบของการยืนยันสุวรรณภูมิว่าอยู่ในพื้นที่ประเทศของตนเท่านั้น

สุวรรณภูมินอกจากมีความหมายว่าเป็นดินแดนอันอุดมสมบูรณ์ด้วยแร่ธาตุทรัพยากรทางธรรมชาติแล้ว ยังหมายถึง ดินแดนที่รุ่งเรืองไปด้วยธรรมะ ที่เรียกว่า “แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง” แผ่นดินธรรม แผ่นดินทองเป็นสำนวนเรียกพื้นที่ที่มีความสุขสงบ คนที่อยู่มีธรรมะ ความมีธรรมะของคนจึงเป็นสัญลักษณ์แห่งทอง คือ ความอุดมสมบูรณ์ด้วยศีลธรรมและความสงบสุข ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นดินแดนที่มีพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองสืบเนื่องมาโดยตลอด นับแต่ครั้งที่พระมหาชนกโพธิสัตว์จะเดินทางมาสู่ดินแดนแถบนี้เพื่อทำการค้าขายหาทุนทรัพย์ไปกอบกู้ราชสมบัติคืน ก็มีชีวิตเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนั้น สุวรรณภูมิยังมีความหมายเชิงชาติพันธุ์วิทยา คือ เป็นดินแดนของชนเผ่าที่มีผิวสีเหลืองเหมือนทองอาศัยอยู่เป็นส่วนมาก ชนชาติเผ่าพันธุ์ที่มีผิวสีเหลือง เป็นชนเผ่ามองโกลอยด์ (Mongoloid) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองในภูมิภาคเอเชียตะวันออก เอเชียกลาง เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียเหนือ เอเชียใต้ อาร์กติก ทวีปอเมริกา และหมู่เกาะแปซิฟิก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ "Three Great Races" (3 เผ่าพันธุ์หลัก) แนวคิดการจำแนกมนุษย์ตามลักษณะทางกายภาพในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งเสนอโดย Georges Cuvier ได้แบ่งมนุษย์ออกเป็นกลุ่มใหญ่ เช่น คอเคซอยด์ มองโกลอยด์ และนิกรอยด์ โดยกลุ่มที่เรียกว่า ‘มองโกลอยด์’ ถูกอธิบายว่ามีลักษณะบางประการ เช่น ผิวโทนเหลืองถึงน้ำตาล เส้นผมตรงและค่อนข้างหยาบ รูปศีรษะค่อนข้างกลม ใบหน้ากลม โหนกแก้มเด่น และดวงตาสีเข้ม (Cuvier, 1817/1978) อย่างไรก็ตาม การจำแนกดังกล่าวถือเป็นกรอบคิดทางมานุษยวิทยาในอดีต ซึ่งในปัจจุบันไม่ได้รับการยอมรับในวงวิชาการ เนื่องจากไม่สามารถอธิบายความหลากหลายทางชีวภาพของมนุษย์ได้อย่างถูกต้อง และมีความเสี่ยงต่อการสร้างอคติทางเชื้อชาติ (Montagu, 1942; Templeton, 2013)”

ตามแนวคิดของ Georges Cuvier นักธรรมชาติวิทยาและนักสัตววิทยาชาวฝรั่งเศส ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 ร่วมกับเผ่าพันธุ์คอเคซอยด์และนิกรอยด์ ลักษณะของชาวมองโกลอยด์ คือ มีผิวเหลืองหรือน้ำตาล ผมเหยียดตรง เส้นผมค่อนข้างหยาบ ขนตามตัวมีน้อย ศีรษะค่อนข้างกลมและแบน รูปหน้ากลม จมูกไม่กว้าง ไม่โด่ง โหนกแก้มนูนเห็นได้ชัดเจน เบ้าตาตื้น เปลือกตาอูม รูปตาเรียวนัยตาสีน้ำตาลหรือสีดำ ริมฝีปากบาง รูปร่างสันทัด เตี้ยถึงสูงปานกลาง

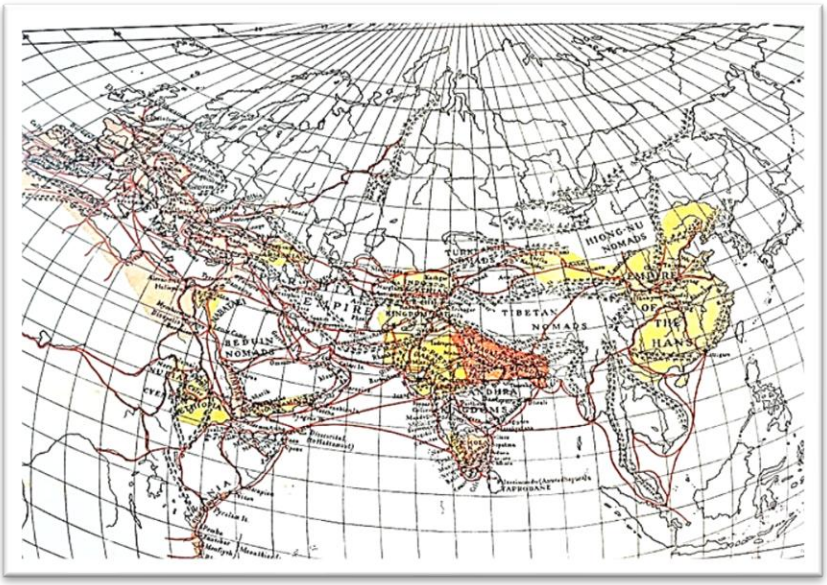
สรุปได้ว่า สุวรรณภูมิหมายถึง “แผ่นดินทอง” ที่สื่อถึง ดินแดนที่อุดมสมบูรณ์และรุ่งเรืองที่ทำให้หลายชาติพยายามชี้ว่าอยู่ในอาณาเขตของตน การตีความเชิงพุทธมองว่าเป็น “แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง” คือสังคมที่ผู้คนมีศีลธรรมและความสงบสุข ซึ่งสอดคล้องกับความเจริญของพระพุทธศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในเชิงชาติพันธุ์วิทยา สุวรรณภูมิหมายถึงถิ่นฐานของกลุ่มชนมองโกลอยด์ที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคเอเชียและหมู่เกาะโดยรอบมาแต่โบราณ

2.2 เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

การเดินทางของคนนั้นมีมาตลอดทั้งทางบกและทางทะเล มีทั้งการเดินทางเพื่อขยายดินแดน การค้า การศาสนา และการโยกย้ายถิ่นฐาน การเดินทางมีทั้งระยะใกล้และระยะไกล มีทั้งระหว่างเมืองและระหว่างอาณาจักร ดังนั้น เส้นทางสำคัญ ๆ จึงปรากฏบนแผนที่ มีการพบชิ้นส่วนวัตถุ สิ่งของโบราณอยู่ไปทั่วดินแดน โดยเฉพาะท่าเรือ หรืออู่อารยธรรมทั้งหลาย

2.2.1 เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิในทวีปเอเชีย

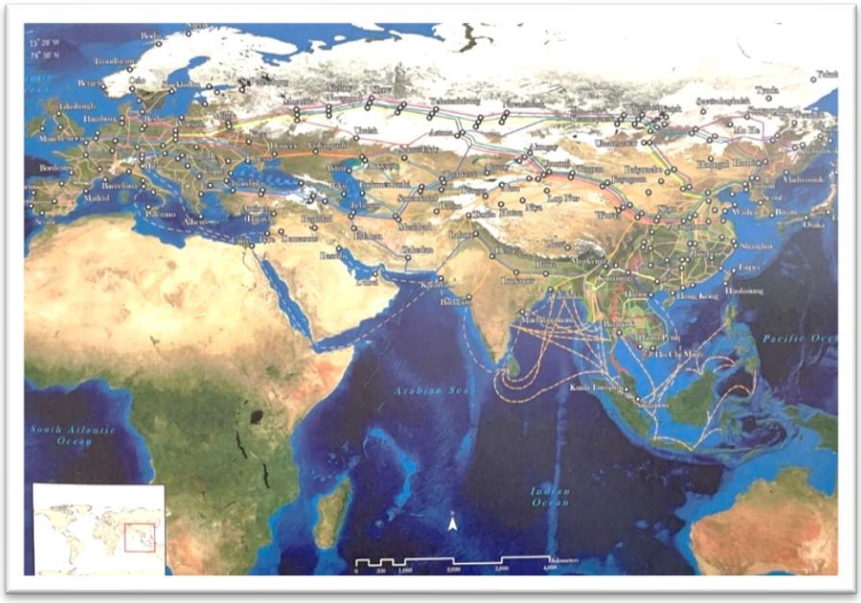
ในเส้นทางแถบเอเชียนั้น เมื่อพิจารณาแล้ว สามารถแบ่งออกเป็น 3 เส้นทางที่มีลักษณะเหมือนปากปลิง ดังนี้ 1) เส้นทางหนึ่งพาดผ่านเอเชียกลางเชื่อมไปสู่ตะวันออกกลางจนไปสุดที่ยุโรป 2) เส้นทางหนึ่งพาดผ่านเอเชียกลางไปสุดถึงประเทศจีนและตะวันออกไกล 3) เส้นทางหนึ่งพาดผ่านจากเอเชียกลางไปสุดที่ตะวันออกเฉียงใต้ ดังภาพ

ภาพที่ 2.1 ภาพแสดงอารยธรรมแถบเอเชีย

ที่มา : สุวรรณภูมิ ภูมิอารยธรรมเชื่อมโลก, Gistda, 2562

เส้นทางผ่านเอเชียกลางเชื่อมไปสู่ตะวันออกกลางถึงยุโรปและเส้นทางหนึ่งพาดผ่านเอเชียกลางไปสุดถึงประเทศจีนและตะวันออกไกล นั้นต่อมามีการบรรจบเส้นทางเข้าด้วยกันพาดผ่านขึ้นไปด้านบน ภายหลังกลายเป็นเส้นทางสายไหม (Silk Route) จุดบรรจบกันจึงอยู่ที่บากเตรีย (Baktria) กาชการ์ (Kashgar) และโขตาน (Khotan) เส้นทางโบราณนี้เป็นเส้นทางค้าขายไปตะวันตกผ่านบามิยันเข้าสู่เปอร์เซียไปทะลุถึงตุรกี (Asia Minor) ถ้าหากเดินไปทางตะวันออกก็จะไปถึงโขตาน กุฉะ และตุนหวง (Dunhuang) ดินแดนแถบนี้เรียกว่า เอเชียกลาง (Central Asia) ในอดีตนั้นนับได้ว่า เป็นเส้นทางสำคัญไม่ว่าจะเรื่องการค้าขาย การเดินทัพ และเส้นทางศาสนา มี 3 เทือกเขาสำคัญกั้นดินแดนหลายประเทศ ได้แก่ เทือกเขาฮินดูกูช (Hindu Kush) เทือกเขาการาโกรัม (Karakoram) และเทือกเขาเอลบูร์ซ (Elbrus) ดินแดนแถบนี้กลายเป็นเส้นทางเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเวลาต่อมา ดังภาพ

ภาพที่ 2.2 เส้นทางเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ที่มา : สุวรรณภูมิ ภูมิอารยธรรมเชื่อมโลก, Suvarnbhumi Tera Incognita, Gistda, 2562

เส้นทางที่ลงมาทางตะวันออกเฉียงใต้ เรียกว่า เส้นทางสุวรรณภูมิ (Suvannabhumi Route) เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิเป็นเสมือนเส้นทางที่ไปสู่ดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ หากใครได้มายังสุวรรณภูมิมักเปลี่ยนชีวิตได้ คงเป็นคำกล่าวขานกันในยุคนั้น ในอดีตจึงมีนักแสวงโชคทั้งหลายมุ่งหวังที่จะมายังดินแดนสุวรรณภูมิสักครั้งเพื่อให้ชีวิตได้สมหวัง คัมภีร์อรรถศาสตร์ ซึ่งเป็นงานของกาฏิลยะ หรือ จาณักยะ อัครมหาเสนาบดีของพระเจ้าจันทรคุปต์ ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์เมารายะ

(ก่อนคริสตศักราช 324–187 ปี) ระบุว่า สินค้าอย่างหนึ่งที่มาจากสุวรรณภูมิคือไม้กฤษณา (Gharu Wood) (จิสด้า, 2562 : หน้า 159) เป็นสินค้าที่มีคุณค่า ใครต่อใครก็อยากมาเพื่อนำกลับไป

1) หลักฐานจากประเทศทางตะวันตก

หลักฐานที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งเป็นนักแผนที่ของกรีกคือ ปโตเลมี ที่ได้ทำแผนที่ดินแดนที่เรียกว่า สุวรรณภูมิ (Chryses) ประมาณพุทธศตวรรษที่ 8 แม้มิได้กล่าวถึงเกาะ Chryse แต่กล่าวถึง Chryse Chora และ Chryse Chersonesus ซึ่งแปลตามภาษาได้ว่า สุวรรณภูมิ กับ คาบสมุทรทอง

ภาพที่ 2.3 สุวรรณภูมิ ภูมิอารยธรรมเชื่อมโลก

ที่มา : สุวรรณภูมิ ภูมิอารยธรรมเชื่อมโลก, Suvarnbhumi Tera Incognita, Gistda, 2562

ภาพที่ 2.4 ภาพตัวอย่างแผนที่ของออร์เทลิอุส แสดงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
ที่มา : https://raremaps.com

2) หลักฐานในภาษาไทย

ผลงานการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับสุวรรณภูมิในบันทึกประวัติศาสตร์ และหลักฐานโบราณคดีในภาษาไทยชิ้นสำคัญที่นำมาประกอบการทบทวนนั้น ประกอบด้วยงาน “พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา” ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงตรวจชำระจากต้นฉบับที่กรมหลวงวงศาธิราชสนิททรงชำระ แล้วสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงพระนิพนธ์คำอธิบายเพิ่มเติม ใน พ.ศ. 2455 งาน “สยามกับสุวรรณภูมิ” โดยหลวงวิจิตรวาทการ พ.ศ. 2476 โดยมีเรื่อง “เมืองทองหรือสุวรรณภูมิ” โดยขุนศิริวัฒนอาณาทร (ผล ศิริวัฒนกุล) พ.ศ. 2479 ซึ่งมีการค้นคว้าและวิเคราะห์เจาะจงเป็นพิเศษ

จากนั้นในปี พ.ศ. 2481 มีงานเรื่อง “แหลมอินโดจีนสมัยโบราณ” โดยพระยาอนุมานราชธน พ.ศ. 2500 เรื่อง “สุวรรณภูมิและทวารวดีอยู่ที่ไหน?” โดยขจร สุขพานิช พ.ศ. 2510 เรื่อง “สุวัณณภูมิ” โดยธนิต อยู่โพธิ์ พ.ศ. 2515 เรื่อง “สุวรรณภูมิ” โดยปริวาท ทรรศนสฤษดิ์ พ.ศ. 2517-21 “สุวรรณภูมิอยู่ที่ไหน” โดยมานิต วัลลิโภดม พ.ศ. 2536 “ตำนานและประวัติศาสตร์ไทย” ฉบับ 80 ปี ท่านจันทร์ โดยหม่อมเจ้าจันทร์จิรายุวัฒน์รัชนี พ.ศ. 2543 “สุวรรณภูมิอยู่ที่นี่ ที่ลุ่มน้ำจระเข้สามพันย่านแม่กลอง-ท่าจีน” โดยศรีศักร วัลลิโภดม พ.ศ. 2545 “สุวรรณภูมิอยู่ที่นี่ ที่แผ่นดินสยาม” โดยสุจิตต์ วงศ์เทศ พ.ศ. 2546 “สุวรรณภูมิ ดินแดนทองแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” โดยประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ พ.ศ. 2547 “สุวรรณภูมิในนิทาน” โดยกุสุมา รักษมณี พ.ศ. 2548 “สุวรรณภูมิจากหลักฐานโบราณคดี” โดยผาสุข อินทราวุธ พ.ศ. 2549 “สุวรรณภูมิ ต้นกระแสประวัติศาสตร์ไทย” และ “สุวรรณภูมิ ศูนย์กลางการค้าข้ามภูมิภาค 2 มหาสมุทรที่พระเจ้าอโศกส่งพุทธศาสนามาถึงครั้ง

แรก ต้นกระแสประวัติศาสตร์ไทย เมื่อ 2,500 ปี มาแล้ว” โดยสุจิตต์ วงษ์เทศ พ.ศ. 2552 “รูปเขียนดึกดำบรรพ์ สุวรรณภูมิ 3,000 ปีมาแล้ว” โดย อพิสิทธิ์ ธีระจารุวรรณ พ.ศ. 2558 “ศรีวิชัยในสุวรรณทวีป” โดยอมรา ศรีสุชาติ พ.ศ. 2559 “รอยทางพระพุทธศาสนาแรก ๆ จากอินเดียถึงไทย” โดยบัญชา พงษ์พานิชและคณะ ที่ขยายผลจาก “รอยลูกปัด” (พ.ศ. 2552) “ปฐมบทพระพุทธศาสนาในภาคใต้ประเทศไทย” (พ.ศ. 2557) และ “อู่ทอง...ที่รอการฟื้นคืน ผ่านรอยลูกปัดและพระพุทธศาสนาแรกเริ่มในลุ่มน้ำแม่กลอง-ท่าจีน” (พ.ศ. 2558) พ.ศ. 2560 “สุวรรณภูมิ กับ เส้นทางสายไหมทางทะเลและรัฐโบราณในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ช่วงก่อน พ.ศ. 1100” โดยสฤษดิ์พงศ์ ขุนทรง และ พ.ศ. 2560 “เอกสารและข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับสุวรรณภูมิศึกษา” โดย รศ.ดร.รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง และคณะ มีข้อคิดความเห็นเน้นการเสนอถึงพิกัดตำแหน่งของสุวรรณภูมิเป็นส่วนใหญ่ อาทิ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการดังนี้

หลวงวิจิตรวาทการ (2476: 13-18) ให้ทัศนะไว้ว่า ขอบเขตดินแดนสุวรรณภูมิตามที่เรียกขานในเอกสาร ตำนานต่าง ๆ นับจากแม่น้ำพรหมบุตรในอินเดียไปทางตะวัน ออกจนถึงปากแม่น้ำโขงในเวียดนาม และจากพรมแดนยูนนานในจีน ลงไปจนตลอดแหลมมลายู สอดคล้องกับดินแดนที่ต่างชาติเรียกว่าอินโดจีน ซึ่งมีพลเมืองของสุวรรณภูมิอยู่ 9 กลุ่มหลัก ประกอบด้วย จามปา มลายู มอญ พม่า เขมร ละว้า ญวน ไทย ลาว กับกลุ่มเล็ก ๆ อื่น ๆ อีกจำนวนมาก

ขจร สุขพานิช (2500: 61) ให้ทัศนะไว้ว่า อ่าวจินหลิน คืออ่าวสุวรรณภูมิ อาณาจักรพันพัน คือ อาณาจักรสุวรรณภูมิ มีเมืองนครปฐมที่ก้นอ่าวเป็นราชธานี สุวรรณภูมิอยู่ทางฝั่งตะวันตกของอ่าวไทย มีนครปฐมเป็นแหล่งเจริญ โดยมีอาณาจักรบริเวณคอคอดกระ ที่รวมลงไปถึงอาณาจักรดินแดง หรือ รกฺตมฺริตฺติกที่เมืองไทรบุรี ซึ่งตั้งขึ้นก่อน ส่วนเกาะสุมาตราอยู่นอกสุวรรณภูมิ เรียกว่าสุวรรณทวีป

ขุนศิริวัฒนอาณาทร (ผล ศิริวัฒนกุล) พ.ศ. 2479 ให้ทัศนะไว้เกี่ยวกับสุวรรณภูมิว่า “จีนเรียกว่ากิมหลินหรือกิมตั๋ง โดยนัยแปลว่าอาณาเขตต์ทอง โรมันเรียกว่าไครสหรือไครเส โดยนัยแปลว่าเมืองทอง และกรีกเรียกว่าไครเสหรือไครเส เชอรโสเนโสส โดยนัยแปลว่าเมืองทอง หรือเมืองทองเชอรโสนีส” โดยได้สรุปว่าจากหลักฐานต่าง ๆ ทั้งฝ่ายกรีก โรมัน อินเดีย และ จีน ด้วยเหตุผลทางท่าเรือและการค้าขาย เหตุผลทางเรื่องปรัมปรา และภูมิฐานบ้านเมือง กับเหตุผลทางตำนานศาสนาและโบราณวัตถุ ประกอบกับหลักฐานทางโบราณคดี ที่พบในขณะนั้น แถบนครปฐม ลพบุรี ว่าสุวรรณภูมิไม่ได้ตั้งอยู่ที่ดินแดนแถบลุ่มน้ำพรหมบุตร สุมาตรา และตังเกี๋ย มีความเป็นไปได้มากสุดที่บริเวณดินแดนมอญ คาบสมุทรไทยหรือแหลมทอง กับลุ่มน้ำเจ้าพระยา และมีความเป็นได้มากกว่าที่จะเป็นเขตประเทศไทย มากกว่าเขตดินแดนมอญที่สะเทิม-เมาะตะมะ”

ธนิต อยู่โพธิ์ (2553) ให้ทัศนะไว้ว่า เสนอถึงสุวรรณภูมิที่ปรากฏในจดหมายเหตุกรีก-โรมัน คือ Periplus of the Erythrean Sea และ ตำราภูมิศาสตร์ของ Claudius Ptolemy ที่กล่าวถึง

ดินแดนทอง ตามภาษากรีกว่า Chryse ที่สอดคล้องกับที่จดหมายเหตุจีนเรียกว่าแดนทอง หรือกิมหลิน หรือจินหลิน โดยมีเมืองอู่ทองเป็นราชธานีแรก และเป็นเมืองสำคัญในทางการเมืองการปกครอง นครปฐมเป็นเมืองสำคัญ ทางศาสนา และอาณาจักรสุวรรณภูมิ มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หรือก่อนกว่าและคงอยู่ถึงราวพุทธศตวรรษที่ 8 หรือ 9 แล้วเสื่อมลงหลังอาณาจักรฟูนันเข้มแข็งขึ้น ในขณะที่จากหลักฐานทางฝ่ายจีน ได้ยกข้อเสนอของ Paul Wheatley ใน The Golden Khersonese ในประเด็นเกี่ยวกับจินหลินว่า “..ที่ว่าอ่าวใหญ่ ของจินหลิน อยู่ทางตะวันออกของแหลมมลายูนั้น อาจโต้เถียงได้ยาก แต่ข้าพเจ้าชอบที่จะเห็นว่าตรงกับปากอ่าวเล็ก ๆ ของ กรุงเทพฯ มากกว่าที่จะหมายถึงอ่าวสยามทั้งหมด ซึ่งอย่างน้อยที่สุดเมื่อสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 3 ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 8 ดูเหมือนจะเป็นเพียงส่วนหนึ่งของ Chang-hai หรืออ่าวสยามใน สมัยนั้น จินหลินอาจเป็นประเทศที่ตั้งอยู่รอบฝั่งทะเลแถวปากอ่าวสยามก็ได้” (สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน), 2562) ดังนั้น สุวรรณภูมิ หมายถึงดินแดนที่อุดมด้วยแร่ทองคำ ดินแดนแห่งทอง ที่หมายถึงสำริด ที่มีสีคล้ายทอง และหมายถึงดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ มีผลการศึกษาถึงที่ตั้งว่า คือ ดินแดนเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งผืนแผ่นดินและหมู่เกาะ โดยมีศูนย์กลางใน 2 บริบท คือ ศูนย์การค้าและศูนย์ความเจริญทางพระพุทธศาสนา ศูนย์การค้ามีข้อเสนอของนักวิชาการไว้ 4 แห่ง คือที่เมืองอู่ทอง สุพรรณบุรี ที่เมืองไชยา สุราษฎร์ธานี และ สุวรรณทวีป บริเวณคาบสมุทรมาเลย์กับจินหลินบนฝั่งเหนือของอ่าวสยาม ส่วนศูนย์กลางพุทธศาสนา นักวิชาการตั้งไว้ 2 แห่ง คือ ที่เมืองสะเทิม ในพม่าตอนล่าง และพระปฐมเจดีย์ที่นครปฐม ซึ่งพบหลักฐานการติดต่อ ค้าขายและการตั้งถิ่นฐานของชาวอินเดีย เจริญสืบต่อมาถึงสมัยประวัติศาสตร์ เป็นต้นว่า เมืองอู่ทอง กลายเป็นศูนย์กลางของรัฐทวารวดี เมืองออกแก้วกลายเป็นเมืองท่าสำคัญของรัฐฟูนัน เมืองไปถาโนกลายเป็นเมืองสำคัญรุ่นแรกของศรีเกษตร และภาคใต้ของไทยกลายเป็นส่วนหนึ่งของศรีวิชัย อนึ่งมีประเด็นที่น่าตั้งข้อสังเกตว่า สุวรรณภูมิที่หมายถึงดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นี้เป็นดินแดนที่หมายปองของพ่อค้าชาวอินเดีย (ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม, 2561: 30) ชาวจีน ชาวอาหรับ ชาวกรีก เป็นต้น ที่เข้ามาค้าขายและประกอบกิจการต่างๆเพื่อแสวงหาความร่ำรวย และนำทรัพย์สินเงินทองกลับไปประเทศของตน จึงได้ขนานนามดินแดนแห่งนี้ว่า แผ่นดินทอง หรือดินแดนทอง โดยเรียกตามภาษาของตน เช่น สุวรรณภูมิ (อินเดีย) และ Golden Khersonese (กรีก-โรมัน) เป็นต้น แสดงให้เห็นว่า สุวรรณภูมิ ที่มีมาก่อนการเข้ามาของพระพุทธศาสนา เป็นดินแดนที่มีความยิ่งใหญ่มาก่อนแล้ว (สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน, 2562) จึงดึงดูดให้พ่อค้าจากนานาประเทศเข้ามาค้าขายเป็นศูนย์กลางทางการค้าแห่งหนึ่งของโลกในเวลานั้น

พระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศ มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้มีพระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก” ที่ทรงหมุดหมายให้สุวรรณภูมิเป็นดินแดนแห่งความหวังของผู้คนจากถิ่นต่าง ๆ ในการเดินทางมาหาความรู้ ประสบการณ์และความร่ำรวยกลับไป ต่อมาพระองค์ทรงราชทานชื่อท่า

อากาศยานนานาชาติแห่งใหม่ของประเทศไทย ที่อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ว่า “สุวรรณภูมิ” มีความหมายว่า “แผ่นดินทอง” ตัวสะกดอักษรโรมันคือ “Suvarnabhumi” เป็นคำภาษาสันสกฤต แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า “Golden Land” เมื่อวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2543 และเสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์การก่อสร้างในวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2545 นับเป็นการหมุดหมายตำแหน่งที่ตั้ง “สุวรรณภูมิ” ลงบนพื้นพิภพอย่างชัดเจนเป็นครั้งแรกในโลก นำมาซึ่งการรับรู้อย่างกว้างขวาง ด้วยตำแหน่งที่ตั้งที่อยู่กึ่งกลางภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงทำให้เป็นศูนย์กลางการคมนาคมเสมือนประตูเชื่อมโยงกับทั่วโลก อันเป็นบริบทสำคัญของ “สุวรรณภูมิ” จากอดีตกาลมาจนถึงปัจจุบัน และสืบเนื่องต่อไปในอนาคต (สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน, 2562)

สรุปได้ว่า ในทางประวัติศาสตร์ ดินแดนสุวรรณภูมิในอดีตหมายถึงภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปัจจุบัน เมื่อราวสองพันกว่าปีมาเคยเป็นดินแดนศูนย์กลางการค้าที่อุดมสมบูรณ์ มีผู้เดินทางมาค้าขายที่ประสบความสำเร็จ ร่ำรวย เพราะมีแร่เงินแร่ทอง พืช พันธ์ ธัญญาหาร อุดมสมบูรณ์ จนได้รับขนานนามจากนานาประเทศที่เข้ามาค้าขาย เหมือนเข้ามาขุดทองว่า “ดินแดนทอง” ซึ่งชาวอินเดียเรียกตามภาษาของตนว่า “สุวรรณภูมิ” สุวรรณภูมิ เป็นทั้งชุมทางย่านผ่านไปมา และชุมชนที่ผู้คนจากหลากหลายมาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน รวมทั้งแลกเปลี่ยนผลิตผล ทั้งจากสุวรรณภูมิเอง และจากแดนดินอื่นๆ ที่ค่อยๆ พัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์และสินค้า แลกเปลี่ยนวัฒนธรรม กระทั่งพัฒนาเป็นเมืองท่า และสถานีการค้า ตามด้วยการเกิดเป็นนคร รัฐ ก่อนที่จะยกระดับพัฒนาต่อเป็นนครรัฐ และอาณาจักรต่างๆ ในยุคสมัยถัดมา และดินแดนแห่งนี้ยังคงมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เนื่องจากมีการติดต่อกับนานาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอินเดีย จีน อาหรับ และโลกตะวันตก เรื่อยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่ดำรงมากว่าสองพันปี และกลายเป็นประเทศต่างๆ ในปัจจุบัน อันสะท้อนให้เห็นว่าดินแดนสุวรรณภูมิมีความเจริญรุ่งเรืองในทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมแล้วในสมัยเมื่อกว่า 2000 ปี

2.2.2 เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิในประเทศไทย

ในประเทศไทยพบหลักฐานร่องรอยอารยธรรมสุวรรณภูมิมากมาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) ไชยา (Chaiya)

ไชยาเมืองเก่าแก่ มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาค่อนข้างยาวนาน ไชยาเคยเป็นหลวงของอาณาจักรศรีวิชัยที่เจริญรุ่งเรืองมาก เป็นศูนย์กลางการปกครองและการค้าขายกับต่างประเทศรวมทั้งเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เคยอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรตามพรลิงค์แห่งเมืองนครศรีธรรมราชในฐานะหัวเมือง ต่อมาอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรสุโขทัย และในพ.ศ. 2328 สมัยรัตนโกสินทร์ช่วงสงครามเก้าทัพ พม่ายกกองทัพมาบุกเข้าตีที่เมืองชุมพรและตีลงใต้

เรื่อยมาถึงเมืองไชยาพร้อมกับเผาเมือง โบราณสถานต่าง ๆ ถูกทำลายเหลือไว้แต่เพียงซากปรักหักพังไว้เป็นอนุสรณ์

ไชยาสมัยอาณาจักรศรีวิชัยเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบมหายาน ถือว่าเป็นเส้นทางสายไหมอีกเส้นทางหนึ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาข้ามคาบสมุทร ในปีพ.ศ.1214 หลวงจีนอี้จิง ท่านได้เดินทางมาพักอยู่ที่นี่ 2 เดือนก่อนที่จะเดินทางต่อไปยังอินเดียทางตอนใต้ ท่านได้บันทึกไว้ว่า “พุทธศาสนาแบบมหายานเจริญรุ่งเรืองในอาณาจักรศรีวิชัย ประชาชนส่วนใหญ่ทางแหลมมลายูนับถือพระพุทธศาสนา” ต่อมาติดต่อกับพ่อค้าชาวอาหรับมุสลิมที่เดินทางผ่านไปยังจีนนำศาสนาอิสลามมาเผยแพร่คนในย่านนี้จึงได้รับนับถือศาสนาอิสลาม ลักษณะพระพุทธศาสนาที่โดดเด่นในอาณาจักรศรีวิชัยคือพระพุทธศาสนามหายาน นิกายวัชรยาน พระพุทธศาสนามหายานได้เข้ามาเผยแผ่ที่นี่จากมหาวิทยาลัยนาลันทา ประเทศอินเดีย โดยมีพระจากอินเดียมาเผยแผ่ที่นี่และพระจากอาณาจักรศรีวิชัยเดินทางไปศึกษายังมหาวิทยาลัยนาลันทา พบจารึกพ.ศ. 1403 กล่าวว่า พระเจ้าพลบุตรเทวะ กษัตริย์แห่งอาณาจักรศรีวิชัยเชื้อสายไศเลนทร์ได้สร้างวัดไว้สำหรับผู้แสวงบุญของชาวศรีวิชัยที่ได้เดินทางไปศึกษาพระธรรมที่นาลันทาและพระเจ้าเทวปาละได้มอบรายได้จากหมู่บ้านจำนวนหนึ่งเป็นค่าดูแลรักษา จากหลักฐานนี้แสดงให้เห็นว่าราชวงศ์ศรีวิชัยกับราชวงศ์ปาละของอินเดียมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน การมีศาสนาเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ทำให้ผู้คนที่มีศรัทธาในสิ่งเดียวกันช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างเอื้ออารี

จากศิลปกรรม ศิลปวัตถุและโบราณสถานของไชยามากมายแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาที่สูงส่งและลึกซึ้งที่สั่งสมและบ่มเพาะมาของบรรพชนในย่านนี้ นอกจากนั้น ด้วยหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาก็ช่วยกล่อมเกลาจิตใจผู้คนในย่านนี้ให้เป็นคนที่มีน้ำใจอัธยาศัยไมตรีต่อเพื่อนมนุษย์ไม่จำกัดเชื้อชาติ เพศชั้นวรรณะแต่ประการใด

2) ซับจำปา (Sab Champa)

เมืองโบราณซับจำปา มรดกทางวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่ของไทยสมัยทวาราวดี มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ยืนยันถึงการมีมนุษย์อาศัยอยู่ที่นี่มาตั้งแต่ยุคก่อนประวัตศาสตร์ราว 2500 ปี จากแผนผังของเมืองซับจำปาที่กว้างใหญ่มีพื้นที่ราว 400 ไร่และมีคูน้ำคันดินล้อมรอบเมืองถึง 2 ชั้น นับว่าเป็นเมืองที่มีความเจริญมั่งคั่งเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่สมัยทวารวดี ความยิ่งใหญ่ของเมืองซับจำปาคือการสามารถสร้างอาณาจักรของตนเองให้ยิ่งใหญ่ได้โดยไม่ได้ตั้งอยู่ใกล้ลุ่มแม่น้ำสายสำคัญ อาศัยเพียงน้ำซับที่ไหลผ่านใต้ดินจากป่าดงพญาเย็นกลายเป็นลำธารที่มีน้ำตลอดปี ภูมิปัญญาของมนุษย์เมื่อได้รับการพัฒนาไปในทางที่ถูกต้องย่อมสำเร็จประโยชน์ได้ในที่ทุกสถานและในกาลทุกเมื่อ นครซับจำปาเองก็เช่นกัน แม้เราจะยังไม่อาจได้สรุปเรื่องราวความเป็นมาของนครซับจำปาที่สมบูรณ์และชัดเจนนัก แต่จากหลักฐานที่ปรากฏทำให้เราได้เห็นถึง การใช้สติปัญญาของมนุษย์พัฒนาสร้างเมืองสร้างที่อยู่อาศัย สร้างสรรค์งานศิลปกรรมที่น่าทึ่งหลายประการ และหลักฐานชิ้นสำคัญที่ค้นพบเป็น

จำนวนมากที่นครซับจำปา ก็คือ หินแกะสลักพระธรรมจักร รูปกวางหมอบและศิลาจารึกที่เป็นตัวอักษรภาษาบาลี อันแสดงถึงคนนครซับจำปานับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างลึกซึ้ง ศิลาจารึกซับจำปา เนื้อหาของศิลาจารึกเป็นเนื้อหาของพระธรรมจักรกัปปวัตนสูตรที่ว่าด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 อริยสัจ 4 นอกจากนั้นก็มีพุทธอุทาน คาถาธรรมบท เป็นต้น ล้วนเป็นหลักคำสอนที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท และหินแกะสลักพระธรรมจักรและกวางมอบก็แสดงให้เห็นถึงการแสดงปฐมเทศนาคือพระธรรมจักรกัปปวัตตนสูตรที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี ยังผลให้หัวหน้าปัญจวัคคีย์คือพระโกณฑัญญะได้บรรลุดวงตาเห็นธรรม

การสร้างกำแพงคูเมืองป้องกันนครอย่างแข็งแรงและหลายชั้น การยึดมั่นในบวรพระพุทธศาสนาการมีแหล่งอาหารแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์นับว่า นครซับจำปาคือนครที่ยิ่งใหญ่ เป็นนครที่มั่งคั่งมั่นคงมีความสุขและมีคุณธรรม สิ่งหนึ่งที่จะเป็นเช่นนี้ได้ก็คงด้วยอาศัยหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาช่วยขัดเกลาอุปนิสัยใจและเป็นที่พึ่งพิงของชาวนครซับจำปานั้นเอง

3) นครปฐมโบราณ (Ancient Nakhon Pathom)

นครปฐมโบราณหรือเมืองนครชัยศรีดินแดนแห่งอารยธรรมสมัยทวารวดี เป็นเมืองโบราณก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยา มีร่องรอยแห่งความเจริญรุ่งเรืองในยุคพุทธศตวรรษที่ 11-16 มีขอบเขตพื้นที่ของเมืองค่อนข้างกว้างใหญ่จากกำแพงคูเมืองยาว 3.6 กิโลเมตร กว้าง 2 กิโลเมตร มีพระสถูปเจดีย์วัดวาอารามอยู่โดยรอบโดยมีพระประโทนเจดีย์เป็นจุดศูนย์กลางเมือง กฎแห่งความเปลี่ยนแปลงยังคงทำหน้าที่ของตนเองเสมอ ความเปลี่ยนแปลงแห่งยุคสมัยจะเปลี่ยนเร็วหรือช้าอาจขึ้นอยู่กับอัตราความเร่งของเหตุปัจจัยแวดล้อม เราจะเห็นได้จากยุคนี้ทุกอย่างเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วจนแทบจะตามไม่ทัน เมืองนครปฐมโบราณ เนื่องจากเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ชายฝั่งลุ่มน้ำ มีทางออกทางทะเลจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อให้เกิดการสร้างเมืองนครชัยศรีหรือนครปฐมโบราณขึ้นและกลายมาเป็นเมืองศูนย์กลางค้าขายกับต่างประเทศระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับชุมชนภายนอกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กลายเป็นเมืองท่าชายฝั่งมีพ่อค้านักเดินเรือแวะมาค้าขายและขึ้นฝั่งที่นี่ สิ่งที่ตามมาคือความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการที่สำคัญทั้งทางสังคมและวัฒนธรรมดังปรากฏหลักฐานเชิงประจักษ์มากมาย

ด้านพระพุทธศาสนา จากโบราณสถานและโบราณวัตถุที่ปรากฏสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและความเชื่อศรัทธาของคนนครปฐมโบราณที่มีต่อพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งผ่านศิลปะวัตถุปูนปั้นเรื่องเล่าชาดก ซึ่งศิลปะเหล่านี้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของทวารวดีที่แตกต่างจากศิลปะของขอมและพุกาม นครปฐมโบราณจึงเป็นเมืองที่สะท้อนให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและความสงบร่มเย็นภายในจิตใจใต้ร่มคำสอนของพระพุทธองค์ แต่ก็น่าเสียดายที่ความต้องการการขยายเมืองใหม่ การสร้างถนนหนทางและการสร้างวัดใหม่ในยุคต่อมาได้มีส่วนทำลายหลักฐานที่ทรงคุณค่าของความเป็นเมืองนครปฐมโบราณไปเสียมากต่อมาก

4) ลพบุรี (Lob Buri)

ลพบุรีโบราณได้ชื่อว่า ลวปุระ ละโว้ และลพบุรีมาตามลำดับ ลพบุรีมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานปรากฏร่องรอยการอยู่อาศัยของมนุษย์ติดต่อกันมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ไม่น้อยกว่า 4,000 ปีจนถึงปัจจุบัน ลพบุรีมีความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ในการสร้างเมืองหริภุญไชย ตำนานชินกาลมาลีปกรณ์ได้กล่าวถึงการสร้างเมืองหริภุญไชยในปีพ.ศ.1204 ได้ส่งทูตล่องแม่น้ำปิงมายังเมืองลวปุระเพื่อขอเชื้อสายกษัตริย์จากลวปุระไปปกครอง กษัตริย์ลวปุระจึงได้โปรดให้พระนางจามเทวี พระราชธิดาไปปกครองเมืองหริภุญไชย พระนางจามเทวีเสด็จไปเมืองหริภุญไชยพร้อมด้วยพระภิกษุสมณพราหมณ์และช่างศิลปะเป็นจำนวนมาก พระนางได้ทรงสร้างวัดวาอารามประจำสี่มุมเมืองพร้อมด้วยพระเครื่องที่หริภุญไชยเพื่อปกปักรักษาเมือง จึงเป็นที่มาของตำนานพระคงพระรอดลำพูนในปัจจุบัน เหตุการณ์นี้แสดงให้เห็นว่า เมืองลวปุระสมัยนั้นกษัตริย์ผู้ครองเมืองมีบทบาทและความสำคัญยิ่งในการปกครองด้วยทศพิธราชธรรม แว่นแคว้นอื่นจึงได้ยอมรับและได้ส่งทูตมาขอเชื้อสายไปปกครองในแว่นแคว้นของตน ต่อมาในราวพุทธศตวรรษที่ 16-18 เมืองลวปุระตกอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรเขมร พออาณาจักรเขมรอ่อนแอลงในปลายพุทธศตวรรษที่ 18 จึงแยกตัวเป็นรัฐอิสระ เหตุการณ์สำคัญที่เป็นรอยต่อประวัติศาสตร์อีกเรื่องหนึ่งคือในราวพุทธศตวรรษที่ 19 พบหลักฐานว่า เมืองลพบุรีน่าจะเป็นเมืองที่พระเจ้าอู่ทองเคยครองราชย์มาก่อน ก่อนที่จะย้ายไปสถาปนาอาณาจักรอยุธยา ต่อมา พ.ศ.2199-2231 สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ทรงสถาปนาเมืองลพบุรีเป็นราชธานีแห่งที่สองในสมัยกรุงศรีอยุธยา ต่อมาสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์โปรดให้สถาปนาเมืองลพบุรีเป็นที่ประทับอีกแห่งหนึ่ง

จากประวัติศาสตร์ที่ยาวนานของลพบุรีแสดงให้เห็นว่า แผ่นดินถิ่นนี้เต็มไปด้วยรอยจารึกประวัติศาสตร์ที่สำคัญแห่งชนชาติที่ยาวนาน แต่หลักฐานสำคัญหลายอย่างทางภูมิศาสตร์กลับถูกทิ้งร้างประหนึ่งวัตถุอันไร้ค่า พระเจดีย์สมัยทวารวดี วัดหลายแห่งเช่นวัดละโว้ถูกรื้อทำลายและหายไปเหลือเพียงชื่อในประวัติศาสตร์ คงน่าเสียดายถ้าอนุชนรุ่นหลังไม่ช่วยกันศึกษาตีความและทำนุบำรุงรักษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ทรงคุณค่ายิ่งเหล่านี้

5) ศรีเทพ (Si Thep)

อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เป็นโบราณสถานสำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดเพชรบูรณ์ อุทยานมีพื้นที่ครอบคลุมโบราณสถานในเมืองเก่าศรีเทพ ศรีเทพเป็นเมืองโบราณที่อยู่ในท้องที่อำเภอศรีเทพ เดิมมีชื่อว่า “เมืองอภัยสาลี” ถูกค้นพบเมื่อสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพเสด็จไปตรวจราชการมณฑลเพชรบูรณ์ และได้ทรงเรียกเมืองนี้เสียใหม่ว่า “เมืองศรีเทพ” เมื่อปี พ.ศ. 2447 – 2448 เมืองโบราณศรีเทพนี้มีลักษณะเป็นเมืองซ้อนเมืองขนาดใหญ่ ว่าเจริญอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11 ถึงพุทธศตวรรษที่ 16 อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพยังมี โบราณสถานและสถานที่สำคัญอีกมาก และหนึ่งในสถานโบราณแห่งนี้มีบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกกันว่า “สระแก้วสระขวัญ”

สระแก้วสระขวัญ

สระแก้วจะอยู่นอกเมืองไปทิศเหนือ ส่วนสระขวัญอยู่ในบริเวณเมืองส่วนนอก ทั้งสองสระมีน้ำขังตลอดปีและเชื่อกันว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ มีการนำน้ำทั้งสองสระนี้ไปทำน้ำพิพัฒน์สัตยา ตั้งแต่สมัยโบราณมาจนถึงปัจจุบัน

ความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนานิกายมหายานมิได้แผ่ขยายไปสู่ประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเท่านั้น แต่ยังปรากฏร่องรอยแห่งความศรัทธาผ่านประติมากรรมรูปพระโพธิสัตว์ พระอาทิพุทธเจ้า และสถาปัตยกรรมที่บ่งบอกถึงความเป็นพระพุทธศาสนาตามแนวมหายานในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แห่งนี้ด้วย แนวการสร้างที่ผสมผสานศิลปทวาราวดีและขอมเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างแว่นแคว้นใกล้เคียง การค้าขายที่เจริญรุ่งเรืองที่หลั่งไหลเข้ามาพร้อมกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนามหายานของกษัตริย์และประชาชนในประเทศเพื่อนบ้านในยุคนั้น สะท้อนผ่านเจดีย์และประติมากรรมอันยิ่งใหญ่ที่หลงเหลือมาถึงปัจจุบัน ด้วยภาพลักษณ์แห่งมหาเมตตาของพระโพธิสัตว์นั้น ไม่ยากเลยที่จะสร้างความศรัทธาให้กับประชาชนในท้องที่แถบนี้ ความเมตตาที่ซึมซาบในจิตใจของพระมหากษัตริย์และมหาชนที่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนามหายานในอาณาจักรใกล้เคียง ได้สื่อสารผ่านการค้าขายระหว่างแคว้นอย่างต่อเนื่อง ความศรัทธาจึงค่อย ๆ เกิดขึ้น ส่งผลให้เกิดเป็นความเชื่อกระแสหลักในดินแดนแถบนี้ได้สำเร็จในช่วงเวลานั้น

นอกจากพระเจดีย์ที่สวยงามตระการตาแล้ว แม้หินงอกหินย้อยบนในถ้ำก็ผ่านการบรรจงสลักเสลาให้เป็น ประติมากรรมพระโพธิสัตว์ที่มีลักษณะอ่อนช้อยงดงามอย่างยิ่ง แสดงให้เห็นถึงแนวความคิดแห่งการเทิดทูนบุคคลผู้เสียสละความสุขส่วนตน เพื่อปลดเปลื้องทุกข์ของชาวโลก ดังที่ปรากฏในรัตนสูตรว่า “จเช มตฺตาสุขํ ธีโร สมฺปสฺสํ วิปุลํ สุขํ นักปราชญ์พึงเสียสละสุขอันเล็กน้อยเพื่อเห็นแก่สุขอันยิ่งใหญ่”(ขุ.ขุ.อ. 39/267) เป็นนามธรรมที่ซ่อนเร้นแฝงไว้ในแรงศรัทธาที่ถ่ายทอดผ่านเจดีย์และประติมากรรมพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์เหล่านี้กระตุ้นเตือนให้ผู้พบเห็นได้เข้าใจและนำคุณธรรมความดีงามของพระโพธิสัตว์เจ้า มาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างคุณงามความดีต่อไป

สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความศรัทธาในพระพุทธศาสนามหายานที่นำไปสู่วิถีการปฏิบัติที่เกิดสัมฤทธิผลต่อจิตใจอันงดงามของประชาชนในละแวกนี้ หากเรามองเพียงความยิ่งใหญ่สวยงามแห่งสถาปัตยกรรมที่หลงเหลืออยู่ แต่มิได้มองสะท้อนถึงนัยยะอันบุคคลผู้สร้างสรรค์ต้องการสืบทอดและบอกกล่าวแก่ชนรุ่นหลัง ความตั้งใจของผู้สร้างก็จะไม่เกิดประโยชน์สูงสุด ดังนั้น แนวคิดอุดมการณ์โพธิสัตว์ จิตวิญญาณแห่งผู้เสียสละที่สะท้อนผ่านงานชิ้นเอกนี้ จะเป็นเครื่องเตือนใจว่าแม้ความผุกร่อนเสื่อมโทรมของพุทธสถานแห่งนี้จะเสื่อมไปตามกาลเวลา แต่ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและความเสียสละของบรรพชนในยุคก่อนเป็นสิ่งที่กาลเวลาไม่สามารถลบเลือนไปได้

6) พิมาย (Pimai)

ความยิ่งใหญ่แห่งศรัทธาในศาสนาและความเชื่อนั้น ทำให้มนุษย์สามารถยกหินก้อนมหึมามาเรียงต่อกัน และสลักเสลาได้วิจิตรตระการตา เป็นการใช้ฝีมือและแรงงานมหาศาลในการสร้างปราสาทหินที่สมบูรณ์บูชาองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ และเทพศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายตามความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ ความผสมผสานอย่างลงตัวระหว่างศาสนานี้ถูกถ่ายทอดออกมาเป็นปราสาทหินพิมายที่ใช้เพื่อการประกอบพิธีกรรมทั้งทางศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์มาแต่สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 แห่งอาณาจักรขอมอันรุ่งเรืองนั้น

พระเจ้าชัยวรมันทรงศรัทธาในพระพุทธศาสนามหายานอย่างมาก ทรงสนับสนุนการก่อสร้างศาสนสถานที่มีรูปเคารพพระโพธิสัตว์ตามแนวมหายานมากมาย และปฏิบัติพระองค์เองตามแนวทางแห่งพระโพธิสัตว์ เป็นประหนึ่งสมมติเทพผู้เมตตาแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย บันดาลซึ่งความอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพรรณธัญญาหาร ดูแลทุกข์สุขของประชาราษฎร์อย่างไม่เคยหลับใหล แนวคิดการปกครองนี้ถูกถ่ายทอดไว้ ณ ปราสาทหินพิมายนี้ผ่านรูปสลักของพระองค์ ซึ่งมีพระเนตรปรือไม่หลับไหล พระนาสิกใหญ่แสดงความมั่งคั่ง และพระวรกายสมบูรณ์แทนความอุดมแห่งธัญญาหารทั้งหลาย เป็นต้น เหล่านี้ทรงปฏิบัติตามแนวทางแห่งพระโพธิสัตว์ผู้เปี่ยมด้วยเมตตาเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ประชาราษฎร์ให้ได้ประพฤติธรรมตามอย่างพระองค์กันถ้วนหน้า บ้านเมืองในยุคนั้นจึงมีความสงบสุข แม้ว่าทรงเป็นศาสนูปถัมภกแห่งพระพุทธศาสนาอย่างยิ่งยวด แต่ในขณะเดียวกันก็มิได้ทรงหักล้างศาสนาอื่นที่มีมาแต่เดิม ศาสนาอื่นสามารถใช้ศาสนสถานแห่งนี้ร่วมกันได้ เป็นการปกครองโดยธรรมมิได้สร้างศัตรูด้วยกำแพงแห่งความเชื่อ แต่อยู่ร่วมกันได้อย่างผาสุก เป็นแนวทางเชื่อมสมานความต่างได้อย่างชาญฉลาด

จะเห็นได้ว่า ศาสนาและความเชื่อใด ๆ ควรจะอยู่ร่วมกันด้วยความเข้าใจ การแบ่งแยกมิใช่ทางออก แต่การแสวงจุดร่วมสงวนจุดต่างจะเป็นการสร้างความสมานฉันท์ และสร้างสันติสุขได้อย่างแท้จริง เพราะโลกนี้มีความหลากหลายทั้งศาสนา เชื้อชาติ และเผ่าพันธุ์ หากเราทำความเข้าใจในเรื่องความแตกต่างนี้ว่าเป็นสัจธรรม เป็นความจริงที่จะมีทุกยุคสมัย ไม่ปิดกั้นและเปิดใจให้กว้างด้วยความเมตตาอย่างเสมอภาคแล้ว สันติสุขจะบังเกิดขึ้นบนโลกได้อย่างแน่นอน

7) ศรีมโหสถ (Si Mahosot)

คุณค่าของการเข้าไปเยือนโบราณสถานอันเก่าแก่ที่เคยเป็นเมืองที่เจริญรุ่งเรืองในอดีตที่อยู่ในประเทศไทยทางด้านทิศตะวันออกของประเทศ ตามตะเข็บชายแดนของประเทศกัมพูชา เดิมนั้นบริเวณแถบนี้เป็นอู่อารยธรรมของศิลปวัฒนธรรมแบบทราวดีที่มีอาณาเขตครอบคลุมหลายจังหวัด เช่นจังหวัดสระแก้ว ปราจีนบุรี จันทบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา เชื่อมประสานกับภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศ โดยอาศัยแม่น้ำบางประกงเป็นเส้นทางในการติดต่อถึงกัน ศรีมโหสถเป็นภาพอดีตที่อารยธรรมผสมผสานกันระหว่างศาสนาพราหมณ์ฮินดูและพระพุทธศาสนาแบบทราวดีได้อย่างลงตัว จะ

เห็นได้ว่า ศาสนาพราหมณ์ฮินดูในยุคสมัยเมื่อพุทธศตวรรษที่ 15 นั้น เข้ามาเจริญร่วมกันกับพระพุทธศาสนา ทั้ง 2 ศาสนานี้เข้าได้กับอุปนิสัยของคนไทยตั้งแต่ยุคโบราณจนถึงปัจจุบัน เทวาลัยกับพุทธสถานนั้นมีให้เห็นทั่วไปในเมืองศรีมโหสถ เป็นศาสนาที่ผสมกลมกลืนไปด้วยกันกับวิถีชีวิตของคนไทย ถ้าหากจำลองความคิดนั้นมาสู่ปัจจุบันก็จะเป็นการบูชาบวงสรวงเทพของศาสนาฮินดูในพิธีกรรมต่างๆ จากนั้นก็เข้ามารับศีล ปฏิบัติธรรมตามแนวพุทธ การเชื่อมประสานของศาสนาเข้ากับวิถีชีวิตอย่างนี้ทำให้เกิดความรักและความสามัคคีขึ้นในสังคม

ในแง่คุณค่าของการปฏิบัติ พิธีกรรมเป็นเรื่องของจิตวิทยาที่นำไปสู่ความเชื่อ ไม่ว่าจะทำอะไรก็ตามหากประกอบด้วยพิธีกรรมจะทำให้เกิดศรัทธาความเชื่อมันต่อเรื่องนั้นและสิ่งนั้นมากขึ้น การเชื่อต่อเทพในเทวาลัยจึงไม่เคยห่างหายไปจากสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าจะไม่มีเทวาลัยของฮินดูแต่ก็ใช้พระอุโบสถเป็นเทวสถานไปก็มีจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคสมัยทราวดีนั้นเป็นพระพุทธศาสนาที่มีลักษณะค่อนข้างไปตามแนวมหายาน พระพุทธศาสนามหายานนั้นยิ่งนับถือพระโพธิสัตวเทพ จึงเข้ากันได้กับเทพของศาสนาฮินดู จะเห็นได้จากรูปปั้นต่าง ๆ นั้นมีความคล้ายคลึงกันในบางส่วน การไหว้เทพเจ้ากับพระโพธิสัตวเทพนั้นมีนัยเดียวกันคือ ขอความช่วยเหลือจากอำนาจของเทพเจ้าที่เคารพบูชานั่นเอง ชาวพุทธในประเทศไทย ภาคหนึ่งนั้นให้ความยอมรับนับถือต่อเทพเจ้า อีกภาคหนึ่งก็มีการน้อมปฏิบัติเพื่อความสุขสงบจนถึงการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น ทำให้ทั้ง 2 ศาสนานั้นอยู่กันแบบผสมกลมกลืนได้เป็นอย่างดีในฐานะวัฒนธรรมผสม

คุณค่าที่มีต่อแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาที่ได้จากแหล่งพุทธสถานศรีมโหสถก็คือ ศรัทธาและปัญญา ตัวแทนแห่งศรัทธาก็คือการทำความเคารพบูชาต่อพระพุทธรูปและรอยพระพุทธบาทตามพุทธสถาน ซึ่งเป็นสิ่งเตือนใจให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า ส่วนปัญญานั้นเป็นการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบทวาราวดีที่มีความโดดเด่นทางด้านพุทธศิลป์

8) สระมรกต (Sra Marokot)

สระมรกต แหล่งน้ำกินน้ำใช้ที่สำคัญของชุมชนในเขตชานเมืองศรีมโหสถ และเป็นจุดสำคัญที่ใช้ในการเพาะปลูกข้าวและพืชพรรณของคนในชุมชน มีลักษณะเป็นน้ำซับใต้ดินหรือน้ำพุ ความอุดมสมบูรณ์เช่นนี้ทำให้บริเวณนี้เป็นแหล่งศูนย์กลางของชุมชน และมีศาสนสถานตั้งอยู่เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาด้วย

แหล่งที่ประชาชนเข้าถึงมีลักษณะเป็นศูนย์รวมศาสนสถานก็จะตั้งอยู่ ณ จุดนั้นด้วย ความสำคัญของแนวคิดเรื่องน้ำ ชีวิต และความเชื่อ ผูกพันอย่างแน่นแฟ้นและยาวนาน จนกลายเป็นความเคยชินของผู้คนในท้องถิ่น แต่ความลึกซึ้งนี้หากพิจารณาให้ถ่องแท้ จะพบถึงสัจธรรมอันประเสริฐคือการเกื้อกูลกันของสรรพสิ่ง ทุกสิ่งในโลกล้วนอิงอาศัยซึ่งกันและกัน สรรพชีวิตต้องอาศัยน้ำในการดำรงชีวิต สัตว์น้อยใหญ่ต้องอาศัยกันและกัน และต้องอาศัยพืชซึ่งเป็นแหล่งแห่งความชุ่มชื้นและพืชผลที่ใช้ในการบริโภค ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นว่า หากส่วนประกอบใดในสิ่งแวดล้อมนี้ เริ่มที่จะ

เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ไม่เข้าใจในความเกื้อกูลอิงอาศัยกันของสรรพสิ่ง ความวิบัติจากโลภกิเลสก็จะทำให้ความหายนะเกิดขึ้นแก่ชุมชนนั้น เช่น แหล่งน้ำอันเป็นสาธารณะนี้ หากมีผู้ใดใช้อำนาจเข้าครอบครอง หรือปันน้ำไปใช้เพื่อตนและพวกพ้อง เอาประโยชน์แต่ฝ่ายเดียว ก็จะเกิดความขัดแย้งตามมาซึ่งการทะเลาะวิวาท เป็นชนวนแห่งการแตกความสามัคคี และถูกแทรกแซงจากอำนาจภายนอกได้โดยง่าย

ดังนั้น พระสัจธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สอนเรื่องความจริงแห่งธรรมชาติ วัฏจักรการเปลี่ยนแปลงของโลก และการอยู่อย่างรู้เท่าทันโลก เท่าทันกิเลส สังคมใดที่ศึกษาและปฏิบัติตามคำสอนแห่งปัญญานี้ จะสามารถบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ได้อย่างลงตัว ส่งผลให้เกิดความสมดุลของทรัพยากรชนิดต่างๆ ให้สอดรับเกื้อกูลกันอย่างพอเหมาะพอดี ไม่ใช้สิ่งใดมากเกินกว่าความจำเป็นจนกระทบสมดุลภาพรวม เมื่อมนุษย์สามารถควบคุมกิเลสอันเป็นต้นเหตุแห่งความวิบัติของธรรมชาตินั้นได้ ดังข้อความที่ปรากฏในมหานิทเทส อรรถกถาแห่งมาคันทิยสูตรว่า “สงฺคชาลมติจฺจ โส มุนิ ผู้ก้าวล่วงกิเลสเครื่องข้องและตัณหาดุจตาข่ายได้แล้วชื่อว่ามุนี” (ขุ.มหา. อ. 65/675) สิ่งแวดล้อมที่สะอาด น่ารื่นรมย์ และอุดมสมบูรณ์ จะเป็นที่พึ่งพิงให้กับสิ่งมีชีวิตได้ตลอดไป ตราบที่มนุษย์และสรรพสัตว์ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอันยาวไกลนี้

9) คูบัว (Ku Bua)

คูบัวเป็นชัยภูมิอันเหมาะสมในการตั้งรกรากสร้างความเจริญของมนุษย์ อยู่ติดทะเลจึงเป็นเมืองท่าที่แลกเปลี่ยนสินค้าและวัฒนธรรม และยังมีแม่น้ำแม่กลองไหลผ่าน ทำให้เมืองคูบัวแห่งนี้เป็นอู่อารยธรรมอีกแห่งหนึ่งในสมัยทวารวดี การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากอินเดียในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชมาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ โดยเข้ามาปักหลักที่จังหวัดนครปฐมก่อน จึงทำให้บริเวณในแถบนี้มีความเจริญรุ่งเรืองทั้งพระพุทธศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และการค้าขาย ดังมีหลักฐานปรากฏให้เห็นถึงร่องรอยความเจริญ ทั้งศิลปะพระพุทธรูป รูปปั้นอันแสดงออกถึงยุคสมัย เศียรพระพุทธรูปสมัยคุปตะ ซึ่งมีอายุประมาณศตวรรษที่ 16-17 อารยธรรมเหล่านั้นได้ไหลบ่ามายังเมืองโบราณคูบัวราชบุรี

สถาปัตยกรรมและประติมากรรมในแถบนี้ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาทั้งนิกายเถรวาทและมหายาน ผ่านกาลเวลาอันยาวนานเกิดการผสมผสานและสื่อออกมาผ่านงานศิลปะเหล่านี้ ทั้งสถูปเจดีย์ ธรรมจักร และกวางหมอบ โดยสัญลักษณ์ธรรมจักรและกวางหมอบนี้ทำให้เชื่อว่าพระพุทธศาสนาได้เข้าสู่ดินแดนแถบนี้ตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเนื่องจากสมัยนั้นยังไม่มีการสร้างพระพุทธรูปเป็นรูปเคารพ และรูปร่างของสถูปที่คูบัวนี้ก็มีลักษณะคล้ายสถูปสาญจี ทั้งยังมีการอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานไว้ด้วย เป็นภาพแสดงให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองในอดีตของดินแดนแถบนี้

ร่องรอยแห่งความเจริญในอดีต ปัจจุบันหลงเหลือไว้เพียงซากอิฐหินดินทราย ให้อนุชนได้ศึกษาว่าเมื่อหลายร้อยปีที่ผ่านมาแล้วมีอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่แห่งหนึ่งเคยสถิต ณ สถานที่แห่งนี้ เป็นการ

สร้างจากคติความเชื่อจากหลายศาสนาทั้งพระพุทธศาสนานิกายมหายานและเถรวาทและศาสนาพราหมณ์ฮินดูซึ่งมีบทพิสูจน์จากประติมากรรมต่างๆที่ขุดพบในสถานที่แห่งนี้ เป็นประติมากรรมปูนปั้นและดินเผาที่ใช้ประดับอาคารโบราณสถาน เช่น พระพุทธรูป พระโพธิสัตว์ เทวดาหรือบุคคลชั้นสูง บุคคลสามัญ อมนุษย์ จำพวกยักษ์ ครุฑ และสัตว์ต่างๆ เศษภาชนะดินเผา ตะคัน ตะเกียงดินเผาที่ประทับลวดลาย ลูกกระสุน เบี้ยดินเผา

สิ่งที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองอย่างหนึ่งคือระบบชลประทาน เมืองโบราณคูบัวเป็นเมืองโบราณที่มีคูน้ำและคันดินล้อมรอบ ลักษณะแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางตัวอยู่ในแนวเหนือใต้ ปัจจุบันแนวของคูน้ำคันดินถูกรบกวน จากสภาพที่ค้นพบทำให้สันนิษฐานว่าคูบัวเมืองโบราณแห่งนี้มีระบบชลประทานมีระบบการกักเก็บน้ำไว้สำหรับการเพาะปลูกและใช้สอย แม้จะไม่มีเทคโนโลยีที่ทันสมัยแต่ภูมิปัญญาของคนโบราณก็สามารถสร้างบ้านแปลงเมืองให้มีความเจริญรุ่งเรืองได้

มองอดีตผ่านสายตาทางด้านการปกครอง ทำให้เห็นว่า เมื่อใดที่พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง ความเป็นอยู่ของประชาชนก็ดีขึ้นตามไปด้วย กฎศีลธรรมป้องกันการทำผิดทางจิตใจ กฎหมายป้องกันการทำผิดทางกายและวาจา เมื่อใจไม่ทำความผิดเพราะกลัวต้องชดใช้กรรมตามความเชื่อในพระพุทธศาสนา ความสงบสุขก็มีในสังคม ผู้กระทำผิดบาป ก็ต้องชดใช้ผลแห่งกรรมที่ได้กระทำไว้ทั้งในมนุษยโลกและชีวิตหลังความตายดังข้อความในโลณกสูตรว่า “บุคคลทำกรรมไว้อย่างใด เขาต้องเสวยผลของกรรมนั้น อย่างนั้นๆ” (อง.ติก. 34/450/421-515)

การสร้างตัวบทกฎหมายที่สอดคล้องกับวิถีปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา จะทำให้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นรูปธรรมจับต้องได้ เห็นทุกข์ โทษภัยในวัฏสงสารได้ชัดเจนมากขึ้น ทำให้คนเกิดหิริโอตตัปปะ คือ ความละอายชั่วกลัวบาป ไม่อยากกระทำความผิด และมุ่งปฏิบัติดีปฏิบัติชอบแสวงหาโอกาสในการประพฤติธรรมเพื่อให้พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ เป็นสัมมาทิฏฐิโดยสมบูรณ์ ตามคำสอนในพระพุทธศาสนา

10) ยะรัง (Yarang)

หากเอ่ยชื่อของอาณาจักรลังกาสุกะอาณาจักรโบราณที่เคยเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 7 หลายคนคงนึกภาพออกว่าสถานที่แห่งนี้มีชายแดนอยู่ใกล้มาเลเซีย เป็นชุมชนเก่าแก่ที่เคยนับถือศาสนาพราหมณ์ฮินดู พระพุทธศาสนามาก่อน แต่ต่อมาภายหลังได้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลาม ชุมชนแห่งนี้อยู่ไม่ไกลจากมัสยิดกรือเซะที่เคยมีข่าวเรื่องการเกิดเหตุการณ์รุนแรง เมืองโบราณยะรังตั้งอยู่ในบริเวณระหว่างอำเภอเมืองปัตตานีกับอำเภอยะหริ่ง และบริเวณอำเภอยะรัง ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปัตตานี พวกชวาเรียก “นครกีรติกามา” มีอาณาเขตครอบคลุมถึงทางเหนือตะกั่วป่าและตรัง ทางใต้ตลอดแหลมมลายู เชื่อว่ายะรังเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรลังกาสุกะ เป็นอาณาจักรมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 7 เป็นศูนย์กลางการค้าและศาสนาพบร่องรอยศาสนสถานประเภทสถูปเจดีย์ขนาดใหญ่ จำนวน 33 แห่ง ในพื้นที่ประมาณ 9 ตารางกิโลเมตร

จากหลักฐานคำจารึกภาษาปัลลวะอินเดียโบราณและภาษาสันสกฤต บ่งบอกอย่างเด่นชัด แรกเริ่มนั้นชาวลังกาสุกะนับถือศาสนาพราหมณ์ เปลี่ยนมาถือพุทธ แล้วเปลี่ยนมาเป็นอิสลาม ตามลำดับ การเปลี่ยนแปลงทางศาสนาเป็นเรื่องสำคัญในชีวิตมนุษย์ เพราะถ้าไม่มีกระแสอะไรบางอย่างที่รุนแรงเข้ามาในชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการเชื่อศรัทธา ปัญญาเรียนรู้ หรือถูกบังคับ ก็ไม่สามารถเปลี่ยนใจให้คนเปลี่ยนศาสนาได้ จะอย่างไรก็ตามแก่นแท้ของศาสนาก็คือ การทำให้ชีวิตของคนได้พบกับความสุขที่อยู่ภายในจิตใจของตน โบราณสถานบ่งบอกความไม่เที่ยงแท้ของชีวิต สิ่งที่มนุษย์ต้องทำในขณะที่มีชีวิตอยู่ก็คือ การรังสรรค์ความดีเอาไว้ให้เป็นมรดกของตนเองและสังคมต่อไป

2.2.3 สรุปเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

อาจกล่าวได้ว่าในทางประวัติศาสตร์แล้ว ดินแดนสุวรรณภูมิในอดีตหมายถึงภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปัจจุบัน ที่ในอดีตเคยเป็นศูนย์กลางการค้า มีทรัพยากรธรรมชาติ พืชพันธ์ธัญญาหาร อุดมสมบูรณ์ จนได้รับขนานนามว่า “ดินแดนทอง” มีผู้คนจากหลากหลายถิ่นย้ายมาตั้งถิ่นฐาน เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และได้พัฒนาเป็นเมืองท่า สถานีการค้า และพัฒนาเป็นอาณาจักรต่างๆ จากหลักฐานทั้งในประเทศและต่างประเทศพบว่า มีร่องรอยสุวรรณภูมิได้ปรากฏในที่ต่าง ๆ ทั่วแผ่นผืนดินแดนในประเทศไทย ทั้งยังขยายขึ้นไปทางตอนเหนือของประเทศไทยอีกด้วย

2.3 คุณค่าอารยธรรมสุวรรณภูมิในปัจจุบัน

ปัจจุบันมีการศึกษาความมีอยู่ของอารยธรรมสุวรรณภูมิในมิติต่าง ๆ โดยเฉพาะมิติโบราณคดี นำโดยมหาวิทยาลัยศิลปากร ก็ยังคงมีอยู่ตลอด จากการศึกษาได้ค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีอยู่ตลอด ณ จุดต่าง ๆ ที่เข้าไปขุดค้น ปรัชญาสุวรรณภูมิมีรากฐานอารยธรรมมาไม่น้อยกว่า 3111 ปี และเป็นรากฐานที่น่าอัศจรรย์เชิงภูมิปัญญาชีวิต เพียงแต่รากฐานทางวัฒนธรรมนี้หลงเหลือเพียงเรื่องเล่าที่ปรากฏอยู่ตามคัมภีร์ ตำนานชาวบ้าน แผนที่ของนักการเดินเรือชาวยุโรป และหลักฐานทางโบราณคดีให้สืบค้นหา ช่วงระยะเวลาประมาณ 111 ปีมานี้ มีการศึกษาสุวรรณภูมิในแง่ของความมีอยู่ของสุวรรณภูมิ ก็ปรากฏว่า สุวรรณภูมินั้นมีอยู่จริง

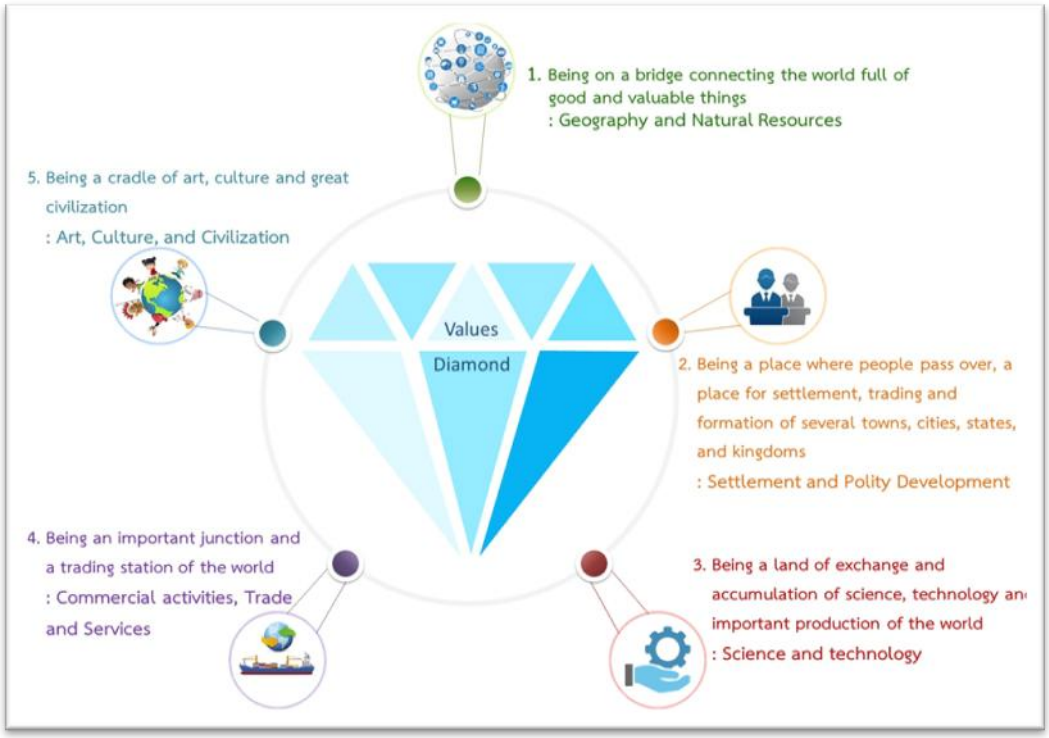
ในช่วงระยะเวลา 111 ปีที่ผ่านมา สุวรรณภูมิยังเป็นที่สนใจของนักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี นักการศาสนา และนักศึกษาวิจัยทั่วไปที่พูดถึงและเขียนถึงสุวรรณภูมิอย่างต่อต่อเนื่อง จนกระทั่ง พระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศร อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้ทรงเริ่มค้นคว้ามหาชนกชาดกตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2521 และทรงนิพนธ์มหาชนกขึ้น ในปีพ.ศ.2539 ข้อความตอนหนึ่งในพระราชนิพนธ์ว่า “...หนังสือนี้เป็นที่รักของข้าพเจ้า หนังสือนี้ไม่มีที่เทียม และจะเป็นที่เริงใจของผู้อ่าน ต้องการให้เห็นว่าสำคัญที่สุด คนเราทำอะไรต้องมีความเพียร ขอจงมีความเพียรที่บริสุทธิ์ ปัญญาที่เฉียบแหลม กำลังกายที่สมบูรณ์...” ทำให้สุวรรณภูมิเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย และได้พระราชทานนามสนามบินแห่งใหม่ของประเทศไทยว่า “สนามบินสุวรรณภูมิ” ภาพลักษณ์ของ

สุวรรณภูมิได้กลายมาเป็นสัญลักษณ์เครือข่ายเชื่อมโยงโลกด้วยเทคโนโลยีทางอากาศ นับเป็นอีกมิติหนึ่งของสุวรรณภูมิที่เชื่อมเข้ากับโลกปัจจุบัน

ในช่วงระยะเวลา 4 ปี สำนักงานเทคโนโลยีอวกาศและภูมิศาสตร์สารสนเทศ (องค์การมหาชน) หรือ GISTDA นำโดยประธานอนุกรรมการสุวรรณภูมิ รศ.ดร.สมเจตน์ ทินพงศ์ ได้ทำการศึกษาสุวรรณภูมิภายใต้โครงการ “สุวรรณภูมิ : ภูมิอารยธรรมเชื่อมโยงโลก” (Suvarnbhumi Terra Incoginta) จนได้คำตอบเชิงนววัตกรรมทางปัญญา (Innovative Wisdom) หรือ ชุดความรู้ (Word of Wisdom) เรียกว่า “ปัญจวัชรสุวรรณภูมิ” (Five Diamonds of Suvarnabhumi) ได้ทำการศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบ จนสามารถสรุปออกมาเป็นปรัชญาสุวรรณภูมิบนรากฐานพุทธภาวะบนเส้นทางอารยธรรมพันปี

2.3.1 ปรัชญาสุวรรณภูมิ

ปรัชญาสุวรรณภูมิ คือแนวคิด ความเชื่อ และวิถีปฏิบัติที่มีอยู่ตามเส้นทางสุวรรณภูมิผ่านมิติทั้ง 5 เรียกเป็นภาษาเฉพาะว่า “ปัญจวัชรสุวรรณภูมิ” (Five Diamonds of Suvarnbhumi) เพชรสุวรรณภูมิทั้ง 5 มิตินี้ มีที่มาจากเดินทางสำรวจเส้นทางสายไหมที่ตุรกี ในขณะที่รอ Transfer ณ ร้านกาแฟสนามบินประเทศดูไบ รศ.ดร.สมเจตน์ ทินพงศ์ ประธานคณะอนุกรรมการโครงการสุวรรณภูมิ ภูมิอารยธรรมเชื่อมโลก ผู้นำคณะเดินทาง ได้บรรจงวาดรูปเพชรทั้ง 5 มิติลงในกระดาษแสดงความเชื่อมโยงสุวรรณภูมิ ภูมิอารยธรรมเชื่อมโลกบนแนวคิดทั้ง 5 มิตินี้ ได้แก่ 1) ด้านภูมิศาสตร์, กายภาพและทรัพยากร (Geography and Natural Resources) 2) ด้านการตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการของรัฐ (Settlement and Polity Development) 3) ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิทยาการและการผลิต (Sciences and Technology) 4) ด้านการค้าขาย พาณิชยการและบริการ (Commercial, Trade and Service) และ 5) ด้าน ศิลปะ และวัฒนธรรม (Art Cultural and Civilization) (สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน), 2562: 29) ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 2.5 แสดงความเชื่อมโยงสุวรรณภูมิ ภูมิอารยธรรมเชื่อมโลก

ที่มา : สุวรรณภูมิ ภูมิอารยธรรมเชื่อมโลก (Suvarnabhumi Terra Incognita)

มาบัดนี้สุวรรณภูมิได้ก้าวข้ามยุคมีพรมแดน เข้าสู่ยุควัฒนธรรมร่วมไร้พรมแดน หรือเรียกว่ายุค Air Routh หรือ AoT (Algorythm of Things) ก็ได้ เพราะทุกอย่างเชื่อมโยงกันหมดด้วยสมองกล แต่ยังคงเป็นความใฝ่หาความเจริญรุ่งเรืองด้วยอารยธรรมปรัชญาสุวรรณภูมิที่สามารถสร้างชีวิตให้แก่ผู้แสวงหาความรุ่มรวยและร่ำรวยได้ปรัชญาปัญจวัชรสุวรรณภูมิ เป็นปรัชญาที่สามารถนำความสงบสุข ความรุ่งเรือง รุ่มรวย ร่ำรวยให้แก่ผู้ที่มีความเชื่อมั่น สร้างสรรค์ชีวิตให้ดีขึ้น อาศัยพลังศรัทธา (Faith) ต่อสิ่งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมร่วมกัน เพราะมีรากเหง้าเดียวกัน พลังความเชื่อ (Belief) ที่มีต่อสิ่งที่บอกต่อ ๆ ต่อกันมาว่าสุวรรณภูมิมีอยู่จริง มีหลักฐานยอมรับได้ร่วมกัน พลังความเชื่อใจ (Trust) ที่สามารถเป็นหลักประกันได้ว่า สิ่งนี้สามารถนำความสุข สมบูรณ์ มั่งคั่งมาให้ด้วยกัน และพลังความเชื่อมั่น (Confidence) ที่สามารถสร้างสุวรรณภูมิแห่งชีวิตขึ้นได้ภายในตัวบุคคล ประเทศ และสังคม เป็นความเชื่อมั่นบนฐานแห่งการกระทำด้วยสติปัญญา

นอกจากนั้น ปรัชญาปัญจวัชรสุวรรณภูมิ ยังสามารถมองใน 4 มิติเชิงลึก คือ 1) เชิงกายภาพ (Physical Approach) คือ ชัยภูมิพื้นที่ที่มีทรัพยากรหลากหลายที่สามารถนำมาสร้างสรรค์คุณภาพชีวิตได้ 2) เชิงความคิด (Thoughtful Approach) คือ ความมีเหตุผล ยอมรับความคิดของผู้อื่น ให้เกียรติ และมีแรงบันดาลใจ 3) เชิงอารมณ์ (Emotional Approach) คือ ความรู้สึกที่มุ่ง

เผื่อแผ่ แบ่งปันความสงบสุขให้แก่กันและกัน มีความปีติยินดี 4) เชิงสัจธรรม (Ultimate Approach) คือ ความเข้าใจสัจธรรมของชีวิต ความเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่ง ที่สุดก็คือเพียงความเป็นธาตุเท่านั้น

เมื่อมองปรัชญาวัชรสุวรรณภูมิออกเป็น 5 มิติเชิงระนาบและ 4 มิติเชิงลึกได้อย่างนี้ ก็สามารถนำไปเป็นพลังขับเคลื่อนปรัชญาสุวรรณภูมิให้เป็นปรัชญาพื้นฐานชีวิต นำไปเป็นเครื่องมือรังสรรค์คุณภาพชีวิตตามมิติทั้ง 5 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังมีรายละเอียดของเพชรสุวรรณภูมิแต่ละมิติดังนี้

1) ปรัชญาวัชรปฏิรูปเทสสุวรรณภูมิ

ดินแดนแถบนี้เป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยธรรมชาติทั้ง บนดิน ใต้ดิน น้ำ ฟ้า อากาศ มีทรัพย์ในดิน สินในน้ำ ขอเพียงมีปัญญาก็สามารถนำทรัพยากรธรรมชาตินั้นมารังสรรค์ประโยชน์ได้อย่างไม่รู้จักจบสิ้น ตราบรุ่นสู่รุ่น ตราบยุคสู่ยุค คำว่า ปรัชญา ที่นำหน้านั้นสื่อให้เห็นว่า เกิดจากการใช้ปัญญาในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ไม่ใช่เป็นการกลืนกินธรรมชาติ (Predator or Consumer) แต่เป็นการจัดสมดุลธรรมชาติ (Equilibrate) กับธรรมชาติ เป็นการชดเชย สัมพันธ์แบบอิงอาศัย แร่ น้ำมัน ป่าไม้ แม่น้ำ โอโซน สัตว์น้อยใหญ่ พืชพันธุ์ ต่างอาศัยกันและกันเป็นห่วงโซ่สัมพันธ์กับชีวิต มองเห็นโลกแห่งกายภาพทั้งหมดเป็นระบบชีวนิเวศ (Life Ecology)

เพชรสุวรรณภูมิเหลี่ยมนี้มีคุณค่าต่อการดำรงชีพ ความเข้าใจต่อธรรมชาติแบบสุวรรณภูมิ คือ ความเข้าใจโลกแห่งชีวิตเกื้อกูลธรรมชาติ มิใช่เสพและเอาชนะธรรมชาติ โลกโดยตัวของมันเองก็มีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะจากภัยธรรมชาติ มนุษย์จะต้องไม่เข้าไปทำลายธรรมชาติเสียเอง การรักษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อม 2 มิติ ในด้านนี้เป็นเรื่องสำคัญ ได้แก่ 1) ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติกับธรรมชาติ และ 2) ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติกับคน

ปรัชญาวัชรปฏิรูปเทสสุวรรณภูมิ คือ การจัดสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติให้มีลักษณะหมุนเวียน สืบเนื่อง ต่อเนื่อง สัมพันธ์กับชีวิตไปตลอด เป็นไปตามหลักนิยามในพระพุทธศาสนา สรรพสิ่งอาศัยกันและกันทั้ง 5 นิยาม เป็นลักษณะห่วงโซ่พุทธภาวะ คือ หลักอาศัยกันและกันอย่างตื่นรู้หรือรู้เท่าทัน

2) ปรัชญาวัชรนรสุวรรณภูมิ

ปรัชญาวัชรนรสุวรรณภูมิมิตินี้หมายเอา แนวคิดของคนบนเส้นทางสุวรรณภูมิซึ่งเป็นเผ่าพันธุ์ที่รักสงบ เป็นเผ่าพันธุ์ที่มีเอกภาพในความหลากหลาย คนสุวรรณภูมิมีความรุ่มรวยทางวัฒนธรรม มีความรู้หลากหลายเป็นที่รวมศูนย์ขุมปัญญาหลายแขนง ภูมิปัญญาของคนสุวรรณภูมิไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้งถิ่นฐานก็ตั้งอยู่ในชัยภูมิที่อุดมสมบูรณ์ เลือกที่ตั้งที่สามารถรังสรรค์วิทยาการออกมาได้จากธรรมชาติ ที่น่าสนใจคือ ลักษณะนิสัยของคนสุวรรณภูมินั้นรุ่มรวยด้วยคุณธรรมน้ำมิตร ไม่เป็นภัยต่อบุคคลผู้มาอยู่ร่วม ค้าขาย และนำเสนอผลงาน มีใจเปิดรับเรื่องใหม่ ๆ เพื่อสร้างความเจริญร่วมกัน มีวิวัฒนาการทางวิทยาการ สำหรับการปกครอง เป็นลักษณะแบบ Community ให้

อิสระในการพัฒนาพื้นที่ พร้อมกับได้รับการสนับสนุนวิทยาการจากผู้มีความรู้เข้ามาพัฒนาให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองมากขึ้น เพื่อเป็นแรงดึงดูดให้ผู้ที่สนใจในวิทยาการต่าง ๆ เข้ามาในพื้นที่ อยู่บนพุทธภาวะพื้นฐานคือ การเกื้อกูลแบ่งปัน การสนทนาแบบมิตรไมตรี การทำประโยชน์ต่อสังคม และการรู้จักสถานะตนเอง (สังคหวัตถุ 4)

3) ปรัชญาวัชรวิทยาสุวรรณภูมิ

ปรัชญาวัชรวิทยาสุวรรณภูมิมิตินี้ หมายเอาศิลปะวิทยาการที่มีความรุ่มรวยมาก ไม่ว่าจะเป็นทางด้านการฝีมือ เสื้อผ้าไหม โลหะ แร่ การต่อเรือ เดินเรือ การแพทย์ โหราศาสตร์ ดาราศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ยุทธวิธี วิทยาการเหล่านี้นี่เองที่นำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้า เป็นแหล่งอา รยธรรมที่ประสงค์อยากมาศึกษาร่ำเรียนเพื่อนำไปใช้งานในถิ่นของตนในอดีตและปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า มีการหลั่งไหลเข้ามาศึกษาในดินแถบนี้กันมาก

ความเป็นปรัชญาวัชรวิทยาการจึงอยู่ที่การเปิดโอกาสให้ผู้คนเข้ามาศึกษา เป็นเสมือนตลาดวิชา คล้ายดั่งกับแนวทางสมัยอาจารย์ทิศาปาโมกข์ ที่ผู้สนใจวิทยาการประเภทไหนก็เข้าไปหาอาจารย์สายนั้น หรือเป็นแบบการใช้แรงงานแลกกับค่าเล่าเรียน ตลาดวิชาเหล่านี้คือ เพชรที่เปล่งประกายไปทั่วภูมิภาค ขยายออกไปจนไกลถึงภาคพื้นยุโรป ปรัชญาวัชรวิทยาสุวรรณภูมิสามารถเชื่อมโยงโลกเข้ามาเป็นครอบครัวเดียวกันภายใต้โลกใหม่ที่โยงใยไว้ด้วย Webber-Network ขยายแนวคิดวิทยาให้กับผู้กระหายองค์ความรู้ที่จะสรรค์สร้างโลกและชีวิตให้ดีขึ้น สามารถต่อสู้กับภัยธรรมชาติและสามารถดูแลสุขภาพให้ดำรงชีวิตได้เต็มศักยภาพของมวลชีวิต แม้โลกจะเจริญด้วยวัตถุ แต่ปรัชญาสุวรรณภูมิมุ่งเน้นการอยู่กับวัตถุแบบเป็นนาย มิใช่ทาส ปรัชญานี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานมังคลพุทธภาวะ ตั้งแต่เบื้องต้นจนถึงที่สุด (มงคล 38 ประการ)

4) ปรัชญาวัชรวาณิชสุวรรณภูมิ

ปรัชญาวัชรวาณิชสุวรรณภูมิเป็นเหมือนด้านที่มีชื่อเสียงมาอย่างยาวนานในอดีต ก็คือการค้าขาย แลกเปลี่ยนสินค้ากับภูมิภาคต่าง ๆ ความมีชื่อเสียงในด้านนี้นั้นสร้างผลกำไรให้แก่ผู้ประกอบการ ผู้ลงทุนจนเป็นที่ยอมรับ หลักฐานที่แสดงให้ว่า ผู้ที่มาค้าขายที่สุวรรณภูมิสามารถตั้งตัวได้ ดังข้อความในมหาชนกชาดกที่ว่า “หม่อมฉันจะเดินทางไปค้าขาย เมื่อมีทรัพย์สินมากพอแล้ว จะได้คิดอ่านเอาบ้านเมืองคืนมา” พระมหาชนกนำแก้วมีค่า 3 ประการไป คือ แก้วมณี แก้วมุกดา และแก้ววิเชียร และจัดซื้อสินค้าบรรทุกลงเรือร่วมไปกับพ่อค้าชาวสุวรรณภูมิเพื่อมาลงทุน

การรู้จักค้าขายไม่เอาเปรียบจึงทำให้ใครก็อยากมาลงทุนในสุวรรณภูมิ สุวรรณภูมิจึงเป็นฮับทางการค้าที่พ่อค้าจากต่างถิ่นมาแสวงหาสินค้าและมาขายสินค้า คุณค่าทางด้านนี้สามารถนำมาเป็นโมเดลการค้าได้เป็นอย่างดี แม้ในปัจจุบัน สุวรรณภูมิในฐานะสนามบินก็ยังคงเป็นเส้นทางการบินที่มีตัวเลขทางการค้าที่สูง ถ้าหากรวมถึงการขนส่งและรับสินค้าทางทะเลอีกก็เชื่อมั่นว่า มีสินค้าแลกเปลี่ยนซื้อขายเป็นจำนวนการค้าที่สูง ปรัชญาในด้านนี้ต้องอยู่ฐานพุทธภาวะหัวใจเศรษฐี คือ รู้จัก

ลงทุน ขยายกิจการ ขยายเครือข่าย และค้าขายสุจริต (อุ อา กะ สะ) และมีพุทธภาวะสันโดษ คือ ความรู้จักพอเพียงและเพียงพอ

5) ปรัชญาวัชระธรรมวัฒนสุวรรณภูมิ

ปรัชญาสุวรรณภูมิในมิตินี้เป็นความเจริญรุ่งเรืองแห่งศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมที่ยังคงดำรงอยู่สืบเนื่องนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กล่าวได้ว่า เครื่องหล่อเลี้ยงจิตวิญญาณของคนสุวรรณภูมิก็คือ ศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธศาสนาที่เป็นเส้นเลือดใหญ่ในการรักษาความสงบ ร่มเย็น ให้แก่คนสุวรรณภูมิได้เป็นอย่างดี หล่อหลอม กล่อมเกลาพฤติกรรม อุปนิสัยของคนสุวรรณภูมิให้มีลักษณะน่ารัก สุนทรียะแห่งพุทธวัฒนธรรมเป็นความงดงามแห่งปรัชญามิตินี้ เป็นการผสมผสานระหว่างแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทและมหายาน

พุทธภาวะหรือแก่นแท้แบบเถรวาท คือ การเน้นสัจธรรมผ่านการปฏิบัติเพื่อพ้นทุกข์ การรักษาพุทธวินัยอย่างเคร่งครัด ปลีกวิเวก ชอบปฏิบัติอยู่ตามภูเขา ลำเนาไพร มีการเจริญกรรมฐานเพื่อความสงบแห่งจิตและการเกิดปัญญาดับทุกข์ ส่วนพุทธภาวะหรือแก่นแท้แบบมหายาน คือ การช่วยเหลือผู้อื่น บำเพ็ญตนตามบารมีแห่งพระโพธิสัตว์ด้วยการแบ่งปัน การดำเนินชีวิตที่ดี การอดทน การพากเพียรพยายม การรักษาจิตใจ และการมีปัญญาจะช่วยให้สังคม ชนชาวสุววรรณภูมิจะเป็นตัวอย่างบุคคลที่มีความสงบ ร่มเย็น มีวิถีชีวิตเรียบง่าย การดำรงอยู่ตามวิถีศาสนาของตน ๆ ย่อมนำมาซึ่งการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข สุขาวดีแห่งสุวรรณภูมิภายใต้พุทธภาวะทั้งส่วนที่เป็นการขจัดกิเลสและการช่วยเหลือสังคมเป็นพื้นฐานของปรัชญาสุวรรณภูมิมิตินี้

2.3.2 คุณค่าสุวรรณภูมิสู่การรังสรรค์วัฒนธรรม (Co-Cultural Values Revival)

การนำคุณค่าของปรัชญาวัชรสุวรรณภูมิที่แฝงอยู่ในมิติทั้ง 5 นั้นไปสู่กระบวนการรังสรรค์สังคม ให้เกิดเส้นทางสุวรรณภูมิ (Suvarnabhumi Route) ที่สัมผัสได้ ดังนี้

1) ปรัชญาวัชรปฏิรูปเทสสุวรรณภูมิ

คือ ปรัชญาการจัดสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติให้มีลักษณะหมุนเวียน สืบเนื่อง ต่อเนื่อง สัมพันธ์กับชีวิตไปตลอด มองเห็นโลกแห่งกายภาพทั้งหมดเป็นระบบชีวนิเวศ (Life Ecology)

2) ปรัชญาวัชรนรสุวรรณภูมิ

คือ ปรัชญาแห่งเผ่าพันธุ์คนสุวรรณภูมิที่มีความแตกต่าง หลากหลาย และมากด้วยปัญญา มีวิถีคิดที่รังสรรค์สุนทรียะแห่งการดำรงชีวิต มีลักษณะนิสัยรุ่มรวยด้วยคุณธรรมน้ำมิตร เปิดใจรับเรื่องใหม่ๆ เพื่อสร้างความเจริญร่วมกัน มีวิถีการปกครองแบบให้อิสระในการพัฒนาพื้นที่

3) ปรัชญาวัชรวิทยาสุวรรณภูมิ

คือ ปรัชญาแห่งวิทยาการสุวรรณภูมิที่มีสามารถสร้างปัจจัย 4 ให้มีผลต่อชีวิต คือ อาหาร เครื่องนุ่งหุ่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค แบบสนองคุณค่าแท้ รวมทั้งศิลปะวิทยาการทางด้านโหราศาสตร์ ดาราศาสตร์ ศาสนา

4) ปรัชญาวัชรวาณิชยสุวรรณภูมิ

คือ ปรัชญาแห่งการค้าขายแบบสุวรรณภูมิ คือ การเปิดกว้างเขตเศรษฐกิจทั้งทางบก ทางน้ำและทางอากาศ ทั้งในระดับภูมิภาคอาเซียนด้วยกันและทวีปอื่น ๆ มองเศรษฐกิจ คือ กิจกรรมทางการค้าขายอย่างคนประเสริฐ (เศรษฐะ) คือ รุ่งเรืองไปด้วยกัน

5) ปรัชญาวัชระวัฒนธรรมสุวรรณภูมิ

คือ ปรัชญาแห่งศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมสุวรรณภูมิ เป็นการสร้างดินแดนแห่งความสงบสุขทางจิตวิญญาณ รังสรรค์สุนทรียะแห่งศิลปะบนฐานแห่งพุทธปรัชญาเอาไว้ สามารถสร้างอารยธรรมสันติภาพ

2.3.3 เป้าหมายปรัชญาปัญจวัชรสุวรรณภูมิ

ภายใต้กระแสแห่งยุคเปลี่ยนแปลงฉับพลัน (Disruptive Paradigm) ความไม่สมดุลของโลก ปรัชญาปัญจวัชรสุวรรณภูมิสามารถนำมาเป็นกลไกทางวิถีคิดเพื่อความดำรงอยู่อย่างมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนได้ในสังคมยุคนี้ ยูเรเนียมทางปรัชญาที่สามารถนำไปรังสรรค์ชีวิตและงานอย่างสมบูรณ์ เป็นการทำให้ 5 Ps ของ UN ไปถึงเป้าหมายได้อย่างแท้จริง

1) นำไปสู่ความศานติและสงบสุข (Peaceful and Partnerships) อันเกิดจากการพัฒนาอบรมจิต (Mental Development) จิตที่อบรมดีแล้วให้เกียรติ และยอมรับความแตกต่างของกันและกัน

2) นำไปสู่ความสมดุลและยั่งยืน (Planet and People) อันเกิดจากการมองประโยชน์ร่วมกัน พึ่งพาอาศัยกันและกันทั้งคนและธรรมชาติ บริหารจัดการชีวิตและทรัพยากรอย่างสมดุล

3) นำไปสู่เศรษฐวัฒนธรรม (Prosperity) อันเกิดจากการเสียสละแบ่งปัน สร้างความประเสริฐในชีวิต ใช้ปัจจัยเครื่องดำรงชีวิตอย่างเห็นคุณค่าแท้และเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ถึงขีดขั้นแห่งมนุษย์ที่สมบูรณ์

สรุปได้ว่า ปัญจวัชรสุวรรณภูมิ เป็นแนวคิดเชิงอุดมคติที่ใช้อธิบาย “คุณค่าหลัก 5 ประการ” (ปัญจ = ห้า, วัชร = เพชร/ความมั่นคงแข็งแกร่ง) ของอารยธรรมสุวรรณภูมิ หรือภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมองว่าสุวรรณภูมิรุ่งเรืองได้เพราะมีรากฐานทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณที่มั่นคง เปรียบเสมือนเพชร 5 ด้าน ได้แก่ ดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ ผู้คนรักสงบ มีภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีชีวิตสมดุลกับธรรมชาติ มีการค้าและการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับโลกภายนอก แนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่า “สุวรรณภูมิ” ไม่ได้หมายถึงเพียงพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หรือความมั่งคั่งทางทรัพยากรเท่านั้น แต่คืออารยธรรมที่มั่นคงด้วยศีลธรรม สังคม และวัฒนธรรม อันเป็นพื้นฐานของความสงบสุขและความยั่งยืนของภูมิภาค.

2.4 พระพุทธศาสนาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

2.4.1 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิในพุทธศตวรรษที่ 3

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนเส้นทางสุวรรณภูมิสะท้อนให้เห็นว่า คนพื้นเมืองในภูมิภาคสุวรรณภูมิมีพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมในระดับหนึ่งมาก่อนแล้ว โดยมีโครงสร้างสังคมแบบเครือญาติและรูปแบบการปกครองเชิงอุปถัมภ์ซึ่งผู้นำทำหน้าที่ดูแลสมาชิกในชุมชนเสมือนบิดากับบุตร มิใช่สังคมที่ไร้อารยธรรมหรือปราศจากระเบียบแบบแผนดังที่เคยถูกมองในกรอบคิดแบบเดิม นอกจากนี้ ความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนยังมีลักษณะเป็นพหุเทวนิยมและความเชื่อเชิงจิตวิญญาณ โดยให้ความสำคัญกับการนับถือบรรพบุรุษ การเคารพเทพหรือผีหลายลักษณะ และการบูชาธรรมชาติ อันเป็นระบบความเชื่อที่นักมานุษยวิทยามักอธิบายว่าเกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องวิญญาณนิยม (animism) และลัทธิบูชาบรรพบุรุษ (ancestor worship) (Stanley J. Tambiah, 1970; Robert L. Brown, 1996)”

ความเชื่อดั้งเดิมดังกล่าวมักเกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีกรรมเพื่อแสดงความเคารพหรือขอความคุ้มครองจากสิ่งเหนือธรรมชาติ ต่อมา อิทธิพลทางวัฒนธรรมและศาสนาจากชมพูทวีปได้เข้ามาสู่ภูมิภาคที่ปัจจุบันเรียกว่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรืออุษาคเนย์ ผ่านเครือข่ายการค้าและการติดต่อระหว่างชุมชนชายฝั่งและรัฐโบราณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์–ฮินดู ซึ่งค่อย ๆ แทรกซึมเข้าสู่สังคมท้องถิ่นควบคู่กับการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม (จำนงค์ ทองประเสริฐ, 2542) ทั้งนี้ หลักฐานจากวรรณกรรมพุทธศาสนา เช่น มหาชนกชาดก สะท้อนให้เห็นการรับรู้ถึงดินแดนสุวรรณภูมิในฐานะแหล่งติดต่อค้าขายสำคัญของชาวอินเดียในสมัยโบราณ อันมีส่วนเอื้อให้แนวคิด ความเชื่อ จากอินเดีย พราหมณ์ แพร่กระจายเข้าสู่ภูมิภาคดังกล่าวอย่างค่อยเป็นค่อยไป มากกว่าจะเป็นการเข้ามาในคราวเดียวหรือโดยกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งเท่านั้น”

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเส้นทางสุวรรณภูมิปรากฏเป็นหลักฐาน ในพุทธศตวรรษ ที่ 3 เมื่อศึกษาจากศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจ ของพระองค์กลับไม่ปรากฏเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกับการอุปถัมภ์การทำสังคายนาครั้งที่ 3 และการอุปถัมภ์การส่งคณะสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ แต่อย่างใด (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2552: 123-199)

อย่างไรก็ตาม หลักฐานจากคัมภีร์ฝ่ายพระพุทธศาสนา เช่น สมันตปาสาทิกา ซึ่งเป็นอรรถกถาพระวินัย ได้กล่าวถึงการทำสังคายนาครั้งที่ 3 ว่าเกิดขึ้นในราว พ.ศ. 234 ณ อโศการาม กรุงปาฏลีบุตร แคว้นมคธ ภายใต้การอุปถัมภ์ของ พระเจ้าอโศกมหาราช โดยมีพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเป็นประธาน และมีพระสงฆ์เข้าร่วมประชุมประมาณ 1,000 รูป การสังคายนาดังกล่าวใช้ระยะเวลาประมาณ 9 เดือนจึงแล้วเสร็จ (มานพ นักการเรียน และคณะ, 2568) ข้อปรารภของการทำสังคายนาครั้งที่ 3 เกิดจากปัญหาการปะปนของแนวคิดและคำสอนจากกลุ่มนักบวชต่างลัทธิที่เข้ามาบวชใน

พระพุทธศาสนา และนำเสนอความเห็นของตนในนามพระพุทธศาสนา อันส่งผลให้เกิดความคลาดเคลื่อนในพระธรรมวินัย ดังนั้น พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ จึงได้ขอพระบรมราชูปถัมภ์จากพระเจ้าอโศกมหาราช เพื่อจัดให้มีการสังคายนาพระธรรมวินัยเพื่อกำจัดความเห็นของพวกเดียรถีย์ออกไป ในการทำสังคายนาครั้งนี้ พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ได้แต่งคัมภีร์กถาวัตถุ ซึ่งเป็นคัมภีร์หนึ่งในพระอภิธรรมปิฎกไว้ด้วย เมื่อทำสังคายนาเสร็จแล้ว ก็มีการส่งคณะสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ รวม 9 สาย ดังนี้ (มานพ นักการเรียน และคณะ, 2568)

1) สายที่ 1 พระมัชฌันติกเถระเป็นหัวหน้า ไปประกาศศาสนาที่แคว้นกัษมีระและแคว้นคันธาระ ท่านได้แสดงฤทธิ์ปราบพญานาคชื่ออารวาฬ จนทำให้พญานาคนั้นและบริวารเกิดความเลื่อมใส ทำให้ตั้งอยู่ในไตรสรณคมน์และเบญจศีล และได้แสดงอลคัททูปมสูตรแก่ชาวแคว้นเหล่านั้น ปัจจุบัน คือแคชเมียร์ อยู่ในประเทศอินเดีย และแคว้นคันธาระ ปัจจุบันอยู่ในประเทศปากีสถานและประเทศอัฟกานิสถาน

2) สายที่ 2 พระมหาเทวเถระ เป็นหัวหน้า ไปประกาศศาสนาที่มหิสกมณฑล ได้แสดงเทวทูตสูตรแก่ ชาวมหิสกมณฑล ปัจจุบัน คือ แคว้นไมซอร์และดินแดนลุ่มแม่น้ำโคธาวารี ประเทศอินเดีย

3) สายที่ 3 พระรักขิตเถระ เป็นหัวหน้า ไปประกาศศาสนาที่วนวาสีชนบท ได้แสดงอนมตัคคสังยุตต์ แก่ชาววนวาสีชนบท คือ แคว้นบอมเบย์ในปัจจุบัน

4) สายที่ 4 พระโยนกธรรมรักขิตเถระ เป็นหัวหน้า ไปประกาศศาสนาที่อปรันตกชนบท ได้แสดงอัคคิขันธูปมสูตรแก่ชาวอปรันตกชนบท คือ แถบทะเลอาหรับทางเหนือของบอมเบย์ในปัจจุบัน

5) สายที่ 5 พระมหาธรรมรักขิตเถระ เป็นหัวหน้า ไปประกาศศาสนาที่มหารัฐชนบท ได้แสดงมหานารทกัสสปชาดกแก่ชาวมหารัฐชนบท ปัจจุบันเป็นรัฐมหาราษฎร์ ประเทศอินเดีย

6) สายที่ 6 พระมหารักขิตเถระ เป็นหัวหน้า ไปประกาศศาสนาที่รัฐโยนก ได้แสดงกาฬการามสูตรแก่ ชาวรัฐโยนก ปัจจุบัน ได้แก่ ดินแดนที่เป็นประเทศอิหร่านและตุรกี

7) สายที่ 7 พระมัชฌิมเถระ พร้อมด้วยคณะ ประกอบด้วยพระกัสสปโคตรเถระ พระอฟกเทวเถระ พระทุนทุภิสสรเถระ และพระสหัสสเทวเถระ ไปประกาศศาสนาที่หิมวันตประเทศ ได้แสดงธัมมจักปวัตตนสูตรแก่ชาวหิมวันตประเทศ ปัจจุบัน ได้แก่ ดินแดนแถบภูเขาหิมาลัย ประเทศเนปาล

8) สายที่ 8 พระโสณเถระ และพระอุตตรเถระ เป็นหัวหน้าไปประกาศศาสนาที่สุวรรณภูมิ ซึ่งปัจจุบัน ได้แก่ประเทศในคาบสมุทรอินโดจีน เช่น พม่า ไทย ลาว เขมร เป็นต้น ท่านได้แสดงฤทธิ์ปราบนางรากษสหรือผีเสื้อน้ำ ที่ขึ้นมาจากสมุทรเพื่อเคี้ยวกินพวกทารกที่เกิดในราชตระกูล จนทำให้นางรากษสและบริวารหนีไป แล้วได้ตั้งอารักขาไว้โดยรอบเกาะ ได้แสดงพรหมชาลสูตรแก่ชาวสุวรรณภูมิ ทำให้ตั้งอยู่ในไตรสรณคมณ์และเบญจศีล ประชาชนประมาณ 60,000 คน ได้บรรลุธรรม พวกเด็กในตระกูลประมาณ 3,500 คน บวชแล้ว กุลธิดาประมาณ 1,500 นาง ก็บวชแล้ว

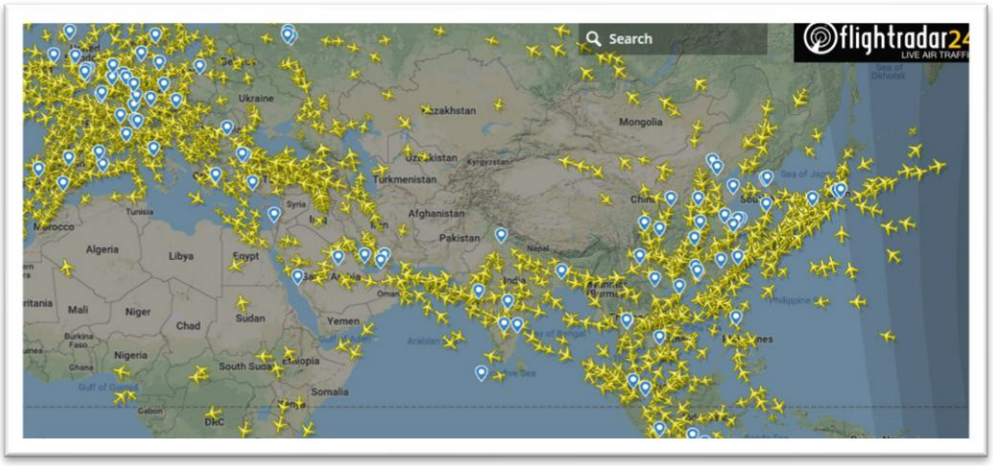
ในคัมภีร์มหาวงศ์ เป็นคัมภีร์พงศาวดารลังกา ว่าด้วยเหตุการณ์บ้านเมืองของประเทศศรีลังกา ซึ่งแต่งโดยพระมหานามเถระและคณะบัณฑิต ได้บันทึกไว้ดังนี้ เมื่อสังคายนาครั้งที่ 3 ในชมพูทวีปสิ้นสุดลง เหมือนกันกับในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา ขยายความเฉพาะสายที่ 8 คือ พระโสณะกับพระอุตตระได้ไปยังสุวรรณภูมิ สมัยนั้น นางผีเสือน้ำผู้ดุร้ายโผล่ขึ้นจากสมุทรไปจับเด็กที่เกิดในพระราชวังกินเป็นอาหาร ในช่วงเวลานั้น มีพระกุมารประสูติในพระราชวัง มนุษย์ทั้งหลายเห็นพระเถระ จึงคิดว่า เป็นสหายของนางผีเสื้อน้ำ จึงพากันฉวยอาวุธเข้าไปจะฆ่า ฝ่ายพระเถระจึงถามว่านี่เรื่องอะไรกัน แล้วได้กล่าวกับชนเหล่านั้นว่า พวกอาตมาเป็นสมณะ มีศีล ไม่ใช่สหายของผีเสือน้ำ ในขณะนั้นเอง นางผีเสือน้ำนั้นพร้อมบริวารโผล่ขึ้นมา จากทะเล มหาชนเห็นนางผีเสื้อน้ำ ต่างพากันหวีดร้องเสียงดัง พระเถระจึงเนรมิตเป็นผีเสือน้ำซึ่งน่าสะพึงกลัวเป็น 2 เท่า เข้าโอบล้อมนางผีเสือน้ำนั้นพร้อมทั้งบริวารไว้ทุกด้าน นางผีเสือน้ำนั้นรู้ว่า สถานที่นี้ พวกผีเสือน้ำเหล่านั้นได้ยึดครองไว้แล้ว จึงกลัวพากันหนีไป พระเถระจัดวางการอารักขาประเทศนั้นโดยรอบ แสดงพรหมชาลสูตร ชนเป็นอันมากได้ดำรงอยู่ในสรณะและศีล ส่วนชน 60,000 คน ได้บรรลุธรรม เด็กชายในตระกูล 3,500 คน ได้บรรพชา ส่วนเด็กหญิงในตระกูล 1,500 คน ก็ได้บรรพชา

ตั้งแต่นั้นมา พระราชาได้ขนานนามพระกุมารที่ประสูติในพระราชวังให้มีพระนามว่า โสณะ (เจ้าทอง) และอุตตระ (เจ้าอุดร)” (พระมหานามเถระ, 2553: 114-116)

ยุคของพระพุทธศาสนาที่พระโสณเถระและพระอุตตรเถระ ได้ไปประกาศในดินแดนสุวรรณภูมิ จัดเป็นยุคที่ 1 ของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เรียกว่า ยุคเถรวาทแบบสมัยอโศก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2555: 143) เนื่องจากพระเจ้าอโศกมหาราชทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ 3 และได้ทรงอุปถัมภ์การส่งพระสงฆ์ไปประกาศพระศาสนาในดินแดนต่าง ๆ รวม 9 สายนั้น

9) สายที่ 9 พระมหินทเถระ โอรสของพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นหัวหน้า ไปประกาศศาสนาที่เกาะตัมพปัณณิทวีป ในรัชสมัยของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ พร้อมกับพระอิฏฐิยเถระ พระอุตติยเถระ พระภัททสาลเถระ พระสัมพลเถระ สุมนสามเณร และภัณฑกอุบาสก ได้แสดงจูฬหัตถิปโทปมสูตร แก่ชาวเกาะตัมพปัณณิทวีป ทำให้พระราชาและข้าราชบริพาร ประมาณ 40,000 คน ตั้งอยู่ในไตรสรณคมน์และเบญจศีล ปัจจุบัน คือ ประเทศศรีลังกา (วิ.มหา.อ. 1/126)

กล่าวได้ว่า พระเจ้าอโศกมีบทบาทในการเชื่อมโยงดินแดนในแต่ละทิศทาง พระองค์จึงทรงส่งสมณฑูตไปตามเส้นทางเหล่านั้น จากเส้นทางที่ปรากฏในคัมภีร์เมื่อประมาณ 1111 ปีหลังพุทธกาล แสดงว่า เส้นทางหลักเหล่านี้ยังคงเป็นเส้นทางสำคัญที่จะขยายพระพุทธศาสนาออกไป การเดินของคนไม่เคยหยุด ปัจจุบันยิ่งมีมากกว่าเดิม เดิมนั้นเดินทางด้วยพาหนะช้าง ม้า ลา อูฐ แต่ปัจจุบันเดินทางกันด้วยรถ รถไฟ เรือเดินสมุทร และเครื่องบิน และยังติดต่อกันด้วยเครื่องสื่อสารที่ล้ำสมัย

ภาพที่ 2 6 แสดงการสื่อสารในโลกปัจจุบัน

ที่มา: ปรเมศวร์, 2556, ออนไลน์

เข้าดูเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2569

ที่นำภาพเส้นทางการบินมาแสดงไว้ในที่นี้ ก็เพื่อสื่อให้เห็นว่า การค้นหาสุวรรณภูมิในอดีตนั้นเป็นเพียงการแตะรากเหง้าของการเดินทางของมนุษย์ที่ไม่มีสิ้นสุด ความหมุนเวียนเปลี่ยนไปมาของผู้คน ความเชื่อ ศาสนา สินค้า อาหาร เสื้อผ้า เครื่องประดับ เป็นต้น ยังมีอยู่ไม่ขาด ยังคงหมุนเวียนเปลี่ยนไปมาจากรุ่นสู่รุ่น จากยุคสู่ยุค จากเส้นทางสู่เส้นทาง ประเด็นสำคัญก็คือ มาบัดนี้เกิดความร่วมมือกันระหว่างกลุ่มที่หลากหลาย เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้อารยธรรมของกันและกันจนนำไปสู่ความเจริญเป็นอารยธรรมโลกที่งดงามหลากหลายด้วยกัน

สรุปได้ว่า เมื่อทำสังคายนาครั้งที่ 3 เสร็จแล้ว พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระก็มีการส่งคณะพระสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ รวม 9 สาย โดยเฉพาะดินแดนสุวรรณภูมิเป็น สายที่ 8 นำโดย พระโสณเถระ และพระอุตตรเถระ ซึ่งได้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ คือ เนรมิตเป็นผีเสื้อน้ำให้ใหญ่โต เพื่อทำให้เหนือกว่า จึงได้ปราบนางรากษสหรือผีเสื้อน้ำได้ และได้แสดงพรหมชาลสูตร ซึ่งเกี่ยวกับทิฏฐิ 62 ประการ อันเป็นมิจฉาทิฐิ ซึ่งแตกต่างจากคำสอนของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่ทางให้พ้นทุกข์ได้เลย พระโสณเถระและพระอุตตรเถระในฐานะเป็นพระสมณทูตได้แสดงคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นอารยธรรมทางปัญญาที่มีคุณค่าควรแก่การนำไปปฏิบัติอีกทางเลือกหนึ่งแก่คนพื้นเมือง ถ้าผู้ปกครองในท้องถิ่นยอมรับคำสอนทางพระพุทธศาสนา คนพื้นเมืองที่อยู่ใต้ปกครองย่อมนับถือตามไปด้วย ต่อมา เมื่อได้รับคติความเชื่อจากพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่แล้ว ทำให้เกิด การผสมผสานดัดแปลงความเชื่อเหล่านั้นให้กลมกลืนกัน

สมบูรณ์ วัฒนะ และคณะ (2564) ได้บูรณาการพระพุทธศาสนามิติคุณค่า พื้นที่ และเวลาในดินแดนสุวรรณภูมิ ไว้ดังนี้

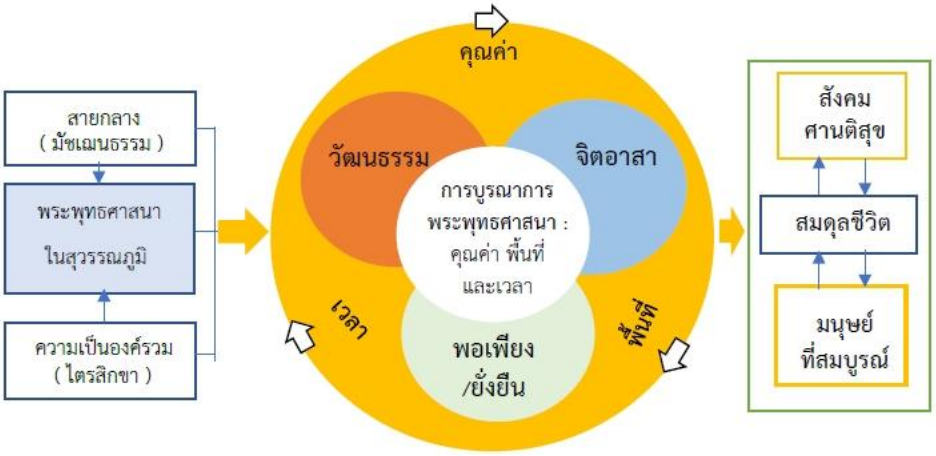
1) ประวัติศาสตร์และพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยในดินแดนสุวรรณภูมิ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิปรากฏเป็นหลักฐานในช่วงพุทธศตวรรษที่3 พระพุทธศาสนาเข้ามายังดินแดนสุวรรณภูมิซึ่งปัจจุบันหมายถึงอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของประเทศไทยและเมียนมา (RepublicoftheUnion ofMyanmar) ผ่านสมณทูตสายที่ 8 มีพระโสณมหาเถระและพระอุตรมหาเถระพร้อมคณะ ตามพระประสงค์ของพระเจ้าอโศกมหาราช (พ.ศ.239-312 ครองราชย์พ.ศ. 270 -311) แห่งราชวงศ์โมริยะประเทศอินเดียได้ส่งสมณทูตออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ได้น้อมรับเอาพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตผสมผสานกับวัฒนธรรมตามบริบทตนและภูมิภาคนี้ได้เป็นศูนย์กลางสืบสานและเผยแผ่พระพุทธศาสนาจนถึงปัจจุบัน

2) พระพุทธศาสนาในฐานะรากฐานทางสังคมและวัฒนธรรมไทยพบว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักของสังคมไทยตั้งแต่อาณาจักรทวารวดี พุทธศตวรรษที่ 5-16 สมัยอาณาจักรศรีวิชัยช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-18 สมัยอาณาจักรลพบุรีช่วงพุทธศตวรรษที่ 14-18 สมัยอาณาจักรสุโขทัยพุทธศตวรรษที่ 18-20 อาณาจักรล้านนา พุทธศตวรรษที่ 19-21 สมัยอาณาจักรอยุธยาพ.ศ. 1893-2310 สมัยกรุงธนบุรี พ.ศ. 2310-2325 และสมัยรัตนโกสินทร์จาก พ.ศ. 2325 -ปัจจุบัน

หลักพุทธธรรมที่เด่นชัดทางการปกครองได้แก่ ทศพิธราชธรรม 10 จักรวรรดิวัตร 12 และราชสังคหวัตถุ 4 เป็นพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ในการบำเพ็ญคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ และเป็นหลักการบริหารราชการจนถึงปัจจุบัน

3) การบูรณาการพระพุทธศาสนาในมิติคุณค่า พื้นที่และเวลา (Space andTime) ในประเทศไทยพบว่า หลักพุทธธรรมมีลักษณะสำคัญคือความเป็นสายกลาง (มัชเฌนธรรม) ความเป็นองค์รวม (Holistic) และมีเป้าหมายเพื่อชี้นำถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เหตุนั้นจึงมีความสอดคล้องวิถีการดำเนินชีวิตหลายมิติเช่นมิติการครองตน ได้แก่ ฆราวาสธรรม 4 มิติการปกครองคน ได้แก่ พรหมวิหาร 4 มิติการบริหารงาน ได้แก่ อิทธิบาท 4 และมิติการเชื่อมสังคมและชุมชน ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นต้น มิติความเป็นองค์รวมนั้นเน้นที่การพัฒนาศักยภาพคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ซึ่งมีหลักธรรมพื้นฐาน ได้แก่ หลักไตรสิกขา ประกอบด้วย ด้านศีลการมีวินัยที่คอยควบคุมพฤติกรรม ด้านสมาธิความแน่วแน่ต่อเป้าหมาย และการดำเนินชีวิต และด้านปัญญาการสั่งสมบทเรียนและประสบการณ์ในการดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ด้านการบูรณาการพระพุทธศาสนาสะท้อนได้ทั้ง 3 มิติ ได้แก่ มิติที่1 ด้านคุณค่าหลักธรรมคำสอนของพระพุทธ ศาสนา ได้เป็นหลักการบูรณาการ (Integration) เข้าวิถีการดำเนินชีวิตของสังคมในดินแดนสุวรรณภูมิตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มิติที่ 2 ด้านพื้นที่ พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญที่ก่อให้เกิดเป็นทุนทางสังคม (SocialCapital) เป็นวิถีวัฒนธรรมของคนไทย เป็นครรลองการประกอบอาชีพและวัฒนธรรมและ มิติที่3 ด้านเวลาพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางที่นำสู่การสร้างนวัตกรรมทางความคิด

ร่วมสมัยกับสังคมไทย เช่น ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจิตอาสาและการพัฒนาที่ยั่งยืน สามารถสรุปเป็นการบูรณาการพระพุทธศาสนาดังแผนภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 2.7 การบูรณาการพระพุทธศาสนาในมิติคุณค่า พื้นที่ และเวลา
ในดินแดนสุวรรณภูมิ
ที่มา: สมบูรณ์ วัฒนะ, 2564

จากภาพ แสดงให้เห็นถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิว่าลักษณะเด่นชัดคือความเป็นหลักธรรมสายกลาง (มัชเฌนธรรม) ที่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิต และเป็นองค์รวม การบูรณาการพระพุทธศาสนาในมิติคุณค่า พื้นที่ และเวลา สะท้อนให้เห็นการผสานกับแนวคิดร่วมสมัยที่สำคัญ

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเส้นทางสุวรรณภูมิ 9 สาย นั้น สายที่ 8 ได้กล่าวถึงสุวรรณภูมิไว้อย่างชัดเจน โดยมีพระโสณเถระ และพระอุตตรเถระ เป็นหัวหน้าไปประกาศศาสนาที่สุวรรณภูมิ ซึ่งปัจจุบัน ได้แก่ประเทศในคาบสมุทรอินโดจีน เช่น พม่า ไทย ลาว เขมร เป็นต้น เมื่อพระพุทธศาสนาได้แพร่หลายในเส้นทางสายไหมนี้แล้วก่อให้เกิดอารยธรรมพระพุทธศาสนาในด้านต่างๆ มีการบูรณาการคุณค่าของพระพุทธศาสนา ในด้านต่าง ๆ เช่น หลักธรรมคำสอนในการดำเนินชีวิต วิถีวัฒนธรรมไทย และการสร้างนวัตกรรมความคิดร่วมสมัย เป็นต้น

2.4.2 พระพุทธศาสนาในประวัติศาสตร์ชาติไทย

1) พระพุทธศาสนาในประเทศไทยสมัยสุโขทัย

เมื่อพ่อขุนบางกลางท่าว ได้ปราบดาภิเษกเป็นปฐมกษัตริย์ต้นราชวงศ์สุโขทัยทรงพระนามว่าศรีอินทราทิตย์ ครองกรุงสุโขทัยในราว พ.ศ. 1800 นั้น ประชาชนพลเมืองในกรุงสุโขทัยนับถือพระพุทธศาสนาทั้งฝ่ายหินยาน (เถรวาท) และฝ่ายมหายานปะปนกับศาสนาพราหมณ์และการนับถือผี จนถึงรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ผู้ครองราชย์ในระหว่างปี พ.ศ. 1822-1841

พระพุทธศาสนาฝ่ายหินยาน ลัทธิลังกาวงศ์จึงได้รับการนับถืออย่างแพร่หลาย (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2539, หน้า 6) เหตุการณ์พระพุทธศาสนาในสมัยสุโขทัย โดยย่อดังนี้

หนึ่งร้อยปีก่อนการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัย พระเจ้าปรักกมพาหุเสด็จขึ้นครองราชย์ในประเทศลังกาใน พ.ศ. 1696 ทรงฟื้นฟูทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์ด้วยการทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ 7 พระพุทธศาสนาจึงเจริญในประเทศลังกา ทั้งด้านการศึกษาและปฏิบัติธรรม กิตติศัพท์ได้เลื่องลือไปถึงประเทศพม่า พระสงฆ์จากพุกามและมอญได้เดินทางไปศึกษาพระธรรมวินัยและบวชแปลงใหม่ในคณะสงฆ์ลังกา จากนั้นพระสงฆ์ผู้ออกบวชแปลงใหม่ได้พาคณะสงฆ์ลังกากลับเมืองพุกามและเมืองมอญ ตั้งคณะลังกาวงศ์ขึ้นจนได้รับความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนในเมืองทั้งสอง ต่อมาพระสงฆ์ชาวลังกาชื่อราหุล ได้จาริกจากเมืองพุกามมาตั้งคณะลังกาวงศ์ขึ้นที่เมืองนครศรีธรรมราชและประสบความสำเร็จในการสร้างศรัทธาให้กับประชาชน จนพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์เจริญรุ่งเรืองที่เมืองนครศรีธรรมราช (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2534: 30)

เมื่อพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเสด็จขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. 1822 พระองค์ได้สดับกิตติศัพท์ของคณะสงฆ์แบบลังกาก็ทรงเลื่อมใสศรัทธา จึงได้โปรดอาราธนาพระมหาเถรสังฆราชาจากเมืองนครศรีธรรมราชมาตั้งสำนักเผยแผ่พระศาสนา ณ วัดอรัญญิก ในกรุงสุโขทัย ดังข้อความตอนหนึ่งในศิลาจารึกหลักที่ 2 ว่า “เบื้องตะวันตกเมืองสุโขทัยนี้มีอรัญญิก พ่อขุนรามคำแหงกระทำโอยทานแก่มหาเถรสังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรหลวก (รู้หลักฉลาด) กว่าปู่ครูในเมืองนี้ ทุกคนลุก(จาริก)แต่เมืองนครศรีธรรมราช มา” (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2534: 30)

จากข้อความในศิลาจารึกนี้ แสดงว่าก่อนที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชจะอาราธนาพระมหาเถรสังฆราชมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์นั้น กรุงสุโขทัยมีพระสงฆ์หินยานอยู่ ก่อนแล้วซึ่งศิลาจารึกเรียกว่า “ปู่ครู” พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงเลื่อมใสในมหาเถรสังฆราช เพราะท่านศึกษาจบพระไตรปิฎกและเป็นผู้รอบรู้ยิ่งกว่าปู่ครูทุกรูปในกรุงสุโขทัย ในระยะแรก คงมีพระสงฆ์ 2 คณะในกรุงสุโขทัย คือ 1) พระสงฆ์ฝ่ายหินยานซึ่งมีอยู่เดิมตั้งแต่รัชสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ 2) พระสงฆ์ฝ่ายหินยานแบบลังกาที่จาริกมาจากเมืองนครศรีธรรมราช พระสงฆ์คณะเดิมได้ยุบรวมเป็นคณะเดียวกันกับพระสงฆ์ลังกาวงศ์ในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2539: 6)

พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงมีศรัทธาในพระพุทธศาสนามากทรงรักษาศีลทรงสั่งทำและทรงทำบุญทำทานอยู่เสมอทั้งทรงรณรงค์ให้ทวยราษฎร์มีศรัทธาในพระพุทธศาสนาด้วยเช่นทรงนำพระแท่นมนังคศิลามาไว้ในดงตาลทรงนิมนต์พระให้มานั่งแสดงธรรมแก่ประชาชนบนพระแท่นศิลานั้นทุกวันพระ ส่วนวันธรรมดาพระองค์ก็ทรงขึ้นประทับบนพระแท่นสั่งสอนประชาชนด้วยพระองค์เองเป็นผลให้ชาวสุโขทัยมีจิตใจสูงชอบทำบุญให้ทาน ดังมีข้อความในศิลาจารึกว่า “คนในเมืองสุโขทัยนี้ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ท่วยปั่ว ท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุนทั้งสิ้นทั้งหลายทั้งผู้ชายผู้หญิงฝูงท่วยมีศรัทธาใน

พระพุทธศาสนาทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน” (มนต์ชัย เทวัญวโรปการ, 2526 อ้างใน ฟื้น ดอกบัว, 2561)

ต่อมาในสมัยพระเจ้าลิไทขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. 1897 พระองค์ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามากทรงศึกษาพระบาลีและพระไตรปิฎกอย่างแตกฉานจนสามารถนิพนธ์หนังสือเตภูมิกถาขึ้นมาอันเป็นนักวรรณคดีทางพระพุทธศาสนาเล่มแรกที่เป็นภาษาไทยวรรณกรรมเล่มนี้ได้มีอิทธิพลอย่างใหญ่หลวงต่อวรรณคดีไทยและวิถีชีวิตของคนไทยในการต่อมา หรือแม้ในยุคปัจจุบันก็ตาม พระเจ้าลิไททรงออกผนวชที่วัดอัมพวนารามหรือวัดป่ามะม่วงขณะที่ยังทรงครองราชย์เมื่อพศ. 1905 (ประสิทธิ์ จันรัตนา, 2527 อ้างใน ฟื้น ดอกบัว, 2561) นอกจากนี้ยังให้หล่อพระพุทธรูปที่ถูกตามพุทธลักษณะไว้หลายองค์เช่นพระพุทธชินสีห์พระศรีศาสดา ซึ่งในปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร และพระศรีศากยมุนี ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ในวัดสุทัศนเทพวรารามเป็นต้น ที่สำคัญที่สุดก็คือพระพุทธชินราชซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่งามที่สุดในประเทศไทยและในโลกเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดพิษณุโลก และของประเทศไทยมาตราบเท่าทุกวันนี้ อีกทั้งทรงให้ใช้พระราชมณเฑียรเป็นที่เรียนพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณรอันเป็นแบบอย่างให้พระมหากษัตริย์ในสมัยอยุธยากรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์จัดให้มีการบอกพระปริยัติธรรมภายในพระราชวังเช่นกันนอกจากนี้พระเจ้าลิไททรงโปรดให้สร้างวัดพระศรีรัตนมหาธาตุจังหวัดพิษณุโลกเมื่อ พ.ศ 1902 ทรงโปรดให้สร้างพระธาตุเจดีย์ที่กำแพงเพชร และทรงโปรดให้สร้างรอยพระพุทธบาทบนภูเขาสุมนกูฏ เมืองสุโขทัยแห่งหนึ่งบนยอดเขาสุวรรณคีรีในศรีสัชนาลัยแห่งหนึ่ง บนยอดเขาจอมทองในเมืองกำแพงเพชรเก่าแห่งหนึ่งและบนยอดเขาปากพระบาง (เขากบ) ที่นครสวรรค์ก็อีกแห่งหนึ่ง (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2534, อ้างใน ฟื้น ดอกบัว, 2561)

2) พระพุทธศาสนาในประเทศไทยสมัยอาณาจักรล้านนา

อาณาจักรล้านนาเกิดขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19- 21 หลังจากอาณาจักรโบราณที่เคยรุ่งเรืองมาก่อน เช่น พุกาม กัมพูชา และหริภุญไชย เสื่อมอำนาจลง มีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางอำนาจที่ขยายออกไปโดยวิธีการสร้างเครือข่ายทางญาติ จนถึงอาณาจักรล่มสลายในปี พ.ศ. 2101 มีอายุ 262 ปี เป็นเวลาสองร้อยกว่าปีที่อาณาจักรล้านนาได้กำเนิดและสิ้นสุดลง อาณาเขตดินแดนเดิมครอบคลุม พื้นที่เพียง จังหวัด เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา และแม่ฮ่องสอน (ไม่รวมแพร่ และน่าน ซึ่งปกครองเป็นอิสระ) ขยายดินแดนในสมัยพญาติโลกราช (1984-2030) ตีได้เมืองแพร่ และน่าน (พ.ศ. 1984-1994 สร้างพระเจ้าทองทิพย์ ณ วัดสวนตาล น่าน) จึงได้ผนวกแพร่และน่านเข้าในอาณาจักร) ต่อมาขยายอำนาจออกไปถึงรัฐฉานพม่า เชียงตุง เมืองนาย เมืองสีป้อ เมืองยองเขตสิบสองพันนา เชียงรุ่ง และหลวงพระบาง (พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์, 2562)

กล่าวคือในปี พ.ศ. 1839 พญามังราย อาณาจักรล้านนา สถาปนาโดยพญามังราย นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 1839 (รวมอาณาจักรหริภุญชัย ของพระนางจามเทวี เมื่อพุทธศตวรรษที่ 13) มีเมืองเชียงใหม่

เป็นราชธานี ดังชื่อว่า “นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่” ได้ตั้งถิ่นฐาน ณ ลุ่มแม่น้ำปิง ประกอบไปด้วยชนหลายชาติพันธุ์ แต่กลุ่มใหญ่ที่สุด เรียกตนเองว่า คนเมือง ในอดีตอันยาวนาน อาณาจักรล้านนา เคยมีความรุ่งเรืองทางอารยธรรมและวัฒนธรรมสูง ด้านการปกครอง มีมังรายศาสตร์ เป็นหลักกฎหมายการปกครองแบบโบราณ มีอาณาเขตครอบคลุม เมืองสำคัญ เช่น ลำพูน ลำปาง เชียงราย เชียงแสน น่าน แพร่ พะเยา แม่ฮ่องสอน เชียงตุง และสิบสองพันนา ด้านภาษา มีภาษาล้านนา หรือ ตั๋วเมือง เป็นภาษาสื่อสาร แม้จะมีภาษาถิ่นอื่นบ้าง เช่น ภาษาเขิน ภาษาลื้อ เป็นต้น ก็สามารถสื่อสารกันได้ ด้านศาสนา มีคติความเชื่อเดิมในการนับถือผี และวิญญาณบรรพบุรุษ นับแต่โบราณนานมา เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาได้สร้างเมือง สร้างวัง และวัดขึ้น ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ได้สร้างวัดต่าง ๆ มากมาย ทั้งที่เป็นฝ่ายคามวาสี และอรัญญวาสี จนพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง เมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรล้านนา เช่น เชียงราย ลำพูน ลำปาง และพะเยา ต่างก็มีความเจริญรุ่งเรือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านพระพุทธศาสนา พิธีกรรมและความเชื่อทางศาสนามีอิทธิพลต่อชาวล้านนาอย่างมาก ในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราชแห่งเชียงใหม่ ได้ทำการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งแรกในดินแดนประเทศไทยปัจจุบันขึ้น ณ วัดมหาโพธาราม (วัดเจ็ดยอด) (พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์, 2562)

เมื่อ ปี พ.ศ. 2020 ในสมัยล้านนา ได้เกิดมีพระเถระนักปราชญ์ชาวล้านนาหลายรูป ท่านเหล่านั้นได้รจนาคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาไว้เป็นจำนวนมาก ได้แก่ พระสิริมังคลาจารย์ พญาณกิตติเถระ พระรัตนปัญญา พระโพธิรังษี พระนันทาจารย์ และพระสุวรรณรังสี ชาวล้านนาจึงนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ปรับใช้กับบุคคล เช่น พระธาตุประจำปีเกิด ด้านจารีตประเพณี ชาวล้านนามีจารีต ข้อห้าม(ขึ๋ด) และข้อที่พึงปฏิบัติกำ หนดเอาไว้ มีศาสนสถาน เช่น พระธาตุ วัด ในแต่ละชุมชน ยิ่งในตัวเมือง เช่น เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูนจะมีวัดในเขตเมืองไม่น้อยกว่า 40-50 วัด มีประเพณีที่งดงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน สอดคล้องกับความเชื่อดั้งเดิมและพุทธศาสนา เช่น ประเพณีไหว้พระธาตุ ประเพณีปี๋ใหม่เมือง(สงกรานต์) ประเพณียี่เป็ง(บูชาประทีปปล่อยโคม) ประเพณีตักบาตรพระอุปคุตในวันเพ็ญที่ตรงกับวันพุธ(เป็งพุด) เป็นต้น ด้านวิถีสังคม ชาวล้านนามีความผูกพันกันทางสังคมสูง นับถือกันตามสายสัมพันธ์ทางเครือญาติ มีอัธยาศัยอ่อนโยน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีไมตรีต่อคนต่างถิ่นอย่างจริงใจ (พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์, 2562)

3) พระพุทธศาสนาในประเทศไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา

อยุธยาเคยเป็นเมืองหลวงของประเทศไทยที่มีอายุยืนยาวกว่าสมัยใด คือเป็นราชธานีถึง 417 ปี มีพระมหากษัตริย์ 33 พระองค์ ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงเจริญรุ่งเรืองมาคู่กับราชธานีพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ต่างก็ส่งเสริมและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) (พ.ศ. 1893-1912) ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาและครองราชย์เมื่อพระชนมายุ 36 พรรษา (พ.ศ. 1893 สวรรคตเมื่อ พ.ศ. 1912) รวมอายุประมาณ 55 พรรษา พระองค์ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีได้ประสบผลสำเร็จเพราะทรงมี

ความสามารถทั้งด้านการทูต การทหาร และด้านการเมืองของพระองค์ อีกทั้งบริเวณที่ตั้งกรุงศรีอยุธยาก็มีชัยภูมิที่เหมาะสมทั้งในด้านยุทธศาสตร์ และด้านอำนวยประโยชน์ทางเศรษฐกิจ จึงทำให้อาณาจักรอยุธยาดำรงสืบต่อกันมาได้ถึง 417 ปี มีพระมหากษัตริย์ปกครอง 34 พระองค์ และมีราชวงศ์ปกครอง 5 ราชวงศ์ เนื่องจากดินแดนตอนล่างของลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นแหล่งที่มีความเจริญมาช้านาน ในด้านพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรม ตั้งแต่สมัยทวาราวดีและวัฒนธรรมกัมพูชาแผ่อิทธิพลมาถึงบริเวณนี้ เช่น ซากวัดหลายแห่งได้ปรากฏมาก่อนสมัยพระรามาธิบดีที่ 1 ก่อนจะทรงสร้างกรุงศรีอยุธยา ได้แก่ วัดพนัญเชิง ที่มีพระพุทธรูปขนาดใหญ่โตและสวยงามมาก ซึ่งมีการสร้างมาก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยาถึง 26 ปี อีกประการหนึ่งก็เนื่องจากพระองค์เป็นผู้ที่สนใจในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาสร้างศิลปวัฒนธรรม เช่น วัด เป็นต้น ขึ้นหลายแห่ง แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะหรือเป็นผู้ที่สนใจและเลื่อมใสในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาก ความเชื่อมโยงของพระพุทธศาสนาที่มีต่ออาณาจักรอยุธยา มีเหตุการณ์สำคัญที่ปรากฏในราชวงศ์ต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาและการปกครองของคณะสงฆ์ การศึกษาจะแบ่งเป็น 2 คณะ ฝ่ายขวา (คณะเดิม) เรียนหนังสือ ฝ่ายซ้าย (คณะมาใหม่) เรียนวิปัสสนา เหมือนคามวาสีกับอรัญวาสีสมัยสุโขทัย มีสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์เป็นพระสังฆราชฝ่ายขวาในสมัยนั้น

2. พุทธศาสนสถานและปูชนียวัตถุที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา หลังจากจัดการบ้านเมืองจนเข้ารูปเข้ารอยแล้วก็ทรงสร้างวัดขึ้น 2 แห่ง คือ

วัดพุทไธศวรรย์ (พ.ศ. 1896) สร้างบริเวณตำบลเวียงเหล็ก ซึ่งเคยเป็นที่ตั้งพลับพลาก่อนสร้างพระนครเพื่อเป็นอนุสรณ์ในการย้ายมาสร้างกรุงศรีอยุธยา สิ่งสำคัญที่เหลืออยู่ ได้แก่ พระปรางค์องค์ใหญ่ พระวิหาร พระพุทธรูปตามระเบียงคดซึ่งทำด้วยศิลา และกุฏิสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดนี้เป็นวัดแรก ที่สำคัญอีกอย่างคือ ในวัดพุทไธศวรรย์จะมีการประสิทธิ์ประสาทวิชาการที่เรียกว่า “พิชัยสงคราม”

วัดใหญ่ชัยมงคล (พ.ศ. 1900) สร้างนอกเมืองด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้สร้างถวายคณะสงฆ์ที่ไปเรียนมาจากลังกา (คณะป่าแก้ว) ในสำนักพระวันรัตน์ ต่อมาวัดนี้มีชื่อว่าวัดป่าแก้ว

ดนัย ไชยโยธา (2546: 16-17) กล่าวว่า ให้สร้างเนื่องด้วยในโอกาสที่มีการถวายพระเพลิงพระศพเจ้าแก้วและเจ้าไทย ซึ่งทิวงคตด้วยอหิวาตกโรค คณะสงฆ์คณะนี้จะเน้นวิปัสสนากรรมฐาน เป็นหลัก ต่อมามีคนเลื่อมใสมากจึงแต่งตั้งสมเด็จพระวันรัตน์เป็นพระสังฆราชฝ่ายซ้าย ดังนั้นจะเห็นได้ว่าพระรามาธิบดีที่ 1 ทรงให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนามาก หลังสร้างบ้านเมืองเสร็จได้สร้างวัดขึ้นมาถึง 2 วัด และคณะสงฆ์ก็มีถึง 2 ฝ่าย ในรัชกาลสมเด็จพระราเมศวร พ.ศ. 1912-1913 ได้ทรงสถาปนาวัดภูเขาทอง ดังที่มีปรากฏอยู่ในพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐว่า “ศักราช 749 ปีเถาะนพศก (พ.ศ. 1930) สถาปนาวัดภูเขาทอง เพลาเย็นเสด็จไปพระที่นั่งมังคลา

ภิเษก ท้าวมลซึ่งตายแต่ก่อนนั้นมานั่งขวางทางเสด็จอยู่แล้วหายไป สมเด็จพระราเมศวรบรมบพิตรก็เสด็จสวรรคต อยู่ในราชสมบัติ 6 ปี”

ประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาในสมัยอยุธยานี้ มีความโดดเด่นในหลายๆ ด้านในแต่ละราชวงศ์ ซึ่งทำให้เกิดเป็นประเพณีที่ส่งผลมาจนถึงปัจจุบัน เช่น ประเพณีการบวชข้าราชการ ประเพณีการเทศน์มหาชาติ ประเพณีนมัสการพระพุทธบาท ทางด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์ก็มีสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งบ่งบอกว่าพระพุทธศาสนาเอื้ออำนวยความสุขทั้งแก่ชีวิตและสังคมไทยมาช้านาน

เมื่อพูดถึงหลักการโดยรวมของพระพุทธศาสนามาหลายด้านแล้ว แต่การจะละเลยไม่พูดถึงหลักการปกครองคณะสงฆ์สมัยอยุธยานั้น ย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ การปกครองของคณะสงฆ์สมัยกรุงศรีอยุธยานั้นสันนิษฐานว่า คงมีเค้าเดิมมาจากสมัยสุโขทัย เพราะอาศัยประวัติศาสตร์ที่ว่า สมเด็จพระเจ้าอู่ทองทรงวางระเบียบการปกครองบ้านเมืองตามแบบสุโขทัย การปกครองคณะสงฆ์ที่เพิ่มเข้ามาที่น่าสนใจคงจะได้แก่คณะสงฆ์ที่พระชาวลังกาติดมาด้วย 2 รูป คือ 1) พระมหาวิกรมพาหุ 2) พระอุดมปัญญา ซึ่งท่านทั้ง 2 รูปนี้ มาพักที่กรุงศรีอยุธยาก่อนและตั้งนิกายใหม่ขึ้น เรียกว่า “คณะป่าแก้ว” หรือ “คณะคามวาสีฝ่ายขวา” ดังนั้นคณะสงฆ์ทั้งหมดในยุคนี้จึงมี 3 คือ 1) คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย (คณะเดิม) 2) คณะอรัญญวาสี (สืบมาจากสุโขทัย) 3) คณะคามวาสีฝ่ายขวา (คณะที่เพิ่มเข้ามาใหม่) ส่วนตำแหน่งผู้ปกครองซึ่งเรียกว่า “สังฆนายก” นั้น ก็มีการสืบเนื่องจากกรุงสุโขทัย คือ ครั้งกรุงสุโขทัยมี 2 ชั้น คือสังฆราชกับปู่ครู แต่สมัยอยุธยา มี 3 ชั้น คือ สมเด็จพระสังฆราช สังฆราช และพระครู โดยมีรายละเอียดดังนี้

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นนั้น การปกครองคณะสงฆ์ยังคงเป็นไปตามแบบอย่างการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยกรุงสุโขทัย คือ คณะสงฆ์แบ่งออกเป็น 2 คณะ ได้แก่ 1) คณะคามวาสี 2) คณะอรัญญวาสี โดยได้อาศัยหลักการทางประวัติศาสตร์ที่ว่า สมเด็จพระเจ้าอู่ทองทรงวางระเบียบการปกครองบ้านเมืองตามแบบอย่างของกรุงสุโขทัย (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2534: 63) ส่วนที่ต่างออกไปคือ กรุงศรีอยุธยามีคณะสงฆ์ใหม่เพิ่มขึ้นอีก 1 คณะเรียกว่าคณะป่าแก้ว การก่อตั้งคณะสงฆ์ใหม่นี้ได้รับอิทธิพลจากลังกาเช่นเดียวกันกับการปรากฏของคณะอรัญญวาสีในสมัยสุโขทัย การก่อตั้งคณะป่าแก้ว ปรากฏตามพงศาวดารว่า

ในยุคต้นกรุงศรีอยุธยา คณะอรัญวาสีซึ่งสืบประเพณีมาจากพระสงฆ์ลังกาวงศ์เจริญแพร่หลายนำหน้าคณะคามวาสีที่สืบประเพณีมาจากพระสงฆ์นิกายเดิมของสุโขทัย จำนวนพระสงฆ์คณะคามวาสีลดน้อยลงทุกที ใน พ.ศ. 1965 (สมัยสมเด็จพระอินทราธิราชที่ 1) พระสงฆ์หมู่หนึ่ง เป็นพระเถระชาวเชียงใหม่ 7 รูป คือ 1) พระธรรมคัมภีร์ 2) พระเมธังกร 3) พระญาณมงคล 4) พระศีลวงศ์ 5) พระสารีบุตร 6) พระธรรรมรัตนากร 7) พระพุทธสาคร เป็นพระเถระชาวอยุธยา 2 รูป คือ 1) พระพรหมมุนี 2) พระโสมเถระ เป็นชาวกัมพูชา 1 รูป คือ พระญาณสิทธิ ไปประเทศลังกาและบวชแปลง

ใหม่เป็นสิงหลนิกาย โดยมีพระวันรัตนมหาเถระเป็นพระอุปัชฌาย์ ใน พ.ศ. 1967 แล้วศึกษาพระธรรมวินัยอยู่หลายปี เมื่อเดินทางกลับกรุงศรีอยุธยาได้นิมนต์พระมหาเถระชาวลังกา 2 รูป คือ 1) พระมหาวิกรมพาหุ 2) พระอุตมปัญญา มาด้วย เมื่อเดินทางถึงกรุงศรีอยุธยา พระสงฆ์เหล่านั้นได้แยกย้ายกันเผยแผ่พระพุทธศาสนา จนมีผู้เลื่อมใสศรัทธา ขออุปสมบทเป็นพระภิกษุจำนวนมาก จนในที่สุดพระสงฆ์เหล่านี้ได้แยกออกมาตั้งคณะสงฆ์ใหม่เรียกว่า คณะป่าแก้ว เพราะพระอุปัชฌาย์ชาวลังกาของคณะสงฆ์นี้มีชื่อว่า วันรัตน ซึ่งแปลว่า ป่าแก้ว วัดต่างๆ ที่พระสงฆ์คณะนี้อยู่จำพรรษามักมีชื่อต่อท้ายว่าคณะป่าแก้ว เช่น วัดไตรภูมิคณะป่าแก้ว วันเขียนคณะป่าแก้ว เป็นต้น (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2534: 63-64)

ดังนั้น ตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี การปกครองคณะสงฆ์แบ่งเป็น 3 คณะ คือ

(1) คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย หมายถึง คณะของพระสงฆ์นิกายเดิมที่มาตั้งแต่แรกสถาปนากรุงสุโขทัย

(2) คณะอรัญญวาสี หมายถึง คณะที่สืบต่อพระเพณีพระสงฆ์ลังกาวงศ์ของสุโขทัย

(3) คณะคามวาสีฝ่ายขวา หมายถึง คณะสงฆ์นิกายเดิมที่ไปแปลงที่ลังกาในสมัยอยุธยานี้แล้วกลับมาตั้งคณะใหม่ที่รู้จักกันในหมู่ประชาชนทั่วไปว่า คณะป่าแก้ว

เหตุที่เรียกว่าฝ่ายซ้าย สันนิษฐานว่า จำนวนผู้เลื่อมใสลดลง หรือราชสกุลไม่ค่อยได้อุปถัมภ์บำรุง ส่วนฝ่ายขวาคงจะมีจำนวนผู้เลื่อมใสมากกว่า คณะอรัญญวาสีนั้น ยังมีผู้เลื่อมใสตามเดิม

การปกครองคณะสงฆ์กรุงศรีอยุธยา มีเจ้าคณะใหญ่ 3 รูป คือ 1) เจ้าคณะคามวาสีฝ่ายซ้าย 2) เจ้าคณะอรัญญวาสี 3) เจ้าคณะคามวาสีฝ่ายขวา เป็นผู้ปกครองพระสงฆ์ของแต่ละคณะ พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาเจ้าคณะใหญ่รูปใดรูปหนึ่งเป็นสมเด็จพระสังฆราชดำรงตำแหน่งประมุขสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร ส่วนการปกครองคณะสงฆ์ตามหัวเมืองต่างๆ เจ้าคณะใหญ่ ทั้งสามรูป แบ่งเขตรับผิดชอบ ดังนี้ เจ้าคณะคามวาสีฝ่ายซ้าย ปกครองคณะสงฆ์ในหัวเมืองฝ่ายเหนือ เจ้าคณะคามวาสีฝ่ายขวา ปกครองคณะสงฆ์ฝ่ายใต้ เจ้าคณะอรัญญวาสีปกครองคณะสงฆ์อรัญวาสีทั้งฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้ และยังมีเจ้าคณะปกครองลดลั่นกันลงไป (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2539: 12-14)

ในสมัยอยุธยา พระมหากษัตริย์ปกครองประเทศในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ทรงเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจการปกครอง ในฝ่ายคณะสงฆ์เอง ก็มีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นสกลมหาสังฆปริณายก คือประมุขสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร ทรงบังคับบัญชาเจ้าคณะใหญ่ทั้งสามคือ เจ้าคณะคามวาสีฝ่ายซ้าย เจ้าคณะคามวาสีฝ่ายขวา และเจ้าคณะอรัญญวาสีซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์หัวเมืองต่างๆ พระสงฆ์จะเน้นหนักไปในด้านวิปัสสนาธุระ เพราะในสมัยอยุธยานั้นบ้านเมืองมีสงครามมาก ประชาชนทั่วไปมีความเชื่อกันว่าพระเถระที่ทรงคุณในทางวิปัสสนาธุระ จักมีคุณในวิทยาอาคมเวทมนตร์ด้วย และพระที่ทรงคุณวิเศษ มักจะเป็นขวัญกำลังใจให้แก่นักรบไทยในสมัยอยุธยาตลอดมา (ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์, 2545: 39) แม้แต่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระองค์ก็ทรงเลื่อมใสคณะ

สงฆ์ใหม่ที่มาจากลังกาในยุคนั้นที่เรียกว่า คณะป่าแก้ว ซึ่งถือว่าการบำเพ็ญวิปัสสนาธุระเป็นสำคัญ ทำให้คณะสงฆ์วัดป่าแก้วมีความสำคัญมากขึ้น และได้รับการอุปถัมภ์จากราชสกุลมากกว่า แต่ถึงกระนั้นการศึกษาปริยัติหรือคันถธุระ ก็ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญสำหรับพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากการที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงรับสั่งให้มีการประชุมพระสงฆ์และนักปราชญ์ เพื่อแต่งคัมภีร์มหาชาติคำหลวง หรือแม้แต่ในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในราว พ.ศ. 2199-2231 พระองค์ทรงศึกษาพระไตรปิฎกและมีพระเถระรอบรู้พระไตรปิฎกมากมายในยุคนั้น จะว่าไปแล้วทั้งคันถธุระและวิปัสสนาธุระเป็นหน้าที่สำคัญสำหรับพระสงฆ์อยู่นั่นเอง

4) พระพุทธศาสนาในประเทศไทยสมัยกรุงธนบุรี

สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงครองราชย์สมบัติอยู่เพียง 15 ปี (พ.ศ. 2310-2325) แต่ก็ทรงเอาพระทัยใส่เรื่องศาสนามาก สมัยนี้เป็นสมัยที่บ้านเมืองเริ่มตั้งตัวเป็นระยะการกอบกู้ชาติ พระองค์ทรงเห็นเหนื่อยยิ่งกว่าพระมหากษัตริย์องค์ใดๆ ถึงกระนั้นก็น่าสรรเสริญน้ำพระทัยของพระองค์ที่ไม่ทรงทอดทิ้งภารกิจด้านพระศาสนา คราใดที่มีเวลาว่างพระองค์ก็จะทรงเอาพระทัยใส่งานด้านฟื้นฟูพระพุทธศาสนาทันที พระราชกรณียกิจในด้านนี้ คือ

จัดสังฆมณฑล (พ.ศ. 2311) ทรงพิจารณาว่าศาสนาจะรุ่งเรืองต้องอาศัยพุทธบริษัททั้ง 4 เวลานั้นพระสงฆ์ยังแตกแยกและบกพร่องในด้านธรรมวินัยอยู่บ้าง ไม่มีพระเถระผู้ทรงวุฒิคอยว่ากล่าว จึงทรงให้มีการประชุมพระเถระทั้งหลายเท่าที่มีอยู่ในราชอาณาจักร ณ วัดบางหว้าใหญ่ (วัดระฆังโฆสิตาราม) เลือกตั้งพระเถระผู้ทรงคุณธรรมที่มีอายุพรรษาขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช และตั้งพระเถรานุเถระเหล่านั้นเป็นพระราชาคณะ ฐานานุกรมใหญ่น้อยตามลำดับ แล้วโปรดนิมนต์ให้ไปอยู่ตามพระอารามต่างๆ สั่งสอนคันถธุระและวิปัสสนาธุระแก่ภิกษุสามเณรต่อไป ทรงบูรณะพระอารามต่างๆ โปรดให้จ้างข้าราชการและพลเรือนสร้างพระอุโบสถ วิหาร เสนาสนะ ในพระอารามทั้งหลายประมาณว่ามากกว่า 200 หลัง และทรงขอร้องพระภิกษุทั้งปวงให้ตั้งมั่นอยู่ในธรรมวินัย อย่าให้พระศาสนาต้องมัวหมอง หากขัดข้องประสงค์สิ่งใดพระองค์ก็ทรงจัดการอนุเคราะห์ มีพระราชดำรัชตอนหนึ่งน่าจับใจว่า “ถ้าพระผู้เป็นเจ้าทั้งปวงมีศีลคุณบริบูรณ์ในพระพุทธศาสนาแล้ว แม้นจะปรารถนามังสะรุธิระ (เลือด) ของโยม โยมก็อาจจะเชือดเนื้อแลโลหิตออกมาบำเพ็ญทานได้” บำรุงการเล่าเรียนพระไตรปิฎก โปรดให้สังฆการีธรรมการทำบัญชีพระสงฆ์ หากพระสงฆ์รูปใดบอกเรียนพระไตรปิฎกได้มาก ก็ทรงถวายไตรจีวรผ้าเนื้อละเอียดแล้วพระราชทานจตุปัจจัยแก่เถรเณรตามที่เล่าเรียนได้มากและน้อย บำรุงศาสนาเมืองนครศรีธรรมราช (พ.ศ. 2312) ในโอกาสที่กรีธาทัพไปปราบชุมนุมเจ้านคร ฯ นั้น เมื่อจัดการบ้านเมืองเรียบร้อยแล้ว โปรดให้นิมนต์พระเณรในเมืองนครศรีธรรมราชทั้งนอกและในกรุงมารับข้าสารรูปละ 1 ถุง ปัจจัยรูปละ 1 บาท รูปใดสบงจีวรเก่าก็จัดถวาย และทรงแจกทานแต่คนยากจนคนละ 1 สลึงทุกวันอุโบสถ ทั้งยังทรงจ้างข้าราชการและพลเรือนให้ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ วิหาร การเปรียญ เป็นต้น ตามอารามต่างๆ

ครั้นเวลาเสด็จกลับ ก็โปรดให้นิมนต์พระอาจารย์ศรีเข้ามากรุงธนบุรีพร้อมด้วยพระสงฆ์สามเณรศิษย์ทั้งปวง แล้วโปรดเกล้าตั้งให้เป็นสมเด็จพระสังฆราชประจำอยู่ ณ วัดบางหว้า (พระอาจารย์ศรีเดิมอยู่วัดพนัญเชิงกรุงเก่า หนีพม่าออกไปอยู่นครศรีธรรมราช เป็นพระที่มีความรู้ดีและเคร่งครัดในพระธรรมวินัย) รวบรวมพระไตรปิฎก การเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าเมื่อ พ.ศ. 2310 นั้น บ้านเมืองและวัดถูกเผาเป็นจำนวนมาก คัมภีร์พระไตรปิฎกก็สูญหายไปด้วยทรงเป็นกังวลต่อการดำรงอยู่ของพระศาสนา เพราะขาดคัมภีร์หลัก จึงโปรดให้สืบหาต้นฉบับพระไตรปิฎกตามหัวเมืองต่างๆ ที่ยังเหลืออยู่ นำมาคัดลอกไว้เพื่อจะสร้างพระไตรปิฎกฉบับหลวงขึ้น ในคราวที่เสด็จกลับไปปราบเจ้านครศรีธรรมราชก็ได้โปรดให้ยืมคัมภีร์พระไตรปิฎกบรรทุกเรือมาคัดลอกที่กรุงธนบุรี และในคราวไปปราบเจ้าพระฝางที่อุตรดิตถ์ (พ.ศ. 2313) ก็โปรดให้นำพระไตรปิฎกเมืองนั้นมาสมทบเพื่อสอบทานต้นฉบับด้วย แต่การสร้างพระไตรปิฎกหลวงยังมิทันสำเร็จก็สิ้นรัชการเสียก่อน นอกจากนี้ในปลายรัชกาลยังได้โปรดนิมนต์พระเทพกวีให้ไปเขมรและพระพรหมมุนีให้ไปนครศรีธรรมราช เพื่อรวบรวมคัมภีร์วิสุทธิมรรคนำมาคัดลอกไว้ด้วย เพราะคัมภีร์นี้ไม่มีเหลืออยู่เลยในกรุงธนบุรี ทราบว่าพระองค์ทรงจ้างช่างมาคัดลอกพระไตรปิฎกหลายจบ พระราชทานไปตามวัดต่างๆ ด้วย ทรงชำระพระอลัชชีเมื่อครั้งไปปราบเจ้าพระฝางที่อุตรดิตถ์นั้น (พระฝางเป็นภิกษุชุมนุมลูกน้องทั้งพระและคฤหัสถ์ก่อตั้งเป็นก๊กขึ้นแล้วตั้งตนเองเป็นหัวหน้ากองทัพทั้งๆ ที่เป็นพระ) ทรงเห็นว่าพระสงฆ์ประพฤตินอกธรรมวินัย จึงประกาศให้บรรดาพระสงฆ์หัวเมืองฝ่ายเหนือมาสารภาพผิด แล้วจะให้สึกออกรับราชการถ้าไม่ยอมสึกก็ต้องพิสูจน์ความบริสุทธิ์กัน

5) พระพุทธศาสนาในประเทศไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

เมื่อเจ้ากรุงธนบุรีสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกขึ้นเสวยราชสมบัติเมื่อ พ.ศ. 2325 ทรงตั้งราชวงศ์จักรีขึ้น โปรดให้ย้ายราชธานีมาอยู่ตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา คือ กรุงเทพมหานคร ในปัจจุบันนี้ นับแต่นั้นมากษัตริย์ในราชวงศ์จักรีทุกพระองค์ได้บำเพ็ญประโยชน์ให้แก่พระพุทธศาสนาอย่างมหาศาล ทั้งในการทำให้เป็นตัวอย่าง การให้การคุ้มครองรักษา การให้การอุปถัมภ์ในการก่อสร้าง และการซ่อมแซมวัดวาอารามและปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ การศึกษา การปกครองคณะสงฆ์ จนทำให้พระพุทธศาสนาในเมืองไทยเจริญมั่นคงกว่าดินแดนอื่นในขณะนั้น กล่าวได้ว่า การดำเนินการของพระมหากษัตริย์ได้มีส่วนต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างมาก แม้จะเป็นพระมหากษัตริย์แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ตาม

การดำเนินการที่เป็นพระราชกรณียกิจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระมหากษัตริย์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์นั้น เห็นได้จากในปี พ.ศ. 2331 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้โปรดให้ประชุมพระมหาเถรานุเถระ อันมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน ชำระสังคายนาพระไตรปิฎก ณ วัดพระศรีสรรเพชญาดาราม (คือ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์) เพราะเหตุที่พระไตรปิฎก และหนังสือพระพุทธศาสนาอื่นๆ ได้ถูกไฟเผาเสียหายเสียเป็นจำนวนมาก ในคราวเมื่อ

กรุงศรีอยุธยาแตกครั้งที่สอง ที่มีอยู่บ้างก็ไม่สมบูรณ์ ซ้ำยังมีอักขระผิดพลาดอยู่มากแห่ง จึงต้องขอยืมต้นฉบับมาจากนครศรีธรรมราชและจากประเทศเขมรมาคัดลอก เริ่มพิธีสังคายนาเมื่อ พ.ศ. 2331 สิ้นเวลา 5 เดือนก็สำเร็จ จำนวนพระเถรานุเถระที่เข้าทำสังคายนามี 218 รูป และราชบัณฑิตอีก 32 คน โปรดให้สร้างพระไตรปิฎกตามที่ได้สังคายนาไว้นั้นเป็นหลักฐาน ปิดทองทึบทั้งใบปกหน้าหลังกรอบ เรียกว่าฉบับทองใหญ่

ในรัชกาลที่ 2 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พ.ศ. 2352-2367) โปรดให้ส่งสมณทูตไปเจริญศาสนสัมพันธ์กับลังกาคราวหนึ่ง และโปรดให้จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแบบ 8 ประโยคขึ้น และประกาศให้วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญของพระพุทธศาสนาของไทยแต่นั้นมา

ในรัชกาลที่ 3 เกิดเหตุการณ์สำคัญขึ้นอย่างหนึ่งในวงการพระพุทธศาสนาของเมืองไทย คือ เจ้าฟ้ามงกุฎสมมติวงศ์วโรทัย (ร.4) พระอนุชาซึ่งผนวชเป็นภิกษุตามประเพณี เมื่อ พ.ศ. 2367 และทรงผนวชอยู่ถึง 27 พรรษา ทรงศึกษารอบรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ตลอดจนภาษาสันสกฤตและอังกฤษ พระองค์ได้ทรงศึกษาค้นคว้าวิธีปฏิบัติพระวินัยนำออกใช้ให้ถูกต้อง ได้ทรงตั้งคณะสงฆ์ขึ้นนิกายหนึ่งเมื่อ พ.ศ. 2372 เรียกว่า “ธรรมยุติกนิกาย” และเรียกคณะสงฆ์นิกายเดิมว่า “มหานิกาย” จากการปรับกรุงครั้งนี้เป็นผลให้พระสงฆ์ทั้งสองนิกายพยายามปรับปรุงตัวเองขึ้น จนปรากฏว่าปัจจุบันนี้พระสงฆ์ทั้งสองนิกายได้หันมาปฏิบัติดีปฏิบัติชอบใกล้เคียงกันแล้วแม้จะต่างนิกายกัน

ในรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2399-2411) เป็นสมัยที่กวาดขันข้อวัตรปฏิบัติของภิกษุสามเณรให้เคร่งครัดขึ้น การศึกษาพระปริยัติธรรมก็เจริญยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน การบริหารคณะสงฆ์ก็ทรงวางระเบียบใหม่หลายอย่าง พระองค์ได้โปรดส่งสมณทูตไปยังลังกาคราวหนึ่ง นิกายธรรมยุตให้แพร่หลายในสมัยนี้ด้วย เป็นการเผยแผ่วัตรปฏิบัติอันดีงามของพระสงฆ์ไทยในต่างแดน ปัจจุบันนี้ นิกายธรรมยุติกวงศ์ในประเทศเขมรเป็นนิกายที่มีอิทธิพลและมีประชาชนนับถือมากนิกายหนึ่ง และในรัชสมัยนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงประกาศให้วันมาฆบูชาเป็นวันสำคัญของพระพุทธศาสนา

ในรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411-2453) ได้ทรงบำรุงประเทศชาติและพระศาสนาให้วัฒนาถาวรยิ่งขึ้น ในด้านศาสนจักรทรงอาศัยพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพ ผู้ทรงผนวชอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร ภายหลังทรงกรมมีนามว่า “กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส” (ภายหลังในรัชกาลที่ 6 ได้รับมหาสมณุตตมาภิเศก เป็นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส) เป็นคู่บารมีในการบำรุงพระศาสนาให้รุ่งเรืองในด้านปริยัติธรรม และด้านปฏิบัติทรงโปรดให้ตั้งศูนย์กลางการศึกษาบาลีขึ้นที่วัดมหาธาตุเรียกว่า “มหาธาตุวิทยาลัย” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในปัจจุบัน) แห่งหนึ่ง และทรงโปรดให้ตั้งมหามกุฏราชวิทยาลัยเพื่อเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาปริยัติขึ้นที่วัดบวรนิเวศวิหาร แห่งหนึ่ง

ในปี พ.ศ. 2421 โปรดให้ทำสังคายนาชำระพระไตรปิฎกอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งของเดิมเป็นอักษรขอมมาแต่โบราณ โปรดให้ถ่ายออกเป็นอักษรไทย แล้วโปรดให้พิมพ์เป็นหนังสือ รวม 1,000 จบ จบละ 39 เล่ม รวมเป็นสมุด 39,000 เล่ม มาเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2436 นับเป็นครั้งแรกของโลกที่พระไตรปิฎกฝ่ายภาษาบาลีได้พิมพ์ครบถ้วนบริบูรณ์เป็นเล่มหนังสือนับเป็นเกียรติยศของชาติไทยยิ่งนักกิตติศัพท์ที่ประเทศไทยสามารถพิมพ์พระไตรปิฎกนี้นานาชาติที่นับถือพระพุทธศาสนาและห้องสมุดของสถาบันการศึกษาในต่างประเทศทั้งในยุโรปและอเมริกาได้ขอพระราชทานไปเพื่อศึกษาก็โปรดพระราชทานให้ตามประสงค์

อนึ่งในยุคนี้พระพุทธศาสนากำลังเริ่มแพร่หลายเข้าไปในยุโรปแล้ว เฉพาะในประเทศอังกฤษนั้นมีนักปราชญ์คงแก่เรียนสนใจเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ชวนกันถ่ายทอดพระไตรปิฎกออกเป็นอักษรโรมันและแปลสู่ภาษาอังกฤษ บางคัมภีร์สมเด็จพระปิยมหาราชก็โปรดพระราชทานทรัพย์ไปช่วยเหลือในการพิมพ์จนสำเร็จ ในปี พ.ศ. 2445 พระองค์โปรดให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ขึ้น ทำให้การปกครองของคณะสงฆ์ไทยมีระเบียบแบบแผนมั่นคงสืบมา

ในรัชกาลที่ 6 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้จัดให้มีการศึกษาพระปริยัติธรรมขึ้นอีกแผนกหนึ่ง คือ นักธรรม ในขั้นแรกเพื่อจุดประสงค์อบรมภิกษุสามเณรที่มีโอกาสบวชเรียนน้อยวันแล้วลาสิกขาออกไป จะได้รับรู้พุทธศาสนาตามสมควร แต่ในระยะต่อมาได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวางซึ่งผู้บวชในพุทธศาสนาทุกคนจำต้องศึกษา และได้เปิดโอกาสให้คฤหัสถ์เข้าเรียนและสอบด้วย เรียกว่า “ธรรมศึกษา” ทำให้ชาวไทยได้มีความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนากว้างขวางยิ่งขึ้น ผลงานของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสมีมากมหาศาลทั้งในด้านการปกครองคณะสงฆ์ การศึกษาภาษาบาลี ศึกษาธรรม และการเผยแผ่ หนังสือนักธรรมส่วนมากเป็นพระนิพนธ์ของพระองค์ นอกจากใช้ศึกษาในประเทศแล้ว ยังใช้ศึกษาในประเทศลาว เขมร และมาเลเซียอีกด้วย

ในรัชกาลที่ 7 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2477) ได้ทรงอาราธนาสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ วัดราชบพิธ พร้อมด้วยพระเถระทั้งหลาย ให้ประชุมกันสอบทานพระไตรปิฎกฉบับราชกาลที่ 5 ให้ละเอียดถี่ถ้วนอีกครั้งหนึ่ง แล้วพิมพ์พระไตรปิฎกขึ้นใหม่ จำนวน 1,500 จบ จบละ 45 เล่ม เท่ากับพระชนมายุของพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงธรรมโปรดสัตว์นับแต่การตรัสรู้แล้ว พระไตรปิฎกฉบับนี้เรียกว่า “พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ” ซึ่งเป็นฉบับที่สมบูรณ์ที่สุดในประเทศไทย

ในรัชกาลที่ 8 ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์โดยอนุโลมตามรัฐสภา คือมีสังฆมนตรี มีสมาชิกสังฆสภา มีองค์การบริหารอยู่ 4 องค์การ คือ 1) องค์การปกครอง 2) องค์การศึกษา 3) องค์การเผยแผ่ 4) องค์การสาธารณูปการ ในสมัยนี้เองที่พระสงฆ์ไทยผู้มีความรู้ความสามารถได้เข้าไปบริหารพระศาสนากันอย่างเต็มที่

ในรัชกาลที่ 9 (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เสวยราชย์เมื่อ พ.ศ. 2489) เป็นช่วงเวลาที่ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional Monarchy) ได้มีรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง ซึ่งก็สนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงมีส่วนช่วยให้พระพุทธศาสนาในประเทศไทยได้เจริญยิ่งขึ้นทุกด้าน ในปี พ.ศ. 2500 อันเป็นปีที่ไทยเราได้จัดพิธีฉลอง 25 พุทธศตวรรษกันอย่างมโหฬารนั้น ประเทศไทยก็ได้จัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับแปลภาษาไทยสำเร็จเรียบร้อยพอดี ซึ่งพระเถระผู้ที่มีความรู้ความสามารถของไทยหลายท่านได้ช่วยกันแปลขึ้นมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 8 เป็นหนังสือ 80 เล่มเท่ากับพระชนมายุของพระพุทธเจ้าพอดี ทำให้คนไทยได้ศึกษาพระไตรปิฎกด้วยตนเองมากขึ้น เป็นประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากขึ้น และในปี 2501 นี้เองที่คณะสงฆ์ไทยและรัฐบาลได้ประกาศวันอาสาฬหบูชาเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และถือเป็นวันหยุดราชการอีกวันหนึ่ง เพื่อให้ชาวไทยได้มีโอกาสบำเพ็ญกิจทางศาสนาเพิ่มขึ้น

ในสมัยรัชกาลปัจจุบัน (สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร) เป็นพระมหากษัตริย์ไทย รัชกาลที่ 10 แห่งราชวงศ์จักรี เสด็จขึ้นทรงราชย์เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2559 เป็นพระราชโอรสพระองค์เดียวในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยศักดิ์ที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมารมีพระทัยศรัทธาอุปสมบทในเมื่อวันจันทร์ที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2521 เวลา 15.37 น. ณ พระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2521 ทรงมีพระราชดำรัสตอบต่อที่ประชุมสงฆ์ วัดพระมหาธาตุจังหวัดนครศรีธรรมราช อันมีใจความตอนหนึ่งว่า “...การบวชของกระผมในครั้งนี้เป็นการบวชด้วยศรัทธาอันแรงกล้าที่จะศึกษาพระธรรมอันมีค่าสูงสุด โดยมุ่งหวังที่จะนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติต่อไป...” (ไทยรัฐ, 2559) สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร ยังเสด็จพระราชดำเนินแทนพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชไปปฏิบัติพระราชกิจทางพระพุทธศาสนาอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะเมื่อครั้งยังเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เช่น เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ไปทรงเปลี่ยนเครื่องทรงพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ตามฤดูกาล เสด็จพระราชดำเนินแทนพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา, วันวิสาขบูชา, วันอาสาฬหบูชา, วันเข้าพรรษา และการถวายผ้าพระกฐินหลวงตามวัดต่าง ๆ เป็นต้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจด้านศาสนาหลังจากเสด็จขึ้นทรงราชย์แล้ว คือ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน เนื่องในวันคล้ายวันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม พ.ศ. 2559 ทรงพระราชอนุสรณ์คำนึงถึงสมเด็จพระบรมชนกนาถและโปรดเกล้าฯ สถาปนาอิสริยยศ และเลื่อนอิสริยฐานันดรพระสงฆ์ที่ดำรงอยู่ในสมณคุณ และมีอุปการะยิ่งแก่

การพระศาสนาดังกล่าวสูงขึ้น เพื่อจักได้บริหารพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสถาพร ตามโบราณราชประเพณี ทรงสถาปนาสมเด็จพระมหามุนีวงศ์ (อัมพร อมฺพโร) ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ 20 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยได้เสด็จพระราชดำเนินไปประกอบพระราชพิธีสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชด้วยพระองค์เองเมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2560

จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่คนไทยเคารพนับถือกันมายาวนานนับตั้งแต่มีประเทศไทยมาจนถึงปัจจุบัน ในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาในแต่ละสมัยผู้ที่มีบทบาทมากที่สุดคือพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำในการทำนุบำรุงส่งเสริมและเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยพระองค์เอง แต่หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยเมื่อปี พ.ศ. 2475 ภาระหน้าที่ดังกล่าวจึงเป็นนโยบายหรือหน้าที่ของรัฐบาล เนื่องจากที่ประเทศไทยเข้าสู่การปกครองระบบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นพระประมุข ทำให้เกิดความท้าทายใหม่ๆ จากโลกตะวันตก เช่น กระแสวัตถุนิยม (Matterlialism) กระแสทุนนิยม (Capitalism) กระแสบริโภคนิยม (Consumerism) กระแสโลกสมัยใหม่ (Modernization) ได้ส่งผลให้ประชาชนชาวพุทธ สถาบันสงฆ์ และภาครัฐ ได้ปรับตนเองให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ การจัดการศึกษาของชาติได้จัดการศึกษาตามระบบการศึกษาสมัยใหม่ ทำให้บทบาทของพุทธศาสนาต่อการศึกษาของตนในชาติลดลง แต่ในทางกลับกันในกระแสความเปลี่ยนแปลงนี้ ทำให้พระบาทสมเด็พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากจะทรงให้สถาปนามหาวิทยาลัยของประชาชนทั่วไปแล้ว พระองค์ยังทรงโปรดสถาปนามหาวิทยาลัยสงฆ์ 2 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งทั้งสองสถาบันนี้ถือว่าเป็นเสาหลักของพระพุทธศาสนานประเทศไทยที่จะทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมยใหม่ร่วมกันพัฒนาสังคมไทยและสังคมนานาชาติต่อไป พร้อมกับยังคงรักษาการศึกษาพระธรรมวินัยแบบโบราณอยู่คู่กับสถาบันพุทธศาสนาจนถึงปัจจุบัน อันได้แก่ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ในสมัยนี้มีเหตุการณ์สำคัญๆ ดังระบุในผลงานเอกสารของกรมการศาสนา (กรมการศาสนา, 2562) ดังนี้

สมัยรัตนโกสินทร์ พระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีทุกพระองค์ ทรงเป็นพุทธมามกะทรงเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงบูรณปฏิสังขรณ์วัดต่าง ๆ ที่ชำรุดทรุดโทรม และมีการสร้างวัดใหม่ขึ้นเป็นจำนวนมาก อาทิเช่น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามวัดอรุณราชวราราม วัดราชโอรสาราม วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม วัดบวรนิเวศวิหาร วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามวัดสุทัศนเทพวราราม วัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก

องค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยที่กรมการศาสนาให้การสนับสนุน มีดังนี้ องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (พ.ส.ล.) พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ยุวพุทธิกสมาคมแห่งพระเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ สภายุวพุทธิสมาคมแห่งชาติ เปรียญธรรม

สมาคม มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ องค์กรเครือข่ายภาคราชการและภาคประชาสังคม 84 องค์กร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นต้น (กรมการศาสนา, 2562)

สรุปได้ว่า ในช่วงเวลาที่พระพุทธศาสนาเข้ามายังดินแดนสุวรรณภูมิแห่งนี้อยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 3 หากหมายถึงดินแดนที่มีการแบ่งแยกการปกครองแบบรัฐชาติในปัจจุบันก็หมายถึงดินแดนบางส่วนของไทยและเมียนมาร์ในปัจจุบันที่เป็นตัวแทนของดินแดนสุวรรณภูมิรับเอาพระพุทธศาสนาที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงส่งสมณฑูตสายที่ 8 ที่นำโดยพระโสณมหาเถระและพระอุตตรมหาเถระพร้อมคณะ เป็นผู้นำพระพุทธศาสนาเข้ามา จากนั้นมาดินแดนทั้งสองประเทศนี้ได้นับถือและปฏิบัติตามพระพุทธศาสนาเรื่อยมาอย่างไม่ขาดสาย และในกลุ่มประเทศในดินแดนสุวรรณภูมิทั้งหมดนี้ เห็นชัดว่าประเทศไทยและเมียนมาร์เป็นสองประเทศที่เป็นศูนย์กลางสืบสานและถ่ายทอดพุทธศาสนาไปยังประเทศอื่นๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน กล่าวโดยเฉพาะสุวรรณภูมิในส่วนของดินแดนประเทศไทยได้มีประวัติศาสตร์กล่าวถึงการรับพระพุทธศาสนาเข้ามาตั้งแต่ยุคสมัยพระโสณมหาเถระและพระอุตตรมหาเถระ ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 3 ดังหลักฐานต่างๆที่นักวิชาการค้นพบว่าได้แก่เมืองนครปฐมและเมืองอู่ทอง ในสุพรรณบุรี ในปัจจุบัน และต่อมาในยุคสมัยที่บ้านเมืองเป็นปึกแผ่นมากขึ้นได้เกิดอาณาจักรต่างๆ ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำในดินแดนแห่งนี้ ตั้งแต่สมัยอาณาจักรทวาราวดี ระหว่าง พุทธศตวรรษที่ 5-16 สมัยอาณาจักรศรีวิชัย ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 11-18 สมัยอาณาจักรลพบุรี ระหว่าง พุทธศตวรรษที่ 14-18 สมัยอาณาจักรสุโขทัย ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18-20 อาณาจักรล้านนา ช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-21สมัยอาณาจักรอยุธยาในช่วง พ.ศ. 1893-2310 สมัยกรุงธนบุรี ในปี พ.ศ. 2310-2325 และในสมัยรัตนโกสินทร์ ที่เริ่มในปี พ.ศ. 2325-ปัจจุบัน ทุกยุคทุกสมัยล้วนมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นศาสนาประจำอาณาจักร เป็นศาสนาประจำชาติ จึงทำให้พระพุทธศาสนาได้สร้างความเชื่อมโยงทั้งทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสังคมในดินแดนสุวรรณภูมิในส่วนของประเทศไทยเรื่อยมาอย่างไม่ขาดสาย ทำให้เห็นเป็นประจักษ์ในปัจจุบันว่า พระพุทธศาสนาคือสถาบันหลักของชาติไทยสถาบันอันสูงสุดสถาบันหนึ่งของชาติไทยที่ร่วมก่อสร้างบ้านเมืองและร่วมปกครองบ้านเมืองจากอดีตถึงปัจจุบันและอนาคตโดยมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำสูงสุด มีประชาชนเป็นผู้ร่วมสร้างบ้าน รักษาเมือง สืบสานวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามร่วมกันมา

กล่าวโดยสรุป พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองสืบทอดมาอย่างต่อเนื่องนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่มีขาดสาย การได้เห็นพระพุทธศาสนาก็หมายความว่า สุวรรณภูมิก็แฝงอยู่ภายใต้พระพุทธศาสนา สุวรรณภูมิก็เป็นอีกภาคหนึ่งของพระพุทธศาสนา แม้ว่า สภาพพื้นที่ในบางแห่งในพื้นภูมิภาคเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือจะเรียกว่า ภูมิภาคอาเซียนบวก 3 ก็ตามจะเปลี่ยนไป แต่ความเป็นปรัชญาสุวรรณภูมิก็ยังคงหลงเหลืออยู่ให้โลกได้สัมผัส โดยเฉพาะประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา จิตวิญญาณสุวรรณภูมิก็ยังคงอยู่บนฐานพระพุทธศาสนานั่นเอง

2.4.3 สุวรรณภูมิในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

สุวรรณภูมิเป็นชื่อเรียกดินแดนที่มีการกล่าวถึงในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ส่วนมากปรากฏในคัมภีร์ อรรถกถาชาดก แต่มีปรากฏในคัมภีร์อื่น ๆ ได้แก่ คัมภีร์มิลินทปัญหา คัมภีร์สมันตปาสาทิกา ซึ่งเป็นอรรถกถาของพระวินัยปิฎก คัมภีร์ปรมัตถทีปนี ซึ่งเป็นอรรถกถาขุททกนิกาย เปตวัตถุ ซึ่งแต่งโดยพระธัมมปาละ และคัมภีร์ปัญญาสชาดก ซึ่งเป็นชาดกนอกนิบาตที่พระภิกษุชาวเชียงใหม่แต่งขึ้นด้วยเช่นกัน

1) สุวรรณภูมิในคัมภีร์มิลินทปัญหา

คัมภีร์มิลินปัญหา เป็นคัมภีร์ที่พระปิฎกจุฬาภัยเถระ แต่งขึ้น ในราว พ.ศ.500 เป็นบทบันทึก การสนทนาระหว่างพระนาคเสนกับพระยามิลินท์ หรือพระเจ้าเมนันเดอร์ที่ 1 แห่งแบ็กเตรีย กษัตริย์ชาวโยนก (ชาวกรีก) ผู้ครองกรุงสาคละ

ในตอนที่ชื่อเมณฑกปัญหา วรรคที่ 9 ธุตังคปัญหา ซึ่งพระนาคเสนอธิบายอุปมาธุดงคคุณ 13 ให้พระยามิลินท์ฟัง ได้มีการกล่าวถึงเมืองท่าต่าง ๆ จำนวน 8 เมือง รวมทั้งตักโกละ (เมืองตรังในปัจจุบัน) และสุวรรณภูมิไว้ด้วย ดังนี้ “ท่านผู้มีปัญญา ย่อมได้สามัญคุณทั้งสิ้นด้วยธุดงคคุณ 13 เหล่านี้ ซึ่งท่านได้เสพมากแล้ว เสพเนือง ๆ แล้ว สั่งสมแล้ว ประพฤติแล้ว ให้บริบูรณ์แล้วในปางก่อนแล สมาบัติเป็นของนำความสุขมาเป็นของประณีตทั้งสิ้น เป็นเครื่องประกาศแห่งท่านนั้น เปรียบเหมือนนายเรือผู้มีทรัพย์ เสียภาษีที่ท่าเรือด้วยดีแล้ว เข้าไปสู่มหาสมุทร ถึงวังคนคร ตักโกลนคร จีนนคร โสวีรนคร สุรัฏฐนคร อลสันทนคร โกลปัฏฏนนคร และสุวัณณภูมินคร แล้วไปสู่ประเทศที่เที่ยวไปด้วยเรือ ประเทศใดประเทศหนึ่งแม้อื่น ฉะนั้น” (พระปิฎกจุฬาภัยเถระ, 2536: 503)

2) สุวรรณภูมิในคัมภีร์ปรมัตถทีปนี อรรถกถาขุททกนิกาย เปตวัตถุ มหาวรรคที่ 4

ในปาฏลีปุตตเปตวัตถุ ได้กล่าวถึงดินแดนที่มีชื่อว่าสุวรรณภูมิ ไว้ดังนี้

พ่อค้าชาวกรุงสาวัตถีและชาวกรุงปาฏลีบุตรเป็นอันมาก แล่นเรือไปยังสุวรรณภูมิ พ่อค้าคนหนึ่ง เป็นอุบาสก เกิดป่วยไข้ มีจิตปฏิพัทธ์ในมาตุคามได้สิ้นชีวิตแล้ว แม้เขาได้ทำกุศลไว้ ก็ไม่เข้าถึงเทวโลกเกิด เป็นเปรตอยู่ในวิมานกลางมหาสมุทร เพราะเป็นผู้มีจิตปฏิพัทธ์ในหญิง ส่วนหญิงที่เขามีจิตปฏิพัทธ์นั้น ขึ้นเรือไปยังสุวรรณภูมิ เปรตนั้นประสงค์จะจับหญิงนั้น จึงปิดกั้นไม่ให้เรือไป พ่อค้าทั้งหลายพิจารณากันว่า เพราะเหตุอะไรหนอ เรือนี้จึงไม่แล่นไป จึงให้จับสลากคนกาฬกิณี สลากได้ถึงหญิงนั้นถึง 3 ครั้ง โดยความสำเร็จของอมนุษย์ พวกพ่อค้าเห็นหญิงที่เขามีจิตปฏิพัทธ์นั้น จึงให้หย่อนแพไม้ไผ่ลงในสมุทร ให้หญิงนั้น ลงไปอยู่บนแพไม้ไผ่นั้น พอหญิงนั้นลงไป เรือก็แล่นบ่ายหน้าไปยังสุวรรณภูมิโดยเร็ว อมนุษย์พาหญิงนั้นไปพักที่วิมานของตน อภิรมย์กับหญิงนั้น ครั้นล่วงไป 1 ปี หญิงนั้นเกิดเบื่อหน่าย เมื่อจะขอร้องเปรตนั้น จึงกล่าวว่า ดิฉันอยู่ในที่นี้ ก็ไม่ได้เพื่อจะสร้างประโยชน์ในสัมปรายภพ ขอท่านจงนำข้าพเจ้าไปเมืองปาฏลีบุตร

เปรตนั้นถูกหญิงนั้นอ้อนวอน จึงกล่าวว่า สัตว์นรกบางพวกท่านก็เห็นแล้ว สัตว์เดียรัจฉาน เปรต อสุรกาย มนุษย์หรือเทวดาบางพวก ท่านก็เห็นแล้ว ผลกรรมของตน ท่านก็เห็นประจักษ์ด้วยตนเองแล้ว เราจะนำท่านไปส่งยังเมืองปาฏลีบุตร ท่านไปถึงเมืองปาฏลีบุตรแล้วจงทำกุศลกรรมให้มาก (ขุ.เปต.อ. 49/442)

3) สุวรรณภูมิในคัมภีร์อรรถกถาชาดก

คัมภีร์อรรถกถาชาดก แต่งโดยพระพุทธโฆสะ เมื่อราว พ.ศ.1000 ตามคำอาราธนาของพระอัตถทัสสี พระพุทธมิตตะ และพระพุทธปิยะ ในชาดกบางเรื่องได้กล่าวถึงดินแดนสุวรรณภูมิไว้ดังนี้

(1) ในมหาชนกชาดก (ลำดับที่ 539)

ได้กล่าวถึงดินแดนสุวรรณภูมิไว้ว่า พระเจ้าอริฏฐชนกแห่งมิถิลานคร ถูกอนุชาสังหารและชิงราชย์ไป มเหสีของพระเจ้าอริฏฐชนกจึงต้องหนีออกจากเมืองไปอยู่ที่จัมปากนคร ต่อมาได้ประสูติโอรสชื่อมหาชนก เมื่อมหาชนกพระชนม์ได้ 16 พรรษา มหาชนกก็ดำริจะเดินทางไปยังมิถิลาเพื่อทวงราชสมบัติของพระบิดาคืนมา ก่อนไปมิถิลา มหาชนกต้องการแสวงหาความมั่งคั่งได้โภคทรัพย์มีค่ามหาศาลเพื่อเป็นทุนกอบกู้ราชบัลลังก์ จึงได้ร่วมกับคณะพ่อค้าเสี่ยงโชค เดินทางไปยังดินแดนไกลตะวันออก เพื่อไปยังสุวรรณภูมิ ดังมีข้อความว่า “พระองค์ทรงคิดว่า เราจักเอาราชสมบัติซึ่งเป็นของพระบิดา จึงทูลถามพระมารดาว่า ข้าแต่พระมารดา ทรัพย์อะไร ๆ ที่พระมารดาได้มามีบ้างหรือไม่ ฉันจักค้าขายให้ทรัพย์เกิดขึ้นแล้ว จักเอาราชสมบัติซึ่งเป็นของพระบิดา พระนางตรัสตอบว่า ลูกรัก แม่ไม่ได้มามือเปล่า สิ่งอันเป็นแก่นสาร ของเรามีอยู่ 3 อย่าง คือ แก้วมณี แก้วมุกดา แก้ววิเชียร ใน 3 อย่างนั้น แต่ละอย่างพอจะเป็นกำลังเอา ราชสมบัติได้ พ่อจงรับแก้ว 3 อย่างนั้น คิดอ่านเอาราชสมบัติเถิด อย่าทำการค้าขายเลย พระกุมารทูลว่า ข้าแต่พระมารดา ขอพระมารดาจงประทานทรัพย์นั้นกึ่งหนึ่งแก่หม่อมฉัน จะเอาไปเมืองสุวรรณภูมิ นำทรัพย์เป็น อันมากมาแล้วเอาราชสมบัติ ซึ่งเป็นของพระบิดา ทูลแล้ว ให้พระมารดาประทานทรัพย์กึ่งหนึ่ง จำหน่ายออกเป็นสินค้าแล้วให้ขนขึ้นเรือพร้อมกับพวกพาณิชที่จะเดินทางไปสุวรรณภูมิ แล้วกลับมาถวายบังคมลาพระมารดา ทูลว่า ข้าแต่พระมารดา หม่อมฉันจักไปเมืองสุวรรณภูมิ พระนางตรัสห้ามว่า ลูกรัก ขึ้นชื่อว่ามหาสมุทร สำเร็จประโยชน์น้อย มีอันตรายมาก อย่าไปเลย ทรัพย์ของพ่อมีมากพอประโยชน์ เอาราชสมบัติแล้ว พระกุมารทูลว่า หม่อมฉันจักไปแท้จริง ทูลลาพระมารดาถวายบังคม กระทำประทักษิณ แล้วออกไปขึ้นเรือ” (ขุ.ชา.อ. 63/84-143)

(2) ในสังขชาดก (ลำดับที่ 442) ได้กล่าวถึงดินแดนสุวรรณภูมิ ไว้ดังนี้

ในอดีตกาล พระนครพาราณสีนี้มีนามว่าโมลินี พระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติอยู่ในกรุงโมลินี มีพราหมณ์คนหนึ่งชื่อสังขะ เป็นผู้มั่งคั่ง มีโภคทรัพย์มาก มีเครื่องที่ทำให้ปลื้มใจ เช่น ทรัพย์ข้าวเปลือกและเงินทองมากมาย ให้สร้างโรงทาน 6 แห่ง ประกอบด้วยประตูเมือง 4 ประตู ที่กลาง

เมืองและที่ประตูเรือน สละทรัพย์วันละ 6 แสน ให้ทานเป็นการใหญ่แก่คนกำพร้าและคนเดินทาง เป็นต้น ทุกวัน วันหนึ่ง เขาคิดว่า เมื่อทรัพย์ในเรือนสิ้นแล้ว เราจักไม่อาจให้ทานได้ เมื่อทรัพย์ยังไม่สิ้นไปนี้ เราจัก ลงเรือไปสุวรรณภูมิ นำทรัพย์มา (ขุ.ชา.อ. 31/385)

(3) ในสุสันธีชาดก (ลำดับที่ 360) ได้กล่าวถึงสุวรรณภูมิ ไว้ดังนี้

ในอดีตกาล พระราชาพระนามว่าตัมพราช ครองราชสมบัติอยู่ในนครพาราณสี พระอัครมเหสีของ พระเจ้าตัมพราชนั้น พระนามว่าสุสันธี ทรงพระรูปโฉมอันล้ำเลิศ ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์บังเกิดเป็นพญาครุฑ อาศัยอยู่ที่เกาะนาคชื่อว่า เสรุมทวีป พระโพธิสัตว์ไปยังนครพาราณสี แปลงเพศเป็นมาณพ เล่นสกากับ พระเจ้าตัมพราช พระนางสุสันธีทรงแลดูมาณพนั้น ฝ่ายมาณพนั้นก็แลดูพระเทวี ต่างมีจิตปฏิพัทธ์ต่อกัน พระยาสุบรรณได้ทำให้พายุเกิดขึ้นในนคร มนุษย์ทั้งหลายพากันออกจากพระราชนิเวศน์ เพราะกลัวเรือนพัง พระยาสุบรรณนั้นกระทำความมืดมนด้วยอานุภาพของตนแล้วพาพระเทวีมาทางอากาศ แล้วเข้าไปยังพิภพของตน ณ เกาะนาคทวีป

ไม่มีคนรู้สถานที่ที่พระนางสุสันธีเสด็จไป พระยาสุบรรณนั้นอภิรมย์อยู่กับพระนางสุสันธีแล้วไปเล่นสกากับพระราชา พระราชานั้นมีคนธรรพ์ชื่อว่าอัคคะ ท้าวเธอไม่ทรงทราบสถานที่ที่พระเทวีเสด็จไป จึงตรัสเรียกคนธรรพ์นั้นมา แล้วตรัสสั่งให้ไปเที่ยวไปตามหาทั้งทางบกและทางน้ำให้ทั่ว คนธรรพ์นั้นถือเอาเสบียงทางแล้วค้นหาไปตั้งแต่บ้านใกล้ประตูจนถึงท่าภารุกัจฉา

ครั้งนั้น พ่อค้าชาวภารุกัจฉาจะแล่นเรือไปยังสุวรรณภูมิ คนธรรพ์นั้นจึงเข้าไปหาพ่อค้า แล้วกล่าวว่า ข้าพเจ้าเป็นคนธรรพ์นักขับร้อง จักทำการขับร้องให้แก่พวกท่าน โดยหักเป็นค่าเรือ ขอท่านทั้งหลายจงพาข้าพเจ้าไปด้วย พ่อค้าเหล่านั้นรับว่าได้ แล้วให้เขาขึ้นเรือ แล้วออกเรือไป เมื่อเรือแล่นไปแล้ว พ่อค้าเหล่านั้นจึงเรียกคนธรรพ์นั้นมาแล้วกล่าวว่า จงทำการขับร้องให้แก่พวกเรา คนธรรพ์กล่าวว่า ถ้าข้าพเจ้าจะทำการขับร้อง ฝูงปลาทั้งหลายจักเคลื่อนไหว เรือของท่านทั้งหลายจักแตก พวกพ่อค้ากล่าวว่า เมื่อกระทำการขับร้องอยู่ในทางของมนุษย์ พวกปลาจะไม่มีการเคลื่อนไหว ท่านจงขับร้องเถอะ คนธรรพ์จึงกล่าวว่า ถ้าอย่างนั้นท่านทั้งหลายอย่าโกรธข้าพเจ้า แล้วแก้พิณออก ทำการขับร้องให้เสียงดีดพิณเข้ากับเสียงขับและให้เสียงขับ เข้ากับเสียงดีดพิณ ปลาทั้งหลายเคลิบเคลิ้มเพราะเสียงนั้นจึงพากันเคลื่อนไหว

ครั้งนั้น ปลามังกรตัวหนึ่งกระโดดตกลงไปในเรือ ทำให้เรือแตก นายอัคคะนอนอยู่บนแผ่นกระดานลอยไปตามลมจนถึงแหล่งของต้นไทรอันเป็นสุบรรณพิภพ ณ เกาะนาคทวีป ฝ่ายพระนางสุสันธีเทวี ในเวลาที่พระยาสุบรรณไปเล่นสกากับพระราชา ก็ลงจากวิมานเดินเที่ยวไปที่ชายฝั่ง เห็นคนธรรพ์ชื่อว่าอัคคะนั้น ทรงจำได้ จึงถามว่า ท่านมาได้อย่างไร คนธรรพ์นั้นจึงทูลให้ทราบทั้งหมด

พระยาสุบรรณไป ก็อภิรมย์ด้วยอำนาจกิเลสกับคนธรรพ์นั้น จากนั้นล่วงไปได้กึ่งเดือน พ่อค้าชาวเมืองพาราณสีมาถึงที่โคนต้นไทร ในเกาะนั้น เพื่อต้องการจะเอาฟืนและน้ำ นายอัคคะนั้นนั่งเรือกลับไปยัง นครพาราณสี ได้เฝ้าพระราชา

ในที่สุด พระยาสุบรรณ จึงนำพระนางมาถวายคืนพระราชาแล้วหลีกไป ตั้งแต่นั้น ก็ไม่ได้มาอีกเลย (ขุ.ชา.อ. 58/575-580)

(4) ในปัญญาสชาดก

ซึ่งเป็นชาดกนอกนิบาตที่พระภิกษุชาวเชียงใหม่แต่งขึ้น มีเรื่องนรชีวกฐินทานชาดก (ลำดับที่ 37) ซึ่งกล่าวถึงพ่อค้าคนหนึ่งเดินทางออกจากหมู่บ้านไปค้าขายสินค้ายังเมืองสุวรรณภูมิ ใช้เวลาเดินทางรอนแรมอยู่หลายวัน ไปทางสามแพร่งแห่งหนึ่งในป่าหิมวันต์ ทางสายหนึ่งไปเมืองพาราณสี สายหนึ่งไปภูเขาคันธมาทน์ และอีกสายหนึ่งไปเมืองสุวรรณภูมิ (พระเถระนักปราชญ์ชาวเชียงใหม่, 2549: 478-479)

สรุปได้ว่า คัมภีร์มิลินทปัญหา คัมภีร์อรรถกถาขุททกนิกาย เปตวัตถุ คัมภีร์อรรถกถาชาดก และคัมภีร์ปัญญาสชาดก ได้กล่าวถึงเมืองสุวรรณภูมิว่าเป็นดินแดนที่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย เป็นดินแดนที่มีความมั่งคั่ง อุดมสมบูรณ์ มีสินค้าที่มีค่าหายาก ซึ่งมีผู้คนเดินทางไปทำการค้าขายโดยเดินทางทั้งทางน้ำและทางบก นำสินค้าที่คนในสุวรรณภูมิต้องการไปแลกเปลี่ยนสินค้า เช่น รูปเคารพทางศาสนา เครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำด้วยโลหะ เครื่องประดับ เสื้อผ้า และผลิตผลทางการเกษตร

2.4.4 สรุปการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเส้นทางสุวรรณภูมิ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเส้นทางสุวรรณภูมิเริ่มตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งจักรวรรดิโมริยะ (พุทธศตวรรษที่ 3) เมื่อทรงส่งพระสมณทูต เช่น พระโสณะและพระอุตตระ มายังดินแดนสุวรรณภูมิ ทำให้พระพุทธศาสนาแพร่เข้าสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านเส้นทางการค้า ทั้งทางบกและทางทะเล ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา “สุวรรณภูมิ” ปรากฏในฐานะดินแดนโพ้นทะเลที่อุดมสมบูรณ์และเป็นพื้นที่เผยแผ่พระธรรม เป็นภูมิภาคสำคัญนอกชมพูทวีปที่เหมาะแก่การตั้งมั่นของพระศาสนา ดังนั้นคำว่าสุวรรณภูมิในคัมภีร์จึงมิได้หมายเพียง “แผ่นดินทอง” ทางภูมิศาสตร์ แต่ยังหมายถึงดินแดนแห่งโอกาสในการเผยแผ่พระธรรมและการขยายชุมชนพุทธศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ต่อมามีการรับอิทธิพลจากลังกาและอินเดียใต้ ก่อให้เกิดศูนย์กลางพุทธศาสนาในรัฐโบราณ เช่น อาณาจักรทวารวดี และ อาณาจักรศรีวิชัย ซึ่งทำหน้าที่เป็นเครือข่ายเผยแผ่พระธรรมควบคู่กับการค้าและวัฒนธรรม จนพระพุทธศาสนากลายเป็นรากฐานสำคัญของอารยธรรมสุวรรณภูมิสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน โดยคุณธรรมพื้นฐานในพระพุทธศาสนามีการฝังรากในดินแดนสุวรรณภูมิอันเป็นหลักศีลธรรมและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ อันเป็นรากฐานของสังคมแบบชุมชนเกื้อกูล เหล่านี้หล่อหลอมวิถีชีวิต วัฒนธรรม และสถาบันทางสังคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้สุวรรณภูมิถูกมองว่าเป็น “แผ่นดินธรรม” ที่ความเจริญทางวัตถุควบคู่กับความมั่นคงทางจิตใจและศีลธรรม

ดินแดนสุวรรณภูมิอาจถือเป็น “ฐานวัฒนธรรม” ในขณะที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงริเริ่ม “การประยุกต์เชิงพัฒนา” กล่าวคือ ทรงนำภูมิปัญญาและคติธรรมแบบสุวรรณภูมิ (พุทธ + ชุมชน + ธรรมชาติ) มาสังเคราะห์เป็นแนวทาง

พัฒนาสมัยใหม่ จึงกล่าวได้ว่า ศาสตร์พระราชาไม่ใช่แนวคิดใหม่ที่ตัดขาดจากอดีต แต่เป็นการทำให้คุณค่าของอารยธรรมสุวรรณภูมิกลับมามีรูปธรรมและใช้ได้จริงในสังคมปัจจุบัน

ภาพที่ 2. 8 แสดงแผนที่ความสัมพันธ์ของสุวรรณภูมิ พระพุทธศาสนา และศาสตร์พระราชา
ที่มา: ผู้วิจัย

2.5 แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวกับศาสตร์พระราชา

การพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมชาติตะวันตก ได้เริ่มขึ้นตั้งแต่แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2347 - พ.ศ.2411) ตามพระบรมราโชบาย และสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ.2398 แต่การพัฒนาแบบพลิกแผ่นดิน (Revolution) ถอนรากถอนโคน ระบบเศรษฐกิจการเมือง และปัจจัยพื้นฐานในการผลิต (Infrastructure) เริ่มต้นในแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2396 - พ.ศ.2453) และเป็นกระบวนการต่อเนื่อง ถึงปัจจุบัน จากสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์จนถึงสมัยประชาธิปไตย พัฒนาประเทศภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (พ.ศ. 2504 - ปัจจุบัน) การจะพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมชาติตะวันตก เป็นกระบวนการนำศาสตร์พระราชาไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผล หรือเรียกง่าย ๆ ว่าการนำความรู้ในศาสตร์ทั้ง 4 ด้าน หรือ 4 มิติ กล่าวคือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านเทคโนโลยี และด้าน

สิ่งแวดล้อม สู่การพัฒนาประเทศให้มั่นคง ยั่งยืน และไปสู่การปฏิบัติจริง หรือเดินตามรอยเท้าพ่อในการปฏิบัติตน ปฏิบัติงาน เพื่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ซึ่งผู้วิจัยศึกษารายละเอียด ดังต่อไปนี้

2.5.1 ด้านเศรษฐกิจ

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงชี้แนวทางการดำเนินชีวิตให้แก่ปวงชนชาวไทยมาเป็นระยะเวลานาน ในช่วงตั้งแต่ก่อนการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ เพื่อมุ่งให้พสกนิกรได้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างยั่งยืน มั่นคง และปลอดภัย ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามกระแสโลกาภิวัฒน์ ด้วยการรูปแบบหลักการสร้างความ “พออยู่-พอกิน” โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงพระราชทานแนวคิดนี้ เพื่อใช้ปรับทิศทางการพัฒนาประเทศไทย เมื่อครั้งเสด็จไปพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2517 โดยมีข้อความที่สำคัญตอนหนึ่งว่า

“การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ **ความพอมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน** โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลัก วิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะ เศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็ว แต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชนโดย สอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด”

พระบรมราโชวาทองค์นี้ ชี้ให้เห็นว่า แนวทางการพัฒนาที่เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นหลักแต่เพียงอย่างเดียว โดยไม่มีความสอดคล้องกับสภาวะของประเทศและของประชาชน อาจทำให้เกิดปัญหาได้ จึงทรงเน้นการพอมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่ในเบื้องต้นก่อน เมื่อมีพื้นฐานความมั่นคงพร้อมพอสมควรแล้ว จึงค่อยสร้างความเจริญและฐานะทาง เศรษฐกิจให้สูงขึ้น

จากการศึกษา ผู้วิจัยเห็นว่า พระบรมราโชวาทนี้ แม้พระองค์ได้ทรงพระราชทานไว้นานกว่า 30 ปีแล้วก็ตาม ยังสามารถนำมาเป็นข้อเตือนสติที่ดีเลิศแก่ผู้บริหารบ้านเมืองในเวลานี้ ควรที่จะได้คิดพิจารณาอย่างละเอียดถ่องแท้และหนักแน่น ให้เห็นถึงหลักการและวิธีการอันควรที่จะปฏิบัติในเบื้องหน้า เพื่อช่วยให้เศรษฐกิจของชาติและการครองชีพของประชาชนดำเนินไปด้วยดี ไม่ให้เกิดความยุ่งยากล้มเหลวในที่สุด

ศาสตร์พระราชา จึงเป็นศาสตร์ชัยชนะของการพัฒนาที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงเปรียบการพัฒนานั้นเสมือนการทำสงครามกับความยากจน เพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชน ดังพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของ

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ อาคารจักรพันธ์เพ็ญศิริ เมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 2539 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) โดยมีข้อความที่สำคัญตอนหนึ่งว่า

> “ประโยชน์อันพึงประสงค์ของการพัฒนานั้นก็คือ ความผาสุก สงบ ความเจริญมั่นคง ของประเทศชาติ และประชาชน แต่การที่จะพัฒนาให้บรรลุผลเป็นประโยชน์ดังกล่าวได้ จำเป็นที่จะต้องพัฒนาฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนให้อยู่ดีกินดี เป็นเบื้องต้นก่อน เพราะฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนนั้น คือรากฐานอย่างสำคัญของความสงบและความเจริญมั่นคง ถ้าประชาชนทุกคนมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีแล้ว ความสงบและความเจริญ ย่อมจะเป็นผลก่อเกิดต่อตามมาอย่างแน่นอน จึงอาจพูดได้ว่า การพัฒนาก็คือการทำสงครามกับความยากจน เพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชนโดยตรง เมื่อใดก็ตาม ที่ประชาชนมีความอยู่ดีกินดีและประเทศชาติมีความสงบ มีความเจริญ เมื่อนั้นการพัฒนาจึงจะถือได้ว่าประสบความสำเร็จ เป็นชัยชนะของการพัฒนาอย่างแท้จริง...”

พระบาทสมเด็จพระรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการวางรากฐานการเป็นอยู่ของประชาชนให้มีกิน มีใช้ก่อน เป็นอันดับแรก ที่เรียกว่า “ศาสตร์พระราชา” หรือ“พระราชดำริ” อันเป็น “สายใยแห่งความรักและความห่วงใย” ของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่มีต่อพสกนิกรไทยทั้งมวล ตลอดรัชสมัย 70 ปีของรัชกาลที่ 9 ศาสตร์พระราชา ซึ่งศาสตร์นั้นได้มาจากพระราชประสบการณ์ เข้าพระทัยในเหตุการณ์บ้านเมือง สถานการณ์ต่าง ๆ และพระราชกรณียกิจ โดยสาระสำคัญที่เป็นหัวใจของศาสตร์พระราชา คือ ศาสตร์แห่งการพัฒนา, ศาสตร์แห่งการครองตน เพื่อเป็นแบบปฏิบัติ และตัวอย่างที่ดี ซึ่งปวงพสกนิกรชาวไทย ได้น้อมนำมาเป็นแบบอย่างที่ดีในการประพฤติตนแห่งการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข รวมทั้งรัฐบาลและข้าราชการได้น้อมนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อสร้างชาติ ทำให้เศรษฐกิจไทยมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอด 70 ปี ที่พระองค์ทรงครองราชย์ ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจด้วยพระวิริยอุตสาหะเพื่อวางรากฐานการพัฒนาที่มั่นคงให้กับประเทศ สิ่งที่เป็นประจักษ์ คือ พระปรีชาสามารถในการเป็นนักเศรษฐศาสตร์ที่แท้จริง แล้วเป็นศาสตร์ที่ศึกษาพฤติกรรมและปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ เอกลักษณ์ของพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 คือ การวางปรัชญาเศรษฐศาสตร์ที่ยึด ‘คน’ เป็นที่ตั้ง โดยตระหนักถึงความแตกต่างในระดับปัจเจกชนและความสำคัญของบริบทที่แต่ละคนเผชิญ การที่ทรงยึดมั่นให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ได้นำไปสู่กระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมที่สร้างสรรค์ภายใต้ความสัมพันธ์ที่สมดุลระหว่างคนกับเทคโนโลยี คนกับสิ่งแวดล้อม คนกับสังคม และที่สำคัญคนกับตนเอง

ภายหลังจากที่คำว่า “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เริ่มเป็นคำที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย โดยที่ผู้พูดแต่ละคนจะตีความเอาเอง ทำให้ความหมายเศรษฐกิจพอเพียงของแต่ละคน อาจจะแตกต่างกันมาก ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิในทางเศรษฐกิจและสาขาอื่น ๆ มาร่วมกันประมวลและกลั่นกรอง พระราชดำรัสเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระราชทานไว้ในวโรกาสต่าง ๆ รวมทั้งพระราชดำรัสอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำไปเผยแพร่ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายและประชาชนโดยทั่วไป เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2542 โดยมีใจความว่า

> เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุก ระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

แนวคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติในทางที่ควรจะเป็น และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา ชี้ให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้มีพระวิสัยทัศน์กว้างขวาง ทรงตระหนักถึงกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกและผลกระทบในบริบทของประเทศไทย แนวพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่พระองค์ท่านพระราชทานแก่พสกนิกรเพื่อให้ใช้ชีวิตอย่างมีความสุข บนหลัก “ความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน” ดังนี้

1) พอประมาณ หมายถึง ความพอดี ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป ตั้งอยู่บนความเป็นจริง หลักความพอประมาณนี้ สอนให้ผู้บริหารประเทศตั้งอยู่บนความพอดี ไม่มองโลกในแง่ดีจนเกินไป ใช้ความสมเหตุสมผลในการดำเนินโครงการสาธารณะ ตัวอย่างหนึ่งคือ การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน

ต่าง ๆ โครงการเหล่านี้ควรที่จะได้รับการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ (Feasibility study) อย่างรอบคอบ โดยใช้สมมติฐานที่ตั้งอยู่บนความเป็นจริงและเปิดเผยให้สาธารณชนตรวจสอบได้ ก่อนการตัดสินใจดำเนินการ ดั่งพระราชดำรัสในปี พ.ศ. 2540 *“จะทำโครงการอะไร ก็ต้องนึกถึงขนาดที่เหมาะสมที่เรียกว่าอัตภาพ หรือกับสิ่งแวดล้อม ฉะนั้น การที่จะทำโครงการอะไร จะต้องทำด้วยความรอบคอบและอย่าตาโตเกินไป”*

2) มีเหตุผล หมายถึง คิดไตร่ตรองผลกระทบอย่างรอบด้าน หลักความมีเหตุผลนี้สำคัญยิ่งสำหรับการออกแบบมาตรการเพื่อการกระตุ้นเศรษฐกิจต่าง ๆ แนวปรัชญานี้ชี้ว่า เราไม่ควรจะมุ่งหวังแค่เพียงผลลัพธ์ในรูปของตัวเลขการขยายตัวของ GDP เท่านั้น แต่ควรที่จะคำนึงถึงผลกระทบในระดับจุลภาค ต่อความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างแท้จริงด้วย ดั่งพระราชดำรัสในปี พ.ศ.2536 *“ทฤษฎีว่าถ้ามีเงินเท่านั้น ๆ มีการกู้เท่านั้น ๆ หมายความว่าเศรษฐกิจก้าวหน้า แล้วประเทศก็เจริญมีหวังว่าจะเป็นมหาอำนาจ ขอโทษเลยต้องเตือนเขาว่าจริง ตัวเลขดี แต่ถ้าเราไม่ระมัดระวังในความต้องการพื้นฐานของประชาชนนั้นไม่มีทาง”*

3) มีภูมิคุ้มกัน หมายถึง สร้างเศรษฐกิจไทยให้แข็งแกร่งจากภายใน ลดความอ่อนไหวต่อปัจจัยทั้งในและนอกประเทศ พระองค์ท่านทรงสอนให้คนไทยสร้างรากฐานในการดำรงชีวิต ซึ่งรากฐานนั้นจะมั่นคงได้ต้องอาศัยภูมิคุ้มกันที่แข็งแกร่ง ในบริบทการคลัง ภูมิคุ้มกันหนึ่งที่สำคัญคือการมีพื้นที่ทางการคลัง (Fiscal Space) ที่มากเพียงพอที่จะรองรับสิ่งต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้โดยไม่คาดฝัน ตัวอย่างหนึ่ง คือ การรักษาระดับหนี้สาธารณะไว้ไม่ให้สูงเกินไปจนจำกัดความสามารถของรัฐบาลในการก่อหนี้เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจในยามที่จำเป็น ดั่งพระราชดำรัสในปี พ.ศ. 2541 *“เศรษฐกิจพอเพียงสอนให้เราไม่โลภจนเป็นการผลาญตัวเอง แต่เป็นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และมีภูมิคุ้มกัน”* (พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร, 2541)

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสะท้อนภาพกับสิ่งที่เกิดขึ้นในประเทศไทยในปัจจุบันเป็นกระจกอีกด้านหนึ่งของสิ่งที่เกิดขึ้นในโลกในศตวรรษที่ผ่านมา เรารู้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจในศตวรรษที่แล้ว เป้าหมาย คือ เป็นไปเพื่อที่จะสร้างความรุ่งโรจน์ของผลผลิต มีความมั่งคั่ง สุดท้ายมันไม่ได้เป็นตามที่หวัง เมื่อเราเห็นการล้มพังของเศรษฐกิจระลอกแล้ว ระลอกเล่า เห็นวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิงจากความล้มเหลวด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ เพราะทุกแนวคิด ทุกกลยุทธ์ และนโยบายที่ลงมือทำ ไม่ได้คิดคำนึงถึงเรื่องความยั่งยืน” แต่เน้นไปที่ผลลัทธ์เพียงอย่างเดียว จากการศึกษาผู้วิจัยเห็นว่า การดำเนินนโยบายการเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศควรให้ความสำคัญกับ 3 ห่วง ได้แก่ ความพอประมาณ การมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกัน ภายใต้เงื่อนไขของการมีความรู้และคุณธรรมจะสามารถนำพาประเทศไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้

ในเรื่องการใช้เงินนั้น มีพระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ.2540

ไว้ว่า *"การกู้เงินที่นำมาใช้ในสิ่งที่ไม่ทำรายได้นั้นไม่ได้ อันนี้เป็นข้อสำคัญ เพราะว่าถ้ากู้เงินและทำให้มีรายได้ ก็เท่ากับจะใช้หนี้ได้ ไม่ต้องติดหนี้ ไม่ต้องเดือดร้อน ไม่ต้องเสียเกียรติ"* การกู้เงินที่นำมาใช้ในสิ่งที่ไม่ทำรายได้ นั้นไม่ได้ (พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร, 2540)

> นายคาเมา เอกอัครราชทูตถาวรประเทศเคนยา ประจำสหประชาชาติ กล่าวไว้ว่า ประเทศไทยโชคดีที่มีผู้นำที่ดี ที่มอบหลักการและแนวทางในการประพฤติปฏิบัติอย่างพอเพียง เป็นหลักปรัชญาที่ทำให้คนไทยมีทิศทางในการคิด และพัฒนาประเทศ และมองไปที่เป้าหมายปลายทางที่มีความมั่นคง และยั่งยืน ประเทศไทยจึงสามารถกอบกู้ และก้าวผ่านวิกฤตการณ์ต่าง ๆ มาได้ครั้งแล้วครั้งเล่า ซึ่งเป็นความสำเร็จของคนไทยของภาคธุรกิจ และรัฐบาลไทย ในการรู้จักวิธีลงมือทำ ที่ทำให้เห็นผลเกิดเป็นรูปธรรม

นอกจากนี้ยังเน้นย้ำถึงความสำคัญ และความจำเป็นที่ภาคเอกชนควรน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ โดยให้ยึดแบบอย่างจากองค์กรเอกชนในประเทศไทยที่ได้ลงมือทำและเห็นผลเป็นรูปธรรมแล้ว ทั้งในเชิงการบริหารจัดการและผลประกอบการที่ดีขึ้นเป็นลำดับ (เดชา ปุญญบาล, 2560: 16)

สรุปได้ว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 พระราชทานให้กับปวงชนชาวไทย เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตอย่างยั่งยืน มั่นคง และปลอดภัย โดยหลักสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดี ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้เป็นเพียงแค่แนวคิดทางเศรษฐกิจ แต่ยังครอบคลุมถึงการดำเนินชีวิตในทุกด้าน ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และประเทศ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดความสมดุลและยั่งยืนในทุกมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม และมีความสำคัญอย่างยิ่งในโลกปัจจุบันที่เต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลงและความไม่แน่นอน โดยสามารถเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืน ช่วยให้เรามีภูมิคุ้มกันที่ดี มีความสุข และสามารถรับมือกับความท้าทายต่าง ๆ ได้อย่างมีสติและปัญญา

2.5.2 ด้านสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของโลกในปัจจุบัน ส่งผลให้ประเทศไทยต้องเผชิญกับความท้าทายรอบด้าน ทั้งภายในและภายนอกประเทศ การพัฒนาประเทศไทยในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) อยู่ในห้วงเวลาของการปฏิรูปประเทศเพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานหลายด้านที่สั่งสมมานาน ท่ามกลางสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็วและเชื่อมโยงกันใกล้ชิดมากขึ้น การแข่งขันด้านเศรษฐกิจจะเข้มข้นมากขึ้น สังคมโลกจะมีความเชื่อมโยงใกล้ชิดกันมากขึ้นเป็นสภาพไร้พรมแดน การพัฒนาเทคโนโลยีจะมีการเปลี่ยนแปลง

อย่างรวดเร็วและจะกระทบชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมและการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างมาก ขณะที่ประเทศไทยมีข้อจำกัดของปัจจัยพื้นฐานเชิงยุทธศาสตร์เกือบทุกด้านและจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาที่ชัดเจน

จุดเปลี่ยนสังคมไทยเมื่อย้อนไปมองในอดีตจะพบว่า สังคมดั้งเดิมเป็นสังคมที่มีวิถีชีวิตแบบเรียบง่ายมีเศรษฐกิจแบบพื้นฐานเป็นการผลิตเพื่อยังชีพสาหรับบริโภคใช้สอยในครัวเรือนและในชุมชน มิใช่เพื่อการแลกเปลี่ยนวัตถุดิบในการผลิตสำหรับการยังชีพ แต่ได้มาจากสภาพธรรมชาติที่อยู่รอบตัว ปัจจัยเหล่านี้ ทำให้ชาวชนบทมีความใกล้ชิดผูกพัน และตระหนักในสิ่งแวดล้อมซึ่งแสดงออกในรูปความเชื่อและพิธีกรรมที่ยกย่องต่อการรักษาสมดุลของธรรมชาติ นอกจากนั้นความความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติและความสัมพันธ์ทางสายเลือด จึงสอดคล้องต่อการใช้ทรัพยากรร่วมกันทั้งการแบ่งปันผลผลิต การพึ่งพาอาศัยในด้านต่าง ๆ ลักษณะทั้งหมดนี้จึงทำให้สังคมไทยในอดีตดำรงอยู่อย่างสงบ พึ่งพาตนเองได้ และมีความพอเพียงต่ออัตภาพ โดยสามารถสืบทอดเอกลักษณ์ดังกล่าวต่อเนื่องอย่างไม่ขาดสายตลอดมาเป็นเวลาหลายร้อยปี จนกระทั่งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของโลกในปัจจุบัน ส่งผลให้ประเทศไทยต้องเผชิญกับความท้าทายจากรอบด้านทั้งภายในและภายนอกประเทศ มีการพัฒนามาอย่างต่อเนื่องตามแนวทางการพัฒนาแบบประเทศในแถบตะวันตกตามกระแสหลัก ส่งผลให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยและไม่เป็นธรรม อธิปไตยในการจัดการทรัพยากรของประเทศสูญหายไป การละทิ้งภูมิปัญญาและเทคโนโลยีดั้งเดิม ละเลยการพัฒนาชุมชนชนบท เกิดความเสื่อมโทรมอย่างต่อเนื่องของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การขาดความเป็นธรรมในการเข้าถึงและใช้ทรัพยากร การบริโภคเกินความสามารถที่จะรองรับได้ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และศีลธรรมของสังคมเสื่อมลง ซึ่งไม่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ทั้งในแง่ระบบคิด และวิถีชีวิตของชุมชน เป็นภาพสะท้อนความจริงให้เห็นถึงการพัฒนาที่ขาดความสมดุลอย่างรุนแรง

ดังนั้น กระแสของการพัฒนายุคใหม่คือการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ยืนอยู่บนความพอดีและมีดุลยภาพ มีผู้ให้นิยามการพัฒนาในรูปแบบใหม่นี้แตกต่างกันไป แต่พอสรุปได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน ได้แก่ การพัฒนาที่มีดุลยภาพระหว่างมิติทางเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเกื้อกูลกัน เพื่อความอยู่ดีมีสุขของประชาชน ที่ยืนยาวต่อไปในอนาคต ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงงานหลากหลายเพื่อพัฒนาประเทศและยกระดับคุณภาพชีวิตของพสกนิกรให้ดีขึ้น อย่างน้อยก็ให้อยู่ในระดับที่พอรับได้และพออยู่-พอกิน สมกับที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์และอยู่ในแผ่นดินไทย แผ่นดินไทยซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นอู่ข้าว-อู่น้ำ อันอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรและพืชพันธุ์ธัญญาหาร แต่การเร่งรัดพัฒนาตามแนวคิดและทฤษฎีทางตะวันตกในยุคหนึ่ง ทำให้เกิดผลข้างเคียงของการพัฒนา ทำให้ต้องมาคิดถึงเรื่อง “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ที่พระองค์ทรงดำเนินการมานานแล้วกว่า 5 ทศวรรษ และกล่าวได้ว่าทรงดำเนินการมาก่อนที่จะมีผู้ใดคำนึงถึงเรื่อง “ความยั่งยืน”

1) แนวคิดเรื่องภูมิสังคม

พระบาทสมเด็จพระรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเน้นย้ำเสมอว่า การพัฒนาใด ๆ ต้องคำนึงสภาพภูมิประเทศของบริเวณนั้น ๆ ว่าเป็นอย่างไร และสังคมวิทยาเกี่ยวกับลักษณะนิสัยใจคอของคน ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน และใช้หลักในการปรับตัวให้อยู่กับธรรมชาติให้ได้ ดังพระราชดำรัส ความตอนหนึ่งว่า

> การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ในสังคมวิทยา คือ นิสัยใจคอของคนเราจะไปบังคับให้คนอื่นคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เราเข้าไปไปช่วยโดยที่จะคิดให้เขาเข้ากับเราไม่ได้แต่ถ้าเราเข้าไปแล้ว เราเข้าไปดูว่าเค้าต้องการอะไรจริง ๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการของการพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง

จากพระราชดำรัสนี้ ทำให้เห็นชัดว่า การพัฒนาตามแนวพระราชดำรินั้นได้ยึดถือสภาพความเป็นจริงของ “ภูมิประเทศ” และ “ภูมิสังคม” คือ ทั้งในด้านพื้นที่ดิน ด้านสังคมวิทยา ที่เกี่ยวกับนิสัยใจคอ และพื้นฐานทางวัฒนธรรมของคนในพื้นที่เป็นหลัก เป็นการพัฒนาโดยรอมชอมกับหลักความเป็นจริง และไม่ใช่วิธีการหักหาญเป็นหลัก การพัฒนามุ่งเน้น หรือเร่งรีบเพื่อให้เกิดความเจริญหรือความเป็น “ทันสมัย” โดยไม่มีรากฐานที่ดีนั้น ย่อมเป็นการพัฒนาตามที่มีรับสั่งว่า “เป็นการพัฒนาตามด้วยกระหายที่จะสร้างของใหม่เพื่อความแปลกใหม่” ซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนาที่ไม่พึงกระทำ

นอกจากนี้ยังทรงอธิบายอีกว่า การพัฒนาไม่ใช่การสร้างสิ่งใหม่เพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นการรักษาสิ่งดี ๆ ที่มีอยู่แล้วให้คงอยู่ด้วย ดังพระราชกระแสว่า “นอกจากการสร้างสิ่งใหม่แล้ว ยังมีการรักษาความเจริญที่มีอยู่แล้วอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นภาระสำคัญเหมือนกัน ทุกคนจะละเลยมิได้” และอีกตอนหนึ่งที่ว่า “การพัฒนาไม่ใช่การล้มล้างของเก่า ตรงกันข้าม การล้มล้างของเก่าอาจนำไปสู่การชะงักงันได้ อีกทั้งการล้มล้างด้วยวิธีการรุนแรงยังทำให้เกิดความปั่นป่วนและร้าวฉานแก่ประเทศได้”

ดังกล่าวแล้วเบื้องต้นว่า การพัฒนาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้นจะเน้นการยึดถือสภาพตามความเป็นจริงของภูมิประเทศ ทั้งในด้านพื้นที่ดิน ด้านสังคมวิทยา และด้านวัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนปัจจัยที่เกี่ยวกับนิสัยใจคอ และอัธยาศัยของคนในพื้นที่พัฒนาเป็นหลัก โดยทรงเน้นเสมอว่า จะพัฒนาอะไรหรือจะทำการใดนั้น ขอให้ยึดหลักสำคัญ คือ การทำให้สอดคล้องกับ “ภูมิสังคม” เป็นหลัก

คำว่า “ภูมิสังคม” มีขอบเขตกว้างขวางและมีความหมายอย่างไร มีผู้รู้ให้อรรถาธิบายว่า

1) ภูมิ หมายความถึง ลักษณะของภูมิประเทศ ซึ่งก็คือสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรานั่นเอง พูดแบบชาวบ้านก็คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ นั่นเอง เพราะสภาพภูมิประเทศในแต่ละภูมิภาคนั้นแตกต่างกันไปมาก ตัวอย่างเช่น อุณหภูมิความหนาวร้อน ความแห้งแล้งและชุ่มฉ่ำแตกต่างกันไป

อย่างในประเทศไทย ภาคเหนือส่วนใหญ่เป็นภูเขา ทางใต้เป็นพื้นที่พรุ ภาคกลางเป็นที่ราบลุ่ม ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นที่ราบสูงแห้งแล้งในบางส่วน เป็นต้น

2) สังคม คือสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม จารีตประเพณี วิถีชีวิต แนวคิดทัศนคติ ที่แตกต่างกันและอยู่ล้อมรอบผู้คนที่มีชีวิตอยู่ในพื้นที่นั้น นักวางแผนพัฒนาจะต้องไม่ประเมินหรือคาดการณ์ว่าผู้คนในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งจะมีวัฒนธรรม ค่านิยม และการชอบหรือไม่ชอบสิ่งใดเหมือนกันไปหมดเป็นบรรทัดฐาน เราจะต้องไม่ไปตัดสินใจแทนเขาในเรื่องของความต้องการและความพึงพอใจตามแนวคิดที่ผูกพันอยู่กับเรา (มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, 2551)

ดังนั้น แนวคิดในการพัฒนาจึงต้องคำนึงถึงหลัก 2 ประการนี้เป็นสำคัญ อย่าได้ไปแปรเปลี่ยนสภาพ ทั้งของผู้คนในพื้นที่และภูมิประเทศตรงนั้นให้เสียไปจากสภาพเดิมเป็นประการสำคัญ

2) แนวคิดเรื่องคุณธรรม

คุณธรรมที่ระบุไว้ชัดเจนในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ **ความซื่อสัตย์สุจริต ความเพียร ความอดทน ความรอบคอบ และการใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต** ดังที่มูลนิธิชัยพัฒนากล่าวไว้ว่า

> ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอก ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการ ทุกขั้นตอน และขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี**เศรษฐกิจพอเพียง - เศรษฐกิจพอเพียง** (Office of the National Economic and Social Development Board, 2007)

พระบรมราโชวาทที่พระองค์พระราชทานแก่ประชาชนชาวไทย คราวสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี คือเรื่อง **คุณธรรม 4** ดังต่อไปนี้

ประการแรก คือ การที่ทุกคนคิด พูด ทำ ด้วยความเมตตา มุ่งดี มุ่งเจริญต่อกัน ประการที่สอง คือ การที่แต่ละคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานงาน ประสานประโยชน์กันให้งานที่ทำสำเร็จผลทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่น และกับประเทศชาติ ประการที่สาม คือ การที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ใน

ความสุจริต ในกฎกติกา และในระเบียบแบบแผนโดยเท่าเทียมเสมอกัน ประการที่สี่ คือ การที่ต่างคนต่างพยายามทำความคิดความเห็นของตนให้ถูกต้องเที่ยงตรงและมั่นคงอยู่ในเหตุในผล หากความคิดจิตใจ และการประพฤติปฏิบัติที่ลงรอยเดียวกันในทางที่ดีที่เจริญนี้ ยังมีพร้อมมูลในกายในใจของคนไทย ก็มั่นใจได้ว่าประเทศชาติไทยจะดำรงมั่นคงอยู่ตลอดไปได้ (พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานในวโรกาสเสด็จออกพระสีหบัญชร ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2549)

พระราชดำรัส พระราชทานในพระราชพิธีกาญจนาภิเษกทรงครองราชย์ครบ 50 ปี วันที่ 7 พฤษจิกายน พ.ศ.2539 กล่าวว่า “ความสุขความเจริญอันแท้จริงนั้น หมายถึง ความสุขความเจริญที่บุคคลแสวงหามาได้ด้วยความเป็นธรรม ทั้งในเจตนาและการกระทำ ไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญ หรือด้วยการแก่งแย่งเบียดบังมาจากผู้อื่น” ความสุขความเจริญอันแท้จริง (พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร, 2539)

สรุปได้ว่า แนวคิดของศาสตร์พระราชาทางด้านสังคม เน้นความสอดคล้องกับภูมิสังคม หรือ สภาพตามความเป็นจริงของภูมิประเทศ ในด้านต่าง ๆ เช่น พื้นที่ดิน สังคมวิทยา วัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนนิสัยใจคอ และอัธยาศัยของคนในพื้นที่พัฒนาเป็นหลัก และการพัฒนาไม่ใช่การสร้างสิ่งใหม่เพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นการรักษาสิ่งดี ๆ ที่มีอยู่แล้วให้คงอยู่ด้วย โดยยึดหลักให้ประชาชนมีคุณธรรม เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต ความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ อยู่ร่วมกันอย่างมีเมตตาและช่วยเหลือกันและกัน ความสันโดษ อันทำให้สังคมสงบเป็นสุข

2.5.3 ด้านเทคโนโลยี

ศาสตร์พระราชา เป็นองค์ความรู้ที่นำไปสู่แนวทางการพัฒนาในหลากหลายด้านอันเป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร พระราชทานให้เพื่อความเป็นอยู่ของประชาชนชาวไทย หนึ่งในองค์ความรู้มากมายเหล่านั้น คือ พระอัจฉริยภาพทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม ที่ได้มีการศึกษาค้นคว้าจนสามารถนำมาปรับใช้เพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีบนพื้นฐานของความพอเพียง

พระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร นำไปสู่องค์ความรู้และการต่อยอดพัฒนาที่แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานนวัตกรรมด้านเทคโนโลยีควบคู่กับศาสตร์ในหลากหลายด้าน จนเกิดเป็นแบบแผนแห่งนวัตกรรมที่สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างไม่รู้จบ พระองค์ทรงเป็น “พระบิดาแห่งเทคโนโลยีของไทย” และ “พระบิดาแห่งนวัตกรรมไทย” ที่ทำให้พสกนิกรได้อยู่ดีกินดี และมีองค์ความรู้เหล่านี้ไปพัฒนาชีวิต ทั้งส่วนตนและส่วนรวม เราทั้งหลายควรน้อมนำเป็นแบบอย่างและสานต่อองค์ความรู้เหล่านี้ให้แผ่ขยายไปในวงกว้างและเกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนสืบไปในอนาคต

จากปัญหาความทุกข์ร้อนของประชาชนชาวไทยที่ขาดแคลนน้ำในการอุปโภคบริโภคและการเกษตร จึงได้พระราชทานโครงการพระราชดำริ “ฝนทะลวง” ให้ ม.ร.ว.เทพฤทธิ์ เทวกุล ดำเนินการค้นคว้าทดลองปฏิบัติการฝนเทียม หรือ ฝนหลวง และในวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2505 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงอำนวยการสาธิตฝนเทียมสูตรใหม่ครั้งแรกของโลก ด้วยพระองค์เอง ณ เขื่อนแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี และทรงพระปรีชาสามารถ ทำให้ฝนตกลงตามเป้าหมายได้อย่างแม่นย่า ท่ามกลางสายตาของคณะผู้แทนของรัฐบาลต่างประเทศเป็นครั้งแรก

ด้วยพระอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถของ พระบาทสมเด็จพระรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ทรงศึกษา ค้นคว้า วิจัยและนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ ในการแก้ปัญหาความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน ทำให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สามารถพึ่งพาตนเองได้คณะรัฐมนตรีจึงมีมติ เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2543 เห็นชอบถวายการเทิดพระเกียรติในฐานะที่ทรงเป็น พระบิดาแห่งเทคโนโลยีของไทย และกำหนดให้วันที่ 9 ตุลาคมของทุกปี เป็น “วันเทคโนโลยีของไทย” (กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2565) ดั่งพระราชดำรัส พระราชทานเนื่องในสัปดาห์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ และครบรอบ 120 ปี โดยมีข้อความที่สำคัญตอนหนึ่งว่า

> วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความเจริญของบ้านเมือง เราจึงควรสนับสนุนให้มีการค้นคิดเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสภาวะและความต้องการของประเทศขึ้นใช้เองอย่างจริงจัง ถ้าเราสามารถค้นคิดได้มากเท่าไร ก็จะเป็นการประหยัด และช่วยให้สามารถนำไปใช้ในงานต่าง ๆ ได้กว้างขวางยิ่งขึ้นเท่านั้น

ตั้งแต่ อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งได้น้อมนำแนวพระราชดำริที่เกี่ยวกับการใช้วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการพัฒนาประเทศมาเป็นหลักในการกำหนดทิศทางการดำเนินงานของกระทรวงและเพื่อให้ประชาชนได้รับทราบแนวพระราชดำริด้านการพัฒนาและรำลึกพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อพสกนิกรชาวไทย พระวิริยะอุตสาหะ พระอัจฉริยภาพอันล้ำเลิศ พระปรีชาสามารถด้านนวัตกรรม จนบังเกิดประโยชน์สุขต่ออาณาประชาราษฎร์มาอย่างต่อเนื่องถึง 70 ปี แห่งการครองสิริราชสมบัติ ซึ่งมีโครงการต่าง ๆ ที่อำนวยประโยชน์ให้พสกนิกรชาวไทย ได้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข ใต้ร่มพระบารมี ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างโครงการเกี่ยวกับเทคโนโลยีและนวัตกรรม ดังนี้

1) โครงการฝนหลวง

จากปัญหาความทุกข์ร้อนของประชาชนชาวไทยที่ขาดแคลนน้ำในการอุปโภคบริโภคและการเกษตร พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

จึงพระราชทานโครงการพระราชดำริ “ฝนหลวง” เพื่อบรรเทาภาวะแห้งแล้ง ซึ่งมีสาเหตุมาจากความคลาดเคลื่อนของฤดูกาลตามธรรมชาติ เพื่อให้คนไทยได้มีน้ำฝนใช้อย่างเพียงพอตลอดปี

ด้วยสายพระเนตรอันยาวไกลและความอัจฉริยะที่เปี่ยมไปด้วยคุณลักษณะของนักวิทยาศาสตร์ พระองค์ทรงสังเกตวิเคราะห์ข้อมูลขั้นต้นและคิดค้นหาวิธีการทำให้เกิดฝนให้ได้ ดังพระราชดำรัสที่ว่า *“เยดูท้องฟ้ามีเมฆ ทำไมมีเมฆ อย่างนี้ ทำไมจะดึงเมฆนี่ลงมาให้ได้ ก็เคยได้ยินเรื่องการทำฝน ก็มาปรารภกับคุณเทพฤทธิ์ ฝนทำได้ มีหนังสือ เคยอ่านหนังสือ ทำได้”* ดังนั้น พระองค์ทรงพระราชทานโครงการพระราชดำริ “ฝนหลวง” และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หม่อมราชวงศ์เทพฤทธิ์ เทวกุล ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเกษตรวิศวกรรมของกระทรวงการเกษตรและสหกรณ์ วิจัยและพัฒนาวิธีการทำฝนเทียมมาอย่างต่อเนื่อง จนสามารถค้นพบวิธีการทำฝนเทียมที่มีกรรมวิธีเป็นของประเทศไทยโดยเฉพาะ

โดยกรรมวิธีการทำฝนหลวงจะเริ่มขั้นตอน คือ ก่อกวนเมฆ รวบรวมไอน้ำในบรรยากาศจนเกิดเมฆ เลี้ยงให้อ้วน เร่งให้เมฆรวมตัวกันมากขึ้น และโจมตี บังคับกลุ่มเมฆเหล่านั้นให้ตกเป็นฝนในพื้นที่เป้าหมาย ซึ่งการค้นคว้าวิจัยและนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ทำฝนในครั้งนี้ ไม่เพียงแต่จะเป็นประโยชน์ต่อแหล่งน้ำสำหรับการเพาะปลูกในภาวะแห้งแล้งเท่านั้น แต่ยังเป็นการเพิ่มปริมาณน้ำตามแหล่งกักเก็บให้เพียงพอสำหรับอุปโภคบริโภคตลอดทั้งปี ทั้งยังนำไปใช้ในการผลิตกระแสไฟฟ้าและปล่อยน้ำจากเขื่อน เพื่อผลักดันน้ำเค็มได้อีกด้วย (กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2561: 6-7)

การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์เพื่อใช้แก้ไขปัญหาความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน จนเป็นที่ประจักษ์ต่อปวงชนของพระองค์ คณะรัฐมนตรีจึงมีมติเห็นชอบถวายการเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ในฐานะที่ทรงเป็นพระบิดาแห่งเทคโนโลยีของไทย และกำหนดให้วันที่ 19 ตุลาคมของทุกปีเป็น “วันเทคโนโลยีของไทย” เพื่อรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณและน้อมนำศาสตร์ของพระองค์มาประยุกต์ใช้พัฒนาประเทศชาติให้ก้าวหน้าสืบไป

2) โครงการแกล้งดินเปรี้ยว

จากปัญหาพื้นที่ทางภาคใต้ที่มีสภาพเป็นดินเปรี้ยวจัดทำการเพาะปลูกไม่ได้ ทำให้เกิดแนวพระราชดำริ “แกล้งดิน” ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่สามารถปรับปรุงสภาพพื้นที่ที่มีความเปรี้ยวจนไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้ให้กลับมาใช้ประโยชน์ได้อีกครั้ง นับเป็นครั้งแรกของประเทศไทย

โดยหลักการแกล้งดินเปรี้ยว หรือ “แนวทฤษฎีแกล้งดิน” (Pretending to be stupid theory) เป็นแนวพระราชดำริที่ทรงคิดค้นขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาดินเปรี้ยวอย่างยั่งยืน โดยมีหลักการสำคัญ ดังนี้

(1) เร่งปฏิกิริยาการเกิดกรดให้ถึงขีดสุด ทำให้ดินแห้งและเปียกสลับกันไป เพื่อกระตุ้นให้สารไพไรท์ในดินทำปฏิกิริยากับออกซิเจน เกิดเป็นกรดกำมะถันและความเป็นกรดสูงสุดในดิน

2) ปรับสภาพดินด้วยปูน หลังจากดินเปรี้ยวจัดแล้ว ใช้ปูน (เช่น ปูนมาร์ล, ปูนโดโลไมท์) หรือวัสดุปรับสภาพดินอื่นๆ เพื่อลดความเป็นกรดลงสู่ระดับเหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของพืช

3) ฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน เพิ่มอินทรียวัตถุ (เช่น ปุ๋ยหมัก, ปุ๋ยคอก) ลงในดิน เพื่อปรับปรุงโครงสร้างดิน เพิ่มธาตุอาหาร และส่งเสริมกิจกรรมของจุลินทรีย์ที่เป็นประโยชน์

4) เลือกพืชที่เหมาะสม ปลูกพืชที่ทนทานต่อสภาพดินเปรี้ยว (เช่น หญ้าแฝก, ปรงทะเล) เพื่อช่วยปรับปรุงดิน และเป็นพืชบุกเบิกก่อนปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นๆ

5) จัดการน้ำอย่างเหมาะสม ควบคุมระดับน้ำใต้ดินไม่ให้สูงเกินไป เพื่อป้องกันการเกิดกรดซ้ำ และรักษาสภาพดินให้เหมาะสมต่อการเพาะปลูก

กรรมวิธี “แกล้งดิน” นี้ เป็นการทำให้ดินเปรี้ยวด้วยการทำให้ดินแห้งและเปียกสลับกัน เพื่อเร่งปฏิกิริยาทางเคมีของดินให้มีความเป็นกรดจัดมากขึ้นจนถึงที่สุด จากนั้นจึงมีการทดลองและขยายผล ปรับปรุงดินเปรี้ยวโดยวิธีการต่าง ๆ เช่น การควบคุมระบบน้ำใต้ดินเพื่อป้องกันการเกิดกรดกำมะถัน การใช้วัสดุปูนผสม ประมาณ 1-4 ตันต่อไร่ การใช้น้ำชะล้าง จนถึงการเลือกใช้พืชที่จะเพาะปลูกในบริเวณนั้น และทำการศึกษาวิเคราะห์เพื่อหาวิธีปรับปรุงดินเปรี้ยวให้สามารถกลับมาใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ ดังกล่าวแล้วนั้น

เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2535 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เสด็จฯ ทอดพระเนตรการดำเนินงานโครงการศูนย์ศึกษา การพัฒนาพิกุลทองฯ จังหวัดนราธิวาส ได้พระราชทานพระราชดำรัสกับ น.ต.กำธน สินธวานนท์ องคมนตรี นายจุลนา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา องคมนตรี นายสุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการ กปร. และเจ้าหน้าที่กรมชลประทาน ความว่า

> โครงการแกล้งดินนี้เป็นเหตุผลอย่างหนึ่ง ที่พูดมา 3 ปีแล้ว หรือ 4 ปีกว่าแล้ว ต้องการน้ำสำหรับมาให้ดินทำงาน ดินทำงานแล้วดินจะหายโกรธ อันนี้ไม่มีใครเชื่อ แล้วก็มาทำที่นี่ แล้วมันได้ผล ดังนั้น ผลงานของเราที่ทำที่นี่เป็นงานสำคัญที่สุด เชื่อว่าชาวต่างประเทศเขามาดู เราทำอย่างนี้แล้วเขาก็พอใจ เขามีปัญหาแล้วเขา ก็ไม่ได้แก้ หาตำราไม่ได้

จากพระราชดำริให้ดำเนิน “โครงการแกล้งดิน” และจากพระราชดำรัสดังกล่าว พบว่า “โครงการแกล้งดิน” เป็นโครงการที่มีความเป็นนวัตกรรมโดยใช้เทคโนโลยีเพื่อแก้ปัญหาที่ไม่มีใครสามารถแก้ไขได้สำเร็จและนำมาทำเป็นตำรา เผยแพร่แสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ในการเป็น “นักนวัตกรรม” อย่างแท้จริง ทั้งนี้ แนวพระราชดำริดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานนวัตกรรมด้านเทคโนโลยีควบคู่กับนวัตกรรมด้านการบริหารจัดการจนได้วิธีที่เหมาะสม

ประเทศไทยถือได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ โดยปัจจัยสำคัญหนึ่งที่ส่งผลต่อการเกิดความหลากหลายทางชีวภาพ คือ “ดิน” จุดกำเนิดของสรรพสิ่งที่เชื่อมโยงให้เราเข้าใจความสัมพันธ์ทางนิเวศวิทยา และนำมาสร้างองค์ความรู้ ในการดำเนินชีวิตร่วมกันระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ โดยเฉพาะการทำเกษตรกรรมที่เป็นอาชีพสำคัญในประเทศไทย หลายพื้นที่มีปัญหาเรื่องสภาพดิน ที่ไม่อำนวยต่อการเพาะปลูก ซึ่งอยู่ในที่ลุ่มต่ำ มีน้ำขังตลอดปี เมื่อดินแห้งจึงทำให้เกิดดินเปรี้ยว มีความเป็นกรดอย่างรุนแรง ทำให้การเจริญเติบโตของพืชและผลผลิตของพืชตกต่ำ เกษตรกรจำนวนมาก ไม่มีพื้นที่ทำกิน ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งเป็นการแก้ปัญหาการใช้ทรัพยากรดินให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า มีประสิทธิภาพ และยั่งยืนต่อไป (กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2561: 8-16)

การแก้ไขปัญหาดินเปรี้ยวใน “โครงการแกล้งดิน” นี้ สะท้อนให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่ได้สร้างนวัตกรรมโดยใช้เทคโนโลยีเพื่อแก้ปัญหาที่ไม่มีใคร สามารถทำได้สำเร็จมาก่อน และนำมาทำเป็นตาราเผยแพร่โดยทั่วไป

ด้วยการนี้ สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (สนช.) กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จึงขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเทิดพระเกียรติพระองค์ เป็น “พระบิดาแห่งนวัตกรรมไทย” และในวันที่ 5 ตุลาคม ซึ่งเป็นวันที่ นวัตกรรมดังกล่าวได้เกิดขึ้น จึงถือให้เป็น “วันนวัตกรรมแห่งชาติ” เพื่อให้เราทุกคนได้รำลึกถึงองค์ความรู้ที่เกิดจากการศึกษา ค้นคว้า และเป็นนวัตกรรมทรงคุณค่าที่สร้างอาชีพสร้างความสมบูรณ์ทางชีวภาพเพื่อมนุษย์และธรรมชาติได้ดำรงอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกต่อไป

3) กังหันน้ำชัยพัฒนา

เป็นสิ่งประดิษฐ์ที่คิดค้นขึ้นโดยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดช มหาราช บรมนาถบพิตร มีจุดประสงค์เพื่อช่วยแก้ปัญหาน้ำเสีย โดยอาศัยหลักการเติมอากาศลงในน้ำเพื่อให้จุลินทรีย์สามารถย่อยสลายสิ่งสกปรกได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องด้วยออกซิเจนเป็นปัจจัย ที่สำคัญที่สุดในการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิต ทั้งพืช สัตว์ และมนุษย์ รวมถึงน้ำ ที่จำเป็นต้องมีปริมาณออกซิเจนอยู่ในระดับที่เหมาะสม หากปริมาณออกซิเจนในน้ำลดลงย่อมส่งผลกับคุณภาพของน้ำ และส่งผลกระทบต่อไปในวงกว้างของระบบนิเวศด้วย

สาเหตุหลัก ๆ ที่ทำให้ปริมาณออกซิเจนในน้ำลดลง ได้แก่ การหายใจของพืช และสัตว์น้ำ ซึ่งถ้าหากมีจำนวนมากก็จะต้องใช้ออกซิเจนมากขึ้นทำให้ออกซิเจนในน้ำลดลงได้ รวมถึงการย่อยสลายสารอินทรีย์ของจุลินทรีย์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปริมาณสารอินทรีย์ในแหล่งน้ำ และจากการหมุนเวียนของน้ำผสมกับน้ำที่มีปริมาณออกซิเจนละลายน้อยกว่าก็ทำให้ปริมาณของออกซิเจนลดลงได้เช่นกัน ดัชนีชี้วัดอย่างง่ายที่จะทำให้ทราบว่าเมื่อไหร่จะต้องเติมออกซิเจนในน้ำสามารถ ดูได้จากค่า “ปริมาณ

ความต้องการในการใช้ออกซิเจน” หรือ Biochemical Oxygen Demand (BOD) ถ้ามีค่ามากกว่า 6 มิลลิกรัมต่อลิตร แสดงว่ามีปริมาณการใช้ออกซิเจนมาก อาจจะมีผลทำให้น้ำเน่าเสียได้ และค่า “ปริมาณออกซิเจนที่ละลายน้ำ” หรือ Dissolved Oxygen (DO) มาตรฐานของน้ำที่มีคุณภาพดี โดยทั่วไปจะมีค่า DO ประมาณ 5-8 มิลลิกรัมต่อลิตร น้ำเสียจะมีค่า DO ต่ำกว่า 3 มิลลิกรัมต่อลิตร

แนวทางแก้ปัญหาการขาดออกซิเจนในน้ำมีหลายวิธี วิธีหนึ่งที่สำคัญ คือการเติมอากาศให้กับน้ำ ด้วยพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระปรมินทร มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่ทรงเห็นความสำคัญของน้ำและทรงเป็นนักแก้ปัญหา จึงมีพระราชดำริให้ประดิษฐ์เครื่องกลเติมอากาศแบบประหยัด โดยใช้แนวทางจาก “หลุก” ซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่ใช้วิดน้ำเข้านา มีชื่อว่า “กังหันน้ำ ชัยพัฒนา” เครื่องกลที่มีลักษณะเป็นกังหันน้ำแบบทุ่นลอยมีทั้งรูปแบบตั้ง อยู่กับที่และที่สามารถเคลื่อนที่ได้ ซึ่งใช้ในการบำบัดน้ำเสียได้ไม่แตกต่างกัน โดยใช้กังหันวิดน้ำไปบนผิวน้ำแล้วปล่อยให้ตกลงผิวน้ำตามเดิม และน้ำจะถูกสาดกระจายสัมผัสอากาศทำให้ออกซิเจนละลายน้ำ น้ำเสียจึงมีคุณภาพดีขึ้น สามารถนำไปใช้บำบัดน้ำเสียจากทั้งแหล่งชุมชน อุตสาหกรรมและการเกษตร (กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2561: 29-31)

หลักการ คือ การเพิ่มออกซิเจนให้กับน้ำจะช่วยให้จุลินทรีย์ย่อยสลายสารอินทรีย์ เพราะจุลินทรีย์จะสามารถใช้ออกซิเจนในการในน้ำเสียได้อย่างมีประสิทธิภาพ หายใจระหว่างที่ย่อยสารอินทรีย์ต่าง ๆ ได้ โดยมีหลักการทำงานของกังหันน้ำชัยพัฒนา ดังนี้

(1) การตีน้ำ ใบพัดของกังหันจะทำหน้าที่ตีน้ำให้กระจายเป็นฝอย ทำให้น้ำสัมผัสกับอากาศได้มากขึ้น

(2) การเติมอากาศ น้ำที่ถูกตีเป็นฝอยจะดูดซับออกซิเจนจากอากาศเข้าไป

(3) การไหลเวียนของน้ำ น้ำที่ได้รับการเติมอากาศจะไหลกลับลงสู่แหล่งน้ำ ทำให้ปริมาณออกซิเจนในน้ำเพิ่มขึ้น

(4) การย่อยสลาย จุลินทรีย์ในน้ำจะใช้ออกซิเจนในการย่อยสลายสารอินทรีย์ ทำให้น้ำสะอาดขึ้น

ผู้วิจัยพบว่า กังหันน้ำชัยพัฒนาเป็นตัวอย่างของเทคโนโลยีที่เรียบง่ายแต่มีประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม และแหล่งน้ำที่ใช้กังหันน้ำชัยพัฒนาในการบำบัดน้ำเสีย มีผลทำให้น้ำใสขึ้น ลดกลิ่นที่ไม่พึงประสงค์ และมีปริมาณออกซิเจนในน้ำเพิ่มขึ้น ตลอดจนสามารถบำบัดความสกปรกในรูปแบบมวลสารต่าง ๆ ให้ลดลงได้ตามเกณฑ์มาตรฐานกำหนด กังหันชัยพัฒนาจึงเป็นที่ยอมรับในประสิทธิภาพของการบำบัดน้ำเสียทั้งในประเทศและต่างประเทศ สามารถแก้ปัญหาและปรับปรุงคุณภาพน้ำให้ดีขึ้นได้ โดยใช้เทคโนโลยีที่เรียบง่ายแต่ผลที่ได้ถือว่าคุ้มค่า และมีประโยชน์มาก

2.5.4 ด้านสิ่งแวดล้อม

การสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีอย่างยั่งยืนเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากการดำเนินงานโดยหน่วยงานภาครัฐเพียงลำพัง หากแต่ต้องเกิดจากความร่วมมือ ร่วมใจและร่วมบริหารจัดการจากทุกภาคส่วน ซึ่งจากพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร มีความปรารถนาสร้างความผาสุกให้กับพสกนิกรชาวไทย ซึ่งเป็นแนวทางของการพัฒนาประเทศที่มุ่งไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ได้พระราชทานไว้อย่างครอบคลุม ทั้งด้านดิน น้ำ ป่า ไปจนถึงเรื่องสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่พื้นที่ต้นน้ำถึงพื้นที่ปลายน้ำ เพื่อให้เกิดความกินดีอยู่ดีและความเป็นอยู่ที่ดีของราษฎร การแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ตลอด 70 ปีแห่งรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้ทรงให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ป่าไม้สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับปรุงฟื้นฟูพัฒนาคุณภาพของดินเพื่อให้เหมาะสมสำหรับการทำการเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนไทย

โดยเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเยือนพื้นที่ห่างไกลต่าง ๆ ทั่วประเทศและได้ทรงรับทราบข้อมูลปัญหาที่พสกนิกรในแต่ละภูมิภาคต้องเผชิญ ทรงศึกษาค้นคว้าวิจัยเพื่อหาทางออกช่วยแก้ไขปัญหาเหล่านั้นให้เบาบางทุเลาลงเพื่อให้คนไทยได้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ตลอดเส้นทางแห่งการทรงงานด้านการอนุรักษ์ป่าไม้และสิ่งแวดล้อมได้ทรงสร้างนวัตกรรมแห่งการอนุรักษ์ไว้หลากหลายประการด้วยกัน จะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงให้ความสำคัญในการสร้างสิ่งแวดล้อม ด้วยการฟื้นฟูพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม จัดการน้ำ ฟื้นฟูคุณภาพดินไปจนถึงหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นหัวใจที่สำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน และเป็นหลักการที่น้อมนำมาปฏิบัติได้ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และองค์กร เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนไปสู่ความพอเพียง ความพอดี การดำเนินชีวิตและการดำเนินธุรกิจอย่างมีภูมิคุ้มกัน เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เราสามารถปรับเปลี่ยนไปสู่สิ่งแวดล้อมที่ดีได้ ซึ่งเป็นหลักสำคัญของการเดินไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

โดยศาสตร์ของพระราชาเป็นศาสตร์ที่มุ่งเน้นการพัฒนาที่เน้นไปในการสร้างสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคมและสภาพของปัญหาในแต่ละพื้นที่ ผ่านโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ส่วนใหญ่จะเป็นวิธีการที่จะทำนุบำรุง และปรับปรุงสภาพทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นในด้านมิติต่าง ๆ อาทิเช่น การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ คือ น้ำ ดิน ป่าไม้ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) น้ำ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกสุด เพื่อให้ประชาชนได้มีน้ำสะอาดเพียงพอสำหรับการอุปโภคบริโภค ไปจนถึงการประกอบเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม ดั่งพระราชดำรัส ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2529 ความตอนหนึ่งว่า *"หลักสำคัญว่าต้องมีน้ำบริโภค น้ำใช้ น้ำเพื่อการเพาะปลูก เพราะว่าชีวิตอยู่ที่นั่น ถ้ามีน้ำ คนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำ คนอยู่ไม่ได้ ไม่มีไฟฟ้าคนอยู่ไม่ได้ แต่ถ้ามีไฟฟ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้"*

ภูมิประเทศไทยตั้งอยู่ในจุดภูมิศาสตร์ที่อากาศร้อนชื้น ฝนตกชุก ทำให้มีปริมาณน้ำต้นทุนทั้งน้ำผิวดินและน้ำใต้ดินจำนวนมาก แต่หากการบริหารจัดการน้ำไม่ดีพอก็ไม่สามารถเก็บกักน้ำเหล่านี้ไว้ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ ในขณะที่ปัญหาการบุกรุกทำลายป่าต้นน้ำยังมีผลให้ปริมาณน้ำลดน้อยลงจนเกิดปัญหาภัยแล้ง และเมื่อถึงฤดูฝนก็ไม่มีกำแพงธรรมชาติของผืนป่าคอยกั้นน้ำ ทำให้น้ำไหลบ่าเข้าท่วมบ้านเรือนจนเกิดปัญหาอุทกภัยซ้ำเติม ในขณะที่ชุมชนเมือง ต้องเผชิญกับปัญหาน้ำท่วมขังและน้ำเสียอยู่เป็นประจำ

จากการเสด็จฯ เยี่ยมราษฎรในภูมิภาคต่าง ๆ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงพบว่า ปัญหาความเดือดร้อนของราษฎรในเรื่องน้ำจำแนกเป็น 3 ด้านหลักคือ น้ำแล้ง น้ำท่วม และน้ำเสีย จึงนำมาสู่แนวพระราชดำริ ในการแก้ปัญหาน้ำแบบองค์รวม คือ การแก้ปัญหาขาดแคลนน้ำ การแก้ปัญหาน้ำท่วม และการแก้ปัญหาคุณภาพน้ำ

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาโครงการต่าง ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริได้ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนและประเทศชาติเป็นส่วนรวมในหลาย ๆ ด้าน ได้แก่

1) ช่วยให้พื้นที่เพาะปลูกมีน้ำอย่างอุดมสมบูรณ์ ปลูกพืชได้ทั้งฤดูฝนและฤดูแล้ง หรือทำการเพาะปลูกครั้งที่สองได้ อันเป็นการช่วยเพิ่มผลผลิตและทำให้ราษฎรมีรายได้มากขึ้น

2) บางท้องที่ที่เคยมีน้ำท่วมขังจนไม่สามารถเพาะปลูก หรือปลูกแล้วไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร โครงการระบายน้ำ ออกจากพื้นที่ลุ่มอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เช่น บริเวณขอบพรุ ทำให้พื้นดินแห้งลงจนสามารถจัดสรรพื้นที่ดังกล่าวให้ราษฎรที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองเข้าไปทำกินได้ เพื่อไม่ให้พวกเขาเหล่านั้นไปบุกรุกทำลายป่าเพื่อหาที่ทำกิน เป็นการช่วยรักษาป่าไม้อันเป็นทรัพยากรของชาติไว้ได้

3) เมื่อมีการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดต่าง ๆ ไว้ จะมีการปล่อยพันธุ์ปลาลงไป ทำให้ราษฎรตามหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงมีปลาบริโภคภายในครอบครัว หรือจับขายเพื่อเสริมรายได้

4) ช่วยให้ราษฎรมีน้ำสะอาดเพื่อการอุปโภคบริโภคอย่างพอเพียงตลอดปี ทำให้ราษฎรมีสุขภาพพลานามัยดีขึ้น และยังช่วยให้มีแหล่งน้ำสำหรับการเลี้ยงสัตว์ด้วย

5) บางโครงการมีวัตถุประสงค์เพื่อบรรเทาอุทกภัยในเขตชุมชนเมืองใหญ่ เช่น กรุงเทพฯ และปริมณฑล ช่วยลดความเสียหายต่อระบบเศรษฐกิจ ทั้งกับภาคเอกชนและภาครัฐบาล

6) โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อผลิตไฟฟ้า ช่วยให้ราษฎรที่อยู่ในป่าเขาและในท้องที่ทุรกันดาร ได้มีไฟฟ้าไว้ใช้สำหรับแสงสว่างในครัวเรือน

7) โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการรักษาต้นน้ำลำธาร โดยการสร้างฝายเก็บกักน้ำบริเวณต้นน้ำเป็นชั้น ๆ พร้อมระบบกระจายน้ำจากฝายต่าง ๆ ไปสู่พื้นที่สองฝั่งของลำธาร ส่งผลให้พื้นดินและป่าชุ่มชื้น มีลักษณะเป็นป่าเปียก ซึ่งจะช่วยป้องกันไฟป่าเป็นแนวกระจายไปทั่วบริเวณต้นน้ำลำธาร ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ต่อไป

เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าสาเหตุที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงให้ความสนพระราชหฤทัยเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งน้ำและการบริหารจัดการน้ำเป็นพิเศษเพราะทรงเข้าใจความสัมพันธ์ที่ว่า “น้ำคือชีวิต”

2) ดิน

ดินเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อความคงอยู่ของสิ่งมีชีวิตทุกชนิด และยังเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญเคียงคู่กับน้ำ ในการทำเกษตรกรรม เพราะต่อให้มีน้ำอุดมสมบูรณ์ดีเพียงใด แต่ถ้าสภาพดินไม่ดี ปราศจากธาตุอาหารที่จำเป็นต่อการเติบโตของพืช ก็ยากต่อการปลูกพืชพรรณชนิดใดให้เติบโตแข็งแรงออกดอกออกผลตามที่ต้องการได้ การอนุรักษ์ทรัพยากรดินจึงมีความจำเป็นต่อความเป็นอยู่และความมั่นคงของประเทศชาติ ด้วยเหตุนี้ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร จึงทรงให้ความสำคัญกับดิน ทั้งการปรับปรุงบำรุงดินและการจัดสรรที่ดิน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของประเทศที่ทำการเกษตรเป็นหลักอย่างประเทศไทย จึงนำมาสู่แนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาดินที่สำคัญ คือ “การอนุรักษ์และฟื้นฟูดิน”

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงให้ความสำคัญในงานอนุรักษ์และฟื้นฟูดินที่มีสภาพธรรมชาติและปัญหาที่แตกต่างกันไปในแต่ละภูมิภาค จึงมีพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาดินที่เฉพาะเจาะจงมากขึ้น เช่น การ ศึกษาวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาดินเค็ม ดินเปรี้ยว ดินทราย ในภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปัญหาดินพรุในภาคใต้ และที่ดินชายฝั่งทะเล รวมถึงการแก้ไขปรับปรุงและฟื้นฟูดินที่เสื่อมโทรมพังทลายจากการชะล้างหน้าดิน ตลอดจนการทำแปลงสาธิตการพัฒนาที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมในพื้นที่ที่มีปัญหาดินเสื่อมโทรม เพื่อให้พื้นที่ที่มีปัญหาเรื่องดินกลับมาใช้ประโยชน์ทางการเกษตรได้อีกครั้ง โดยแนวพระราชดำริในด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูดินที่สำคัญแบ่งเป็น 4 ส่วน คือ

(1) การสร้างแบบจำลองการพัฒนาพื้นที่ที่มีสภาพขาดความสมบูรณ์ ดินปนทราย และปัญหาการชะล้าง พังทลาย โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 5 แห่งทั่วประเทศ รวมทั้งพระราชทานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

เพื่อเป็นแหล่งศึกษาวิจัยการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่ที่มีสภาพปัญหาต่างกันตามภูมิสังคม ตลอดจนเป็นแหล่งศึกษาดูงานและนำความรู้ไปปรับใช้ตามสภาพปัญหาของพื้นที่

(2) การแก้ปัญหาดินเปรี้ยวโดยทฤษฎีแกล้งดิน เริ่มจากวิธีการแกล้งดินให้เปรี้ยว ด้วยการทำให้ดินแห้งและเปียก สลับกันไปเพื่อเร่งปฏิกิริยาทางเคมีของดิน ซึ่งจะไปกระตุ้นให้สารไพไรท์ทำปฏิกิริยากับออกซิเจนแล้วปลดปล่อยกรดกำมะถันออกมา ทำให้ดินเป็นกรดจัดจนถึงขั้น “แกล้งดินให้เปรี้ยวสุดขีด” จนกระทั่งถึงจุดที่พืชไม่สามารถเจริญงอกงามได้ จากนั้นจึงหาวิธีการปรับปรุงดินดังกล่าวให้สามารถปลูกพืชได้

(3) การอนุรักษ์ดินโดยหญ้าแฝก ซึ่งเป็นวัชพืชที่มีคุณสมบัติพิเศษไม่ว่าจะเป็นการช่วยป้องกันการชะล้างพังทลายของหน้าดิน ช่วยเก็บกักรักษาความชุ่มชื้นใต้ดินไว้ นอกจากนี้หญ้าแฝกยังช่วยกรองน้ำเสียให้กลายเป็นน้ำใส ทั้งยังใช้เป็นกำแพงสีเขียวกันไฟป่าลุกลาม เพราะแม้ในฤดูแล้งหญ้าแฝกก็ยังคงเขียวชอุ่มอยู่ได้

(4) การห่มดิน เพื่อให้ดินมีความชุ่มชื้น จุลินทรีย์ทำงานได้ดี อันจะส่งผลให้ดินบริเวณนั้นทำการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ป้องกันการชะล้างพังทลายของดินและพัฒนาทรัพยากรดินให้เกิดแร่ธาตุ ทั้งนี้ การห่มดินมีอยู่ด้วยกันหลายวิธีการ เช่น ใช้ฟางและเศษใบไม้มาห่มดินหรือวัสดุอื่นตามที่หาได้ตามสภาพทั่วไปของพื้นที่ การใช้พรมใยปาล์มเป็นผ้าห่มดิน นอกจากนั้นการห่มดินยังจะช่วยคลุมหน้าดินป้องกันวัชพืชได้อีกด้วย

จากการศึกษา ผู้วิจัยเห็นว่า ปัญหาเรื่องที่ดินทำกินของเกษตรกร เป็นปัญหาสำคัญยิ่งในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา พระราชดำริ เป็นแนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหาเรื่องดิน คือ ทรงนำเอาวิธีการปฏิรูปที่ดินมาใช้ในการจัดและพัฒนาที่ดินที่เป็นป่าเสื่อมโทรม เป็นการวางรากฐานให้พสกนิการสามารถทำการเกษตรได้

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการพัฒนาที่ดินมาอย่างต่อเนื่องยาวนานจนเกิดสัมฤทธิผลและคุณูปการหลายหลาก ปรากฏเป็นที่ประจักษ์และได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทางองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) จึงเทิดพระเกียรติพระองค์ท่านโดยกำหนดให้วันที่ 5 ธันวาคมของทุกปี ซึ่งตรงกับวันคล้ายวันพระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เป็น “วันดินโลก” (World Soil Day) (สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2562) นับได้ว่าพระเกียรติยศที่นานาชาติให้การแซ่ซ้องสรรเสริญนี้ล้วนมาจากพระจริยวัตรด้านการพัฒนา ซึ่งออกมาจากความหมายของพระนาม “ภูมิพลอดุลยเดช” ที่สมเด็จย่าเคยมีรับสั่งกับพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ไว้ว่า “อันที่จริง เธอก็ชื่อภูมิพล ที่แปลว่า กำลังของแผ่นดิน” โดยแท้

3) ป่าไม้

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร มีความสนพระราชหฤทัย และทรงตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นต้นทุนพื้นฐานของวิถีการดำรงชีวิตของประชาชนโดยตรง จากการเสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมราษฎรในพื้นที่ต่าง ๆ ทรงพบว่าปัญหาป่าเสื่อมโทรมได้ทวีความรุนแรงจนน่าวิตก และส่งผลกระทบให้เกิดปัญหาด้านอื่น ๆ ตามมาเป็นลูกโซ่ ไม่เฉพาะแต่ปัญหาเรื่องดินและน้ำเท่านั้น หากโยงใยถึงปัญหาด้านอื่น ๆ ด้วย

ด้วยเหตุนี้ พระองค์จึงได้พระราชทานแนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาป่าเสื่อมโทรม ซึ่งมิได้เป็นแนวทางปฏิบัติที่ดำเนินไปอย่างโดด ๆ อย่างเป็นเอกเทศ หากแต่ทรงบูรณาการงานพัฒนาที่เกี่ยวเนื่องทั้งหมดเข้าไปทำงานในพื้นที่อย่างประสานสัมพันธ์กันแนวพระราชดำริด้านป่าไม้ เพื่อลดการตัดไม้ทำลายป่าและส่งเสริมให้มีการปลูกป่าในรูปแบบต่าง ๆ โดยการปลูกฝังจิตสำนึกให้ชุมชนเห็นความสำคัญของป่าไม้ ช่วยกันอนุรักษ์ดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากป่าอย่างถูกวิธี เพื่อให้ มนุษย์กับธรรมชาติอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขและยั่งยืน โดยแนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาป่าไม้จำแนกเป็นหมวดหมู่ได้ ดังนี้

(1) **การอนุรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อม** ด้วยทรงเล็งเห็นถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่งผลกระทบต่อความสมดุลทางธรรมชาติ จึงพระราชทานแนวพระราชดำริในการจัดการอนุรักษ์ป่าและ สิ่งแวดล้อม ได้แก่

การรักษาป่าต้นน้ำ ตามหลักการขั้นพื้นฐาน คือ เมื่อมีป่าก็จะมีน้ำ มีดินอันอุดมสมบูรณ์ มีความชุ่มชื้นของอากาศ และเกื้อกูลต่อการดำรงชีวิต โดยพระองค์ได้พระราชทานพระราชดำริ “ทฤษฎีป่าเปียก” โดยทรงให้หาวิธีให้น้ำจากป่า ไหลผ่านลึกลงในใต้ดินเพื่อรักษาหน้าดินให้มีความชื้น ซึ่งเป็นกลยุทธ์ในการสร้างแนวป้องกันไฟในระยะยาวได้อีกด้วย

การจัดการเรื่องน้ำและการสร้างความชุ่มชื้นในบริเวณพื้นที่อนุรักษ์ โดยการกักเก็บน้ำไว้บนที่สูงให้มากที่สุด แล้วจ่ายปันลดหลั่นลงมาด้วยการควบคุม และจัดการสภาวะการไหลของน้ำให้สม่ำเสมอ ด้วยการสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น ปิดกั้นร่องน้ำในเขตต้นน้ำลำธารเพื่อแผ่กระจายความชุ่มชื้นออกไปให้กว้างขวาง อันจะช่วยฟื้นฟูสภาพป่าในบริเวณที่สูงให้สมบูรณ์ขึ้นเป็นภูเขาของป่าและน้ำในอนาคต

การจ่ายปันน้ำ เพื่อแผ่ขยายความชุ่มชื้นแก่สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ เพื่อการอุปโภคบริโภค และเพื่อการเพาะปลูกของประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียง โดยการทำท่อส่งและลำเหมืองในการกระจายน้ำไปยังพื้นที่การเกษตร ซึ่งพระองค์ทรงเน้นการใช้วัสดุในพื้นที่ที่หาง่ายและประหยัดเป็นหลัก

การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ (สัตว์ป่าและอุทยาน) โดยจัดให้มีการเพาะเลี้ยงขยายพันธุ์สัตว์ป่าให้แพร่หลาย รวมทั้งส่งเสริมให้ราษฎรเลี้ยงสัตว์ป่าเป็นอาชีพ และหากพื้นที่โครงการมีสภาพ

ภูมิประเทศสวยงามอุดมสมบูรณ์ มีความเหมาะสมก็ให้ดำเนินการจัดตั้งเป็นวนอุทยานหรืออุทยานแห่งชาติต่อไป

การรักษาป่าชายเลน โดยส่งเสริมการปลูกป่าไม้ชายเลนด้วยการอาศัยระบบน้ำขึ้นน้ำลงในการเติบโต อันเป็นแนวป้องกันลมและป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง รวมทั้งเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำ ซึ่งเป็นการช่วยสร้างความสมดุลให้แก่ธรรมชาติให้กลับคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์ดังเดิม

(2) การฟื้นฟูสภาพป่าและการปลูกป่า พระองค์มีแนวพระราชดำริในการฟื้นฟูสภาพป่าและการปลูกป่า ได้แก่

ปลูกป่าในใจคน โดยการทำความเข้าใจกับราษฎรให้รู้ถึงประโยชน์ของป่า และการอยู่ร่วมกับป่าอย่างพึ่งพาอาศัยกัน ให้ราษฎรได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปลูกป่า ตลอดจนรู้จักนำพืชพรรณมาใช้สอยอย่างถูกต้อง ดังเช่นโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยบางทรายตอนบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดมุกดาหาร และโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำแม่อาว อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดลำพูน ดังพระราชดำรัสว่า “...เจ้าหน้าที่ป่าไม้ควรจะปลูกต้นไม้ในใจคนเสียก่อน แล้วคนเหล่านั้นก็จะพากันปลูกต้นไม้ลงบนแผ่นดิน และรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง...” โครงการพัฒนาป่าไม้ตามแนวพระราชดำริภูหินร่องกล้า จ.พิษณุโลก (มูลนิธิปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ, ม.ป.ป.)

ปลูกป่า 3 อย่าง ให้ประโยชน์ 4 อย่าง เป็นแนวคิดของการผสมผสานการอนุรักษ์ดินน้ำ และการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ควบคู่กับความต้องการด้านเศรษฐกิจ ด้วยการจำแนกป่า 3 อย่าง คือ ป่าไม้ใช้สอย ป่าไม้กิน และป่าไม้เศรษฐกิจ ซึ่งช่วยอนุรักษ์ดินและต้นน้ำลำธารด้วย

การปลูกป่าทดแทน โดยการการปลูกป่าทดแทนป่าที่ถูกทำลายตามไหล่เขาและ ในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม นอกจากนี้ทรงชี้แนะแนวทางโดยถือหลักให้ธรรมชาติฟื้นตัวเอง เช่น “การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก” โดยการปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเติบโตของต้นไม้ และควบคุมไม่ให้คนเข้าไปตัดต้นไม้หรือรบกวนเหยียบย่ำต้นไม้เล็ก ๆ เมื่อทิ้งไว้ช่วงระยะหนึ่ง พืช ลูกไม้ พันธุ์ไม้ต่าง ๆ จะค่อย ๆ เจริญเติบโตและขยายพันธุ์ฟื้นตัวขึ้น เช่น โครงการศึกษาวิธีการฟื้นฟูที่ดินเสื่อมโทรมเขาชะงุ้มอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลเขาชะงุ้ม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

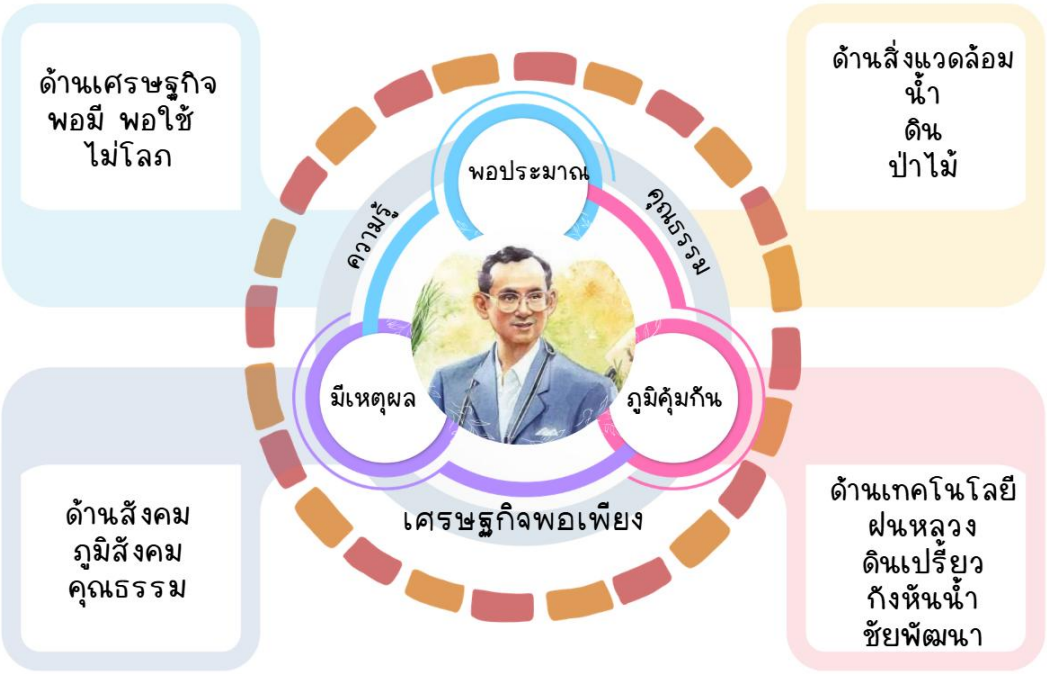
(3) การพัฒนาเพื่อให้ชุมชนอยู่ร่วมกับป่าอย่างยั่งยืน พระองค์มีพระราชดำริให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้ โดยพยายามเปลี่ยนราษฎรจากผู้บุกรุกทำลายป่าให้กลายมาเป็นผู้อนุรักษ์ทรัพยากรป่า ด้วยทรงตระหนักถึงการพึ่งพาของคนและป่า โดยทรงมีแนวพระราชดำริในการส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการปลูกป่าและจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง ทรงแนะนำให้ตั้ง “ป่าไม้หมู่บ้าน” เพื่อให้ราษฎรเพาะต้นกล้าให้แก่ราชการ เป็นการเอื้อประโยชน์ต่อกัน และเสริมสร้างคุณธรรม และจิตสำนึกเป็นปัจจัยอันสำคัญที่จะช่วยให้ต้นน้ำลำธารยังคงอยู่ การสร้างจิตสำนึกแก่ราษฎรตามแนวพระราชดำรินี้เป็นการดำเนินการร่วมกันที่ชาวบ้านเห็นและสัมผัสได้ ตลอดจนได้รับประโยชน์ได้จริงจากความอุดมสมบูรณ์ของป่า ดิน และน้ำ

2.5.5 สรุปแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับศาสตร์พระราชา

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับศาสตร์พระราชา ผู้วิจัยอาจสรุปได้ว่า พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีพระราชดำริและโครงการที่ครอบคลุมมิติต่าง ๆ ของการดำรงชีวิตประชาชนอย่างบูรณาการ โดยมีเป้าหมายสำคัญคือยกระดับคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐานของราษฎรให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคง พระองค์ทรงตระหนักว่าการพัฒนาประเทศมิอาจมุ่งเน้นเพียงความเจริญทางเศรษฐกิจ แต่ต้องคำนึงถึงบริบทสังคม วัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติควบคู่กัน จึงทรงริเริ่มโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริจำนวนมากที่สอดคล้องกับสภาพภูมิสังคมของแต่ละพื้นที่

ในด้านเศรษฐกิจ ทรงวางรากฐานแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสร้างความมั่นคงในระดับครัวเรือนและชุมชน ลดความเสี่ยงจากความผันผวนภายนอก ด้านสังคม ทรงเน้นการพัฒนาคน การศึกษา และการสร้างชุมชนเข้มแข็งให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา ด้านเทคโนโลยี ทรงส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ส่วนด้านสิ่งแวดล้อม ทรงให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูดิน น้ำ และป่าไม้ เพื่อรักษาสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

ด้วยเหตุนี้ ศาสตร์พระราชาจึงมิใช่เพียงแนวคิดเชิงทฤษฎี แต่เป็นกรอบการพัฒนาที่ผสานเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน โดยตั้งอยู่บนหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกัน บนพื้นฐานของความรู้และคุณธรรม อันมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและความผาสุกของสังคมโดยรวมในระยะยาว ผู้วิจัยสรุปแนวคิด ทฤษฎี ศาสตร์พระราชาในการศึกษานี้ได้ดังภาพนี้

ภาพที่ 2.9 สรุปแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับศาสตร์พระราชาในการศึกษานี้
ที่มา: ผู้วิจัย

2.6 หลักพุทธธรรมในศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

2.6.1 หลักพุทธธรรมกับเศรษฐกิจในงานศาสตร์พระราชา

1) หลักทิฏฐธัมมิกัตถะ 4

เป็นหลักธรรม 4 ข้อ ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบันอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้นที่สอดคล้องกับจุดประสงค์หลักของศาสตร์พระราชาในการวางรากฐานการเป็นอยู่ของประชาชนให้มีกิน มีใช้ก่อน เป็นอันดับแรก โดย 4 ข้อนี้ ได้แก่ ความขยันในหน้าที่การงาน ความสามารถในการรักษาทรัพย์ การเลือกคบคนดี และ ความพอประมาณในการเลี้ยงชีพ มีที่มาจากพระไตรปิฎก อังคุตรนิกาย อัฏฐกนิบาต **ทีฆชาณุสูตร** (องฺ. อฏฺ.ก. 37/144/463) ที่กล่าวว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ใกล้เมืองโกลิยะ ทีฆชาณุโกลิยบุตร ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ทูลขอให้แสดงธรรมที่เหมาะกับฆราวาสผู้ครองเรือน เพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน และเพื่อประโยชน์ในภายหน้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอน ธรรม 4 ประการ ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน 4 ประการ คือ

(1) อุฏฐานสัมปทา

> อุฏฐานสัมปทา เป็นอย่างไร คือ กุลบุตรในโลกนี้เลี้ยงชีพด้วยการงานใด จะเป็นกสิกรรม พาณิชยกรรม โครักขกรรม เป็นช่างศร รับราชการ หรือศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม เป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในการงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้น ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา อันเป็นอุบายในการงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้น สามารถทำได้ สามารถจัดได้ นี้เรียกว่า อุฏฐานสัมปทา

(2) อารักขสัมปทา

> อารักขสัมปทา เป็นอย่างไร คือ กุลบุตรในโลกนี้มีโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวม ด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม[1-] ได้มาโดยธรรม[2-] เขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์นั้นด้วยคิดว่า ‘ทำอย่างไร โภคทรัพย์เหล่านี้ของเรา จึงจะไม่ถูกพระราชาริบ โจรไม่ลัก ไฟไม่ไหม้ น้ำไม่พัดไป ทายาทผู้ไม่เป็นที่รักไม่ลักไป’ นี้เรียกว่า อารักขสัมปทา

(3) กัลยาณมิตตา

> กัลยาณมิตตตา เป็นอย่างไร คือ กุลบุตรในโลกนี้วางตัวเหมาะสม เจรจา สนทนากับคนในหมู่บ้านหรือในนิคมที่ตนอาศัยอยู่ จะเป็นคหบดี บุตรคหบดี คนหนุ่มผู้เคร่งศีล หรือคนแก่ผู้เคร่งศีลก็ตาม ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ถึง

พร้อมด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยจาคะ และถึงพร้อมด้วยปัญญา คอยศึกษาสัทธาสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาตามสมควร คอยศึกษาสีลสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศีลตามสมควร คอยศึกษาจาคสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะตามสมควร และคอยศึกษาปัญญาสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญาตามสมควร นี้เรียกว่า กัลยาณมิตตตา

(4) สมชีวิตา

สมชีวิตา เป็นอย่างไร คือ กุลบุตรในโลกนี้รู้ทางเจริญแห่งโภคทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์แล้วเลี้ยงชีพแต่พอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนักด้วยคิดว่า ‘ด้วยการใช้จ่ายอย่างนี้ รายรับของเราจักเกินรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักไม่เกินรายรับ’ เปรียบเหมือนคนชั่งของ หรือลูกมือของคนชั่งของ ยกตาชั่งขึ้นดูก็รู้ได้ว่า ‘ต้องลดลงเท่านี้ หรือเพิ่มขึ้นเท่านี้’ ฉันใด กุลบุตรก็ฉันนั้นเหมือนกัน รู้ทางเจริญแห่งโภคทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์แล้วเลี้ยงชีพแต่พอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนักด้วยคิดว่า ‘ด้วยการใช้จ่ายอย่างนี้ รายรับของเราจักเกินรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักไม่เกินรายรับ’ ถ้ากุลบุตรนี้มีรายรับน้อย แต่เลี้ยงชีพอย่างฟุ่มเฟือย ก็จะมีผู้กล่าวหาเขาได้ว่า ‘กุลบุตรผู้นี้ใช้จ่ายโภคทรัพย์เหมือนคนกินผลมะเดื่อ’ ถ้ากุลบุตรนี้มีรายรับมาก แต่เลี้ยงชีพอย่างฝืดเคือง ก็จะมีผู้กล่าวหาเขาได้ว่า ‘กุลบุตรผู้นี้จักตายอย่างไม่สมฐานะ’ แต่เพราะกุลบุตรนี้รู้ทางเจริญแห่งโภคทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์แล้วเลี้ยงชีพแต่พอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนักด้วยคิดว่า ‘ด้วยการใช้จ่ายอย่างนี้ รายรับของเราจักเกินรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักไม่เกินรายรับ’ นี้เรียกว่า สมชีวิตา

พระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ.2517 ตรัสเกี่ยวกับความพออยู่พอกินไว้ดังนี้

“คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้าสมัย ว่าเมืองไทยเชย ว่าเมืองไทยไม่มีสิ่งที่สมัยใหม่ แต่เราอยู่พอมีพอกิน และขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทยพออยู่พอกิน มีความสงบ และทำงานตั้งจิตอธิษฐานตั้งปณิธาน ในทางที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพออยู่พอกิน ไม่ใช่ว่าจะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่ว่ามีความพออยู่พอกิน มีความสงบ เปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ถ้าเรารักษาความพออยู่พอกินนี้ได้ เราก็จะยอดยิ่งยวดได้” (พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร, 2517)

สรุปหลักทิฏฐธัมมิกัตถะ ได้ว่า บุคคลควรถึงพร้อมด้วยความขยัน ไม่เกียจคร้าน ในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต มีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจตรา หาอุบายวิธี สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี สามารถในการรักษาทรัพย์ที่หามาได้อย่างชอบธรรม รักษาผลงานไว้ไม่ให้เสื่อมเสีย คบมิตรดี เลือกเสวนาสำเหนียกศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา เลี้ยงชีพอย่างพอดี มีความพอประมาณ ไม่ฟุ่มเฟือย มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีวิตแต่พอดี มิให้ฝืดเคืองหรือฟูมฟาย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้ ทั้งหมดนี้จะเป็นรากฐานในการอยู่อย่างเป็นสุข มีกิน มีใช้ ตามจุดมุ่งหมายของศาสตร์พระราชา

2) สันโดษ 3

ในหลักของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นในเรื่องความพอประมาณ เป็นการสอนให้ประชาชนมีความสุขกับสิ่งที่มีอยู่ พึ่งตนเองได้ สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมเรื่องสันโดษ ดังนี้

> ภิกษุชื่อว่าผู้สันโดษเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สันโดษด้วยจีวรพอคุ้มร่างกายและบิณฑบาตพออิ่มท้อง จะไป ณ ที่ใดๆ ก็ไปได้ทันทีเหมือนนกบินไป ณ ที่ใดๆ ก็มีแต่ปีกเป็นภาระ มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่า ผู้สันโดษเป็นอย่างนี้แล (ที.สี. 11/124/273)
>
> ภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัชบริขารอันเป็นปัจจัยของคนไข้ ตามมีตามได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัชบริขารอันเป็นปัจจัยของคนไข้ ตามมีตามได้ นี้เป็นธรรมกระทำที่พึ่ง ฯ (องฺ.ทสก. 38/17/41)

พระไตรปิฎกเล่มที่ 25 พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ปเสนทิโกสนวัตถุ พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาไว้ว่า “ความไม่มีโรคเป็นลาภอย่างยิ่ง ความสันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง ความคุ้นเคยเป็นญาติอย่างยิ่ง นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง” (ขุ.ธ.42/25/361)

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายในหนังสือพุทธศาสนากับสังคมไทย (วัดญาณเวศกวัน, 2550) ไว้ว่า คำว่า สันโดษ หมายถึง 1. ความยินดีพร้อม คือความพอใจ 2 ความยินดีในของของตน 3 ความยินดีโดยชอบธรรม รวมความหมายในทางธรรมว่า สันโดษ คือความยินดีในของที่ตนมี ซึ่งได้มาโดยชอบธรรม หรือความพอใจ มีความสุขได้ด้วยสิ่งที่ได้มาเป็นของตน ด้วยเรี่ยวแรงความเพียรพยายามของตนเองโดยทางชอบธรรม และท่านได้อธิบายไว้ในหนังสือ *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์* (2559) *ไว้ว่า ความสันโดษคือความยินดี*ด้วยปัจจัย 4 คือ ผ้านุ่งผ้าห่ม อาหาร ที่นอนที่นั่ง และยา ตามมีตามได้, ยินดีในของของตน, การมีความสุขความพอใจด้วยเครื่องเลี้ยงชีพที่หามาได้ด้วยความเพียรพยายามอันชอบธรรมของตน ไม่โลภ ไม่ริษยาใคร สันโดษ 3 คือ 1) ยถาลาภสันโดษ ยินดีตามที่ได้ คือ ได้สิ่งใดมาด้วยความเพียรของตน ก็พอใจด้วยสิ่งนั้น ไม่

เดือดร้อนเพราะของที่ไม่ได้ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของคนอื่นไม่ริษยาเขา 2) ยถาพลสันโดษ ยินดีตามกำลัง คือพอใจเพียงแค่พอแก่กำลังร่างกายสุขภาพและขอบเขตการใช้สอยของตน ของที่เกินกำลังก็ไม่หวงแหนเสียดาย ไม่เก็บไว้ให้เสียเปล่า หรือฝืนใช้ให้เป็นโทษแก่ตน 3) ยถาสารุปปสันโดษ ยินดีตามสมควร คือพอใจตามที่สมควรแก่ภาวะ ฐานะ แนวทางชีวิต และจุดหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน เช่น ภิกษุพอใจแต่ของอันเหมาะกับสมณภาวะ หรือได้ของใช้ที่ไม่เหมาะกับตนแต่จะมีประโยชน์แก่ผู้อื่น ก็นำไปมอบให้แก่เขา เป็นต้น; สันโดษ 3 นี้เป็นไปในปัจจัย 4 แต่ละอย่าง จึงรวมเรียกว่า สันโดษ 12

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเน้นย้ำเรื่องความสันโดษมานาน และหลายครั้งหลายหน ดังตัวอย่างพระราชดำรัสต่อไปนี้

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ.2541

> พอเพียง มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านั้นอีกคำว่าพอ ก็พอเพียงนี้ก็พอแค่นั้นเอง คนเราถ้าพอในความต้องการก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าประเทศใดมีความคิดอันนี้ มีความคิดว่าทำอะไรก็ต้องพอเพียง หมายความว่าพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมี มีมากอาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น **พอเพียง พอในความต้องการ** (พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร, 2541)

พระราชดำรัส พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคลเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ.2541 ความว่า *“พอเพียงนี้ อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณตามอัตภาพ พูดจาก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง”*

สรุปได้ว่า หลักสันโดษสอนให้คนเราพอใจในสิ่งที่ตนหามาได้ ใช้จ่ายให้เกิดประโยชน์ตามควรแก่ฐานะของตน ไม่ฟุ่มเฟือย มีความเป็นอยู่อย่างสงบเรียบง่าย ไม่ทะเยอทะยานต่อสู้และเบียดเบียนบุคคลอื่น ไม่เอา รัดเอาเปรียบกัน อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข อันเป็นหลักที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเน้นย้ำอยู่เสมอ ดังปรากฏในพระดำรัสในโอกาสต่าง ๆ .ในเรื่องความพอเพียง ไม่โลภ และไม่เบียดเบียนผู้อื่น

3) โภควิภาค 4

ในหลักของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นประกอบด้วยคุณสมบัติ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และ ภูมิคุ้มกัน ซึ่งหมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

ซึ่งสอดคล้องกับหลัก โภควิภาค 4 คือ การแบ่งโภคะเป็น 4 ส่วน หรือ หลักการแบ่งทรัพย์โดยจัดสรรเป็น 4 ส่วน คือ 1 ส่วน ใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงคนที่ควรบำรุง และทำประโยชน์ 2 ส่วน ใช้ลงทุนประกอบการงาน อีก 1 ส่วน เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็นในอนาคต (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต, 2559)

พระไตรปิฎกเล่มที่ 11 พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค สิงคาลกสูตร กล่าวถึงการแบ่งโภคะเป็น 4 ส่วน ดังนี้ “คฤหัสถ์ในตระกูลผู้สามารถ ครั้นสะสมโภคสมบัติได้อย่างนี้แล้ว พึงแบ่งโภคสมบัติออกเป็นสี่ส่วน เขาย่อมสมานมิตรไว้ได้ พึงใช้สอยโภคสมบัติด้วยส่วนหนึ่ง พึงประกอบการงานด้วยสองส่วน พึงเก็บส่วนที่สี่ไว้ด้วย หมายว่าจักมีไว้ในยามอันตราย ดังนี้ ฯ”

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีพระราชดำรัส เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ.2518 เกี่ยวกับการใช้ทรัพย์ ดังนี้ “*ถ้าเราสะสมเงินให้มาก เราก็สามารถที่จะใช้ดอกเบี้ย ใช้เงินที่เป็นดอกเบี้ยโดยไม่แตะต้องทุน ถ้าเราใช้มากเกินไปหรือเราไม่ระวัง เรากินเข้าไปเป็นทุน ทุนมันก็น้อยลงๆ จนหมด*” การสะสม และใช้อย่างระมัดระวัง (พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร, 2518)

สรุปว่า โภควิภาค 4 คือหลักธรรมในการใช้จ่ายทรัพย์ของฆราวาสในพระพุทธศาสนา อันสอดคล้องกับแนวพระราชดำริที่ว่าควรสะสมทรัพย์และใช้เงินอย่างระมัดระวัง

4) คิหิสุข 4

หลักธรรม 4 ข้ออีกชุดหนึ่งที่สอดคล้องกับเป้าหมายของศาสตร์พระราชา ตามพระราชดำรัสที่ว่า “เมื่อใดก็ตาม ที่ประชาชนมีความอยู่ดีกินดีและประเทศชาติมีความสงบ มีความเจริญ เมื่อนั้นการพัฒนาจึงจะถือได้ว่าประสบความสำเร็จ เป็นชัยชนะของการพัฒนาอย่างแท้จริง” คือหลักคิหิสุข อันเป็นความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์ การใช้ทรัพย์ การไม่มีหนี้ และการงานไม่มีโทษ

ในพระไตรปิฎก อังคุตรนิกาย จตุกนิบาต **อานัณยสูตร** (อง. จตุกฺก 35/62/213) พระพุทธองค์กล่าวกับอนาถบิณฑิกคฤหบดี ว่าด้วยสุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ ว่าสุข 4 ประการที่คฤหัสถ์ควรได้รับตามกาลตามสมัย คือ

(1) อัตถิสุข

> อัตถิสุข เป็นอย่างไร คือ กุลบุตรในโลกนี้มีโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม เขาได้รับสุขโสมนัสว่า ‘เรามีโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม’ นี้เรียกว่า อัตถิสุข

(2) โภคสุข

> โภคสุข เป็นอย่างไร คือ กุลบุตรในโลกนี้ใช้สอยโภคทรัพย์และทำบุญด้วยโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม เขาได้รับสุขโสมนัสว่า ‘เราใช้สอยโภคทรัพย์และทำบุญด้วยโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม’ นี้เรียกว่า โภคสุข

(3) อนณสุข

“อานัณยสุข เป็นอย่างไร คือ กุลบุตรในโลกนี้ไม่เป็นหนี้ใคร ไม่ว่าจะน้อยหรือมากก็ตาม เขาได้รับสุขโสมนัสว่า ‘เราไม่เป็นหนี้ใคร ไม่ว่าจะน้อยหรือมาก’ นี้เรียกว่า อานัณยสุข”

(4) อนวัชชสุข

“อนวัชชสุข เป็นอย่างไร คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ประกอบด้วยกายกรรมที่ไม่มีโทษ วจีกรรมที่ไม่มีโทษ และมโนกรรมที่ไม่มีโทษ เขาได้รับสุขโสมนัสว่า ‘เราประกอบด้วยกายกรรมที่ไม่มีโทษ วจีกรรมที่ไม่มีโทษ มโนกรรมที่ไม่มีโทษ’ นี้เรียกว่า อนวัชชสุข”

สรุปหลักคิหิสุข ได้ว่า คือ สุขที่เกิดจากความมีทรัพย์ที่ได้มาด้วยความหมั่นขยัน สะสมจากการทำงานอันชอบธรรม สุขที่เกิดจากการจ่ายทรัพย์ คือ การใช้สอย ทำบุญ เป็นต้น สุขที่เกิดจากความไม่เป็นหนี้ ไม่ว่าจะน้อยหรือมากก็ตาม และ สุขที่เกิดจากการประกอบการงานที่ไม่เป็นโทษทั้งกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมที่ไม่มีโทษ ที่สอดคล้องกับเป้าหมายของศาสตร์พระราชาที่มุ่งให้ประชาชนมีความอยู่ดีกินดีและประเทศชาติมีความสงบ มีความเจริญ อันเป็นชัยชนะของการพัฒนาอย่างแท้จริง

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีพระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ.2540 เกี่ยวกับเรื่องหนี้ ไว้ ดังนี้ *“การกู้เงินที่นำมาใช้ในสิ่งที่ไม่ทำรายได้นั้นไม่ได้ อันนี้เป็นข้อสำคัญ เพราะว่าถ้ากู้เงินและทำให้มีรายได้ ก็เท่ากับจะใช้หนี้ได้ ไม่ต้องติดหนี้ ไม่ต้องเดือดร้อน ไม่ต้องเสียเกียรติ”* การกู้เงินที่นำมาใช้ในสิ่งที่ไม่ทำรายได้ นั้นไม่ได้ (พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร, 2540)

สรุปหลักศาสตร์พระราชาในด้านเศรษฐกิจ มีหลักการและแนวคิดสอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ ทิฏฐธัมมิกัตถะ 4 สันโดษ 3 คิหิสุข 4 และโภควิภาค 4 อันเป็นแนวทางที่พระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศ มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงใช้เป็นจุดมุ่งหมายให้ประชาชนมีรากฐานในการประกอบอาชีพอันสุจริต ให้มีความพออยู่พอกินได้ ใช้สอยพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน โดยอาจแสดงเป็นภาพดังต่อไปนี้

ภาพที่ 2.10 หลักพุทธธรรมกับเศรษฐกิจในงานศาสตร์พระราชา
ที่มา: ผู้วิจัย

2.6.2 พุทธธรรมกับสังคมในงานศาสตร์พระราชา

หลักธรรมเกี่ยวกับวิถีชีวิตของบุคคลในงานศาสตร์พระราชามีดังต่อไปนี้

1) ศีล

พระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศ มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงเน้นเรื่องความความสุจริต และแบบแผนที่ทัดเทียมมกัน ดังได้พระราชทานพระบรมราโชวาทในวโรกาสเสด็จออกพระสีหบัญชร ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2549 **เรื่องคุณธรรม 4 ประการ** โดยหนึ่งในนั้นเป็นเรื่องที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในความสุจริต ในกฎกติกา และในระเบียบ แบบแผนโดยเท่าเทียมเสมอกัน ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของเรื่อง ศีล ในพระพุทธศานา

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา (2554) ให้ความหมายของ ศีล ว่า หมายถึง ปรกติ หมายถึงความปรกติของกายและวาจา คือการไม่ประพฤติผิด ใช้กายและวาจาเบียดเบียนผู้อื่น ทำความเดือดร้อนให้ผู้อื่น การรักษากายวาจาให้เป็นปรกติขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนามี 5 ข้อ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคนควรยึดถือปฏิบัติให้เป็นปรกติ ได้แก่ ไม่ทำร้ายเข่นฆ่าหรือทำให้ชีวิตของผู้อื่นดับสูญไป ไม่ลักทรัพย์สินข้าวของของผู้อื่น. ไม่ประพฤติผิดทางกามกับสามีภรรยาของผู้อื่น หรือผู้ที่พ่อแม่ผู้ปกครองไม่อนุญาต. และไม่เสพสุรายาเมา ยาเสพติดทุกชนิด. ส่วนการรักษาวาจาให้เป็นปรกติ หมายถึงการไม่พูดเท็จ พูดหลอกลวง ปั้นน้ำเป็นตัว หรือพูดจาให้ร้ายผู้อื่น ถ้าทุกคนรักษาศีล 5 คือปฏิบัติกายวาจาให้เป็นปรกติเพียงขั้นพื้นฐาน 5 ข้อนี้ได้ ก็จะทำให้ตนเองและสังคมเป็นสุขด้วย

ในพระไตรปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค อัคคัญญสูตร (ที.ปา. 15/56/143-183) พระพุทธเจ้าตรัสแก่ วาเสฏฐะ และ ภารทวาชะ พราหมณ์หนุ่มสองคนที่ออกบวชเป็นภิกษุ มีใจความว่า ความประเสริฐไม่ได้อยู่ที่ ชาติหรือวรรณะ **แต่ความดีหรือความเลวขึ้นอยู่กับกรรมและการปฏิบัติตน** พระองค์ได้ตรัสเล่าถึงกำเนิดโลกและสังคมว่า โลกเริ่มต้นด้วยภาวะว่างเปล่า ต่อมามีหมู่สัตว์เกิดขึ้น กินอาหารธรรมชาติ เมื่อกิเลส เช่น ความโลภ ความยึดถือ เพิ่มขึ้น ทำให้ทรัพยากรเสื่อมถอย รูปร่างและคุณสมบัติของมนุษย์ก็เปลี่ยนไป มนุษย์เริ่มแบ่งหน้าที่ มีผู้นำคอยตัดสินความผิด ผู้ที่ประชาชนยอมรับ เป็นที่มาของกษัตริย์ มีกำเนิดวรรณะทั้ง 4 คือ กษัตริย์ (ขัตติยะ) เกิดจากผู้ได้รับเลือกให้ปกครอง พราหมณ์ เกิดจากผู้มุ่งเรียนรู้และสืบต่อการศึกษา แพศย์ มาจากผู้ประกอบการค้าและเศรษฐกิจ และ ศูทร มาจากผู้ใช้แรงงานและรับใช้ โดยวรรณะเหล่านี้มีขึ้นตามหน้าที่ทางสังคม มิใช่เพราะกำเนิดศักดิ์สิทธิ์ และไม่ว่ากำเนิดใด ถ้าปฏิบัติผิดศีลธรรมก็เป็นผู้ต่ำทราม ถ้าปฏิบัติดี มีศีลธรรมและบรรลุธรรม ก็ชื่อว่าเป็นผู้สูงสุด

ในทางพระพุทธศาสนานั้น มีการจำแนกศีลออกเป็นหลายประเภท ในการศึกษาครั้งนี้จะกล่าวถึงศีลที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่ คือ ศีล 5 และ ศีล 8 ดังต่อไปนี้

(1) ศีล 5

ในบรรดาหลักคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า "ศีล 5" นับเป็นข้อปฏิบัติที่ชาวพุทธรู้จักกันดี เพราะเป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานของชาวพุทธ มีเรียกได้หลายชื่อ ในพระบาลีเรียกว่า “สิกขาบท 5” หรือข้อปฏิบัติในการฝึก หรืออาจเรียกว่า “ธรรม 5” เมื่อปฏิบัติได้ก็ชื่อว่าเป็นผู้มีศีล อีกชื่อหนึ่งคือ “นิจศีล” เพราะเป็นศีลที่คฤหัสถ์ควรรักษาเป็นประจำ หรือเรียกว่า “มนุษยธรรม” เพราะเป็นธรรมของมนุษย์หรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ ศีล 5 คือความประพฤติชอบทางกายและวาจา การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน โดยมีข้อเว้นดังนี้ 1). ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการปลงชีวิต เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน 2) อทินฺนาทานา เวรมณี เว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้ เว้นจากการลักโกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน 3) กาเมสุมิจฺฉาจารา เวรมณี เว้นจากการประพฤติผิดในกาม เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน 4) มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ โกหกหลอกลวง 5) สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา เวรมณี เว้นจากน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2553: 239) ในพระไตรปิฎกเล่ม 22 มีกล่าวถึงธรรม 5 ประการไว้ว่าปฏิบัติแล้วจะได้เกิดในสวรรค์

> ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุบาสิกาประกอบด้วยธรรม 5 ประการ ย่อมเกิดในสวรรค์เหมือนถูกเชิญมาประดิษฐานไว้ ธรรม 5 ประการเป็นไฉน คือ เป็นผู้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ 1 งดเว้นจากการลักทรัพย์ 1 งดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม 1 งดเว้นจากการพูดเท็จ 1 งดเว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็น

> ฐานะแห่งความประมาท 1 ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุบาสิกาประกอบด้วยธรรม 5 ประการนี้แล ย่อมเกิดในสวรรค์เหมือนเชิญมาประดิษฐานไว้ ฯ (องฺ.ปญฺจก. 36/264/505)

(2) ศีล 8

นอกจากศีล 5 แล้ว อุโบสถศีลและศีล 8 ก็เป็นที่ประพฤติปฏิบัติกันในสังคมไทย อุโบสถศีลไว้ว่าหมายถึงศีลที่รักษาในวันอุโบสถ ได้แก่ ศีล 8 ที่อุบาสกอุบาสิกาสมาทานรักษาเป็นการจำศีลในวันพระ คือขึ้นและแรม 8 ค่ำ 15 ค่ำ (แรม 14 ค่ำในเดือนขาด) (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2559: 572) ดังที่ปรากฏในสังขิตตสูตร ว่าด้วยอุโบสถโดยย่อ ว่า

> บุคคลไม่พึงฆ่าสัตว์ ไม่พึงถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ให้ พึงเว้นจากเมถุนธรรม อันมิใช่ความประพฤติของพรหม ไม่พึงพูดเท็จ ไม่พึงดื่มน้ำเมา ไม่พึงบริโภคอาหารในเวลาวิกาลในราตรี ไม่พึงทัดทรงดอกไม้และของหอม พึงนอนบนเตียง บนแผ่นดิน หรือบนเครื่องลาดด้วยหญ้า บัณฑิตทั้งหลายกล่าวอุโบสถ 8 ประการนี้แล ที่พระพุทธเจ้าผู้ถึงที่สุดแห่งทุกข์ทรงประกาศแล้ว.(องฺ.อฏฺฐก. 37/131/415-418)

ศีล 8 เป็นศีลสำหรับฝึกตนให้ยิ่งขึ้นไปโดยรักษาในบางโอกาส หรือมีศรัทธาจะรักษาประจำก็ได้ เช่น แม่ชีมักรักษาประจำ หัวข้อเหมือนศีล 5 แต่เปลี่ยนข้อ 3 และเติมข้อ 6 7 8 คือ 3 เว้นจากประพฤติผิดพรหมจรรย์ คือเว้นจากร่วมประเวณี 6 เว้นจากบริโภคอาหารในเวลาวิกาล คือเที่ยงแล้วไป 7. เว้นจากฟ้อนรำ ขับร้อง บรรเลงดนตรี ดูการเล่นอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ การทัดทรงดอกไม้ ของหอมและเครื่องลูบไล้ ซึ่งใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่ง 8 เว้นจากที่นอนอันสูงใหญ่หรูหราฟุ่มเฟือย (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2559: 395)

สรุปเรื่อง ศีลได้ว่า ศีลเป็นหนึ่งในเรื่องคุณธรรม 4 ประการที่มุ่งให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในความสุจริต ในกฎกติกา และในระเบียบ แบบแผนโดยเท่าเทียมเสมอกัน ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของเรื่อง ศีล ในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศีล 5 และ ศีล 8 ก็เป็นที่ประพฤติปฏิบัติกันในสังคมไทย

2) สังคหวัตถุ 4

ในพระไตรปิฎก อังคุตรนิกาย อัฏฐกนิบาต ทุติยหัตถกสูตร (องฺ.อฏฺฐก. 37/114/361) กล่าวเรื่องคุณธรรมของหัตถกอุบาสกไว้ว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ใกล้เมืองอาฬวี หัตถกอุบาสกเป็นชาวเมืองอาฬวี มีบริวารประมาณ 500 คน พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสถามหัตถกอุบาสกว่า มีหลักในการดูแลบริษัทใหญ่นี้อย่างไร หัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวีกราบทูลว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดง “สังคหวัตถุ 4 ประการ” ไว้ จึงสงเคราะห์บริษัทใหญ่นี้ด้วยสังคหวัตถุ 4 ประการนั้น รู้ว่าผู้ใดควรสงเคราะห์ด้วยทาน ก็สงเคราะห์ด้วยทาน ผู้ใดควรสงเคราะห์ด้วยวาจาอ่อนหวาน

ก็สงเคราะห์ด้วยวาจาอ่อนหวาน ผู้ใดควรสงเคราะห์ด้วยการประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ ก็สงเคราะห์ด้วยการประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ ผู้นี้ควรสงเคราะห์ด้วยการวางตัวเสมอ ก็สงเคราะห์ด้วยการวางตัวเสมอ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559) อธิบายเรื่อง สังคหวัตถุ 4 ไว้ว่า เป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี, หลักการสงเคราะห์ ได้แก่ 1. ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่ง 2. ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ วาจาเป็นที่รัก วาจาดูดดื่มน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยินดี 3. อัตถจริยา (การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม 4. สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอกันในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยร่วมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี

กล่าวได้ว่า สังคหวัตถุ 4 เป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ประกอบด้วย

(1) ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน (ทานปิอัตถะ)

(2) ปิยวาจา วาจาเป็นที่รัก วาจาดูดดื่มน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม

(3) อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

(4) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอด้วยปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอกันในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยร่วมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี

พระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศ มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงสื่อสารธรรมในหัวข้อเหล่านี้ให้ประชาชนเข้าใจ และเป็นตัวอย่างในการประพฤติปฏิบัติตนในการพัฒนาประเทศชาติ ที่สอดคล้องกับหลักสังคหวัตถุ 4 ดังต่อไปนี้

(1) ทาน พระองค์ตรัสเรื่องการให้อยู่เสมอและทรงกระทำให้เห็นรูปธรรมให้เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนอีกด้วย ดังพระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ 31 ธันวาคม 2545 ความว่า

> คุณธรรมข้อหนึ่ง...ที่ยังมีอยู่อย่างบริบูรณ์ในจิตใจของคนไทยก็คือ... การให้ การให้นี้...ไม่ว่าจะให้สิ่งใด แก่ผู้ใด โดยสถานใดก็ตาม เป็นสิ่งที่พึงประสงค์อย่างยิ่ง เพราะเป็นเครื่องประสานไมตรีอย่างสำคัญระหว่างบุคคลกับบุคคลและให้สังคม มีความมั่นคงเป็นปึกแผ่นด้วยสามัคคีธรรม (พระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศ มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร, 2545)

พระองค์ทรงหาช่องทางที่จะให้แก่ผู้ที่มีความต้องการอย่างแท้จริง ทรงให้ในสิ่งทีผู้ที่ขาดสามารถนำมาต่อยอดได้ ดังตัวอย่างเช่น การให้ความรู้แก่ผู้ที่ไม่มีทุนทรัพย์เพียงพอ ทำให้เกิดมูลนิธิพระดาบส ดังพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่พล.ต.ต.สุชาติ เผือกสกนธ์ เลขาธิการคนแรกของ “มูลนิธิพระดาบส” พ.ศ. 2518

> ...ขณะนี้ยังมีบุคคลอีกเป็นจำนวนมากที่มีความตั้งใจจริง มีศรัทธาขวนขวายหาความรู้เป็นวิชาชีพใส่ตน แต่ประสบปัญหา ไม่มีความรู้พื้นฐาน และไม่มีทุนทรัพย์เพียงพอที่จะเข้าศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาวิชาชีพระดับต่าง ๆ ได้ หากมีช่องทางช่วยเหลือบุคคลเหล่านี้ ให้มีความรู้ วิชาชีพที่เขาย่อมจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติได้... **โครงการพระดาบส (พระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศ มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร, 2518)**

(2) ปิยวาจา พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงเน้นในเรื่องการเจรจากับผู้อื่น โดยเฉพาะเรื่องการรวบรวมสติให้ตั้งมั่นเสียก่อน จึงจะสื่อสารได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม ดังเช่น พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ.2535 ความว่า

> หลักของคุณธรรม คือ การคิดด้วยจิตใจที่เป็นกลาง ก่อนจะพูดจะทำสิ่งไร จำเป็นต้องหยุดคิดเสียก่อน เพื่อรวบรวมสติให้ตั้งมั่น และจิตสว่างแจ่มใส ซึ่งเมื่อฝึกหัดคุ้นเคยชำนาญแล้ว จะกระทำได้คล่องแคล่วช่วยให้สามารถแสดงความรู้ความคิดในเรื่องต่างๆ ให้ผู้ฟังได้เข้าใจได้ง่าย ได้ชัด ไม่ผิด ทั้งหลักวิชา ทั้งหลักคุณธรรม (พระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศ มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร, 2535)

(3) อัตถจริยา คือ การลงมือทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม พระองค์สื่อสารและส่งเสริมให้ผู้ร่วมงานเข้าใจถึงความสุขในการทำประโยชน์ส่วนรวม พร้อมทั้งอธิบายว่า ความสุขที่แท้จริงคือการทำประโยชน์ให้ผู้อื่น เมื่อคนอื่นมีความสุข เราก็มีความสุขด้วย และความสุขของผู้อื่นก็คือความสุขส่วนรวมนั่นเอง ดังมีพระราชดำรัสครั้งหนึ่งความว่า “...ขอบใจนะที่มาช่วยฉันทำงาน ฉันขอบอกก่อนนะ ช่วยฉันทำงาน ไม่มีอะไรจะให้ นอกจากมีความสุขร่วมกัน ในการทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น...”

มีความสุขในการทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.)

(4) สมานัตตตา คือ การวางตนเสมอภาค การทรงงานโดยไม่ถือพระองค์ ทรงนั่งพื้นสนทนากับราษฎรอย่างใกล้ชิด สะท้อนสมานัตตตา คือความเสมอต้นเสมอปลาย และการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกคน ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่ง ว่า *"ฉันถือว่า ฉันเป็นพลเมืองคนหนึ่งซึ่งมีตำแหน่ง ...ตราบใดที่ยังอยู่ในตำแหน่งนี้...ตราบนั้นฉันต้องปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้สมบูรณ์"*

หรือดังในคำกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลของ พลอากาศเอก หะริน หงสกุล ประธานรัฐสภาในการพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม พ.ศ.2523 ตอนหนึ่ง ว่า

> ไม่มีพระราชวังไหนในโลกเหมือนพระตำหนักจิตรลดาและบริเวณสวนจิตรลดา ที่เต็มไปด้วยบ่อเลี้ยงปลาและไร่นาทดลอง อีกทั้งผองโคนม ผสมด้วยโรงสีและโรงงานหลากหลายจึงพูดได้อย่างเต็มปากว่า ในประเทศไทยไม่มีช่องว่างระหว่างเกษตรกรและพระมหากษัตริย์ผู้ทรงทำงานอย่าง หลังสู้ฟ้า หน้าสู้ดิน ด้วยพระองค์เอง **โครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดา** (พระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศ มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร, 2523)

สรุปได้ว่า หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่พระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศ มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรทรงใช้เป็นหลักประพฤติในการพัฒนาประเทศตามศาสตร์พระราชาและสอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาโดยตรง ที่พุทธศาสนิกชนควรนำไปเป็นแบบอย่างในการพัฒนาตนและองค์กรให้เจริญก้าวหน้า

3) สารณียธรรม 6

ในพระไตรปิฎก อังคุตรนิกาย **ปัญจก-ฉักกนิบาต สาราณิยสูตรที่ 1** (องฺ.ปญฺจก. 36/282/535) กล่าวเรื่อง สาราณิยธรรม 6 ประการ ไว้ ดังนี้

> ดูกรภิกษุทั้งหลาย สาราณิยธรรม 6 ประการนี้ 6 ประการ เป็นไฉน คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้ข้อนี้ก็เป็นสาราณิยธรรม ฯ
>
> อีกประการหนึ่ง ภิกษุเข้าไปตั้งวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้ข้อนี้ก็เป็นสาราณิยธรรม ฯ
>
> อีกประการหนึ่ง ภิกษุเข้าไปตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้ข้อนี้ก็เป็นสาราณิยธรรม ฯ

> อีกประการหนึ่ง ภิกษุแบ่งปันลาภทั้งหลายที่ประกอบด้วยธรรมได้มาโดยธรรม แม้โดยที่สุดบิณฑบาต ย่อมบริโภคร่วมกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีล แม้ข้อนี้ก็เป็นสาราณียธรรม ฯ
>
> อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีศีลไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย เป็นไทย อันวิญญูชนสรรเสริญ อันตัณหาทิฐิไม่ยึดถือเป็นไปพร้อมเพื่อสมาธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้ข้อนี้ก็เป็นสาราณียธรรม ฯ
>
> อีกประการหนึ่ง ภิกษุมีทิฐิอันเป็นอริยะ เป็นเครื่องนำออก นำออกไปเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้กระทำตาม เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้ข้อนี้ก็เป็นสาราณียธรรม ดูกรภิกษุทั้งหลาย สาราณียธรรม 6 ประการนี้แล ฯ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559) อธิบายเรื่อง สารณียธรรม 6 ไว้ว่า ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง, ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน, ธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคี, หลักการอยู่ ได้แก่ 1. เมตตากายกรรม ตั้งเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมหมู่คณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง 2. เมตตาวจีกรรม ตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง 3. เมตตามโนกรรม ตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน 4. สาธารณโภคิตา ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยเจือจาน ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน ข้อนี้ ใช้ อัปปฏิวิภัตตโภคี ก็ได้ 5. สีลสามัญญตา มีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ 6. ทิฏฐิสามัญญตา มีทิฏฐิดีงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญอันจะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือ ขจัดปัญหา

กล่าวได้ว่า สารณียธรรม 6 เป็นหลักธรรมที่ทำให้คนอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคีกัน ในศาสตร์พระราชานั้นได้มีการนำหลักสารณียธรรม 6 มาทำให้เกิดจริงในสังคม โดยพระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศ มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงดำรงตนเป็นแบบอย่างอันเลิศ และได้สื่อสารแสดงการใช้หลักธรรมเหล่านี้แก่ประชนชน ดังตัวอย่างพระราชดำรัสต่อไปนี้

ตัวอย่างพระราชดำรัสด้านความเมตตาต่อกัน และความสามัคคีกัน

พระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ.2517 *“ถ้าท่านทั้งหลายช่วยกันคิด ช่วยกันทำ แม้จะมีการเถียงกันบ้าง แต่เถียงด้วยรากฐานของเหตุผล และเมตตาซึ่งกันและกัน และสิ่งที่สูงสุดที่สุด ก็คือประโยชน์ร่วมกัน คือ ความพอมีพอกิน พออยู่ ปลอดภัยของประเทศชาติ”* ช่วยกันคิด ช่วยกันทำ เพื่อประโยชน์ร่วมกัน (พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร, 2517)

พระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในการเสด็จออกมหาสมาคม ในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม วันพุธ ที่ 5 ธันวาคม 2555 ความว่า

> ความเมตตาปรารถนาดีต่อกันนี้เป็นปัจจัยอย่างสำคัญ ที่จะยังความพร้อมเพรียงให้เกิดมีขึ้นทั้งในหมู่คณะและในชาติบ้านเมือง และถ้าคนไทยเรายังมีคุณธรรมข้อนี้ประจำอยู่ในจิตใจ ก็มีความหวังได้ว่าบ้านเมืองไทยไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใด ๆ ก็จะอยู่รอดปลอดภัยและดำรงมั่นคงต่อไปได้ตลอดรอดฝั่งอย่างแน่นอน (พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร, 2555)

ตัวอย่างพระราชดำรัสด้านทิฏฐิ ช่วยให้ผู้อื่นมีความเห็นที่ถูกต้อง

พระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ.2517 ความว่า

> “ถ้าทุกท่านซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มีความคิด และมีอิทธิพล มีพลังที่จะทำให้ผู้อื่นซึ่งมีความคิดเหมือนกัน ช่วยกันรักษาส่วนรวมให้อยู่ดีกินดีพอสมควร ขอย้ำพอควร พออยู่พอกิน มีความสงบ ไม่ให้คนอื่นมาแย่งคุณสมบัตินี้จากเราไปได้ ก็จะเป็นของขวัญวันเกิดที่ถาวร ที่จะมีคุณค่าอยู่ตลอดกาล” (พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร, 2517)

สรุปได้ว่า หลักสารณียธรรม 6 เป็นหลักธรรมที่พระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศ มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงส่งเสริมให้ประชาชนนำมาใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของความเมตตาต่อกัน และการทำงานร่วมกันด้วยความสามัคคี และการช่วยให้ผู้อื่นมีความเห็นที่ถูกต้อง เพื่อประโยชน์สุขร่วมกันของของสังคมส่วนรวม

4) สัปปุริสธรรม 7

ในพระไตรปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ธัมมัญญูสูตร (อง.สตฺตก. 37/65/193) ว่าด้วยผู้รู้จักธรรม กล่าวถึงเรื่อง ธรรมของภิกษุ 7 ประการที่ทำให้เป็นผู้ที่ควรคำนับ เป็นนาบุญของโลก คือ

(1) เป็นธัมมัญญู รู้จักธรรม คือ สุตตะ เคยยะ ไวยากรณะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัพภูตธรรม เวทัลละ

(2) เป็นอัตถัญญู รู้จักเนื้อความแห่งภาษิตนั้น ๆ ว่า นี้เป็นเนื้อความแห่งภาษิตนี้

(3) เป็นอัตตัญญู รู้จักตนว่า เราเป็นผู้มีศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ปฏิภาณ เพียงใด

(4) เป็นมัตตัญญู รู้จักประมาณในการรับ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัย-เภสัชบริขาร

(5) เป็นกาลัญญู รู้จักกาลว่า นี้เป็นกาลเรียน นี้เป็นกาลสอบถาม นี้เป็นกาลประกอบความเพียร นี้เป็นกาลหลีกออกเร้น

(6) เป็นปริสัญญู รู้จักบริษัทว่า นี้บริษัทกษัตริย์ นี้บริษัทคฤหบดี นี้บริษัทสมณะ ในบริษัทนั้น เราพึงเข้าไปหาอย่างนี้ พึงยืนอย่างนี้ พึงทำอย่างนี้ พึงนิ่งอย่างนี้

(7) เป็นปุคคลปโรปรัญญู เป็นผู้รู้จักเลือกคบคน รู้ว่ามีบุคคล 2 จำพวก คือ 1) ต้องการเห็นพระอริยะ 2) ไม่ต้องการเห็นพระอริยะ บุคคลที่ต้องการเห็นพระอริยะก็มี 2 จำพวก คือ 1) ต้องการจะฟังสัทธรรม 2) ไม่ต้องการฟังสัทธรรม บุคคลที่ ต้องการฟังสัทธรรมก็มี 2 จำพวก คือ 1) ตั้งใจฟังธรรม 2) ไม่ตั้งใจฟังธรรม บุคคลที่ตั้งใจฟังธรรมก็มี 2 จำพวก คือ 1) ฟังแล้วทรงจำธรรมไว้ 2) ฟังแล้วไม่ทรงจำธรรมไว้ บุคคลที่ฟังแล้วทรงจำธรรมไว้ก็มี 2 จำพวก คือ 1) พิจารณา เนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำไว้ 2) ไม่พิจารณาเนื้อความ แห่งธรรมที่ทรงจำไว้ บุคคลที่พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำไว้ก็มี 2 จำพวก คือ 1) รู้อรรถรู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม 2) รู้อรรถรู้ธรรมแล้วแต่ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม บุคคล ที่รู้อรรถรู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ก็มี 2 จำพวก คือ 1) ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ของตน ไม่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น 2) ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตนและเพื่อประโยชน์ผู้อื่น

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559) อธิบายเรื่อง สัปปุริสธรรม 7 ไว้ว่า เป็นธรรมของสัตบุรุษ, ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ, คุณสมบัติของคนดี, ธรรมของผู้ดี ประกอบด้วย 1. ธัมมัญญุตา ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น ภิกษุรู้ว่าหลักธรรมข้อนั้นๆ คืออะไร มีอะไรบ้าง พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่าหลักการปกครองตามราชประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าจะต้องกระทำเหตุอันนี้ๆ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้ๆ จึงจะให้เกิดผลที่ต้องการหรือบรรลุจุดหมายอันนั้นๆ เป็นต้น 2. อัตถัญญุตา ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ หรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภาษิตข้อนั้นๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้นๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง ดังนี้เป็นต้น 3. อัตตัญญุตา ความรู้จักตน

คือ รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป 4. มัตตัญญุตา ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ คฤหัสถ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณในการลงทัณฑอาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น 5. กาลัญญุตา ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่ควรหรือจะต้องใช้ในการประกอบกิจ ทำหน้าที่การงาน หรือปฏิบัติการต่างๆ เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะเวลา เป็นต้น 6. ปริสัญญุตา (ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้นๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิริยาอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น 7. ปุคคลัญญุตา หรือ ปุคคลปโรปรัญญุตา ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอัธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้ จะตำหนิ ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น ภิกษุผู้ประกอบด้วยสัปปุริสธรรม 7 ข้อนี้ ชื่อว่า เป็นผู้ประกอบด้วยสังฆคุณครบ 9 แม้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระเจ้าจักรพรรดิ ก็ทรงประกอบด้วยธรรมเหล่านี้

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีแนวคิดที่สอดคล้องกับหลักสัปปุริสธรรม ดังเห็นได้จากตัวอย่างโครงการและพระราชดำรัสต่อไปนี้

ด้านเหตุผล ก่อนที่จะทรงแก้ไขปัญหาให้ประชาชน ทรงค้นคว้าเพื่อหาสาเหตุก่อน เพื่อการแก้ไขให้ได้ตรงจุด ดังเช่น ทรงพบว่าปัญหาไร่เลื่อนลอยนั้นเกิดจากการปลูกฝิ่น ซึ่งถือเป็นภัยยาเสพติดที่รุนแรงของชาติ เนื่องจากชาวบ้านและชาวเขาไม่มีอาชีพที่สามารถหาเลี้ยงตัวเองได้ จึงพระราชทานแนวพระราชดำริให้จัดตั้ง “โครงการพระบรมราชานุเคราะห์ชาวเขา” ขึ้น เพื่อสร้างงานและสร้างอาชีพให้กับคนที่อยู่ไกลจากตัวเมือง โดยเฉพาะกลุ่มชาวไร่และชาวเขา โดยมีเงื่อนไขว่าจะต้องเป็นการเกษตรที่ยั่งยืนเท่านั้น โดยโครงการนี้สนับสนุนให้ทำตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ เพื่อให้ทุกคนสามารถยืนหยัดอยู่ได้ด้วยตนเอง

ด้านบุคคล ทรงเน้นในเรื่องของบุคคล ทั้งในเรื่องการใช้คนดี มีความรู้และคุณธรรมเป็นตัวช่วยในการพัฒนาประเทศ และในเรื่องของการรู้จักตนเอง

ในวันที่ 12 สิงหาคม 2505 พระราชดำรัส รัชกาลที่ 9 พระราชทานในการอบรมกำนันผู้ใหญ่บ้านในเขตชายแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ว่า

> ...หน้าที่ของท่านทั้งหลายนั้นมีความสำคัญอยู่มาก เพราะนอกจากที่ท่านจะเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ซึ่งใกล้ชิดกับราษฎรในท้องที่ของท่าน คอยช่วยดูแลทุกข์สุขของเขาแล้ว ท่านยังเป็นตัวแทนของราษฎรเหล่านั้น โดยรับ

> เลือกและรับความไว้วางใจจากเขา เข้ามาช่วยเป็นสื่อในการติดต่อกับทางราชการบ้านเมืองอีกด้วย งานบริหารปกครองจะอำนวยผลบังเกิดความร่มเย็นแก่ประชาราษฎรได้เพียงไร ย่อมต้องอาศัยท่านทั้งหลายด้วยเป็นสำคัญ ท่านเป็นผู้ที่ได้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับราษฎรในท้องที่ของท่านมาอย่างใกล้ชิด ย่อมเข้าถึงจิตใจและความต้องการของเขาเหล่านั้นได้ดีกว่าผู้ที่อยู่ห่างไกล ราษฎรย่อมจะต้องหวังพึ่งท่านเมื่อมีความเดือดร้อน ฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงหวังว่าท่านทั้งหลายจะเอาใจใส่ดูแลความเป็นอยู่ของเขาให้มากและทำตัวเองให้เป็นที่พึ่งแก่เขา สมกับที่เขาได้ไว้วางใจเลือกท่านขึ้นมาเป็นหัวหน้า จงพยายามบำเพ็ญตนให้สมกับตัวอักษร ที่ตราหน้าหมวกเครื่องแบบของท่านที่ว่า “ระงับทุกข์บำรุงสุข”...

พระบรมราโชวาท พระราชทานแก่นักศึกษาวิทยาลัยเกษตรกรรมแม่โจ้ เชียงใหม่ วันที่ 3 มกราคม พ.ศ.2516 ความว่า *“คนเราต้องเตรียมตัว เพื่อที่จะเผชิญปัญหาต่างๆ ในชีวิต แต่การเตรียมตัวนั้น ก็ต้องมีความรู้ประกอบด้วย มีการฝึกนิสัยใจคอของตนให้สามารถฟันฝ่าอุปสรรคได้ด้วย สิ่งที่สำคัญในการฟันฝ่าอุปสรรคในชีวิตคือ ต้องรู้จักตัวเอง รู้ว่าตัวกำลังทำอะไร รู้ว่าตัวต้องการอะไร”* (พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร, 2516)

ด้านการทำงานให้ถูกเวลา

พระบรมราโชวาทฯ ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ.2517

> การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นอันพอควร เมื่อปฏิบัติได้แล้วจึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลย์ในเรื่องต่างๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด” (พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร, 2517)

ในเรื่องของเวลาที่เหมาะสม ยังมีตัวอย่างจาก โครงการแก้มลิง พระราชดำริจากพฤติกรรมลิงแนวคิดโครงการแก้มลิงเกิดจากการที่ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีพระราชดำรัสถึงลิงที่อมกล้วยไว้ในกระพุ้งแก้มได้คราวละมาก ๆ โดยมีพระราชกระแสอธิบายว่า *“ลิง โดยทั่วไปถ้าเราส่งกล้วยให้ ลิงจะรีบปอกเปลือก เอาเข้าปากเคี้ยว แล้วนำไปเก็บไว้ที่แก้มก่อน ลิงจะทำอย่างนี้จนกล้วยหมดหวีหรือเต็มกระพุ้งแก้ม จากนั้นจะค่อย ๆ นำออกมาเคี้ยวและกลืนกินภายหลัง”* เช่นเดียวกับทฤษฎีแก้มลิง ที่พระองค์ทรงมีพระราชดำริให้สร้าง

พื้นที่กักเก็บน้ำไว้รอการระบายและเพื่อใช้ประโยชน์ในภายหลัง (พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร, 2538)

สรุปได้ว่า สัปปุริสธรรม 7 ประการ ได้แก่ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาลเวลา รู้จักชุมชน รู้จักบุคคล และเห็นได้ชัดเจนว่าโครงการต่างๆ ในศาสตร์พระราชาได้มีการนำหลักธรรมสัปปุริสธรรม 7 นี้มาใช้ ดังเช่น รู้จักใช้คนดีมีความรู้ รู้จักความต้องการของตนเอง ทำงานอย่างเป็นลำดับขั้นตอน เหมาะสมกับเวลา เป็นต้น

สรุปหลักพุทธธรรมกับสังคมในงานศาสตร์พระราชา

พระองค์ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีในการนำหลักธรรมที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขในสังคมมาใช้ โดยส่งเสริมให้ประชาชนตั้งอยู่ในศีล ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในความสุจริต ในกฎกติกาและในระเบียบ และทรงปฏิบัติพระองค์เป็นตัวอย่างที่ดีในการทรงงานพระราชดำริ อันเป็นการทำเพื่อส่วนรวมด้วยความเมตตาในทุกด้าน โดยอาจสรุปหลักพุทธธรรมกับสังคมในงานศาสตร์พระราชาได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

ตารางที่ 2.1 หลักพุทธธรรมกับสังคมในศาสตร์พระราชา

หลักพุทธธรรม	เนื้อหาธรรม	แนวคิดและทฤษฎีในศาสตร์พระราชา
ศีล	ศีล 5 ศีล 8	ทรงส่งเสริมให้ประชาชนตั้งอยู่ในศีล อันเป็นส่วนหนึ่งของหลักคุณธรรม 4 ประการ
สังคหวัตถุ 4	ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา สมานัตตา	-เน้นการให้ความรู้แก่ผู้ที่ขาดแคลนทุนทรัพย์เพื่อให้ช่วยเหลือตนได้ต่อไป -ให้ตั้งสติก่อนพูด -การทำประโยชน์ส่วนรวมคือความสุขที่แท้จริง -ไม่มีช่องว่างระหว่างเกษตรกรและพระมหากษัตริย์
สารณียธรรม 6	เมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตา มโนกรรม แบ่งปันกัน ศีลเสมอกัน ทิฏฐิดีงามเสมอกัน	-ส่งเสริมการมีเมตตาต่อกัน -สนับสนุนให้ช่วยให้ผู้อื่นมีความเห็นที่ถูกต้อง
สัปปุริสธรรม 7	รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน รู้จักบุคคล	-รู้ต้นเหตุก่อนลงมือแก้ปัญหา -รู้จักใช้คนดีมีความรู้ -รู้จักความต้องการของตนเอง -เน้นการทำงานตามขั้นตอน เหมาะสมกับเวลา

2.6.3 พุทธธรรมกับเทคโนโลยีในงานศาสตร์พระราชา

ในศาสตร์พระราชานั้นมีการนำเทคโนโลนีและนวัตกรรมใหม่เข้ามาใช้ร่วมด้วย เพื่อช่วยพัฒนาประเทศให้ทันสมัยและมีประสิทธิภาพมากขึ้น แต่การใช้เทคโนโลยีนั้นต้องมีการใช้อย่างเหมาะสม โดยการใช้นั้นสอดคล้องกับหลักจักร 4 และอิทธิบาท 4 ดังนี้

1) จักร 4

หลักจักร 4 เป็นเสมือนวงล้อที่นำยานพาหนะไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการไป เปรียบเสมือนการพัฒนาประเทศไปสู่ภาวะที่ให้ประชากรสามารถดำรงชีพได้อย่างพอเพียง

พระไตรปิฎกเล่มที่ 21 พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต จักกวรรคที่ 4 **จักกสูตร** กล่าวหลักธรรมที่นำไปสู่ความไพบูลย์ในโภคะ ดังนี้

> ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักร 4 ประการนี้ เป็นเครื่องเป็นไปแก่มนุษย์และเทวดาผู้ประกอบ เป็นเครื่องที่มนุษย์และเทวดาประกอบแล้ว ย่อมถึงความเป็นผู้ใหญ่ (และ) ความไพบูลย์ในโภคะทั้งหลาย ต่อกาลไม่นานนัก จักร 4 ประการ เป็นไฉน คือ ปฏิรูปเทสวาสะ การอยู่ในถิ่นที่เหมาะ 1 สัปปุริสูปัสสยะ การคบสัตบุรุษ 1 อัตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนไว้ชอบ 1 และ ปุพเพกตปุญญตา ความเป็นผู้มีบุญได้กระทำไว้แล้วในปางก่อน 1 (อง.จตุก. 35/31/119)

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559) อธิบายเรื่อง จักร 4 ไว้ว่า คือ ธรรมนำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ดุจล้อนำรถไปสู่ที่หมาย ได้แก่ 1. ปฏิรูปเทสวาสะ อยู่ในถิ่นที่ดี มีสิ่งแวดล้อมเหมาะสม 2. สัปปุริสูปัสสยะ สมาคมกับสัตบุรุษ 3. อัตตสัมมาปณิธิ ตั้งตนไว้ชอบ, ตั้งจิตคิดมุ่งหมายนำตนไปถูกทาง 4. ปุพเพกตปุญญตา ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว, มีพื้นเดิมดี, ได้สร้างสมคุณความดีเตรียมพร้อมไว้แต่ต้น ธรรม 4 ข้อนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พหุการธรรม คือธรรมมีอุปการะมาก เป็นเครื่องช่วยให้สามารถสร้างสมความดีอื่นๆ ทุกอย่าง และช่วยให้ประสบความเจริญก้าวหน้าในชีวิต บรรลุความงอกงามไพบูลย์.

2) อิทธิบาท 4

อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่ช่วยให้มนุษย์ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ทำ

พระไตรปิฎกเล่มที่ 11 พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค กล่าวถึงอิทธิบาท ไว้ว่า

> 1. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิปธานสังขาร 2. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิริยสมาธิปธานสังขาร 3. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยจิตตสมาธิปธานสังขาร 4. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิมังสาสมาธิปธานสังขาร ฯ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ว่า อิทธิบาท 4 เป็นคุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ได้แก่ 1. ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้น 2. วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ท้อถอย 3. จิตตะ ความคิดมุ่งไป คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝักใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ 4. วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น

ในโครงการพระราชดำรินั้นทรงนำเทคโนโลยีมาใช้ในท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาประเทศอย่างเหมาะสม มีการสร้างนวัตกรรมขึ้นมาเพื่อให้เหมาะสมและไม่ต้องพึ่งพาต่างประเทศ ตัวอย่างเช่น โครงการฝนหลวงที่เกิดจากความเป็นอัจฉริยะของพระองค์ท่านที่ประกอบด้วยคุณลักษณะของนักวิทยาศาสตร์ จึงทรงสังเกต วิเคราะห์ข้อมูลในขั้นต้นแล้ว จึงได้มีพระราชดำริครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2498 แก่ ม.ร.ว.เทพฤทธิ์ เทวกุล ว่าจะทรงค้นหาวิธีการที่จะทำให้เกิด ฝนตกนอกเหนือจากที่จะได้รับจากธรรมชาติ โดยการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์กับทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดมีศักยภาพของการเป็นฝนให้ได้ ฝนหลวงจึงมีกำเนิดจากการสนองพระราชดำริ โดยประยุกต์ใช้จากผลการวิจัยค้นคว้าทางวิชาการด้านทำฝนเทียมของประเทศต่างๆ เช่น สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และอิสราเอล เป็นการเรียนรู้จากผู้ที่มีความรู้เพื่อเป็นการประหยัดเวลา ในช่วงเริ่มต้นของการทดลองปฏิบัติการฝนหลวง พระองค์ทรงติดตามผล วางแผนการทดลองปฏิบัติการ โดยทรงสังเกตจากรายงานอย่างใกล้ชิด เมื่อมีปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับการทดลอง จึงโปรดเกล้าฯ พระราชทานคำแนะนำ และมีพระราชดำริเพิ่มเติมในการปรับปรุงหลายประการ กล่าวได้ว่าพระองค์ได้ทรงทำการทดลองวิจัยด้วยพระองค์เอง เพื่อให้ทราบและติดตามข้อมูลและข้อจำกัดในด้านต่าง ๆ พระองค์ทรงมีจิตมุ่งมั่นเพื่อพัฒนานวัตกรรมให้สำเร็จ อีกทั้งได้พระราชทานทรัพย์สินส่วนพระองค์เป็นค่าใช้จ่ายเพื่อทำการทดลองปฏิบัติการฝนหลวงด้วยพระเมตตาธรรม อันเป็นการสร้างสมความดีให้เพิ่มพูนยิ่งๆ ขึ้นไปอีกด้วย

อาจกล่าวได้ว่า นวัตกรรมทางเทคโนโลยีที่พระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศ มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร คิดค้นขึ้นนั้นเกิดจากการความห่วงใยต่อพสกนิกร และมีฉันทะ หรือความใส่ใจที่จะช่วยกำจัดปัญหา ดังตัวอย่างเช่น ได้เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรสภาพน้ำเสียในพื้นที่หลายแห่งหลายครั้ง ทั้งในเขตกรุงเทพมหานคร ปริมณฑล และต่างจังหวัด จึงได้พระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับการแก้ไขน้ำเน่าเสียในระยะแรกระหว่างปี พ.ศ. 2527-2530 ทรงแนะนำให้ใช้น้ำที่มีคุณภาพดีช่วยบรรเทาน้ำเสียและวิธีกรองน้ำเสียด้วยผักตบชวาและพืชน้ำต่างๆ ซึ่งก็สามารถช่วยแก้ไขปัญหาได้ผลในระดับหนึ่ง เมื่อสภาพความเน่าเสียของน้ำบริเวณต่างๆ มีอัตราแนวโน้มรุนแรงมากยิ่งขึ้น การใช้วิธีธรรมชาติไม่อาจบรรเทาความเน่าเสียของน้ำอย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

พระองค์ก็ได้ใส่พระทัยในการคิดค้น หาข้อมูลในการพัฒนา พากเพียร ทดสอบ และได้พระราชทานพระราชดำริให้ประดิษฐ์เครื่องกลเติมอากาศแบบประหยัดค่าใช้จ่าย สามารถผลิตได้เองในประเทศ ด้วยจิตมุ่งมั่นในการช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐบาลในการบรรเทาน้ำเน่าเสียอีกทางหนึ่งด้วย และในที่สุด

กังหันน้ำชัยพัฒนาได้รับสิทธิบัตรในปี พ.ศ. 2536 และเป็นสิ่งประดิษฐ์แรกของไทยที่ได้รับสิทธิบัตรในระดับนานาชาติ (สิทธิบัตรเลขที่ 3217) นอกจากนี้ กังหันน้ำชัยพัฒนายังได้รับรางวัลต่างๆ ทั้งในระดับประเทศและระดับสากล ทำให้เป็นที่ยอมรับในวงการสิ่งแวดล้อมทั่วโลก หลายประเทศได้นำแนวคิดของกังหันน้ำชัยพัฒนาไปประยุกต์ใช้ในการบำบัดน้ำเสีย เช่น จีน อินเดีย และประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความสำเร็จทางด้านเทคโนโลยีนี้เห็นได้ชัดว่าเกิดจากมุ่งมั่นใส่ใจในการกำจัดทุกข์ให้ประชาชนอย่างแท้จริง

พระองค์เน้นย้ำเสมอในเรื่องการใช้ความเพียรในการทำงาน เอาชนะอุปสรรค ดังพระราชดำรัสพระราชทานแก่ครูและนักเรียน โรงเรียนจิตรลดา 27 มีนาคม 2523 ความว่า

> การดำรงชีวิตที่ดี...จะต้องปรับปรุงตัวตลอดเวลา การปรับปรุงตัวจะต้องมีความเพียรและความอดทนเป็นที่ตั้ง ถ้าคนเราไม่หมั่นเพียร ...ไม่มีความอดทน ก็อาจจะท้อใจไปโดยง่าย เมื่อท้อใจไปแล้ว ...ไม่มีทางที่จะมีชีวิตเจริญรุ่งเรืองแน่ๆ... (พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร, 2523)

ผู้วิจัยได้สรุปหลักพุทธธรรมกับเทคโนโลยีในงานศาสตร์พระราชา ได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2.2 สรุปพุทธธรรมกับเทคโนโลยีในงานศาสตร์พระราชา

พุทธธรรม	ข้อธรรม	วิธีการทรงงานในศาสตร์พระราชา
จักร 4	พัฒนาประเทศด้วยเทคโนโลยี	ใช้เทคโนโลยีจัดการกับสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสม เช่น สร้างนวัตกรรมฝนเทียมเพื่อกำจัดภัยแล้งในประเทศ
	ใช้คนมีความรู้เทคโนโลยีทำงาน	ประยุกต์ใช้จากผลการวิจัยค้นคว้าทางวิชาการด้านทำฝนเทียมของประเทศต่างๆ เช่น สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และอิสราเอล
	ทุกคนใช้เทคโนโลยีให้เป็นประโยชน์	การใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ และทำให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม รู้เท่าทันความทันสมัยและขอบเขตจำกัดของเทคโนโลยี

พุทธธรรม	ข้อธรรม	วิธีการทรงงานในศาสตร์พระราชา
	ติดตามข้อมูลความก้าวหน้าของเทคโนโลยี	ส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักหาข้อมูลและพัฒนาองค์ความรู้ของตนทางด้านเทคโนโลยีเพื่อเป็นฐานการทำงานที่เกี่ยวข้อง
อิทธิบาท 4	ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา	มีฉันทะในการทำงานเพื่อแก้ทุกข์ให้ประชาชน ความเพียร อดทน ไม่ท้อใจ มุ่งมั่นหาข้อมูล พัฒนา ทดลอง และแก้ไข ปรับปรุงตนตลอดเวลา

2.6.4 พุทธธรรมกับสิ่งแวดล้อมในงานศาสตร์พระราชา

1) ความกตัญญูกตเวที

พระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศ มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก เพราะเมื่อสิ่งแวดล้อมเอื้อประโยชน์ที่ดี จะทำให้การพัฒนาพื้นที่เป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น พระองค์จึงส่งเสริมให้ประชาชนในชาติรู้จักดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม และใช้สิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาประเทศอย่างเป็นที่ประจักษ์ ถ้าหากธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเสียหาย ย่อมกระทบต่อชีวิตของประชาชนและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ให้เกิดปัญหาสืบเนื่องไปด้วย หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในศาสตร์พระราชาทางด้านสิ่งแวดล้อมที่เด่นชัดคือ ความกตัญญูกตเวทีต่อสิ่งแวดล้อม

พระพุทธศาสนาสอนให้คนอยู่ร่วมกันใน 2 ฐานะ คือ ผู้กระทำคุณก่อน และผู้สำนึกในบุญคุณแล้วตอบแทน นอกจากนั้นยังกล่าวถึงความสำนึกในบุญคุณของสิ่งแวดล้อม เช่น ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 27 พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหาวาณิชชาดก กล่าวไว้ว่า *“บุคคลนั่งก็ตาม นอนก็ตามที่ร่มเงาต้นไม้ใด ไม่ควรหักรานกิ่งต้นไม้นั้น เพราะว่าคนประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม”* (ขุ.ชา. 60/1990/452)

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559) อธิบายไว้ว่า กตัญญูกตเวที ผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทน แยกออกเป็น 2 คือ กตัญญู รู้คุณท่าน และกตเวที ตอบแทนหรือสนองคุณท่าน ความกตัญญูกตเวทีว่าโดยขอบเขต แยกได้เป็น 2 ระดับ คือกตัญญูกตเวทีต่อบุคคลผู้มีคุณความดีหรืออุปการะต่อตนเป็นส่วนตัว อย่างหนึ่ง กตัญญูกตเวทีต่อบุคคลผู้ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์หรือมีคุณความดีเกื้อกูลแก่ส่วนรวม เช่นที่พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อพระพุทธเจ้าโดยฐานที่ได้ทรงประกาศธรรมยังหมู่ชนให้ตั้งอยู่ในกุศลกัลยาณธรรม เป็นต้น อย่างหนึ่ง

พระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศ มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงการพัฒนาแผ่นดินไทยบนฐานกตัญญูธรรม ด้วยความรู้คุณของแผ่นดิน และทรัพยากรธรรมชาติ พระองค์ทรงให้ความสนพระราชหฤทัยเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งน้ำและการบริหารจัดการน้ำเป็นพิเศษเพราะทรง

เข้าใจความสัมพันธ์ที่ว่า “น้ำคือชีวิต” การฟื้นฟูป่าถือเป็นการตอบแทนคุณแผ่นดิน เพราะไม่เพียงแค่เพิ่มพื้นที่สีเขียวเท่านั้น แต่คือการ “คืนความสมดุล” ให้ธรรมชาติอีกด้วย เพราะพระองค์ทรงตระหนักว่า ชีวิตต้องพึ่งพาธรรมชาติ ทุกคนต้องร่วมมือกันรักษาดูแล ไม่ใช้เกินเลย และช่วยกันฟื้นฟูซ่อมแซมเมื่อเสียหาย ดังเช่นในพระราชดำรัส พระราชทาน ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2529 ความว่า *“...หลักสำคัญว่าต้องมีน้ำบริโภค น้ำใช้ น้ำเพื่อการเพาะปลูก เพราว่าชีวิตอยู่ที่นั่น ถ้ามีน้ำคนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำ คนอยู่ไม่ได้ ไม่มีไฟฟ้าคนอยู่ไม่ได้ แต่ถ้ามีไฟฟ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้...”* (พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร, 2529)

จะเห็นได้ว่า หลักกตัญญูคือ รู้คุณของสิ่งแวดล้อมที่ให้ชีวิตแก่คน ด้วยเหตุนี้ คนต้องมีความกตเวที คือ ตอบแทนธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมเหล่านั้นให้ดีและให้ยั่งยืนด้วยการดูแลรักษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อมไม่ให้เสียหาย

2) ปฏิจจสมุปบาท

ปัจจัยอิงอาศัยกันและกันในการเกิดขึ้นและในการดับไปของธรรมชาติ ศาสตร์พระราชาเป็นการเข้าใจเหตุปัจจัยที่จะรังสรรค์สิ่งที่พึงปรารถนาและขจัดสิ่งที่เป็นอุปสรรคปัญหาออกไป หลักธรรมสำคัญเกี่ยวกับเรื่องนี้พบได้ในโครงการพระราชดำริของพระองค์ท่าน ได้แก่ หลักปฏิจจสมุปบาทหรือกฎธรรมชาติ ซึ่งพระองค์นำมาสร้างเหตุปัจจัยเพื่อพัฒนาสังคมและประเทศชาติได้อย่างน่าอัศจรรย์

พระไตรปิฎกเล่มที่ 16 พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค **เทศนาสูตร** กล่าวว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน พระนครสาวัตถี ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคแสดงปฏิจจสมุปบาทแก่พระภิกษุทั้งหลายว่า

> ก็ปฏิจจสมุปบาทเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัยจึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชราและมรณะ โสกปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาส ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ นี้เราเรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท ฯ
>
> ก็เพราะอวิชชานั่นแหละดับด้วยการสำรอกโดยไม่เหลือ สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ เพราะนามรูปดับ สฬายตนะจึงดับ เพราะสฬายตนะดับ ผัสสะจึงดับ เพราะผัสสะดับเวทนาจึงดับ เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ เพราะ

> อุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับ ชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชราและมรณะ โสกปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ (สำ.นิ 26/01-03/01-02)
>
> ลำดับนั้น ท่านพระอัสสชิได้กล่าวธรรมปริยายนี้แก่สารีบุตรปริพาชกว่า “ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้” เพราะได้ฟังธรรมปริยายนี้ ธรรมจักษุ อันปราศจากธุลี ปราศจากมลทินได้เกิดขึ้นแก่สารีบุตรปริพาชกว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา” (วิ.มหา. 06/65/71)

หลักปฏิจจสมุปบาท พระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นว่า ความทุกข์ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างลอย ๆ หากเกิดขึ้นเพราะอาศัยเหตุและปัจจัยต่อเนื่องกันเป็นกระบวนการ (causal process) กล่าวคือ เมื่อมีเหตุ ปัจจัยก็ส่งผลให้เกิดสภาพหนึ่งขึ้น และเมื่อเหตุนั้นดับ ผลก็ย่อมดับไปด้วย หลักธรรมนี้จึงทำให้เห็นว่า การแก้ปัญหาหรือการดับทุกข์ไม่อาจทำเพียงแก้ที่ปลายเหตุ แต่ต้องเข้าใจถึงรากเหตุ (root cause) ของทุกข์เสียก่อน ในทางปฏิบัติ พระพุทธเจ้าทรงค้นพบว่า เหตุสำคัญของทุกข์อยู่ที่อวิชชา คือความไม่รู้ตามความเป็นจริง ทำให้เกิดตัณหาและอุปาทาน แล้วนำไปสู่ภพ ชาติ และความทุกข์ทั้งปวง ดังนั้นหนทางดับทุกข์จึงต้องเริ่มจากการรู้เหตุ รู้กระบวนการเกิดทุกข์ และค่อย ๆ ดับเหตุแห่งทุกข์นั้น พระพุทธองค์มิได้ทรงสอนเพียงหลักทฤษฎี แต่ทรงปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่าง คือทรงพิจารณาเหตุแห่งความทุกข์ของชีวิตจนตรัสรู้ และทรงสั่งสอนให้มนุษย์ใช้ปัญญาเข้าใจเหตุปัจจัยของปัญหาในชีวิตก่อนแก้ไข

แนวคิดเช่นนี้สอดคล้องกับแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 อย่างชัดเจน กล่าวคือ ก่อนที่จะทรงดำเนินโครงการแก้ไขปัญหาใด ๆ พระองค์จะทรงศึกษาสาเหตุของปัญหาอย่างละเอียด ไม่ทรงแก้เพียงอาการภายนอก ตัวอย่างเช่น ปัญหาน้ำท่วม พระองค์มิได้มองเพียงว่าน้ำมีมากแล้วต้องระบายออกเท่านั้น แต่ทรงวิเคราะห์ว่าต้นเหตุเกิดจากการสูญเสียพื้นที่รับน้ำตามธรรมชาติ การตื้นเขินของคลอง และการใช้ที่ดินไม่สอดคล้องกับระบบนิเวศ จึงเกิดแนวคิด “แก้มลิง” เพื่อจัดพื้นที่รองรับน้ำชั่วคราวให้สอดคล้องกับธรรมชาติ เป็นการแก้ที่เหตุ มิใช่แก้เพียงปลายเหตุ ในทำนองเดียวกัน ปัญหาป่าเสื่อมโทรม พระองค์มิได้ทรงมองว่าเกิดจากการตัดไม้เพียงอย่างเดียว แต่ทรงพิจารณาถึงความยากจนของประชาชนที่ต้องพึ่งพาป่าเป็นแหล่งยังชีพ จึงพระราชทานแนวคิด “ปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง” เพื่อให้ประชาชนมีอาหาร มีไม้ใช้สอย และมีรายได้ควบคู่กับการฟื้นฟูป่า วิธีการนี้เป็นการแก้เหตุแห่งปัญหา คือความจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ มิใช่เพียงการออกกฎหมายห้ามตัดไม้เท่านั้น

ตัวอย่างพระราชดำรัสแสดงถึงหลักเหตุผล

พระราชดำรัส พระราชทานในการเสด็จฯ พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย วันที่ 26 พฤศจิกายน 2513 ความว่า *"พระพุทธศาสนาแสดงความจริงของชีวิต แสดงทางปฏิบัติที่จะให้บรรลุความสุขสูงสุดของชีวิต มีวิธีการสั่งสอนที่ยึดหลักเหตุและผล...ว่าทุกสิ่งเกิดจากเหตุ ผู้ใดประกอบเหตุอย่างไรเพียงใด ...ก็ได้ผลนั้นเพียงนั้น..."* (พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร, 2513)

ตัวอย่างพระราชดำรัสแสดงถึงหลักการอิงอาศัยกัน

พระราชดำรัส พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนพรรษา 4 ธันวาคม 2533

> ต่างคนต่างมีหน้าที่ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ทำเฉพาะหน้าที่นั้น... เพราะว่า...ถ้าคนใดทำหน้าที่เฉพาะของตัวโดยไม่มองไม่แลคนอื่น งานก็ดำเนินไปไม่ได้ เพราะเหตุว่า...งานทุกงานจะต้องพาดพิงกัน จะต้องเกี่ยวโยงกัน ฉะนั้น... แต่ละคนจะต้องมีความรู้ถึงงานของผู้อื่นแล้วช่วยกันทำ (พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร, 2533)

กล่าวได้ว่า พระราชดำริของรัชกาลที่ 9 สะท้อนการประยุกต์ใช้หลักปฏิจจสมุปบาทในระดับสังคม คือทรงศึกษาปัญหาอย่างรอบด้าน เข้าใจเหตุแห่งปัญหา และหลักการอิงอาศัยซึ่งกันและกัน แล้วจึงกำหนดวิธีการแก้ไขที่สอดคล้องกับธรรมชาติและวิถีชีวิตของประชาชน ทำให้การพัฒนามีความยั่งยืน มิใช่เพียงการบรรเทาปัญหาชั่วคราว

3) มัชฌิมาปฏิปทา

ทุกโครงการพระราชดำริซึ่งเป็นศาสตร์พระราชามีความสมดุลในทุกส่วน ไม่ว่าจะเป็นส่วนของหลักวิชาและหลักปฏิบัติ และส่วนของภาครัฐ เอกชน และประชาชน มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันในลักษณะการบูรณาการศาสตร์ จนมีประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิผล เป็นที่ประจักษ์ จะเห็นได้ว่าหลักมัชฌิมาปฏิปทาเป็นหลักที่สร้างความสมดุลกับสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ และที่เป็นบุคคล หลักนี้ พบได้ในการดำเนินงานของพระองค์ท่านอยู่เสมอ

ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 4 พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 1 **ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร**

> ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาค ได้รับสั่งกับภิกษุปัญจวัคคีย์ว่า "ภิกษุทั้งหลาย ที่สุด 2 อย่างนี้ บรรพชิตไม่พึงเสพ กล่าวคือ 1. กามสุขัลลิกานุโยคในกามทั้งหลาย (การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย) เป็นธรรมอันทรามเป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ 2. อัตตกิลมถานุโยค(การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตน) เป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ภิกษุทั้งหลาย มัชฌิมาปฏิปทาไม่เอียง

> เข้าใกล้ที่สุด 2 อย่างนั้น ตถาคตได้ตรัสรู้อันเป็นปฏิปทาก่อให้เกิดจักษุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน
>
> ภิกษุทั้งหลาย ก็มัชฌิมาปฏิปทาที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว อันเป็นปฏิปทาก่อให้เกิดจักษุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้เพื่อพระนิพพานนั้นเป็นไฉน มัชฌิมาปฏิปทานั้น ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ 8 นี้แหละ คือ 1. สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ) 2. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) 3.สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) 4. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) 5. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) 6. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) 7. สัมมาสติ (ระลึกชอบ) 8.สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) ภิกษุทั้งหลาย นี้คือมัชฌิมาปฏิปทานั้น ที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว อันเป็นปฏิปทา ก่อให้เกิดจักษุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน (วิ.ม. 06/13/19-20)

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ อธิบายไว้ว่า ที่เรียกว่าทางสายกลาง หรือมัชฌิมาปฏิปทา ก็เพราะเป็นทางดำเนินชีวิตหรือข้อปฏิบัติที่เป็นกลางๆ ถูกต้อง พอเหมาะพอดีที่จะให้บรรลุผลสำเร็จถึงจุดหมาย มิใช่เป็นการปฏิบัติหรือการดำเนินชีวิตที่เอียงสุด 2 อย่าง อย่างหนึ่งอย่างใด มัชฌิมาปฏิปทาเป็นทางดำเนินชีวิตด้วยปัญญา มีปัญญาเป็นฐานเป็นมรรคาที่นำไปสู่จุดหมายได้ และก่อให้เกิดคุณค่าแก่ชีวิตอย่างแท้จริง โดยมีหลักปฏิบัติเป็นองค์ประกอบ 8 ประการ คือ 1) สัมมาทิฏฐิ เห็นชอบ คือ รู้เข้าใจถูกต้อง เห็นตามที่เป็นจริง 2) สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ คือ คิดสุจริตตั้งใจทำสิ่งที่ดีงาม 3) สัมมาวาจา เจรจาชอบ คือ กล่าวคำสุจริต 4) สัมมากัมมันตะ กระทำชอบ คือ ทำการที่สุจริต 5) สัมมาอาชีวะ อาชีพชอบ คือประกอบสัมมาชีพ หรืออาชีพที่สุจริต 6) สัมมาวายามะ พยายามชอบ คือ เพียรละชั่วบำเพ็ญดี 7) สัมมาสติ ระลึกชอบ คือ ทำการด้วยจิตสำนึกเสมอ ไม่เผลอพลาด 8) สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ คือ คุมจิตได้แน่วแน่มั่นคง ไม่ฟุ้งซ่าน

มรรค 8 นี้เริ่มต้นด้วยปัญญา คือ เมื่อประสบสิ่งติดขัดเป็นปัญหา พึงกำหนดรู้ตามความเป็นจริงให้เห็นชัดก่อนว่าอะไรเป็นตัวปัญหา ปัญหานั้นมีขอบเขตแค่ไหนเพียงไร (ทุกข์) แล้วศึกษาให้รู้ต่อไปว่า ปัญหานั้นเกิดจากมูลเหตุอะไร (สมุทัย) แก้ไขได้หรือไม่ ที่จุดใด จุดหมายคืออะไร (นิโรธ) มีวิธีการแก้ไขให้บรรลุถึงจุดหมายได้อย่างไร ตามรายละเอียดลำดับขั้นตอนอย่างไร (มรรค)

การประพฤติปฏิบัติตามหลักองค์มรรค 8 ประการ โดยเริ่มด้วยมีความรู้ความเข้าใจเป็นพื้นฐานอย่างนี้ ย่อมเป็นการแก้ปัญหาหรือการทำให้ไม่มีปัญหาอยู่ในตัว เป็นการปฏิบัติเพื่อดับทุกข์หรือดำเนินชีวิตอย่างไม่มีทุกข์ โดยตัวของมันเองอยู่ตลอดเวลา มรรคาสายกลางนี้เป็นเรื่องของการกระทำในชีวิตจริงและอยู่ในวิสัยของมนุษย์ทั้งสิ้น ทุกคนปฏิบัติได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องอ้อนวอน คอยการบันดาล หรือรอใครมาช่วยทำให้

แนวพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สะท้อนทางสายกลางอย่างชัดเจน เช่น ในการจัดการน้ำ ไม่สร้างเขื่อนขนาดใหญ่ทุกแห่ง ไม่ปล่อยให้น้ำท่วมตามยถากรรม แต่ใช้แนวคิด “แก้มลิง” ฝายชะลอน้ำ ระบบกระจายน้ำขนาดเล็ก เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างการควบคุมกับการเคารพธรรมชาติ ในเรื่องการจัดการป่าไม้ ไม่ทรงห้ามชาวบ้านเข้าใช้ป่าโดยเด็ดขาด ไม่ทรงปล่อยให้ตัดไม้เสรี แต่ส่งเสริม “ปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง” เพื่อให้คนอยู่กับป่าได้อย่างสมดุล ทรงดำเนินอยู่ในทางสายกลางเพื่อไม่ใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย (สุดโต่งด้านบริโภค) แต่ก็ไม่ไม่ปิดกั้นการพัฒนาโดยสิ้นเชิง โดยทรงส่งเสริมให้ใช้ทรัพยากรอย่างพอดี มีเหตุผล และฟื้นฟูควบคู่กัน

สรุปหลักพุทธธรรมกับสิ่งแวดล้อมในงานศาสตร์พระราชาได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2.3 สรุปหลักพุทธธรรมกับสิ่งแวดล้อมในงานศาสตร์พระราชา

พุทธธรรมกับสิ่งแวดล้อม	**ศาสตร์พระราชา**
ความกตัญญูกตเวที	รู้คุณค่าของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ใช้ธรรมชาติให้คุ้มค่าและคืนความสมดุลให้ธรรมชาติ
ปฏิจจสมุปบาท	เข้าใจปัญหาอย่างรอบด้าน กำหนดวิธีการแก้ไขที่สอดคล้องกับธรรมชาติและวิถีชีวิตของประชาชน รังสรรค์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมให้เกิดประโยชน์ตามเหตุปัจจัย
มัชฌิมาปฏิปทา	*ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างพอดี มีเหตุผล และฟื้นฟูควบคู่กัน เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอย่างยั่งยืน*

2.6.5 สรุปหลักพุทธธรรมในศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

สรุปหลักพุทธธรรมในศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ ได้ดังนี้

ภาพที่ 2.11 สรุปหลักพุทธธรรมในศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

ที่มา: ผู้วิจัย

2.7 สภาพพื้นที่ที่ศึกษา

2.7.1 มณฑลนครชัยศรี-ศาลายา (นครปฐม)

มณฑลนครชัยศรี เป็นการเรียกชื่อเดิมของจังหวัดนครปฐม ปัจจุบันเป็นชื่อของอำเภอนครชัยศรีซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดนครปฐมที่มีพื้นที่ติดกับกรุงเทพมหานคร “นครปฐม” เป็นอู่อารยธรรมสำคัญที่มีประวัติความเป็นมายาวนานในแผ่นดินสุวรรณภูมิจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์กล่าวว่า เมืองนครปฐมแต่เดิมนั้นตั้งอยู่ริมทะเล เป็นเมืองเก่าแก่ มีความเจริญรุ่งเรืองมานับตั้งแต่สมัยสุวรรณภูมิ และเป็นราชธานีสำคัญในสมัยทวารวดี

ในยุคนั้นนครปฐมเป็นแหล่งเผยแพร่อารยธรรมจากประเทศอินเดีย ซึ่งรวมทั้งพุทธศาสนา นครปฐมจึงเป็นศูนย์กลางของความเจริญ มีชนชาติต่างๆ อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นจำนวนมาก ต่อมาได้เกิดความแห้งแล้งขึ้นในเมืองนครปฐม เพราะกระแสน้ำที่ไหลผ่านตัวเมืองเปลี่ยนเส้นทาง ประชาชนจึงอพยพไปตั้งหลักแหล่งอยู่ริมน้ำ และสร้างเมืองใหม่ขึ้นชื่อ“เมืองนครไชยศรี” หรือ “ศรีวิชัย” นครปฐมจึงกลายเป็นเมืองร้างมาเป็นเวลาหลายร้อยปี จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะที่ทรงยังผนวชได้ธุดงค์ไปพบพระปฐมเจดีย์ และทรงเห็นว่าเป็นเจดีย์องค์ใหญ่ไม่มีที่ใดเทียบเท่าครั้นเมื่อได้ครองราชย์ จึงโปรดฯ ให้ก่อเจดีย์แบบลังกาครอบองค์เดิมไว้ โดยให้ชื่อว่า “พระ

ปฐมเจดีย์” ทรงปฏิสังขรณ์สิ่งต่างๆ ในบริเวณองค์พระปฐมเจดีย์ให้มีสภาพดีและโปรดฯ ให้ขุดคลองเจดีย์บูชา เพื่อให้การเสด็จมานมัสการสะดวกขึ้น

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เริ่มก่อสร้างทางรถไฟสายใต้ผ่านเมืองนครปฐม ซึ่งขณะนั้นยังเป็นป่ารก พระองค์จึงโปรดฯ ให้ย้ายเมืองจากตำบลท่านา อำเภอนครชัยศรี มาตั้งที่บริเวณองค์พระปฐมเจดีย์เหมือนเช่นครั้งสมัยโบราณครั้งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้สร้างพระราชวังสนามจันทร์เป็นที่เสด็จแปรพระราชฐานและฝึกซ้อมรบแบบเสือป่า โดยโปรดฯ ให้ตัดถนนเพิ่มขึ้นอีกหลายสาย รวมทั้งสร้างสะพานเจริญศรัทธาข้ามคลองเจดีย์บูชา เชื่อมระหว่างสถานีรถไฟกับองค์พระปฐมเจดีย์ ตลอดจนสร้างพระร่วงโรจนฤทธิ์ทางด้านทิศเหนือขององค์พระปฐมเจดีย์ และบูรณะองค์พระปฐมเจดีย์ให้สมบูรณ์สวยงามดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน และได้โปรดให้เปลี่ยนชื่อจากเมือง “นครไชยศรี” เป็น “นครปฐม” (สำนักงานจังหวัดนครปฐม, 2561: 1) ปัจจุบันจังหวัดนครปฐมมีทั้งหมด 7 อำเภอ คือ เมืองนครปฐม กำแพงแสน นครชัยศรี ดอนตูม บางเลน สามพราน และพุทธมณฑล (องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครปฐม, มปป)

ข้อมูลทางด้านศาสนา มีจำนวนวัดและภิกษุสามเณร ดังนี้ (สำนักงานจังหวัดนครปฐม, 2561: 21)

1) ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ที่ศึกษา

(1) วัด สำนักสงฆ์ และที่พักสงฆ์ ในจังหวัดนครปฐม

ในจังหวัดนครปฐม มีวัดทั้งหมด 227 แห่ง แบ่งเป็น

พระอารามหลวง 5 แห่ง คือ

1) วัดพระปฐมเจดีย์ ราชวรมหาวิหาร (มหานิกาย) อำเภอเมืองนครปฐม

2) วัดพระประโทณเจดีย์วรวิหาร (มหานิกาย) อำเภอเมืองนครปฐม

3) วัดเสน่หา (ธรรมยุต) อำเภอเมืองนครปฐม

4) วัดพระงาม (มหานิกาย) อำเภอเมืองนครปฐม

5) วัดไร่ขิง (มหานิกาย) อำเภอสามพราน

วัดราษฎร์ 222 แห่ง

วัดทั้งหมด จำแนกเป็น มหานิกาย 211 แห่ง ธรรมยุต 25 แห่ง และ อนัมนิกาย 1 แห่ง

นอกจากนั้น ยังมี สำนักสงฆ์ 2 แห่ง ที่พักสงฆ์ 2 แห่ง และ วัดร้าง 14 แห่ง

(2) พระภิกษุ สามเณร

จำนวนพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดนครปฐม รวม 4,818 รูป

มหานิกายมีพระภิกษุ 3,981 รูป สามเณร 371 รูป

ธรรมยุตมีพระภิกษุ 341 รูป สามเณร 121 รูป

อนัมนิกายมีพระภิกษุ 4 รูป สามเณร - รูป

2) โครงการศาสตร์พระราชาในพื้นที่ที่ศึกษา

ในพื้นที่ที่ศึกษามีโครงการพระราชดำริหลายแหล่ง โดยจะแยกกล่าวในแต่ละด้าน ดังนี้

(1) ศาสตร์พระราชาด้านเศรษฐกิจ

การใช้ศาสตร์พระราชาด้านเศรษฐกิจในจังหวัดนครปฐม โดยเฉพาะในเชิงเศรษฐกิจฐานรากและการส่งเสริมชุมชนอย่างยั่งยืน มีตัวอย่างกิจกรรม ดังนี้

โครงการ “กิจกรรม ผักปลอดสาร ปลูกกินได้ ปลูกขายดี” เทศบาลตำบลนครชัยศรี เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนปลูกผักปลอดสารพิษเพื่อบริโภคในครัวเรือนและจำหน่าย สร้างเครดิตด้านสุขภาพและรายได้ พร้อมส่งเสริมความพอเพียงภายในครัวเรือน (เทศบาลตำบลนครชัยศรี, 2568)

การผลิตและแปรรูปอาหาร ศูนย์ฝึกอาชีพคนพิการ เป็นกิจกรรมฝึกอาชีพให้ผู้พิการในพื้นที่ให้ได้เรียนรู้การเพาะเห็ด การทำขนมถ้วยใบเตย และขนมอัญชัญโพธิ์ พร้อมผลิตเพื่อจำหน่ายตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (มูลนิธิสากลเพื่อคนพิการ, 2568)

โครงการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ปลาสวยงาม ชุมชนบ้านแหลมบัว ต.แหลมบัว สนับสนุนการออกแบบบรรจุภัณฑ์ปลาเพื่อค้าปลีก สร้างโอกาสทางการตลาดและรายได้ครัวเรือนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและพัฒนาที่ยั่งยืน (วิทยาลัยโลจิสติก, 2567)

โครงการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก และศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง กำแพงแสน มีการอบรมอาชีพฐานต่าง ๆ เช่น ปุ๋ยจากมูลไส้เดือน น้ำสมุนไพร สเปรย์มะกรูด สบู่ฟักข้าว น้ำยาล้างจาน เพื่อให้ประชาชนมีอาชีพเสริม เพิ่มรายได้ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และสอดคล้องกับโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งหมู่บ้านยั่งยืน (สมคิด พรมมี, 2567)

โครงการวิศวะจิตอาสา – นวัตกรรมนำศาสตร์พระราชาสู่ชุมชน ดำเนินที่ โรงเรียนบ้านคลองสว่างอารมณ์ อ. พุทธมณฑล ส่งมอบนวัตกรรม เช่น เครื่องอบแห้งแสงอาทิตย์ จักรยานไฮบริดผลิตไฟ จักรยานรดน้ำพืช และจักรยานผานข้าว สอดคล้องกับแนวคิด “ไทยทำ ไทยใช้” และกระตุ้นให้ชุมชนนำไปใช้จริงเพื่อยกระดับเศรษฐกิจรายย่อย (มหาวิทยาลัยมหิดล, 2562)

บ้านศาลาดิน อ.พุทธมณฑล ชุมชนอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ร่วมกับหมู่บ้านอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นพื้นที่ต้นแบบศาสตร์พระราชา (ณัฐดนัย ใหม่ช้อน, 2560) ชุมชนบ้านศาลาดิน มีกิจกรรมท่องเที่ยวกระจายรายได้ และกิจกรรมตามฐานเศรษฐกิจพอเพียง เช่น ข้าวตัง ผลิตภัณฑ์งานฝีมือ และสมุนไพรปลอดสาร รองรับการทัศนศึกษา จากโรงเรียนและหน่วยงานต่าง ๆ เช่น กิจกรรม “เรียนรู้ศาสตร์พระราชา” ร่วมกับโรงเรียนราชินีบูรณะ จังหวัดนครปฐม (เทศบาลตำบลมหาสวัสดิ์, ม.ป.ป.)

จะเห็นได้ว่า หลักการสำคัญจากศาสตร์พระราชาในการใช้งานจริง คือ ขนาดเศรษฐกิจที่พอดีพอเหมาะ ไม่โลภ ต้องให้ชุมชนบริหารจัดการกันได้เอง การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ส่งเสริมให้นักเรียน องค์กรรัฐ ร่วมมือกันอย่างจริงใจ ลงมือร่วมคิด ร่วมทำ เน้นการถ่ายทอดความรู้และ

เทคโนโลยีสู่ประชาชน ผ่านฐานเรียนรู้ ปฏิบัติจริง และเชื่อมโยงหลายหน่วยงาน และเน้นความยั่งยืนและสร้างภูมิคุ้มกันในชุมชน ลดความเปราะบางจากปัจจัยภายนอก

(2) ศาสตร์พระราชาด้านสังคม

การนำศาสตร์พระราชาไปใช้ด้านสังคมในจังหวัดนครปฐม มุ่งเน้นเรื่องการประสานความร่วมมือระดับชุมชน การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม และการขับเคลื่อนคุณภาพชีวิตภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ชุมชนคุณธรรมต้นแบบ ตำบลวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี

ชุมชนดำเนินการภายใต้แนวคิด **“พลัง บวร”** นำหลักปรัชญาพอเพียง ผนวกกับธรรมทางศาสนา สู่การพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็ง เมื่อน้อมนำศาสตร์พระราชา ชุมชนคุณธรรมวัดสำโรง จึงมีส่วนร่วมอย่างจริงจังจากผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และหน่วยงานทุกระดับ ยึดหลักคุณธรรม เช่น ศีล 5 และธรรม 8 ได้แก่ ศีลธรรม สุขภาพ สัมมาชีพ สามัคคี ฯลฯ สร้างกิจกรรมส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และพัฒนาเยาวชนเชิงคุณธรรมอย่างต่อเนื่อง (ชุมชนคุณธรรมตำบลวัดสำโรง, 2567)

อุทยานการอาชีพชัยพัฒนา (อ.พุทธมณฑล)

เป็นศูนย์เรียนรู้ศาสตร์พระราชาแบบครบวงจรที่เชื่อมโยงสู่หมู่บ้าน ชุมชน และเยาวชน โดยมีวัตถุประสงค์หลัก ได้แก่ 1. เพื่อเป็นแหล่งวิชาการและฝึกอาชีพในพื้นที่ เปิดโอกาสทางการศึกษาแก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาส รวมทั้งเป็นต้นแบบของแหล่งเรียนรู้ด้านการอาชีพและการบริการทางวิชาการอย่างครบวงจร 2. เพื่อปลูกฝังและเผยแพร่ปรัชญาตามแนวพระราชดำริแก่ผู้เข้าอบรม และขยายผลสู่ชุมชน เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชน ตลอดจนส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน 3. เพื่อพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งธุรกิจท้องถิ่น แหล่งท่องเที่ยว และศูนย์บริการทางสังคมสำหรับเยาวชนและประชาชนทั่วไป (มูลนิธิชัยพัฒนา, ม.ป.ป.)

จะเห็นได้ว่า บทเรียนสำคัญในการใช้ศาสตร์พระราชาเชิงสังคมในนครปฐม คือการเน้นคุณธรรม คุณภาพชีวิต และความร่วมมือของชุมชน มีวัด ชุมชน สถาบัน และหน่วยงานร่วมกันในทุกระดับเพื่อมุ่งสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ที่สามารถพึ่งพาตนเองและถ่ายทอดต่อได้ ผู้ดำเนินการพัฒนายึดหลัก “ภูมิสังคม” ยึดมั่นในจุดเด่นของท้องถิ่น และแก้ไขที่ยังบกพร่อง วางรากฐานให้มั่นคงและไม่เร่งรีบจนเกินไป

(3) ศาสตร์พระราชาด้านเทคโนโลยี

การนำศาสตร์พระราชาด้านเทคโนโลนีในพื้นที่ที่ศึกษาพบว่า มีการใช้นวัตกรรมในเรื่องฝนหลวงเพื่อช่วยเหลือเรื่องภัยแล้งและสร้างความชุ่มชื้นให้ป่าไม้ ให้ความช่วยเหลือด้านการวิเคราะห์ดิน และการให้กังหันน้ำชัยพัฒนา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ฝนหลวง ในปี 2567 กระทรวงเกษตรฯ (สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2567) โดยกรมฝนหลวงฯ มีการปฏิบัติการฝนหลวงช่วยเหลือพื้นที่การเกษตรที่ประสบภัยแล้ง และสร้างความชุ่มชื้นให้กับป่าไม้ การเติมน้ำต้นทุนให้กับอ่างเก็บน้ำและเขื่อนต่าง ๆ ของประเทศ ป้องกันการเกิดไฟป่าและบรรเทาปัญหาหมอกควัน ยับยั้งการเกิดพายุลูกเห็บ รวมทั้งสถานการณ์ปัญหาฝุ่นละอองขนาดเล็ก (PM2.5) ที่เกินเกณฑ์มาตรฐาน โดยมีศูนย์ปฏิบัติการฝนหลวง จำนวน 7 ศูนย์ ครอบคลุมพื้นที่ 77 จังหวัด โดยศูนย์ปฏิบัติการฝนหลวงภาคกลางครอบคลุมจังหวัด นครปฐมด้วย (กรมฝนหลวงและการบินเกษตร) โดยผลประโยชน์ที่เกิดแก่ จ.นครปฐม คือ ช่วย บรรเทาภัยแล้ง, เพิ่มความชุ่มชื้นให้เกษตรกรใช้น้ำปลูกพืชผล เพิ่ม น้ำต้นทุนในลุ่มลำน้ำ เช่น แม่น้ำเจ้าพระยา ท่าจีน แม่กลอง ซึ่งผ่านพื้นที่นครปฐม ลด หมอกควันฝุ่น PM2.5 ในช่วงที่มีปัญหาหมอกควันในภาคกลาง โดยการทำฝนหลวงเป็นวิธีเร่งด่วนให้ฝนตกลงมาล้างอากาศ และใช้ในช่วงวิกฤต เช่นภัยแล้งยาวนาน (ช่วง El Niño) เพื่อบรรเทาปัญหาของภาคเกษตรและชุมชน (สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2567)

โครงการแกล้งดินเปรี้ยว ในจังหวัดนครปฐม **สถานีพัฒนาที่ดินนครปฐม** ให้บริการด้าน **การวิเคราะห์ดิน การปรับปรุงบำรุงดิน และวัสดุปรับสภาพดิน** เช่น ปูนมาร์ล และพืชปุ๋ยสด (ปอเทือง) ซึ่งถือเป็นการนำแนวทางจากโครงการแกล้งดินมาปรับใช้ในการจัดการดินกรดในพื้นที่ให้เกิดประโยชน์ทางการเกษตร (โครงการแกล้งดิน, ม.ป.ป.)

กังหันน้ำชัยพัฒนา ในจังหวัดนครปฐม มีโครงการการปรับปรุงคุณภาพน้ำโดยเติมกังหันน้ำมูลนิธิชัยพัฒนา กรุงเทพฯ มีรายงานผลการประเมิน ดังนี้ (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2555) **โครงการอุทยานการอาชีพชัยพัฒนา** พบว่า สภาพน้ำดีขึ้น ใสขึ้น ไม่มีกลิ่น อาจจะเป็นผลจากที่หน่วยงานได้ทำการกำจัดแหนและพืชที่ปกคลุมสระน้ำอยู่ กังหันน้ำชัยพัฒนาหลังจากมีการบำรุงรักษาไปก็ใช้งานได้ตามปกติและเครื่องกลเติมอากาศก็ยังใช้ได้ดี ส่วนรางพืชปรับปรุงคุณภาพน้ำนั้นทางหน่วยงานได้มีการลอกพืชเก่าออก เพื่อจะทำการปลูกพืชครั้งใหม่อยู่ **วัดญาณเวศกวัน** พบว่า สภาพน้ำดีขึ้น ความเขียวลดลง เครื่องกลเติมอากาศติดตั้งมาแล้วหลายปี ตรวจสอบเครื่องกลเติมอากาศพบว่ามีลูกปืนแตกละเอียด เพลาอยู่ในขั้นเสียหาย น้ำมันเกียร์แห้ง เหตุเพราะไม่ได้มีการซ่อมบำรุงและอัดจาระบีหรือเปลี่ยนน้ำมันเกียร์ เครื่องกลเติมอากาศแบบอัดอากาศและดูดน้ำ RX-5C พบว่ามีเครื่องกลเติมอากาศแบบอัดอากาศและดูดน้ำ 1 เครื่องทำงานผิดปกติ เนื่องจากพ่นน้ำแต่ไม่มีฟองอากาศ และชิ้นส่วนได้ผุกร่อนเนื่องจากเป็นเหล็ก ช่างได้สับเปลี่ยนลิ้นดูดน้ำเพื่อเพิ่มอากาศให้สามารถพ่นน้ำได้มาก และได้ปิดการทำงานของเครื่องกลเติมอากาศไปก่อน เพราะถ้าเปิดใช้งานอาจทำให้เครื่องเสียหายขึ้นไปอีก ทางวัดไม่ได้จัดสร้างรางพืชปรับปรุงคุณภาพน้ำ จึงแนะนำให้ทำการจัดสร้างเพื่อว่าจะได้กรองของเสีย เพราะทางวัดมีการเลี้ยงปลาและมีการให้อาหารปลาซึ่งทางวัดไม่สามารถห้ามได้ **มูลนิธิเด็ก** จ.นครปฐม พบว่า สภาพน้ำดีขึ้น สีเขียว มีเครื่องกลเติมอากาศแบบอัดอากาศและดุดน้ำ

RX-5C จำนวน 1 เครื่อง ชำรุด ตรวจสอบพบว่า มีหอยเข้าไปอุดท่อดูดน้ำ เจ้าหน้าที่ช่างโครงการมูลนิธิชัยพัฒนาได้ทำการแก้ไข สามารถใช้งานได้ตารมปกติ มีการเปิดใช้งานรางพืชปรับปรุงคุณภาพน้ำเป็นระยะ (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2555) สรุปบทเรียนสำคัญจากการใช้งานในพื้นที่ได้ว่า กังหันน้ำชัยพัฒนา ช่วยปรับปรุงคุณภาพน้ำได้จริง ทำให้น้ำใสและกลิ่นลดลงในหลายพื้นที่ของนครปฐม การบำรุงรักษาเป็นกุญแจสำคัญ ควรมีการเช็คสภาพลูกปืน เพลาน้ำมันเกียร์ และระบบไฟฟ้าอย่างสม่ำเสมอ ควรใช้ควบคู่กับระบบกรองพืชน้ำ เช่น รางพืช หรือ ระบบที่ใช้ “พืชน้ำ” มาช่วย บำบัดน้ำเสีย หรือ ปรับปรุงคุณภาพน้ำ โดยอาศัยกระบวนการธรรมชาติ ซึ่งเป็นหนึ่งในแนวทางภายใต้ ศาสตร์พระราชา และมักใช้ควบคู่กับ กังหันน้ำชัยพัฒนา

สรุปโครงการศาสตร์พระราชาด้านเทคโนโลยีในพื้นที่ที่ศึกษาได้ว่า มีการนำเทคโนโลนีมาใช้กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ในหลายด้าน เช่น การใช้ฝนต้านภัยแล้ง การช่วยพัฒนาคุณภาพดินและปรับปรุงคุณภาพน้ำ มีการประเมินผลการใช้งานและปรับปรุงคุณภาพการใช้เทคโนโลยีในพื้นที่ให้เหมาะสมมากขึ้น

(4) ศาสตร์พระราชาด้านสิ่งแวดล้อม

นครปฐมเป็นจังหวัดที่ได้รับพระราชดำริด้านน้ำอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากเป็น พื้นที่ลุ่มน้ำท่าจีน ซึ่งมีความสำคัญต่อทั้งการเกษตรและการควบคุมน้ำของภาคกลาง โดยหัวใจคือ “เก็บน้ำเมื่อมีมาก ระบายเมื่อจำเป็น และใช้ให้พอเหมาะ” โดยมีตัวอย่างโครงการ ดังนี้

โครงการด้านน้ำ

โครงการคลองมหาสวัสดิ์ อำเภอพุทธมณฑล โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริรัชกาลที่ 4 ต่อมารัชกาลที่ 9 ทรงฟื้นฟูและพัฒนาให้เป็นระบบชลประทานสมบูรณ์ เป็นคลองเชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำท่าจีน พาดผ่านพื้นที่ นครปฐม–นนทบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อการชลประทานเพื่อการเกษตร ระบายน้ำจากลุ่มเจ้าพระยาสู่ลุ่มท่าจีน ลดปัญหาน้ำท่วม และเป็นทางคมนาคม ปัจจุบันยังเป็นโครงสร้างน้ำหลักของนครปฐม เป็นพื้นที่ศึกษาวิถีคลองตามแนวพระราชดำริ เป็น “คลองตัวอย่าง” ด้านการจัดการน้ำแบบผสมผสาน คลองมหาสวัสดิ์ถือเป็นโครงสร้างน้ำเชิงประวัติศาสตร์ที่ยังใช้งานจริงจนถึงปัจจุบัน

โครงการแก้มลิงในลุ่มน้ำท่าจีน อำเภอเมือง ใช้พื้นที่ลุ่มต่ำ หนอง บึง และคลองธรรมชาติ ทำหน้าที่รับน้ำหลากในฤดูฝน กักเก็บน้ำไว้ใช้หน้าแล้ง ลดน้ำท่วมในเขตเมืองและพื้นที่เกษตร และเชื่อมโยงกับระบบคลองต่าง ๆ เช่น คลองมหาสวัสดิ์ และคลองสาขาของแม่น้ำท่าจีน แนวคิด “แก้มลิง” เป็นหลักการสำคัญที่ใช้ในนครปฐม เพราะเป็นพื้นที่ลุ่มภาคกลาง

โครงการด้านดิน

สถานีพัฒนาที่ดินนครปฐม ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2508 (เดิมชื่อศูนย์พัฒนาที่ดินกำแพงแสน) เพื่อผลิตพืชคลุมดินและแก้ไขปัญหาที่ดินเสื่อมโทรม ปัจจุบันให้บริการ วิเคราะห์ดิน-น้ำ แนะนำการ

ปรับปรุงดิน สารบำบัด ซุปเปอร์ พด. และพืชปุ๋ยสด เช่น ปอเทือง พร้อมวัสดุปรับสภาพดิน เช่น ปูนมาร์ล โดโลไมต์ (กรมพัฒนาที่ดิน, 2563)

การใช้พืชคลุมดินและวัสดุปรับสภาพ ส่งเสริมการใช้ พืชปุ๋ยสด (ปอเทือง) เพื่อเพิ่มอินทรียวัตถุในดิน แจก **ปูนมาร์ลและโดโลไมต์** แก่เกษตรกรตามผลการวิเคราะห์ค่าความเป็นกรด-ด่าง (pH) เพื่อปรับดินให้เหมาะสมกับการเพาะปลูก (กรมพัฒนาที่ดิน, 2563)

การบำบัดดินหลังเหตุการณ์อุทกภัย หลังน้ำท่วมในอำเภอนครชัยศรี ได้สนับสนุน **สารบำบัดดินและน้ำ "ซุปเปอร์ พด.6"** จำนวนหลายร้อยลิตร เพื่อลดกลิ่น ลดความเน่าเสีย และคืนคุณภาพดินแก่ชุมชนและพื้นที่เกษตร (กรมพัฒนาที่ดิน, 2563)

ข้อคิดจากศาสตร์พระราชาในพื้นที่ดินจังหวัดนครปฐม คือ การใช้พืชคลุมดินและปุ๋ยสดเป็นแนวทางง่าย ลดต้นทุน และเสริมความแข็งแรงของดิน การวิเคราะห์ดินร่วมกับวัสดุปรับสภาพ (เช่น ปูนมาร์ล) ช่วยให้เกษตรกรรู้ค่า pH และปรับให้เหมาะกับพืช หลังเหตุการณ์ธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม มีการใช้สารบำบัดพื้นฐาน เช่น พด.6 เพื่อคืนคุณภาพดินทันที

โครงการด้านป่าไม้

ในจังหวัดนครปฐมมีโครงการระดับชุมชน เช่น บ้านศาลาดิน ซึ่งดำเนินกิจกรรมปลูกต้นไม้ ฟื้นพื้นที่สีเขียว และปลูกฝังจิตสำนึกการดูแลสิ่งแวดล้อมบริเวณโดยรอบ โดยกิจกรรมตามรอยพระราชาได้จัดมาแล้ว รวม 7 ครั้ง ได้แก่ 1. ชุมชนบ้านศาลาดิน จังหวัดนครปฐม 2. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดจันทบุรี 3. โครงการชั่งหัวมัน ตามพระราชดำริ โครงการหุบกะพง จังหวัดเพชรบุรี 4. เขื่อนขุนด่านปราการชล ศูนย์ภูมิรักษ์ จังหวัดนครนายก 5.โครงการพัฒนาชุมชนบ้านอ่างเอ็ด จังหวัดจันทบุรี 6. มหาชีวาลัยอีสาน จังหวัดบุรีรัมย์ และ 7. อุทยานแห่งชาติกุยบุรี อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. Matichon

ข้อสังเกตคือ ศาสตร์พระราชาด้านป่าไม้ที่ถูกนำมาดำเนินงานในนครปฐมเป็นแนวทางเชิงแนวคิด และใช้ในการสร้างชุมชนต้นแบบหรือศูนย์เรียนรู้ มากกว่าการปลูกป่าเชิงพื้นที่ขนาดใหญ่โดยเฉพาะ

สรุปได้ว่า ในพื้นที่ที่ศึกษามีการนำแนวคิดจากโครงการศาสตร์พระราชามาปรับใช้ เกิดเป็นโครงการย่อยที่ชุมชนช่วยกันคิดค้น พัฒนาขึ้น และร่วมกันดูแลรักษา ทั้งในด้าน เศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม เพื่อช่วยพัฒนาพื้นที่ให้มีสภาพที่เหมาะสมในการอยู่อาศัยของประชาชนอย่างเกื้อกูลกันเองและเกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

2.7.2 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยในฐานะแหล่งเผยแผ่พระพุทธธรรมในเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ศึกษา มีนโยบาย คือ 1) ผลิตบัณฑิตทางด้านวิชาการพระพุทธศาสนา ที่มีคุณภาพและมีมาตรฐาน ทั้งด้านความรู้ ความประพฤติมีสาราณียธรรมและพรหมวิหารธรรม 2) บริการวิชาการพระพุทธศาสนาแก่ชุมชนอย่างกว้างขวาง และเป็นศูนย์กลางแห่งการแสวงหาความรู้วิชาการพระพุทธศาสนา 3) แสวงหาองค์ความรู้ใหม่ ๆ ด้านวิชาการพระพุทธศาสนา สังคม และด้านศิลปวัฒนธรรม 4) ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ สร้างภูมิคุ้มกันวัฒนธรรมที่ไม่เหมาะสม ดำรงความเป็นชาติไทยตามวิถีประเพณี และวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา 5) บริหารจัดการมหาวิทยาลัย ให้ทันสมัย มีความโปร่งใส เน้นประสิทธิผล มีระบบสวัสดิการที่ดี สอดคล้องกับการเรียนรู้ตามอัธยาศัย และการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมีพันธกิจ คือ ให้การศึกษา วิจัย ส่งเสริมและให้บริการวิชาการทางพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ รวมทั้งการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม มีบทบาทในการเผยแผ่หลักธรรมในศาสตร์พระราชาสู่ประชาชน (มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2563)

1) ประวัติของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ตั้งวิทยาลัยขึ้นในวัดบวรนิเวศวิหาร พระราชทานนามว่า “มหามกุฏราชวิทยาลัย” ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทำพิธีเปิดเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2436 โดยมีพระราชประสงค์เพื่อเป็นที่ศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณร โดยพระองค์ทรงรับอุปถัมภ์และได้พระราชทานพระราชทรัพย์บำรุงประจำปี เมื่อวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ.2488 สมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์ในฐานะที่ทรงเป็นนายกกรรมการมหามกุฏราชวิทยาลัย จึงได้ทรงประกาศตั้งสถาบันการศึกษาชั้นสูงในรูปมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาขึ้น ทรงมีบัญชาให้เรียกนามมหามกุฏราชวิทยาลัยว่า “สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย” และได้เปิดทำการสอนในรูปแบบของมหาวิทยาลัยสงฆ์ตั้งแต่วันที่ 16 กันยายน 2489 เป็นต้นมา

ต่อมาในปี พ.ศ.2540 รัฐบาลได้ออกกฎหมายรองรับสถานภาพของมหาวิทยาลัย จึงได้ชื่อเพิ่มขึ้นเป็น “มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย” มีฐานะเป็นนิติบุคคล เป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ ในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการ โดยมีสภามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งมีอำนาจและหน้าที่ควบคุมดูแลกิจการทั่วไปของมหาวิทยาลัยและโดยเฉพาะให้มีอำนาจและหน้าที่ในการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการศึกษา การวิจัยการให้บริการด้านพระพุทธศาสนาแก่สังคม ให้การทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม การกำหนดนโยบายทางด้านการจัดหารายได้และการอนุมัติงบประมาณรายจ่ายของมหาวิทยาลัย การวางระเบียบ ออกข้อบังคับ ข้อกำหนดและประกาศต่างๆ ของมหาวิทยาลัยการอนุมัติให้ปริญญาบัตรตลอดจนประกาศนียบัตรต่างๆ การอนุมัติการจัดตั้ง การรวมการยุบเลิกส่วนงาน

อนุมัติการเปิดสอนและหลักสูตรการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัย พิจารณาดำเนินการเพื่อให้สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้ง และพิจารณาถอดถอนอธิการบดี แต่งตั้งและถอดบุคลากรของมหาวิทยาลัย ตลอดจนการติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน

คณะผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยประกอบด้วย 2 สภา คือ สภามหาวิทยาลัย กับสภาวิชาการ สภามหาวิทยาลัยประกอบด้วย นายกสภามหาวิทยาลัย และกรรมการสภามหาวิทยาลัย อันประกอบด้วยพระภิกษุ ข้าราชการประจำ และผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งจากพระภิกษุหรือ คฤหัสถ์ ส่วนสภาวิชาการประกอบด้วย อธิการบดี และกรรมการสภาวิชาการ ซึ่งประกอบด้วยกรรมการสภาวิชาการโดยตำแหน่ง คือผู้ที่มีตำแหน่งในมหาวิทยาลัยกับกรรมการสภาวิชาการ ซึ่งคณาจารย์เลือกจากคณาจารย์ประจำคณะละ 3 คน นายกสภามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยในปัจจุบัน คือ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยส่วนกลางตั้งอยู่ ณ เลขที่ 248 ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม เดินนั้นตั้งอยู่ที่บริเวณวัดบวรนิเวศวิหาร บางลำพู กรุงเทพมหานคร มีวิทยาเขตกระจายอยู่ในส่วนภูมิภาค 7 แห่ง มีวิทยาลัย 3 วิทยาลัย มีศูนย์การศึกษาและห้องเรียนทั่วประเทศ มีหลักสูตรครบทั้งปริญญาตรี โท เอก นักศึกษาที่สำเร็จหลักสูตรด้านวิชาการตามระยะเวลาที่กำหนดในแต่ละหลักสูตรแล้วจะต้องผ่านการปฏิบัติกรรมฐานจึงจะถือว่าครบการเรียนการสอนตามหลักสูตร แต่ทั้งนี้จะต้องผ่านการปฏิบัติงานอีกตามระยะเวลาที่มหาวิทยาลัยกำหนด

2) บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยให้ความสนใจต่อการขยายผลอารยธรรมสุวรรณภูมิไปสู่วิถีชีวิตของชาวไทย ในฐานะเป็นบริเวณที่ตั้งของมหาวิทยาลัยอยู่ ณ ศูนย์กลางการเผยแผ่พระพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยทราวดี ประวัติศาสตร์และการปฏิบัติตามภารกิจของมหาวิทยาลัยก็ล้วนเป็นการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและการสร้างคุณค่าแห่งอารยธรรมสุวรรณภูมิในฐานะเป็นอารยธรรมที่มีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐาน โดยทำการสอนในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก มีหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนเส้นทางสุวรรณภูมิ และมีความสัมพันธ์กับศาสตร์พระราชา ดังต่อไปนี้

(1) หลักสูตรปริญญาตรี

ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา

ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา

ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม

ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาบาลีและสันสกฤต

หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์

หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์

หลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา

(2) หลักสูตรปริญญาโท

หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา

หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศิลป์ศึกษา

หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์

หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและพุทธปัญญาวิทยาทางการศึกษา

(3) หลักสูตรปริญญาเอก

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

หลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์

หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

(4) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอื่น ๆ

สถาบันวิจัยญาณสังวร เป็นสถาบันวิจัยที่มีความเป็นเลิศด้านการวิจัยทางพระพุทธศาสนาแบบพหุวิทยาการ มีพันธกิจเพื่อส่งเสริม สนับสนุน และบริการวิชาการ ด้านงานวิจัยทางพระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาองค์กรและสังคม

สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อันเป็นนโยบายของมหาวิทยาลัยในด้านบริการวิชาการแก่สังคมในรูปแบบของการจัดทำโครงการเพื่อการเผยแผ่วิชาการพระพุทธศาสนาแก่สังคม และ การให้บริการวิชาการพระพุทธศาสนาที่เสริมสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืนแก่สังคม

สถาบันกรรมฐานศึกษาสมเด็จพระสังฆราช (อมฺพรมหาเถร) เป็นส่วนงานในมหาวิทยาลัย เพื่อเจริญรอยตามพระจริยวัตรของเจ้าพระคุณ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก นายกสภามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ผู้ทรงใฝ่พระทัยในวิปัสสนาธุระและการเจริญพระกรรมฐาน มีวิสัยทัศน์คือ สนับสนุน ส่งเสริม การศึกษา วิจัย ให้บริการทางวิชาการพระพุทธศาสนาในด้านกรรมฐานศึกษา โดยมีพันธกิจคือให้การอบรมพัฒนาทางจิตใจ

สติปัญญา และคุณธรรมจริยธรรม บูรณาการศาสตร์สมัยใหม่เข้ากับการศึกษาและวิจัยทางกรรมฐานศึกษา และเสริมสร้างสังคมวิถีพุทธเพื่ออำนวยสันติสุข

ตัวอย่างวิชาในหลักสูตร

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส GS 61412 พุทธวิถีตามศาสตร์พระราชา (Buddhist Way on the King's Science) วิเคราะห์ศาสตร์พระราชาในด้านต่าง ๆ ที่มีในอดีตและปัจจุบันของพระราชาที่นับถือพระพุทธศาสนา นักศึกษาสร้างแบบจำลองศาสตร์พระราชาในวิถีที่ตนได้รับมอบหมาย ถอดบทเรียนในพื้นที่ที่กำหนดและนำเสนองานเชิงนวัตกรรม

หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส GS 41310 ศิลปวัฒนธรรมบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ (Buddhist Arts on the Suvarnabhumi Civilization Route) ความเป็นมาของอารยธรรมสุวรรณภูมิในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และหลักฐานจากแหล่งอื่น ศิลปวัฒนธรรมพระพุทธศาสนาที่ปรากฏตามเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิในประเทศไทยและประเทศที่เกี่ยวข้อง คุณค่าอารยธรรมสุวรรณภูมิในมิติต่าง ๆ ให้นักศึกษากำหนดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิบนฐานพระพุทธศาสนา

สรุปได้ว่า เส้นทางสุวรรณภูมิที่พาดผ่านพื้นที่ที่ศึกษาถือเป็นเส้นทางดั้งเดิมมาจนถึงทุกวันนี้ เป็นดินแดนที่กำหนดว่าเป็นจังหวัดนครปฐม เป็นสถานที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่อารยธรรมในสองส่วน คือ ส่วนที่เป็นโครงการพระราชดำริ และมหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนา อันมีผลกระทบต่อการพัฒนาศาสตร์พระราชาที่มีหลักพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง ซึ่งเป็นร่องรอยและคุณค่าความสืบเนื่องของอารยธรรมสุวรรณภูมิ

2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.8.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสุวรรณภูมิ

1) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ วัฒนะ และคณะ, (2561) ศึกษาและวิเคราะห์ความเชื่อมโยงทางด้านพุทธศาสนากับเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสังคม สุวรรณภูมิจากอดีตสู่ปัจจุบันและอนาคต เพื่อการกำหนดยุทธศาสตร์และการวางแผนยุทธศาสตร์ของประเทศในมิติศาสนา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสังคม ผลการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับ "สุวรรณภูมิ" ในเชิงพื้นที่ ที่ได้รับอิทธิพล และวัฒนธรรมตั้งแต่ระยะแรกเริ่ม และดำรงอยู่อย่างมั่นคงต่อเนื่องมา กว่า 2,111 ปี พบว่าพระพุทธศาสนามั่นคงอยู่ในดินแดนสุวรรณภูมิ ในส่วนของดินแดนประเทศไทย ตอนต้น เกิดจากพุทธบริษัททั้ง 4 ร่วมกันคิดและร่วมกันรับผิดชอบ สร้างความมั่นคงในพระพุทธศาสนาตามอาณาจักรย่อยๆ ของตน โดยมีพระราชาเป็นผู้นำ ลักษณะพระพุทธศาสนากลายเป็นลักษณะของวัฒนธรรมของ

คนไทย โดยปริยาย พระพุทธศาสนาเข้าไปสู่วิถีชีวิตชาวบ้านอย่างไม่มีความแปลกแยก ในช่วงตอนกลาง ความมั่นคงของพระพุทธศาสนาอาศัยการสร้างจุดศรัทธาขึ้น คือ พุทธศิลป์ต่างๆ ทำให้พระพุทธศาสนามีการแลกเปลี่ยนระหว่างวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในแต่ละอาณาจักรที่เจริญขึ้น ในขณะนั้น วัดกลายเป็นสถานศึกษาสรรพวิชาให้กับเยาวชนผู้ต้องการมีความรู้ กล่าวได้ว่า ความรู้ต่างๆ มีอยู่ ในพระพุทธศาสนา จึงทำให้เกิดความมั่นคงของพระพุทธ ศาสนาในประเทศไทย นับแต่อาณาจักรไทยเริ่มต้นเมื่อกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี พระพุทธศาสนาก็เจริญควบคู่กับอาณาจักร โดยมีพระราชามหากษัตริย์เป็นผู้ยกพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ มีความเจริญควบคู่ไปกับบ้านเมือง กล่าวได้ว่า บ้านเมืองเจริญเพราะพระพุทธศาสนาเจริญ พระพุทธศาสนาเจริญเพราะบ้านเมืองเจริญ สืบเนื่องตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาในสมัยอยุธยา กรุงธนบุรี จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ พระมหากษัตริย์ได้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนามาโดยตลอด และได้อาศัยพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชนในชาติให้มีความรู้ ความสามารถ ดำรงตนเป็นคนดี เป็นการช่วยเหลือการปกครองทางอ้อม จนกระทั่งพระพุทธศาสนามีกฎหมายในการบริหารจัดการพระสงฆ์โดยเฉพาะ ก็เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับคณะสงฆ์ เพื่อกำหนดบทบาทหน้าที่ของสงฆ์ให้สอดคล้องกับการบริหารจัดการบ้านเมือง นอกจากนั้นต้องมีกฎหมายมิให้ผู้ใดล่วงละเมิดพระพุทธศาสนาในลักษณะใดลักษณะหนึ่งด้วย ทั้งหมดนี้เป็นปัจจัยทำให้พระพุทธศาสนาเข้มแข็ง อยู่รอดปลอดภัยมาจนถึงทุกวันนี้กว่า 2000 ปี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ดินแดนสุวรรณภูมิมีความสัมพันธ์กับพื้นที่ความเชื่อศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา ตามกระแสประวัติศาสตร์ไทย” และ “สุวรรณภูมิ ศูนย์กลางการค้าข้ามภูมิภาค 2 มหาสมุทรที่พระเจ้าอโศกส่งพุทธศาสนามาถึงครั้งแรก ต้นกระแสประวัติศาสตร์ไทย เมื่อ 2,500 ปีมาแล้ว”

2) สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน) (2562) ศึกษาวิจัยเรื่อง *สุวรรณภูมิ : ภูมิอารยธรรมเชื่อมโยงโลก* ผลการศึกษาพบว่า ในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ประเด็นสำคัญที่ต้องพิจารณา คือ การสร้างร่องรอยที่ดีกว่าเดิมทางด้านอารยธรรม (Cultural Rejuvination) การเติบโต (Growth) เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ ต้องคำนึงถึง "Scale" คือ การเติบโตอย่างรวดเร็วในระดับโลกซึ่งถือเป็นพื้นฐานสำคัญ ประเทศไทยตั้งอยู่ท่ามกลางซากอารยธรรมสุวรรณภูมิโบราณที่มีขนาดใหญ่และมีเรื่องเล่ามากมายในเชิงประวัติศาสตร์ ทั้งด้านเหนือ ใต้ ตะวันออก และตะวันตก

จุดขายของไทยในการท่องเที่ยวอารยธรรมสุวรรณภูมิจัดอยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Culture) การสร้างจุดขายจึงต้องก้าวข้ามกิจกรรมทางเศรษฐกิจ-ปฐมภูมิและทุติยภูมิ(Primary & Secondary Economics Activity) พัฒนาไปสู่ตติยภูมิ (Tertiary Sector) คือภาคบริการที่ไม่ใช่ลักษณะการบริการพื้นฐานทั่วไปซึ่งให้คุณค่าเพียงแค่ความพึงพอใจของผู้รับบริการ หากเป็นการบริการในรูปแบบนวัตกรรมสร้างสรรค์ที่ยกระดับการสร้างคุณค่า (Higher Level of "Value

Integration & Higher Levels of Creativity) สู่การเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่ผู้รับบริการ "ต้องการและแสวงหา" ดังนั้น แนวทางการสร้างนวัตกรรมจึงต้องเชื่อมโยงการอนุรักษ์คุณค่าตั้งเดิมของพื้นที่กับเทคโนโลยีและวิถีชีวิตของผู้คนในศตวรรษหน้าและต้องพิจรณา "scale" ดังเช่น การมองเห็นคุณค่าของเส้นทางสายไหมโบราณของประเทศจีน ที่ไม่ใช่เพียงถนนหรือทางหลวง แต่หากเส้นทางโครงข่ายเปรียบเสมือนใยแมงมุมที่แผ่กระจาย หรือกระจุกด้ายที่แปรผันไปมาของเส้นทางอูฐนับพัน ๆ เส้น ที่มีกองหินกลางทะเลทรายเป็นหมุดนำทาง เชื่อมโยงศูนย์กลางเศรษฐกิจที่ยิ่งใหญ่สองแห่งในโลกคลาสสิก นั่นคือ แผ่นดินจีนสมัยราชวงศ์ฮั่น ผ่านจุดตัดทางภูมิศาสตในเอเชียกลางกับภูมิภาคเมดิเตอร์เรเนียนในยุคโรมัน

เมื่อการเดินทางของพ่อค้าคนกลางรุ่งเรืองเฟื่องฟู สินค้าต่างๆ ของเส้นทางสายไหมก็แพร่กระจายออกไปทุกทิศทาง ตั้งแต่เมืองทางเหนือสู่แคว้นอิสระของรัสเซียเมืองทางใต้สู่เปอร์เซียและลุ่มน้ำสินธุ เมืองทางตะวันตกสู่ซีอาน เครือข่ายการค้านี้เชื่อมโยงหลายล้านชีวิตที่อยู่ใกลถึงแอฟริกา และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เส้นทางสายไหมจึงไม่ใช่เพียงรอยทางอูฐที่เหยียบย่ำจนเป็นร่องเส้นทางในทุ่งหญ้า แต่เป็นเส้นทางส่งผ่านคุณค่าทางวัฒนธรรมของพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่ง การสร้างคุณค่าของเส้นทางสายไหมในศตวรรษที่ 21 จึงเป็นการยกระดับคุณค่าให้สอดคล้องกับกระแสโลกาภิวัฒน์เศรษฐกิจใหม่ (New Economy) เป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญอีกด้านหนึ่งโดยใช้จุดแข็งของอาเซียนซึ่งเป็นตลาดเดียว (single market) และฐานการผลิตที่กำลังจะเป็นเขตเศรษฐกิจที่ใหญ่เป็นอันดับ 4 ของโลกในปี พ.ศ.2573 ยุทธศาสตร์ดิจิทัลจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง

เนื่องจากมีการคาดการณ์ว่าเศรษฐกิจดิจิทัลของอาเซียนจะมีมูลค่าสูงถึง 2 แสนล้านดอลลาร์สหรัฐภายในปี พ.ศ.2568 ด้วยอัตราการเติบโตปีละ 27% โดยจะขยายตัวได้เร็วกว่าเศรษฐกิจโดยรวมถึง 5 เท่า ดังจะเห็นได้ จากการเข้ามาสร้างธุรกิจของ ALIBABA และ GOOGLE ฉะนั้น การรวมตัวกันในการพัฒนาเศรษฐกิคิจิทัลของอาเซียนจะช่วยสร้างความสามารถในการแข่งขันและร่วมมือไปพร้อมกัน (Competitive collaboration) กับจีนและอินเดียซึ่งใช้นโยบายดิจิทัลเฟิร์ส (Digital First) และจะนำประโยชน์มาสู่ภูมิภาคนี้

สุวรรณภูมิ ภูมิอารยธรรมเชื่อมโยงโลก Suvarnabhumi Terra Incognita การนำสุวรรณภูมิในโลกปัจจุบันข้ไปสืบค้นโลในอดีตเพื่อสร้างความป็นอนาคต (Historical Futue) เป็นการวิเคราะห์เส้นทางวิวัฒนาการของโลกเสมือนจริง (Virtual World) ซึ่งอาจเป็นจริง แต่เป็นความจริง (Reality) ที่ให้คุณค่าและความรู้สึกร่วม (Shared Vaue) เริ่มจากการนำเสนอแรงบันดาลใจในพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในการนำกลับมาของ "สุวรรณภูมิ" อย่างเชื่อมโยงกับความเพียร

ภาพทัศน์และคุณค่า (Vision & lue) กล่าวได้ว่า การพัฒนาและยกระดับเศรษฐกิจของประเทศในดินแดนสุวรรณภูมิขึ้นอยู่กับการดึงปัจจัยร่วมที่มีความโดดเด่นตลอดระยะเวลาที่ยาวนาน

ของดินแดนนี้ โดยพิจารณาจากองค์ประกอบร่วมต่าง ๆ สามารถแยกประเด็นได้ 5 ด้าน (5 Value Diamonds ofSuvarnabhumi Civilization) ประกอบด้วย (1) ด้านภูมิศาสตร์กายภาพและทรัพยากร (Physical Geography and Resources) (2) ด้านการตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการของรัฐ (Settlement and Polity Development) (3) ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีวิทยาการและการผลิต (Science, Technology and Production Activity) (4) ด้านการค้าขาย พาณิชยการและบริการ (Commercial, Trade and Services) (5) ด้านศิลปะและวัฒนธรรม (Art, Cultural and Civilization)

3) รศ.ดร.สุวิญ รักสัตย์ (2563) ศึกษาเรื่อง *ปรัชญาสุวรรณภูมิ : พุทธภาวะบนเส้นทางอารยธรรมพันปี* ผลการศึกษาพบว่า เส้นทางสุวรรณภูมินั้นเป็นเส้นทางที่มีประจักษ์ในสมัยหลายพันปีมาแล้ว ควบคู่กับเส้นทางสายอื่น หลักฐานที่สำคัญก็คือคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏคำว่าสุวรรณภูมิในฐานะดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ ท้าทายการมาค้าขายเพื่อสร้างความร่ำรวยของพ่อค้าและนักแสวงหาชีวิตใหม่ สุวรรณภูมิได้เปลี่ยนจากความมีดินแดนมาสู่ลักษณะวัฒนธรรมร่วมที่ยังคงมีปรัชญาแฝงอยู่ พุทธภาวะ คือ องค์ประกอบแห่งความเป็นพระพุทธศาสนาและความเป็นผู้ตื่นรู้ได้ผสมผสานอยู่ในปรัชญาสุวรรณภูมิแฝงอยู่ในมิติทั้ง 5 ได้แก่ ด้านภูมิประเทศ สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติมีการสร้างสมดุลต่อระบบชีวิตกับธรรมชาติเป็นพุทธภาวะ ด้านการตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการเมืองการปกครองมีความเป็นมิตรและความเป็นสังคมเป็นพุทธภาวะ ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีการเติมเต็มเป็นพุทธภาวะ ด้านเศรษฐกิจ การค้า พาณิชย์ และบริการมีการจัดสรรค์อย่างพอเพียงเป็นพุทธภาวะ และด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมมีปัญญาและกรุณาเป็นพุทธภาวะ

4) ชวลิต ขาวเขียว และคณะ (2561) ศึกษาเรื่อง *ภูมิสัณฐานชายฝั่งทะเลโบราณ เมืองท่าเส้นทางการค้า และความเชื่อมโยงกับการตั้งถิ่นฐานแรกเริ่มในบริบทของภูมิอารยธรรมสุวรรณภูมิ* ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงแนวชายฝั่งทะเลโบราณกับการก่อรูปของเมืองท่าและเครือข่ายการค้าในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยใช้กรอบโบราณคดีภูมิทัศน์และข้อมูลธรณีวิทยาประกอบการวิเคราะห์ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าแนวชายฝั่งในอดีตลึกเข้ามาในแผ่นดินมากกว่าปัจจุบัน ส่งผลให้แหล่งโบราณคดีหลายแห่งซึ่งปัจจุบันอยู่ห่างทะเล เคยเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ทางน้ำและศูนย์กลางการค้าระหว่างภูมิภาค งานวิจัยจึงเสนอให้มอง “สุวรรณภูมิ” ในฐานะภูมิภาคเครือข่ายทางทะเลและลุ่มน้ำที่เชื่อมโยงกันผ่านเมืองท่าและเส้นทางการค้า มากกว่าการจำกัดความเป็นดินแดนเฉพาะจุดทางภูมิศาสตร์ ทั้งนี้ ข้อค้นพบดังกล่าวมีนัยสำคัญต่อการทำความเข้าใจพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานแรกเริ่มและการก่อรูปอารยธรรมในบริบทสุวรรณภูมิอย่างบูรณาการ

2.8.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับศาสตร์พระราชา

1) Samutachak et al. (2025) ศึกษาเรื่อง *How sufficient economy philosophy contributes to sustainable resilience: a qualitative study on the COVID-19 pandemic*

response in Thailand โดยศึกษาว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ช่วยให้ประชาชนไทยรับมือวิกฤตเศรษฐกิจช่วงโควิด-19 ได้อย่างไร โดยใช้การสนทนากลุ่มกับประชาชนหลายอาชีพทั่วประเทศ ผลพบว่า ชุมชนที่ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงสามารถดำรงชีวิตได้มั่นคงกว่ากลุ่มที่พึ่งตลาดสูง เพราะมีการบริโภคอย่างพอประมาณ วางแผนการเงินรอบคอบ และพึ่งพาเครือข่ายสังคมในชุมชน หลักสำคัญที่ทำให้เกิดความยืดหยุ่นทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล ความรอบคอบ ความรู้และคุณธรรม ส่งผลให้สามารถลดผลกระทบทางรายได้และยังคงความมั่นคงด้านอาหารและชีวิตความเป็นอยู่ จึงชี้ว่า SEP ไม่ใช่เพียงแนวคิดเชิงจริยธรรม แต่เป็น “กลไกเศรษฐกิจเชิงภูมิคุ้มกัน” สำหรับสังคมไทยในภาวะวิกฤตอีกด้วย

2) UNDP Thailand Human Development Report (2024) ศึกษาและรายงานเรื่อง Sufficiency Economy Philosophy: Empowerment of People and Communities to Achieve the SDGs โดยชี้ว่า SEP เป็นแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจแบบ “มนุษย์เป็นศูนย์กลาง” (people-centered development) ที่เน้นความสมดุลมากกว่าการเติบโตทาง GDP เพียงอย่างเดียว ช่วยลดความเหลื่อมล้ำ เสริมความสามารถในการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจ และสนับสนุนการเติบโตแบบมีส่วนร่วม โดยเฉพาะระดับชุมชนและครัวเรือน จึงสามารถเชื่อมโยงกับเป้าหมาย SDGs เช่น การลดความยากจน ความมั่นคงอาหาร และเมืองยั่งยืน

3) พระมหาสุพัตร์ วชิราวุโธ และ เกรียงไกร พินยารักษ์ (2568) ศึกษาเรื่อง แนวคิด*ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อส่งเสริมทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง* สรุปได้ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในศาสตร์พระราชามิได้มีบทบาทเฉพาะด้านเศรษฐกิจ แต่เป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคม องค์ประกอบของหลักพอเพียง ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันภายใต้เงื่อนไขความรู้และคุณธรรม สามารถก่อให้เกิด “ทุนทางสังคม” ซึ่งประกอบด้วยความไว้วางใจ เครือข่ายความร่วมมือ และบรรทัดฐานทางศีลธรรมในชุมชน เมื่อสมาชิกสังคมดำเนินชีวิตอย่างพอดีและไม่เอาเปรียบกัน จะนำไปสู่ความร่วมมือ การช่วยเหลือเกื้อกูล และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ส่งผลให้ชุมชนมีความสามัคคีและสามารถรับมือกับวิกฤตทางเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นศาสตร์พระราชาจึงเป็นกระบวนการพัฒนาสังคมที่มุ่งสร้างคนและความสัมพันธ์ทางสังคมให้เข้มแข็ง อันนำไปสู่ความยั่งยืนทางสังคม

4) สุธินี อัตถากร และ สุบรรณ เอี่ยมวิจารย์ (2565) ศึกษาเรื่อง *รูปแบบแนวปฏิบัติที่ดีของชุมชนในการดำเนินชีวิตประจำวันตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดมหาสารคาม* พบว่าการยึดหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกัน ส่งผลให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเอง ลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก และมีความมั่นคงในชีวิตความเป็นอยู่มากขึ้น ขณะเดียวกันยังเสริมสร้างความร่วมมือ การช่วยเหลือเกื้อกูล และการรวมกลุ่มทางสังคม เช่น กลุ่มออมทรัพย์และกองทุนชุมชน อันนำไปสู่การเกิดทุนทางสังคม อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้การดำเนินชีวิตตามหลักพอเพียงยัง

ส่งผลต่อการพัฒนาคุณธรรม ได้แก่ ความเอื้อเฟื้อ ความพอดี และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าศาสตร์พระราชาเป็นกลไกการพัฒนาสังคมเชิงคุณค่าและจิตสำนึก มิใช่เพียงแนวทางเศรษฐกิจเท่านั้น ดังนั้น ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงสามารถอธิบายได้ว่าเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม กล่าวคือ เริ่มจากการปรับพฤติกรรมระดับบุคคล สู่ความมั่นคงของครอบครัว และขยายไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดความยั่งยืนทางสังคม ทั้งในด้านความสัมพันธ์ของสมาชิกชุมชน การเรียนรู้ร่วมกัน และการสร้างภูมิคุ้มกันต่อวิกฤตต่าง ๆ ในสังคมสมัยใหม่

5) S. Chernbumroong, P. Sureephong, P. Suebsombut and A. Sekhari (2022) ศึกษาเรื่อง Training Evaluation in a Smart Farm using Kirkpatrick Model: A Case Study of Chiang Mai สรุปได้ว่า เทคโนโลยีการเกษตรอัจฉริยะ (Smart Agriculture) คือการประยุกต์ใช้ดิจิทัลเทคโนโลยี เช่น ระบบเซนเซอร์ การวิเคราะห์ข้อมูล โดรนสำรวจแปลง ระบบให้น้ำอัตโนมัติ และแอปพลิเคชันบริหารจัดการฟาร์ม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ลดต้นทุน และใช้ทรัพยากรอย่างแม่นยำ ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับแนวคิด “เกษตรทฤษฎีใหม่” ใน พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้อย่างสอดคล้อง กล่าวคือ ทฤษฎีใหม่เน้นการจัดสรรพื้นที่อย่างสมดุล (30:30:30:10) เพื่อความมั่นคงด้านน้ำ อาหาร และรายได้ ขณะที่เทคโนโลยีอัจฉริยะช่วยให้การบริหารพื้นที่ดังกล่าวมีความแม่นยำและลดความเสี่ยงจากภัยแล้ง น้ำท่วม และความผันผวนของตลาด ดังนั้น Smart Farm จึงมิใช่การเกษตรเชิงอุตสาหกรรมที่สวนทางกับศาสตร์พระราชา หากแต่เป็น “เทคโนโลยีที่เหมาะสม (appropriate technology)” ที่สนับสนุนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยช่วยเสริมความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันในระดับครัวเรือนและชุมชนเกษตรกรรม

6) Jeerat, P, et.al, (2023) ศึกษาเรื่อง *การสร้างความเชื่อของเกษตรกรต่อปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเกษตรอย่างยั่งยืน* โดยพบว่าการยอมรับหลักพอเพียงเป็นปัจจัยสำคัญก่อนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการผลิต เกษตรกรที่เข้าใจหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกัน จะลดการพึ่งพาสารเคมี หันมาใช้ทรัพยากรท้องถิ่น และวางแผนการผลิตให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ส่งผลให้ต้นทุนลดลง ระบบนิเวศฟื้นตัว และความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม อุปสรรคสำคัญคือความเชื่อและค่านิยมเดิมที่เน้นผลผลิตสูงสุด ดังนั้นการพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงต้องเริ่มจากการสร้างความเข้าใจและศรัทธาในหลักเศรษฐกิจพอเพียงควบคู่กับการเรียนรู้เชิงปฏิบัติในชุมชน

2.8.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักพุทธธรรมในศาสตร์พระราชา

1) Prapatson Samapat, Phrasutthisanmethi & Chompoonuch Changcharoen (2024) ศึกษาเรื่อง *King’s Philosophy in Practice: A Buddhist Approach to Sustainable*

Economics สรุปได้ว่า ศาสตร์พระราชา” โดยเฉพาะ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มิได้เป็นเพียงแนวคิดทางเศรษฐกิจหรือการพัฒนาเชิงนโยบายเท่านั้น แต่มีรากฐานสอดคล้องอย่างลึกซึ้งกับหลักพุทธธรรม และสามารถอธิบายได้ผ่านกรอบคิดทางพระพุทธศาสนา โดยเสนอว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีโครงสร้างแนวคิดที่สอดคล้องกับหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักมัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง) อันสะท้อนหลักความพอประมาณ ไม่สุดโต่งทั้งฟุ่มเฟือยหรือขาดแคลน หลักสัมมาชีพ อันสอดคล้องกับการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพอย่างสุจริต มีคุณธรรม หลักโยนิโสมนสิการ อันสัมพันธ์กับหลักความมีเหตุผล และหลักอัปปมาทะ (ความไม่ประมาท) อันสอดคล้องกับแนวคิด “ภูมิคุ้มกัน” และการเตรียมพร้อมรับความเปลี่ยนแปลง บทความเสนอว่าความยั่งยืนตามศาสตร์พระราชาไม่ได้วัดเพียงการเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่รวมถึงความมั่นคงทางจิตใจ ความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ความเข้มแข็งของชุมชน และการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนฐานคุณธรรม แนวคิดนี้จึงต่างจากระบบทุนนิยมที่เน้นการเติบโตไม่จำกัด เพราะเศรษฐกิจพอเพียงเน้น “คุณภาพชีวิต” มากกว่าปริมาณการผลิต ผู้เขียนยกตัวอย่างการประยุกต์ศาสตร์พระราชาในระดับบุคคลและชุมชน เช่น การจัดการทรัพยากรแบบพอประมาณ การเกษตรทฤษฎีใหม่ การสร้างเครือข่ายชุมชนเข้มแข็ง และการพัฒนาคนให้มีศีลธรรมควบคู่ความรู้

2) พระวุฒิพงษ์ ชัยแสงและทองหมุน น้อยนนท์ (2563) ศึกษาเรื่อง *การนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพุทธกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริมาปฏิบัติในชุมชน:ชุมชนบ้านเหมือดแอ่ ตำบลค้อเหนืออำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร* ในการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไปประยุกต์ใช้ใน “ระดับชุมชน” โดยใช้ หลักพุทธธรรมเป็นกลไกภายใน เพื่อให้ประชาชนสามารถดำเนินชีวิตอย่างสมดุลและยั่งยืน ไม่ใช่เพียงโครงการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจ แต่เป็นการพัฒนาวิถีชีวิตและจิตสำนึกของคนในชุมชน โดยเศรษฐกิจพอเพียงจะเกิดผลจริงได้ต้องมีฐานพุทธธรรมรองรับ เพราะ SEP เป็นแนวคิดภายนอก แต่พุทธธรรมเปลี่ยน “พฤติกรรมภายใน” ของคน หลักพุทธธรรมที่ใช้ในชุมชน ได้แก่ ศีล อันเป็นการลดอบายมุข หนี้สิน การพนัน สุรา สติ เป็นการควบคุมการบริโภค ปัญญา เป็นการเข้าใจเหตุ-ผลของความจนและความทุกข์ และ ความเพียร คือความขยันและการพึ่งตนเอง ผู้วิจัยชี้ว่า SEP จะเกิดผลได้เมื่อ “คุณธรรม” เกิดก่อน “เศรษฐกิจ” งานวิจัยเสนอขั้นตอนการพัฒนาชุมชน 4 ระยะ คือ 1. พัฒนาคนก่อน โดยการ อบรมศีลธรรม สร้างสติ ลดอบายมุข 2. สร้างความเข้าใจ เรียนรู้เหตุของหนี้สิน ฝึกการวางแผนครัวเรือน 3 ลงมือปฏิบัติ โดย มีอาชีพเสริม ทำการเกษตรผสมผสาน และร่วมกลุ่มออมทรัพย์ 4. พึ่งตนเองอย่างยั่งยืน โดยการสร้างเครือข่ายชุมชน การแบ่งปันทรัพยากร และสร้างชุมชนเข้มแข็ง

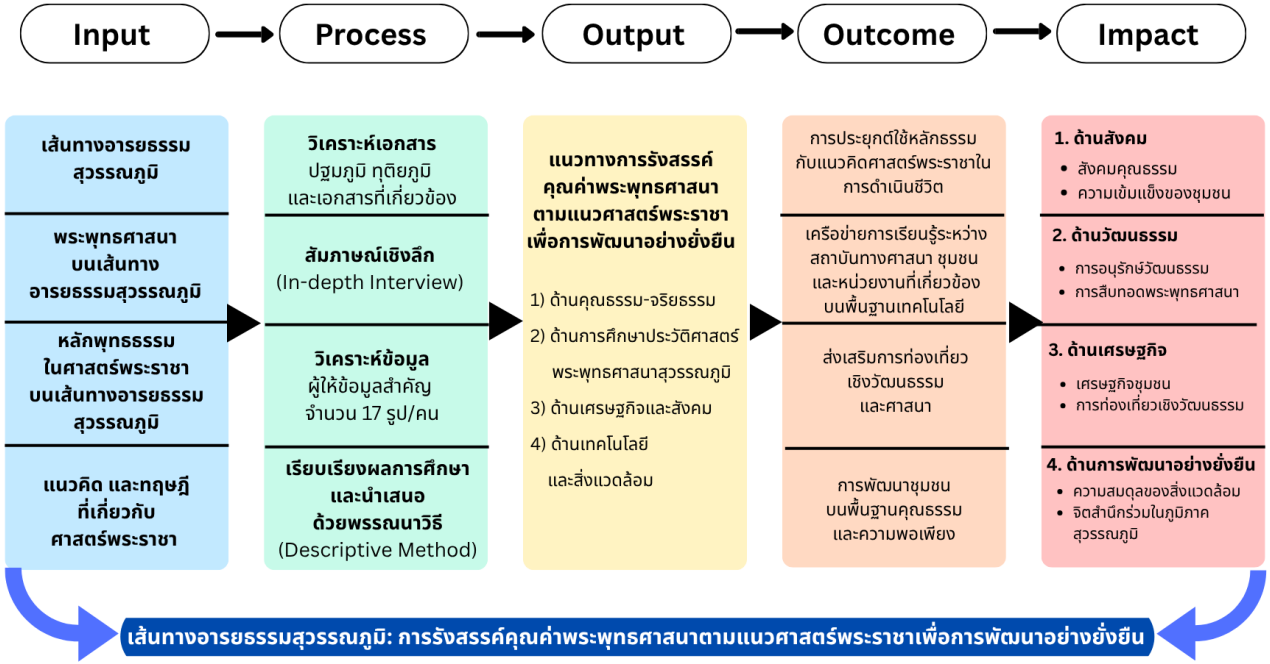
3) Phongphan, W., & Borromeo-Eballo, M. (2019) ศึกษาเรื่อง *Realizing Self-Sufficiency Economy Through the Eightfold Path* โดยอธิบายว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถทำให้เกิดขึ้นจริงในชีวิตมนุษย์ได้ เมื่ออาศัย “มรรคมีองค์ 8” เป็นแนวปฏิบัติภายใน กล่าวคือ

เศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่เพียงนโยบายพัฒนา แต่เป็นวิถีชีวิตเชิงจริยธรรมที่ต้องเริ่มจากการพัฒนาจิตใจตามหลักพุทธศาสนา ผู้เขียนเสนอว่า หลักเศรษฐกิจพอเพียงมีลักษณะเป็น “เป้าหมายชีวิตที่สมดุล” ส่วนมรรคมีองค์ 8 เป็น “วิธีการไปสู่เป้าหมายนั้น” โดยความยั่งยืนจึงไม่ใช่เรื่องเศรษฐกิจอย่างเดียว แต่เป็นผลของ การฝึกตนทางศีล สมาธิ และปัญญา โดยมีความสัมพันธ์เป็นรายข้อ ดังนี้ หมวดปัญญา 1. สัมมาทิฏฐิ เข้าใจเหตุและผลของชีวิต ทำให้ไม่หลงบริโภคนิยมสอดคล้องกับ “ความมีเหตุผล” ของเศรษฐกิจพอเพียง 2. สัมมาสังกัปปะ มีเจตนาดี ไม่โลภ ลดความอยากเกินจำเป็นสอดคล้องกับ “ความพอประมาณ” หมวดศีล 3. สัมมาวาจา ซื่อสัตย์ โปร่งใส สร้างความไว้วางใจในสังคม 4. สัมมากัมมันตะ ไม่เบียดเบียน ใช้ทรัพยากรอย่างรับผิดชอบ 5. สัมมาอาชีวะ ประกอบอาชีพสุจริต เศรษฐกิจที่ยั่งยืนจริง (ทั้งสามข้อนี้สัมพันธ์กับ “เงื่อนไขคุณธรรม” ของ SEP) หมวดสมาธิ 6. สัมมาวายามะ ควบคุมพฤติกรรม ลดฟุ้งเฟ้อ สร้างวินัยการใช้ชีวิต 7. สัมมาสติ รู้เท่าทันความอยาก ป้องกันหนี้สินและการบริโภคเกินตัวเทียบได้กับ “ภูมิคุ้มกัน” 8. สัมมาสมาธิ จิตมั่นคง ไม่หวั่นไหว ตัดสินใจอย่างรอบคอบ กล่าวโดยย่อความพอเพียงเกิดจากการฝึกจิต ไม่ใช่เพียงการจัดการรายได้

สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้ว่า มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอารยธรรมสุวรรณภูมิ ศาสตร์พระราชาในหลายๆ ด้าน เช่น เศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี สิ่งแวดล้อม เป็นต้น และเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมในศาสตร์พระราชา ทั้งที่เป็นงานวิจัยของชาวไทยและองค์กรต่างชาติ แต่ยังไม่มีงานวิจัยที่นำเสนอแนวทางการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาเพื่อนำเสนอแนวทางนี้และใช้การศึกษาที่มีมาก่อนเป็นฐานสนับสนุนได้อย่างดี

2.9 สรุปกรอบแนวความคิด

สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย เรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ: การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่ างยั่งยืน” ใช้แนวคิดอารยธรรมสุวรรณภูมิ พระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชา และหลักพุทธธรรมบนเส้นทางสุวรรณภูมิ เพื่อการรังสรรค์คุณค่ า พระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมีกรอบแนวคิดเชิงระบบ (Systematic Conceptual Framework) ตามประเด็นที่ศึกษาครบทุกด้าน แสดงเป็นกรอบแนวคิด ดังนี้

ภาพที่ 2.12 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3
วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ: การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยการศึกษาข้อมูลที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) เพื่อให้ทราบรายละเอียดของประเด็นสำคัญที่ศึกษาและครอบคลุมเนื้อหาสาระอย่างครบถ้วน พร้อมกันนี้ ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการสัมภาษณ์ (In-depth Interview) ทำให้ทราบถึงข้อมูลเชิงลึกที่มีรายละเอียดชัดเจนโดยสามารถนำมาวิเคราะห์ในเชิงตรรกะได้ (Analytical Induction) ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอกระบวนการและและวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

3.1 รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ: การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary analytic) ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) โดยกำหนดประเด็นที่ต้องการศึกษาและทำการค้นคว้าหาข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการค้นคว้าทางเอกสารจะแบ่งออกเป็น 1) เอกสารปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก เอกสารอรรถกถา และข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งเหตุผลในการใช้กลุ่มตัวอย่าง เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและมีรายละเอียดของข้อมูลในทุกด้านในประเด็นที่ศึกษา การวิจัยเรื่องนี้ จึงเหมาะสมที่จะทำการศึกษาด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ Fontana และ Frey (2000) อธิบายว่าการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นวิธีหนึ่งที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดในการทำความข้ำใจเชิงลึกเกี่ยวกับผู้คนและประเด็นสำคัญ การสัมภาษณ์เชิงลึกที่มีโครงสร้างและควบคุมเป็นแบบไม่มีโครงสร้างและลื่นไหลสามารถดึงข้อมูลที่สมบูรณ์เกี่ยวกับประสบการณ์และความคิดของมนุษย์ (Russell, Gregory, Ploeg, DiCenso, & Guyatt, 2005) ซึ่งจะนำไปสู่ข้อค้นพบและข้อสรุปเป็นข้อเสนอแนะให้เป็นแนวทางหรือรูปแบบที่เหมาะสมต่อไป และ 2) เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ ข้อมูลที่คณะผู้วิจัยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องจากเอกสารหลักฐาน เช่น ประวัติพระพุทธศาสนาในเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ ประวัติและสภาพพื้นที่สุวรรณภูมิในมณฑลนครไชยศรี จังหวัดนครปฐม หลักพุทธธรรมตามแนวศาสตร์พระราชา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึง

แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร หนังสือ งานวิจัย และข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น วารสารวิชาการ บทความวิชาการ บทความวิจัย ตลอดจนข้อมูลสถิติที่รวบรวมไว้โดยหน่วยงานราชการหรือสถาบันการศึกษา หรือแหล่งข้อมูลซึ่งเป็นที่ยอมรับได้เว็บไซต์ต่างๆ ทั้งของไทยและต่างประเทศ

สำหรับการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้อาศัยคุณลักษณะสำคัญของกรรวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีคุณภาพและตรงกับวัตถุประสงค์ในการวิจัยมากที่สุด 5 ประการ ดังนี้

1. ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งในส่วนที่เป็นเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ โดยผู้วิจัยได้กำหนดแนวคำถามเกี่ยวกับการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนในเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิเป็นหลัก ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญสามารถตอบได้ตามความสมัครใจและสะดวกใจ โดยผู้วิจัยจะสัมภาษณ์อย่างเป็นธรรมชาติและเป็นกันเอง ด้วยการพูดคุยหรือการสนทนกัน เพื่อหลีกเลี่ยงความรู้สึกของผู้ถูกสัมภาษณ์ว่าเหมือนถูกบังคับให้ตอบ ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะทำการบันทึกคำตอบที่ผู้ถูกสัมภาษณ์ให้ข้อมูล

2. ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์แบบอุปนัย คือ การตีความสร้างข้อสรุปจากปรากฏการณ์ และอาศัยกรอบแนวคิดการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชา เพื่อประยุกต์ใช้เป็นหลักในการกำหนดแนวทางหรือรูปแบบที่เหมาะสมกับงานวิจัยได้

3. ผู้วิจัยใช้ข้อมูลและเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นหลัก ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก ดังนั้นข้อมูลที่ได้จึงเป็นลักษณะการอภิปรายผลด้วยการเขียนพรรณนา (Descriptive Paragraphs)

4. ผู้วิจัยได้ติดต่อโดยตรง และมีความใกล้ชิดกับกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยเริ่มจากการขอเข้าพบเพื่อพูดคุย และอธิบายวัตถุประสงค์ในการทำวิจัยให้กับผู้ทรงคุณวุฒิได้ทราบและชี้แจงถึงความสำคัญในการวิจัยครั้งนี้

5. การใช้วิธีวิจัยที่มีความยืดหยุ่น โดยการออกแบบโครงสร้างคำถามที่จะใช้สัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อให้ได้แนวคำตอบตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ หากทำการสัมภาษณ์จริงกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญบางครั้งอาจต้องมีการปรับคำถามให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ทั้งนี้ จะไม่เบี่ยงเบนวัตถุประสงค์การวิจัยที่ได้กำหนดไว้ ผู้วิจัยจักได้วิเคราะห์และสังเคราะห์ให้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดอย่างเป็นระบบตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.2 กำหนดพื้นที่การวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่วิจัยและศึกษาข้อมูลในอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม โดยศึกษาในมิติที่เกี่ยวข้องกับสุวรรณภูมิ พระพุทธศาสนา และศาสตร์พระราชา

ทั้งนี้ การดำเนินการวิจัยโดยเลือกศึกษากลไกพื้นที่ดังกล่าวเป็นกรณีศึกษา เนื่องจากอยู่ในเขตพื้นที่ ที่มีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาตามแนวเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิในภาพรวม ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชา ผู้วิจัยเล็งเห็น

ว่าเป็นเรื่องสำคัญและเป็นโจทย์ที่ทำให้ชุมชนดังกล่าวได้ตระหนักรู้ และเข้าใจหลักพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ ก่อให้เกิดกระแสการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เชิงสร้างสรรค์ สามารถนำไปต่อยอดเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม โดยเฉพาะในแง่ของการใช้แนวทางศาสตร์พระราชาเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรมและมั่นคงยั่งยืนสืบไป

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

3.3.1 วิธีดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

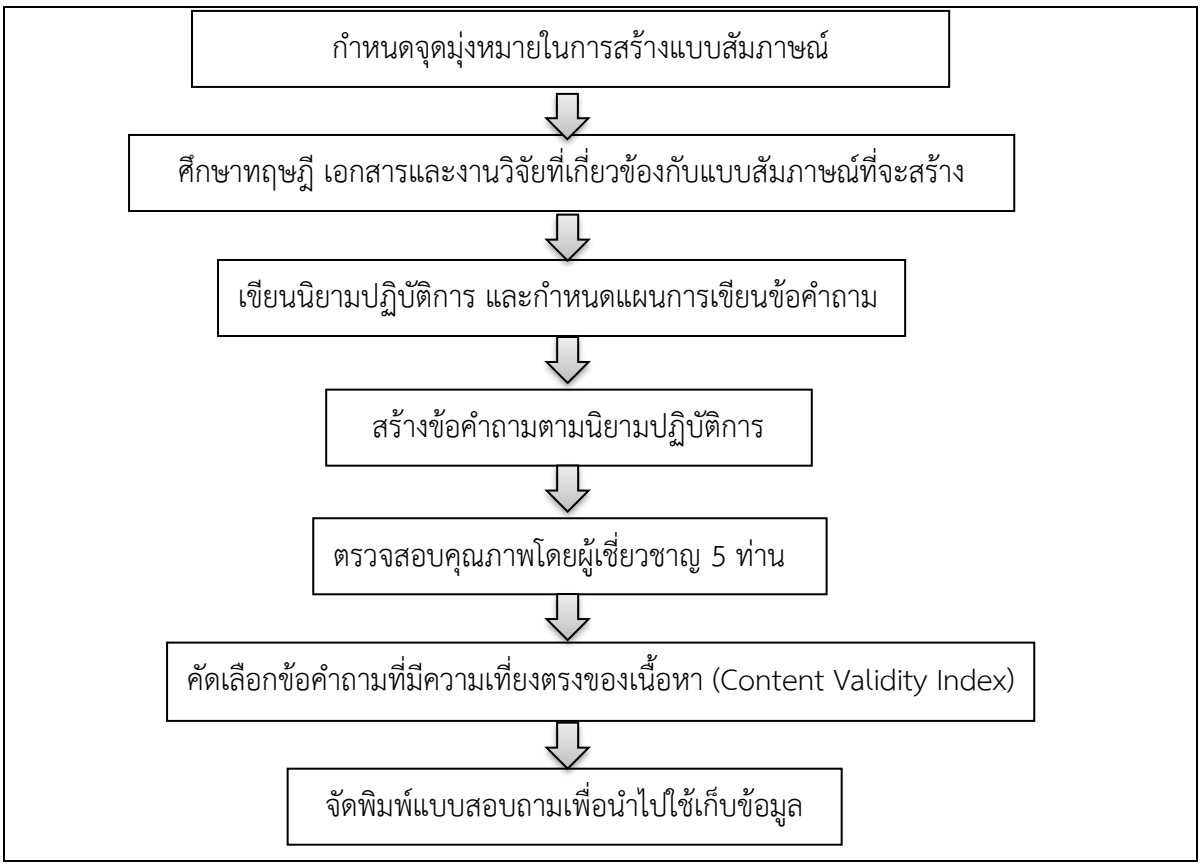
การวิจัยนี้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยจักได้พัฒนาแบบสัมภาษณ์เพื่อรวบรวมข้อมูลที่เน้นการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาบนเส้นทางสุวรรณภูมิเพื่อการพัฒนาตามแนวศาสตร์พระราชาอย่างยั่งยืน และตรวจสอบให้แน่ใจว่าคำถามสอดคล้องกับเนื้อหา (Content Validity Index) ที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เอกสาร ตำรา วารสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านเทคโนโลยี และด้านสิ่งแวดล้อม โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านสุวรรณภูมิศึกษา ด้านพระพุทธศาสนา และด้านศาสตร์พระราชา ผู้วิจัยได้เจาะจงเลือกอาราธนาและเชิญผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการวิจัย จำนวน 18 รูป/คน โดยมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

1. กำหนดขั้นตอนในการสร้างแบบสัมภาษณ์ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ ซึ่งพัฒนาแนวของข้อคำถามจากการศึกษาเอกสาร ตำรา แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. ทำการสร้างแบบสัมภาษณ์จะให้ครอบคลุมถึงนิยามปฏิบัติการ โดยส่งแบบสัมภาษณ์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหาและความถูกต้องของการใช้ภาษา หาค่า CVI (Yusoff, 2019) แล้วนำมาแก้ไข ปรับปรุงสำนวนภาษาให้เหมาะสม

3. นำแบบสอบถามที่สมบูรณ์ส่งคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

4. นำแบบสอบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามที่กำหนดไว้ในการวิจัยเป็นลำดับ

ภาพที่ 3.1 ลำดับขั้นการสร้างแบบสัมภาษณ์

3.3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) จากการศึกษาและสังเคราะห์เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดรูปแบบแนวคิดการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาบนเส้นทางสุวรรณภูมิ โดยมีขั้นตอนดังนี้

1) ผู้วิจัยออกแบบสัมภาษณ์ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นแบบสัมภาษณ์ (In-depth Interview) โดยใช้แบบคำถามชุดเดียวกันเกี่ยวกับด้านสุวรรณภูมิศึกษา ด้านพระพุทธศาสนา และด้านศาสตร์พระราชา โดยแบ่งเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลเชิงลึกเพื่อสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามข้อมูลเชิงลึกเพื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน คำถามสัมภาษณ์ตรงตาม

เนื้อหา (Content Validity Index) ที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เอกสาร ตำรา วารสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทั้ง 3 ด้าน ใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์ ตั้งประเด็นคำถามตรงตามงานวิจัยเป็นแบบปลายเปิด เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ได้ขยายแนวทางเพื่อประโยชน์ในงานวิจัยได้อย่างเต็มที่ มี 9 คำถาม คือ

1. ในการรับรู้ของท่าน แหล่งสุวรรณภูมิและเส้นทางสุวรรณภูมิ คืออะไร

2. ท่านคิดว่า พระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาที่อยู่บนเส้นทางสุวรรณภูมิเป็นอย่างไร

3. ในทัศนะของท่าน ศาสตร์พระราชาด้านคุณธรรมจริยธรรม การศึกษาประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และด้านสิ่งแวดล้อม ปรากฏอยู่บนเส้นทางสุวรรณภูมิหรือไม่ อย่างไร

4. ในทัศนะของท่าน การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาด้านคุณธรรมจริยธรรม ตามแนวศาสตร์พระราชาที่อยู่บนเส้นทางสุวรรณภูมิ เป็นอย่างไร

5. ในทัศนะของท่าน การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ตามแนวศาสตร์พระราชาที่อยู่บนเส้นทางสุวรรณภูมิ เป็นอย่างไร

6. ในทัศนะของท่าน การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาด้านเศรษฐกิจ ที่อยู่บนเส้นทางสุวรรณภูมิ เป็นอย่างไร

7. ในทัศนะของท่าน การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาด้านสังคม ที่อยู่บนเส้นทางสุวรรณภูมิ เป็นอย่างไร

8. ในทัศนะของท่าน การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาด้านเทคโนโลยี ที่อยู่บนเส้นทางสุวรรณภูมิ เป็นอย่างไร

9. ในทัศนะของท่าน การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาด้านสิ่งแวดล้อม ที่อยู่บนเส้นทางสุวรรณภูมิ เป็นอย่างไร

ตอนที่ 3 เป็นข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าว เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ข้อเสนอเพิ่มเติมในเรื่องที่เห็นว่าเกี่ยวข้องและจำเป็น

2) ตรวจสอบหาดัชนีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของเครื่องมือ (Content Validity Index: CVI) โดยมีเกณฑ์การประเมิน ดังนี้

การคำนวณหาค่าความเที่ยงของเครื่องมือ (Validity) ด้วยดัชนีความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity Index: CVI) สูตรของ Crocker & Algina (1986) I-CVI = (agreed item) / (number of expert); S-CVI/Ave=(sum of I-CVIscores)/(number of item) โดยผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน ซึ่งมีการรายงานและวัดประเมินในการพัฒนาเครื่องมือ (Rodrigues, et al, 2017) ก่อนนำสู่การสัมภาษณ์

ดัชนีความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity Index: CVI) คำนวณด้วยสูตรของ Crocker & Algina (1986) I-CVI = (agreed item)/(number of expert) ; S-CVI/Ave=(sum of I-CVIscores)/(number of item) มาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) จำนวนคำตอบมี 4 ระดับ โดยมีเกณฑ์การประเมิน ดังนี้

4 หมายถึง คำถามมีความสอดคล้องมาก

3 หมายถึง ค่อนข้างมีความสอดคล้องกับแนวคิดและคำนิยามควรได้รับการพิจารณาปรับปรุงเล็กน้อย

2 หมายถึง มีความสอดคล้องกับแนวคิดและคำนิยามบางส่วนจำเป็นต้องได้รับการพิจารณาปรับปรุงมาก

1 หมายถึง ไม่มีความสอดคล้องกับแนวคิดและคำนิยาม

การยอมรับค่าดัชนีความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Rodrigues, et al, 2017) ยอมรับค่าความเที่ยงตรงของเนื้อหารายข้อ (I-CVI) ที่ระดับสถิติเท่ากับหรือมากกว่า 0.80 (≥0.80) และยอมรับค่าค่าดัชนีความเที่ยงตรงของเนื้อหาทั้งฉบับ (S-CVI) ที่ระดับสถิติเท่ากับหรือมากกว่า 0.90 (≥ 0.90) (Zamanzadeh V, 2015)

การแปรผลความหมาย ผู้ประเมินมีความเห็นค่าตรงกันและยอมรับคะแนนการประเมินที่ระดับค่า 3 และ 4 เท่านั้น ในการศึกษาครั้งนี้มีผู้เชี่ยวชาญประเมิน 5 ท่าน เมื่อใช้สูตรการคำนวณ (Polit & Beck, 2006)

$$\textbf{I-CVI = (agreed item)/(number of expert)} \quad (1)$$

$$\textbf{S-CVI/Ave = (sum of I-CVIscores)/(number of item)} \quad (2)$$

การแปลผลค่า CVI ที่สูงกว่าเกณฑ์ โดยมีเกณฑ์ขั้นต่ำ (Critical cut off value) คือ I-CVI ≥ 0.80 และ S-CVI ≥ 0.90 แปรผลว่า “มีความเที่ยงตรงดีเยี่ยม” หากต่ำกว่าเกณฑ์ แปรผลว่า “ไม่มีความเที่ยงตรง” (Zamanzadeh V, 2015)

3.4 การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ในการวิจัย โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. กำหนดแบบสัมภาษณ์ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดการวิจัย

2. ศึกษาเอกสาร ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับ “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ: การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน”

3. เขียนนิยามปฏิบัติการในงานวิจัยนี้ให้ครอบคลุมเนื้อหาในแต่ลักษณะที่ต้องการวัด และสร้างข้อคำถามตามที่นิยามไว้

4. นำแบบสัมภาษณ์ไปตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยยึดวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดเป็นกรอบความเที่ยงตรง การหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาใช้วิธีการสืบค้นจากข้อมูลที่มีอยู่แล้ว โดยอาศัยการวิเคราะห์เนื้อหาจากงานวิจัย หนังสือ เอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

5) นำแบบสอบถามที่สมบูรณ์ส่งคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

6) นำแบบสอบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามที่กำหนดไว้ในการวิจัยเป็นลำดับ

3.5 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เนื่องจากผู้วิจัยเป็นหัวหน้าโครงการ จึงสามารถเลือกบุคคลที่จะให้ข้อมูล เพื่อที่ผู้วิจัยจะได้ข้อมูลที่ครอบคลุมมากที่สุดและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาครั้งนี้ได้อย่างดียิ่ง การสุ่มตัวอย่างจะเลือกจากการให้ข้อมูลที่มั่นใจและพึงพอใจโดยสมัครใจ (Kane, et al., 2018) โดยกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) และกลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ รวมจำนวน 16 รูป/คน ซึ่งเป็นผู้มีความรู้และมีประสบการณ์ ได้แก่

กลุ่มที่ 1 ผู้เชี่ยวชาญด้านสุวรรณภูมิศึกษา 6 รูป/คน

กลุ่มที่ 2 ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา 6 รูป/คน

กลุ่มที่ 3 ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสตร์พระราชา 4 รูป/คน

วิธีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยพิจารณาถึงคุณสมบัติและความเชี่ยวชาญ คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีเจาะจง (Purposive Sampling) (Campbell, et al, 2020) โดยมีเกณฑ์คัดเข้าพิจารณาจากความสะดวกคือสามารถติดต่อให้ข้อมูลและให้ความร่วมมือในการวิจัย (Campbell, et al, 2020) โดยมีเกณฑ์ในการคัดเข้าดังนี้ (ตารางที่ 3.1)

ตารางที่ 3.1 คุณสมบัติและเกณฑ์การคัดเข้าตามคุณสมบัติของกลุ่มตัวอย่างผู้เชี่ยวชาญ 16 รูป/คน

คุณสมบัติด้านความเชี่ยวชาญ	จำนวน (รูป/คน)	คุณสมบัติจำเป็นเฉพาะ	
		เกณฑ์คัดเข้า	เกณฑ์การคัดออก
ผู้เชี่ยวชาญด้านสุวรรณภูมิศึกษา	6	- มีองค์ความรู้ - มีส่วนเกี่ยวข้อง - ไม่ขัดแย้ง/มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง - สะดวก/สมัครใจ	- ไม่มีองค์ความรู้ - ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง - ขัดแย้ง/มีสุขภาพร่างกายไม่แข็งแรง - ไม่สะดวก/ไม่สมัครใจ
ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา	6	- มีองค์ความรู้ - มีส่วนเกี่ยวข้อง - ไม่ขัดแย้ง/มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง -สะดวก/สมัครใจ	- ไม่มีองค์ความรู้ - ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง - ขัดแย้ง/มีสุขภาพร่างกายไม่แข็งแรง - ไม่สะดวก/ไม่สมัครใจ
ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสตร์พระราชา	4	- มีองค์ความรู้ - มีส่วนเกี่ยวข้อง - ไม่ขัดแย้ง/มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง - สะดวก/สมัครใจ	- ไม่มีองค์ความรู้ - ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง - ขัดแย้ง/มีสุขภาพร่างกายไม่แข็งแรง - ไม่สะดวก/ไม่สมัครใจ
รวม	**16 รูป/คน**		

3.6 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (Deterding, & Waters, 2021) ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องกับ“เส้นทางอารยธรรม สุวรรณภูมิ: การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน”ผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนการเก็บรวบรวมออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนเตรียมการก่อนทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ขั้นตอนระหว่างทำการเก็บรวบรวมข้อมูล และขั้นตอนหลังการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีรายละเอียดขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เตรียมการก่อนทำการเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ติดต่อประสานกับผู้ให้ข้อมูลอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งผู้วิจัยติดต่อประสานทางโทรศัพท์และบางท่านติดต่อประสานด้วยตัวผู้วิจัยเอง เมื่อได้รับการตอบรับแล้วจึงได้กำหนด ตารางเวลาในการ

เข้าเก็บรวบรวมข้อมูลร่วมกัน เพื่อให้ผู้วิจัยนำมาเตรียมความพร้อมในการวางแผนเก็บรวบรวมข้อมูลล่วงหน้า

2. ยืนยันกำหนดการเข้าเก็บรวบรวมข้อมูลที่ชัดเจนอีกครั้งหนึ่ง ทั้งในเรื่องของวัน เวลา และ สถานที่เพื่อไม่ให้เสียเวลาทั้งสองฝ่าย โดยผู้วิจัยได้กำหนดไว้ในแผนวิจัยในการเก็บข้อมูลในช่วงเดือนตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ.2567 เพื่อเป็นการพิทักษ์สิทธิ์ของกลุ่มตัวอย่างตามมาตรฐานทางจริยธรรมการทำวิจัยในคนของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นตอนระหว่างทำการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. เดินทางไปยังสถานที่ที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล โดยเริ่มต้นจากผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ข้อมูลอาจจะเป็นที่บ้าน ที่ทำงาน หรือออนไลน์ (Online) ขึ้นอยู่กับความสะดวกของผู้ทรงคุณวุฒิ

2. การรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นตอนหลังทำการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ ส่วนใหญ่ผู้วิจัยเป็นผู้จดบันทึกการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง จึงสะดวกต่อการนำมาสังเคราะห์ข้อมูล

2. ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่สังเคราะห์แล้วทั้งหมด คัดกรองเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ทำการศึกษา เพื่อนำไปสู่ข้อค้นพบ การวิเคราะห์และอภิปรายผล

3. เมื่อจัดระบบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลมาหาข้อสรุปก่อนนำมาอภิปรายผล

4. นำเอกสารที่ได้รับมาทำการแยกแยะและจัดระเบียบข้อมูลว่ามีส่วนใดเกี่ยวข้องกับประเด็นที่ทำการศึกษา เพื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลประเภทอื่น ๆ ที่ได้รับ

5. กำหนดรูปแบบการแสดงข้อมูล ซึ่งเป็นกระบวนการนำเสนอข้อมูลในรายงานผลการวิจัย โดยส่วนใหญ่อยู่ในรูปของการพรรณนา อันเป็นผลจากการเชื่อมโยงข้อมูลที่จัดระเบียบแล้วเข้าด้วยกันตามกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย ซึ่งมีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์

3.7 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ในการวิเคราะห์ข้อมูลตามชนิดเทคนิควิจัยที่สามารถใช้วิเคราะห์ข้อมูล ทั้งในรูปของเอกสารหรือข้อเขียนและคำพูดที่ได้จากการสัมภาษณ์ เป็นการวิเคราะห์ทั้งความหมายทางภาษาโดยตรงจากเอกสาร และความหมายทางความรู้สึกหรือวิเคราะห์นัยที่แอบแฝงอยู่ เป็นการวางเค้าโครงของข้อมูลเพื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1) ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา (Descriptive Paragraphs)

2) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบพรรณนา (Descriptive Paragraphs) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้โดยทำไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่าง ๆ ได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่าง ๆ เหล่านั้น เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยงความสัมพันธ์เชิงทฤษฎีจากการศึกษา

3) ตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นแรก ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลว่าเพียงพอแล้วหรือไม่ ข้อมูลนั้นได้ตอบปัญหาของการวิจัยแล้วหรือไม่ หากผู้วิจัยพบว่าได้ข้อมูลที่ไม่ตรงกัน ผู้วิจัยจะตรวจสอบว่าข้อมูลที่แท้จริงอีกครั้ง และดำเนินการเก็บข้อมูลจนมีความครบถ้วนสมบูรณ์

4) อภิปรายผลจากข้อมูลที่นำเสนอ โดยวิเคราะห์ทั้งในส่วนที่เป็นคำพูดจากการสัมภาษณ์เอกสารไปพร้อม ๆ กัน โดยให้ความสำคัญทั้งความหมายในทางภาษาและตีความจากความรู้สึกที่แฝงอยู่ในข้อมูลนั้น ๆ ภายใต้วัตถุประสงค์ในการวิจัย

3.8 การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

ผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบว่าข้อมูลนั้นเพียงพอหรือยัง และตอบปัญหาของการวิจัยหรือไม่ รวมทั้งความถูกต้องของข้อมูลประกอบไปด้วย กระบวนวิธีที่หลากหลาย เช่น การตรวจสอบด้านข้อมูล ได้แก่ บุคคลผู้ให้ข้อมูล การตรวจสอบแนวคิดและทฤษฎี เนื่องจากหากมีการเปลี่ยนทฤษฎีการตีความข้อมูลก็จะเปลี่ยนไป และการตรวจสอบด้านวิธีรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การใช้หลาย ๆ วิธีในการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น วางแผนการเก็บข้อมูล โดยศึกษาว่าควรสังเกตในเรื่องใดที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัยอย่างเป็นระบบ

ความอิ่มตัวของข้อมูลและการตรวจสอบความถูกต้อง “หัวข้อ” เป็นผลลัพธ์หลักของการวิเคราะห์ข้อมูลที่ให้ผลลัพธ์ในทางปฏิบัติในสาขาของการศึกษานี้ (Green, et al., 2007) มีการกำหนดขนาดตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพ 2 ประการ ดังนี้

1. ความอิ่มตัวของข้อมูล (Data Saturation) มีข้อควรพิจารณาว่า “ขนาด ตัวอย่างในการวิจัยถึงจุดอิ่มตัวของข้อมูลหรือยัง” นั่นคือ ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวม จากตัวอย่างนั้น สามารถนำไปการค้นหารูปแบบหรือสร้างข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้หรือไม่

2. ความพอเพียงของข้อมูล (Data Sufficiency) มีข้อควรพิจารณาว่า “ขนาดตัวอย่างมีขนาดมากพอในการเป็นตัวแทนของการเปลี่ยนแปลงภายในประชากร เป้าหมายการวิจัยหรือไม่” กล่าวคือขนาดตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น มีขนาดใหญ่มากพอในการประเมินหารูปแบบหรือข้อสรุปที่น่าสนใจ ในการวิจัยจากประชากร เป้าหมายที่มีความหลากหลายหรือมีความแปรผัน

โดยทั่วไปแล้ว ขนาดตัวอย่างของงานวิจัยเชิงคุณภาพ ไม่ควรมีขนาดใหญ่เกินไป ซึ่งจะทำให้ยากต่อการวิเคราะห์ข้อมูล (Onwuegbuzie, A. and Leech, N.L.,2007) ในขณะเดียวกันก็ไม่ควรมีขนาดเล็กเกินไปจนไม่สามารถไปถึงจุดที่ข้อมูลอิ่มตัว (Flick, U., 1998) นอกจากนี้การกำหนดขนาดตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพ ยังสามารถพิจารณาจากแนวทางของระเบียบวิธีการวิจัยหรือแนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแต่ละแนวทางมีหลักการคร่าวๆ (RulesofThumb) ตามแนวทางของ (Nastasi, B. K. and Schensul, S. L., 2005).

นอกจากนี้ผู้วิจัยที่ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพยังต้องคำนึงถึงระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลการวิจัยที่มีคุณภาพและปริมาณที่พอเพียงในการหาข้อสรุป การวิจัย

3.9 สรุป และการนำเสนอรายงานการวิจัย

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาสังเคราะห์ความรู้โดยวิธีการเชิงประจักษ์ตามหลักการจัดการองค์ความรู้ และเรียบเรียงผลการศึกษานำมาสรุปผลการวิจัย พร้อมจัดทำข้อเสนอแนะด้วยพรรณนาวิธี (Descriptive Method) หลังจากที่ผู้วิจัยได้ดำเนินโครงการวิจัยเสร็จแล้ว จึงได้นำส่งงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ต่อสถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยต่อไป

บทที่ 4
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ: การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน” เป็นการศึกษาวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ 2) เพื่อศึกษาพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ โดยใช้ข้อมูลจากการวิจัยเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้หลักการวิเคราะห์เนื้อหา และการวิเคราะห์สรุปอุปนัย แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามตามประเด็น ดังต่อไปนี้

4.1 การศึกษาเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

4.1.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสาร

4.1.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์

4.1.3 บทสรุป

4.2 การศึกษาพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

4.2.1 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

4.2.2 เส้นทางและความเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนา

4.2.3 บทสรุป

4.3 การนำเสนอการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

4.3.1 ด้านคุณธรรม-จริยธรรม

4.3.2 ด้านการศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาสุวรรณภูมิ

4.3.3 ด้านเศรษฐกิจและสังคม

4.3.4 ด้านเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม

4.4 องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย

ผู้วิจัยใช้รหัสแทนชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ในการนำเสนอคำให้สัมภาษณ์ เพื่อให้เป็นไปตามหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยมีรหัสและความหมาย ดังแสดงในตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 รหัสและความหมายของผู้ให้สัมภาษณ์ในการวิจัย

รหัส	ความหมาย
SE	ผู้เชี่ยวชาญด้านสุวรรณภูมิศึกษา (Suvannabhumi Expert)
BE	ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา (Buddhism Expert)
KE	ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสตร์พระราชา (King's philosophy's Expert)

ตัวอย่างการอ่านรหัสของผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย

SE01 *หมายถึง* ผู้เชี่ยวชาญด้านสุวรรณภูมิศึกษา *หมายเลข 1*

BE01 *หมายถึง* ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา *หมายเลข 1*

KE01 *หมายถึง* ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสตร์พระราชา *หมายเลข 1*

4.1. การศึกษาเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

4.1.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสาร

ผลการศึกษาข้อมูลเรื่อง "การศึกษาเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ" เชิงเอกสาร พบว่า เส้นอารยธรรมทางแถบเอเชียสามารถแบ่งออกเป็น 3 เส้นทาง คือ 1) เส้นทางหนึ่งพาดผ่านเอเชียกลางเชื่อมไปสู่ตะวันออกกลางจนไปสุดที่ยุโรป 2) เส้นทางหนึ่งพาดผ่านเอเชียกลางไปสุดถึงประเทศจีนและตะวันออกไกล 3) เส้นทางหนึ่งพาดผ่านจากเอเชียกลางไปสุดที่ตะวันออกเฉียงใต้ โดยเส้นทางสายที่ 1 และสายที่ 2 บรรจบกันพาดผ่านขึ้นไปด้านบน ภายหลังกลายเป็นเส้นทางสายไหม (Silk Route) จุดบรรจบกันอยู่ที่บากเตรีย (Baktria) กาชการ์ (Kashgar) และโขตาน (Khotan) เป็นเส้นทางค้าขายไปตะวันตก ผ่านบามิยันเข้าสู่เปอร์เซียไปทะลุถึงตุรกี (Asia Minor) ทางด้านตะวันออกไปถึงโขตาน กุฉะ และตุนหวง ดินแดนแถบนี้เรียกว่า เอเชียกลาง (Central Asia) ในอดีตเป็นเส้นทางสำคัญในการค้าขาย การเดินทัพ และทางศาสนา มี 3 เทือกเขาสำคัญกั้นดินแดนหลายประเทศ ได้แก่ เทือกเขาฮินดูกูช (Hindu Kush) เทือกเขาการาโกรัม (Karakoram) และเทือกเขาเอลบูร์ซ (Elbrus) ดินแดนแถบนี้กลายเป็นเส้นทางเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเวลาต่อมา

ส่วนเส้นทางอารยธรรมสายที่สามที่ลงมาทางตะวันออกเฉียงใต้นั้น เรียกว่า เส้นทางสุวรรณภูมิ (Suvannabhumi Route) อันเป็นเสมือนเส้นทางที่ไปสู่ดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ ในอดีตมีนักแสวงโชคมุ่งหวังที่จะมายังดินแดนสุวรรณภูมิเพื่อความสมหวังในชีวิต สินค้าอย่างหนึ่งที่มาจากสุวรรณภูมิคือไม้กฤษณา (Gharu Wood) (จิสด้า, 2562: 159)

สุวรรณภูมิยังเป็นสถานที่ที่รู้จักในหมู่ชาวพุทธผ่านคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เช่น มหาชนกชาดก สุสโสนทีชาดก หลักฐานสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัยปิฎกและคัมภีร์มหาวังสะที่

แสดงถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเจ้าอโศกที่ส่งสมณทูตสายที่ 8 มาสู่สุวรรณภูมิ ประกอบด้วยพระโสณะ และพระอุตตระ พร้อมคณะ คือ พระณานียะ พระภูริยะ พระมุนียะ (วิ. มหา.อ .1/62-68.) แม้ว่าจะเป็นคัมภีร์ในชั้นหลัง แต่ก็ได้โยงใยถึงพระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 3 แสดงให้เห็นว่า สุวรรณภูมิเป็นเส้นทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญแห่งหนึ่งที่พระเจ้าอโศกเลือก หลักฐานที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งเป็นนักแผนที่ของกรีกคือ ปโตเลมี ที่ได้ทำแผนที่ดินแดนที่เรียกว่า สุวรรณภูมิ (Chryses) ประมาณพุทธศตวรรษที่ 8 แม้มิได้กล่าวถึงเกาะ Chryse แต่กล่าวถึง Chryse Chora และ Chryse Chersonesus ซึ่งแปลตามภาษาได้ว่า สุวรรณภูมิ กับ คาบสมุทรทอง

ประเทศไทยตั้งอยู่บนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงอารยธรรมอยู่ทั่วประเทศไทย ทั้งในภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ โดยสรุปได้ดังต่อไปนี้

1) ภาคเหนือ

ในภาคเหนือของประเทศไทยนั้นมีการพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนถึงความเจริญรุ่งเรืองของอารยธรรม คือ

เมืองศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ พบหลักฐานทางโบราณคดี เช่น ปรางค์ศรีเทพและปรางค์สองพี่น้อง แสดงถึงการผสมผสานทางศาสนาและศิลปกรรมระหว่างทวารวดีและเขมร ในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพมีบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกกันว่า “สระแก้วสระขวัญ” สระแก้วจะอยู่นอกเมืองไปทิศเหนือ ส่วนสระขวัญอยู่ในบริเวณเมืองส่วนนอก ทั้งสองสระมีน้ำขังตลอดปีและเชื่อกันว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ มีการนำน้ำทั้งสองสระนี้ไปทำน้ำพิพัฒน์สัตยา ตั้งแต่สมัยโบราณมาจนถึงปัจจุบัน และเมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2566 อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมจากองค์การยูเนสโก เป็นแหล่งมรดกโลกแห่งที่ 4 ของประเทศไทย สะท้อนถึงความสำคัญของเมืองศรีเทพในฐานะศูนย์กลางอารยธรรมโบราณที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางวัฒนธรรมและศาสนาในภูมิภาค (จังหวัดเพชรบูรณ์, ม.ป.ป.)

2) ภาคกลาง

ในภาคกลางของประเทศไทยนั้นมีการพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนถึงความเจริญรุ่งเรืองของอารยธรรมหลายแห่ง คือ

นครซับจำปา เมืองโบราณซับจำปา ตั้งอยู่ที่ อำเภอท่าหลวง จังหวัดลพบุรี เป็นเมืองโบราณในยุค ยุคทวารวดี มีหลักฐานบ่งชี้ว่ามีชุมชนมนุษย์ตั้งถิ่นฐานต่อเนื่องกว่า 2,500 ปี ซึ่งมีหลักฐานโบราณคดีสำคัญ ได้แก่ หินแกะสลักรูปธรรมจักร กวางหมอบ และศิลาจารึกภาษาบาลี ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับพระธรรมจักรกัปปวัตนสูตร อริยมรรคมีองค์ 8 อริยสัจ 4 และพุทธพจน์ต่าง ๆ แสดงให้เห็นถึงการยึดมั่นในพระพุทธศาสนาเถรวาทและการมีพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณของชุมชน การค้นพบดังกล่าวบ่งชี้ว่านครซับจำปาเป็นสังคมที่มีความมั่นคง เจริญรุ่งเรือง และมี

ระเบียบแบบแผน ทั้งด้านผังเมือง ทรัพยากร และคุณธรรมทางศาสนา อันเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงอยู่และความเจริญของชุมชนในยุคทวาราวดี

นครปฐมโบราณหรือเมืองนครชัยศรี ตั้งอยู่ในบริเวณจังหวัดนครปฐม ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา-แม่น้ำท่าจีนในภาคกลางของประเทศไทย เป็นดินแดนแห่งอารยธรรมสมัยทวารวดี เป็นเมืองโบราณก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยา มีร่องรอยแห่งความเจริญรุ่งเรืองในยุคพุทธศตวรรษที่ 11-16 มีพระสถูปเจดีย์วัดอยู่โดยรอบ โดยมีพระประโทนเจดีย์เป็นจุดศูนย์กลางเมือง เมืองนครปฐมโบราณเนื่องจากเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ชายฝั่งลุ่มน้ำ มีทางออกทางทะเล จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อให้เกิดการสร้างเมืองนครชัยศรีหรือนครปฐมโบราณขึ้นและกลายมาเป็นเมืองศูนย์กลางค้าขายกับต่างประเทศระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับชุมชนภายนอกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กลายเป็นเมืองท่าชายฝั่งมีพ่อค้านักเดินเรือแวะมาค้าขายและขึ้นฝั่งที่นี่ สิ่งที่ตามมาคือความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการที่สำคัญทั้งทางสังคมและวัฒนธรรมดังปรากฏหลักฐานเชิงประจักษ์มากมาย ทางด้านพระพุทธศาสนา จากโบราณสถานและโบราณวัตถุที่ปรากฏสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและความเชื่อศรัทธาของคนนครปฐมโบราณที่มีต่อพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งผ่านศิลปะวัตถุปูนปั้นเรื่องเล่าชาดก ซึ่งศิลปะเหล่านี้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของทวารวดีที่แตกต่างจากศิลปะของขอมและพุกาม นครปฐมโบราณจึงเป็นเมืองที่สะท้อนให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและความสงบร่มเย็นภายในจิตใจใต้ร่มคำสอนของพระพุทธองค์

เมืองลพบุรีโบราณ หรือที่มักเรียกว่า ละโว้ (Lavo) ตั้งอยู่ในจังหวัดลพบุรี เป็นแหล่งอารยธรรมสำคัญที่มีการอยู่อาศัยต่อเนื่องตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ไม่น้อยกว่า 4,000 ปี และมีบทบาทเด่นในพัฒนาการทางการเมืองและวัฒนธรรมของภูมิภาค มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสถาปนาเมืองหริภุญไชยใน พ.ศ. 1204 โดยมีการอัญเชิญพระนางจามเทวีจากลวปุระไปครองเมืองหริภุญไชย พร้อมคณะสงฆ์ ปราชญ์ และช่างศิลปะ แสดงถึงความรุ่งเรืองของลวปุระทั้งด้านศาสนา ศิลปกรรม และอำนาจทางการเมือง ลพบุรีมีพัฒนาการเปลี่ยนผ่านหลายยุค ในราวพุทธศตวรรษที่ 16–18 อยู่ใต้อำนาจอาณาจักรเขมร ก่อนจะแยกเป็นรัฐอิสระ และมีหลักฐานว่าพระเจ้าอู่ทองเคยครองลพบุรีก่อนสถาปนากรุงศรีอยุธยา ต่อมาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199–2231) ลพบุรีได้รับการยกฐานะเป็นราชธานีแห่งที่สอง และยังมีความสำคัญต่อเนื่องถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อรัชกาลที่ 4 โปรดให้เป็นที่ประทับ หลักฐานทางโบราณคดีและสถาปัตยกรรมของลพบุรีสะท้อนประวัติศาสตร์อันยาวนานของดินแดนแห่งนี้

เมืองโบราณคูบัว ปัจจุบันตั้งอยู่ที่ ตำบล คูบัว อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี อยู่ใกล้ทะเลและมีแม่น้ำแม่กลองไหลผ่าน ทำให้เป็นเมืองท่าในการแลกเปลี่ยนสินค้าและวัฒนธรรม ตลอดจนเป็นอู่อารยธรรมสำคัญในสมัยทวารวดี การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากอินเดียสู่สุวรรณภูมิตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชมีบทบาทสำคัญต่อความเจริญของพระพุทธศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และการ

ค้าขายในแถบนี้ ปรากฏหลักฐานผ่านพระพุทธรูปและศิลปวัตถุต่าง ๆ เช่น พระพุทธรูปสมัยคุปตะ ศตวรรษที่ 16–17 ที่สะท้อนการไหลบ่าของอารยธรรมมายังคูบัว สถาปัตยกรรมและประติมากรรมในพื้นที่นี้ได้รับอิทธิพลจากทั้งพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทและมหายาน โดยมีสัญลักษณ์เช่น ธรรมจักรและกวางหมอบที่บ่งชี้ถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช สถูปในคูบัวมีลักษณะใกล้เคียงสถูปสาญจี และยังมีการอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานด้วย ร่องรอยความเจริญเหล่านี้ปรากฏในรูปของซากอิฐหินดินทราย และประติมากรรมปูนปั้นและดินเผาหลากหลายประเภท ทั้งพระพุทธรูป พระโพธิสัตว์ เทวดา บุคคลสามัญ อมนุษย์ เช่น ยักษ์ ครุฑ และสัตว์ต่าง ๆ รวมถึงเศษภาชนะและเครื่องใช้ดินเผา สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงความรุ่งเรืองทางสังคม ศาสนา และศิลปกรรมของเมืองคูบัวในอดีต นอกจากนี้ เมืองคูบัวยังมีระบบชลประทานที่พัฒนาขึ้นอย่างเป็นระเบียบ คูน้ำและคันดินรอบเมืองช่วยกักเก็บน้ำเพื่อการเพาะปลูกและอุปโภคบริโภค แม้เทคโนโลยีจะไม่ทันสมัย แต่ภูมิปัญญาของคนโบราณสามารถสร้างเมืองให้มีความเจริญรุ่งเรืองและยั่งยืนได้

3) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เมืองพิมาย จังหวัดนครราชสีมา มีหลักฐานการอยู่อาศัยในบริเวณเมืองพิมายย้อนหลังไปประมาณ 2,000-2,500 ปี หรือมากกว่านั้น ช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-16 พบร่องรอยวัฒนธรรมทวารวดีในพื้นที่ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลในลุ่มแม่น้ำมูลและภาคอีสาน เมืองพิมายได้รับอิทธิพลจากศิลปะและโครงสร้างของอาณาจักรขอม มีผังเมืองแบบ “เวียงสี่เหลี่ยม” มีคูเมืองและกำแพงเมืองล้อมรอบ ศูนย์กลางเมืองคือ ปราสาทหินพิมาย ซึ่งสร้างขึ้นในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 (ประมาณ พ.ศ. 1600-1700) เพื่อเป็นศาสนสถานของพุทธมหายาน เป็นเมืองสำคัญที่เชื่อมโยงระหว่างลุ่มแม่น้ำมูลกับอาณาจักรขอม และเป็นจุดเชื่อมทางวัฒนธรรมระหว่างภาคกลางและภาคอีสาน

ศรีมโหสถ และสระมรกต โบราณสถานศรีมโหสถตั้งอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยติดชายแดนกัมพูชา สะท้อนถึงอารยธรรมทวารวดีที่เคยรุ่งเรืองในอดีตที่ครอบคลุมหลายจังหวัด เช่น สระแก้ว ปราจีนบุรี จันทบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา โดยมีแม่น้ำบางประกงเป็นเส้นทางเชื่อมต่อระหว่างภูมิภาค ศรีมโหสถสะท้อนการผสมผสานระหว่างศาสนาพราหมณ์–ฮินดูและพระพุทธศาสนาแบบทวารวดีอย่างลงตัว ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 15 เทวาลัยและพุทธสถานปรากฏร่วมกันในเมือง แสดงให้เห็นถึงการสอดประสานศาสนากับวิถีชีวิตของคนไทย ทั้งในอดีตและปัจจุบัน แนวคิดนี้ช่วยเสริมความสามัคคีและความรักใคร่ในสังคม คุณค่าทางศาสนาของศรีมโหสถอยู่ที่การบ่มเพาะ ศรัทธาและปัญญา ศรัทธาสะท้อนผ่านการเคารพบูชาพระพุทธรูปและรอยพระพุทธบาท ส่วนปัญญาแสดงผ่านการปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท ภายใต้พุทธศิลป์ทวารวดีที่โดดเด่น ทั้งสองมิติร่วมกันสะท้อนแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาและความสัมพันธ์อันกลมกลืนระหว่างศาสนากับวิถีชีวิตของสังคม

สระมรกตเป็นแหล่งน้ำกินน้ำใช้ที่สำคัญของชุมชนในเขตชานเมืองศรีมโหสถ และเป็นจุดสำคัญที่ใช้ในการเพาะปลูกข้าวและพืชพรรณของคนในชุมชน มีลักษณะเป็นน้ำซับใต้ดินหรือน้ำพุ ความอุดมสมบูรณ์เช่นนี้ทำให้บริเวณนี้เป็นแหล่งศูนย์กลางของชุมชน และมีศาสนสถานตั้งอยู่เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาด้วย

4) ภาคใต้

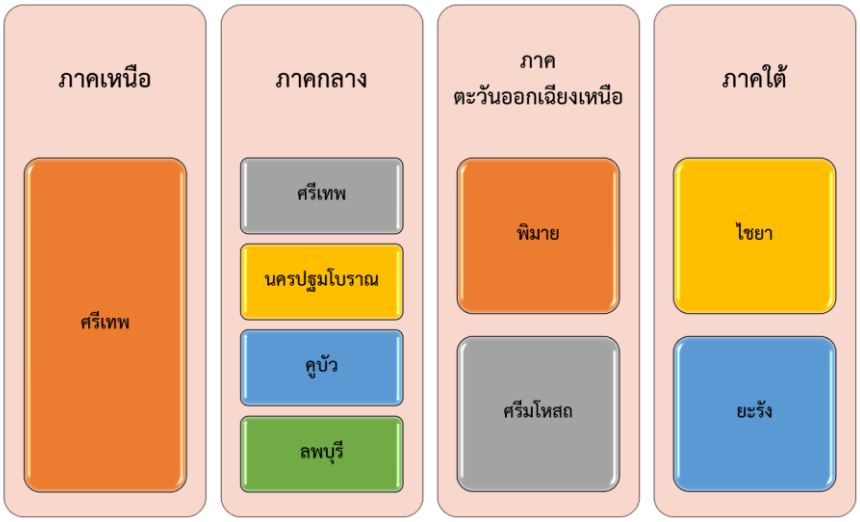
ไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นศูนย์กลางสำคัญของอาณาจักรศรีวิชัย ทั้งด้านการปกครอง การค้าระหว่างประเทศ และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยเคยอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของหลายอาณาจักร ได้แก่ อาณาจักรตามพรลิงค์แห่งนครศรีธรรมราชในฐานะหัวเมืองสังกัด ต่อมาถูกผนวกเข้าสู่อาณาจักรสุโขทัย และยังมีบทบาทในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในช่วงสงครามเก้าทัพเมื่อพม่าตีเมืองชุมพรและรุกคืบลงมาถึงไชยา ส่งผลให้เมืองถูกทำลายพร้อมโบราณสถานหลายแห่ง ซึ่งปัจจุบันเหลือเพียงซากโบราณสถานเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ไชยาเป็นศูนย์กลางสำคัญของพระพุทธศาสนานิกายมหายาน และเป็นจุดเชื่อมต่อบนเส้นทางสายไหมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาข้ามคาบสมุทร สำหรับการแลกเปลี่ยนทางศาสนา วัฒนธรรม และวิชาการระหว่างอินเดียกับคาบสมุทรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หลักฐานทางโบราณคดีและเอกสารโบราณระบุว่าพระพุทธศาสนามหายานเผยแผ่มาถึงไชยาจากมหาวิทยาลัยนาลันทา ประเทศอินเดีย ผ่านการเดินทางของพระสงฆ์จากทั้งสองภูมิภาค โดยพระจากศรีวิชัยเดินทางไปศึกษาที่นาลันทา ขณะที่พระจากอินเดียเดินทางมาเผยแผ่ธรรมยังดินแดนศรีวิชัย นอกจากนี้ยังสะท้อนความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างราชวงศ์ศรีวิชัยและราชวงศ์ปาละแห่งชมพูทวีป ซึ่งเกื้อหนุนต่อการเติบโตของพระพุทธศาสนาในภูมิภาค

ยะรัง จังหวัดปัตตานี อาณาจักรลังกาสุกะเป็นอาณาจักรโบราณที่เจริญรุ่งเรืองตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 7 มีพื้นที่ชายแดนอยู่ใกล้กับประเทศมาเลเซีย ถือเป็นชุมชนเก่าแก่ซึ่งมีการนับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนาก่อนจะเปลี่ยนมาเป็นศาสนาอิสลามในเวลาต่อมา เมืองโบราณยะรังตั้งอยู่บริเวณระหว่างอำเภอเมืองปัตตานี อำเภอยะหริ่ง และอำเภอยะรัง ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปัตตานี พวกชวาเรียกพื้นที่นี้ว่า “นครกีรติกามา” มีอาณาเขตครอบคลุมถึงทางเหนือบริเวณตะกั่วป่าและตรัง และทางใต้ตลอดแหลมมลายู ยะรังถือเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรลังกาสุกะและเป็นศูนย์กลางด้านการค้าและศาสนา พบร่องรอยโบราณสถานประเภทสถูปเจดีย์ขนาดใหญ่ จำนวน 33 แห่ง ในพื้นที่ประมาณ 9 ตารางกิโลเมตร หลักฐานทางโบราณคดีชี้ชัดว่า ชาวลังกาสุกะเริ่มต้นด้วยการนับถือศาสนาพราหมณ์ ก่อนเปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนา และในที่สุดเปลี่ยนมาเป็นศาสนาอิสลามตามลำดับ

5) สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสาร

เส้นอารยธรรมสุวรรรณภูมิทางแถบเอเชีย มี 3 เส้นทาง คือ 1) เส้นทางที่พาดผ่านเอเชียกลางเชื่อมไปสู่ตะวันออกกลางจนไปสุดที่ยุโรป 2) เส้นทางหนึ่งพาดผ่านเอเชียกลางไปสุดถึงประเทศ

จีนและตะวันออกไกล 3) เส้นทางหนึ่งพาดผ่านจากเอเชียกลางไปสุดที่ตะวันออกเฉียงใต้ เรียกว่า เส้นทางสุวรรณภูมิ โดยประเทศไทยตั้งอยู่ในเส้นอารยธรรมสุวรรรณภูมิสายเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และได้พบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงแหล่งอารยธรรมโบราณในทั้ง 4 ภาคของประเทศ คือ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 4.1 แสดงแหล่งอารยธรรมในประเทศไทยที่พบหลักฐานทางประวัติศาสตร์
ที่มา: ผู้วิจัย

4.1.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์

ผลการศึกษาข้อมูลเรื่อง “การศึกษาเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ”จากการสัมภาษณ์เชิงลึก สามารถวิเคราะห์ได้เป็น 3 ประเด็นใหญ่ ๆ ดังนี้ คือ ความหมายของ “สุวรรณภูมิ” อิทธิพลทางวัฒนธรรมจากประเทศอินเดีย และหลักฐานอารยธรรมสุวรรณภูมิในประเทศไทย

1) ความหมายของ “สุวรรณภูมิ”

เมื่อกล่าวถึง ดินแดนสุวรรณภูมิ จะนึกถึง ดินแดนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งรวมถึงประเทศไทย อาจแบ่งออกเป็น (1) ดินแดนสุวรรณภูมิตอนบน คือคาบสมุทรอินโดจีน และ (2) สุวรรณภูมิตอนล่าง คือหมู่เกาะทั้งหลาย เชื่อว่าศูนย์กลางอยู่ที่อาณาจักรทวาราวดี บริเวณเมืองนครชัยศรีและอู่ทอง เป็นแหล่งรวมอารยธรรมโบราณที่หลากหลาย อุดมสมบูรณ์ เป็นดินแดนที่มีทองคำมีความเจริญรุ่งเรือง มีวัฒนธรรมทางจิตวิญญาณ และมีความเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับพระพุทธศาสนา ดินแดนสุวรรณภูมินี้มีเมืองท่า อันเป็นศูนย์กลางการค้าและการเดินทาง มีการติดต่อกับประเทศต่าง ๆ ผ่านเส้นทางการค้าขายทางทะเล โดยประเทศที่ติดต่อมากคือ ประเทศอินเดีย ประเทศศรีลังกา และประเทศจีน

SE02 กล่าวว่า “สุวรรณภูมิ” หมายถึง ดินแดนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นแหล่งรวมอารยธรรมโบราณที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เชื่อมโยงกันผ่านเครือข่ายการค้าทางทะเล และมีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ศาสนา และเทคโนโลยีกับอินเดีย ศรีลังกา และจีนมาตั้งแต่สมัยโบราณ สุวรรณภูมิในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แบ่งเป็นสุวรรณภูมิตอนบน (คาบสมุทรอินโดจีน) และสุวรรณภูมิตอนล่าง (หมู่เกาะ) อย่างไรก็ ตามควรหลีกเลี่ยง การยึดติดกับสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง: คำว่า “สุวรรณภูมิ” ปรากฏในบันทึกโบราณของหลายชาติ แต่ไม่มีหลักฐานชัดเจนว่าหมายถึงที่ใดแน่ชัด การนิยามแบบกว้างช่วยให้ครอบคลุมดินแดนต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีความเชื่อมโยงกัน

SE04 กล่าวว่า คำว่า “สุวรรณภูมิ” ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ทำให้เมื่อกล่าวถึงสุวรรณภูมิ ย่อมนึกถึงประเทศไทย

SE06 กล่าวว่า การศึกษาเรื่องอารยธรรมสุวรรณภูมิในแง่มุมของพระพุทธศาสนา มีความเชื่อมโยงกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช โดยเฉพาะสายที่ 8 ซึ่งเชื่อกันว่าพระสงฆ์จากศรีลังกาได้นำพระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ยังดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ประเทศไทย พม่า เขมร และประเทศอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คำว่า “สุวรรณภูมิ” สื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ ความหลากหลาย และการเติบโต ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองในอดีต

BE02 กล่าววว่า สุวรรณภูมิเป็นดินแดนที่มีทองคำ จากข้อมูลที่ปรากฏทางประวัติศาสตร์นั้น สุวรรณภูมิมีมาก่อนพระพุทธศาสนา เป็นเมืองท่าในการสัญจรและทำการค้า

BE03 กล่าววว่า สุวรรณภูมิ น่าจะครอบคลุมพื้นที่ตั้งแต่กรุงเทพฯ อยุธยา สุพรรณบุรี กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี ไปจนถึงประจวบคีรีขันธ์ โดยเฉพาะสุพรรณบุรี ซึ่งเดิมเรียกว่า “สุพรรณภูมิ” และกาญจนบุรี ซึ่งเคยเป็นที่ตั้งของเมืองทองโบราณ ล้วนเป็นหลักฐานสำคัญที่ยืนยันความเป็นสุวรรณภูมิ

BE04 กล่าวว่า สุวรรณภูมิมีศูนย์กลางอยู่ในบริเวณภาคกลางของประเทศ โดยเฉพาะจังหวัดนครปฐมและสุพรรณบุรี ซึ่งมีหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับความเจริญรุ่งเรืองในอดีต อาทิ เมืองโบราณนครชัยศรี คำว่า "สุวรรณภูมิ" สะท้อนรากเหง้าทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณของดินแดนแห่งความรุ่งเรือง หรือ "แผ่นดินทอง" ซึ่งมีความเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับพระพุทธศาสนาและอัตลักษณ์ความเป็นไทย

KE02 ให้ความเห็นว่า สุวรรณภูมิเป็นดินแดนที่เกิดอารยธรรมทวารวดี ซึ่งมีต้นกำเนิดบริเวณเมืองนครชัยศรีและอู่ทอง ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 มีความเชื่อว่านครปฐมเป็นแหล่งต้นกำเนิดสุวรรณภูมิเช่นกัน โดยเชื่อกันว่าพระโสณะและพระอุตตระได้เริ่มเผยแพร่พระพุทธศาสนา ณ ที่แห่งนี้ ทำให้วัฒนธรรมสุวรรณภูมิและศิลปะแบบทวารวดีเริ่มต้นขึ้นและแผ่ขยายไปทั่วแหลมทอง โดยมี

ศูนย์กลางอยู่ที่อาณาจักรอู่ทอง แล้วแพร่หลายไปตามเส้นทางพระพุทธศาสนา เช่น เชียงแสน สุโขทัย ลพบุรี อยุธยา จนถึงรัตนโกสินทร์ในปัจจุบัน

ผู้วิจัยเห็นว่า แม้จะเป็นการยากที่จะระบุลงไปได้อย่างเด็ดขาดได้ว่า ดินแดนสุวรรณภูมิตั้งอยู่ที่ใดหรือประเทศใดในปัจจุบัน แต่อาจกล่าวได้ว่า ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นส่วนหนึ่งของดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งเป็นแหล่งรวมอารยธรรมโบราณที่หลากหลายที่มีความอุดมสมบูรณ์ ความเจริญรุ่งเรือง และมีวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์กลางการค้าและการเดินทาง มีการติดต่อกับประเทศต่าง ๆ ผ่านเส้นทางการค้าขายทางทะเล และเป็นส่วนหนึ่งของ “เส้นทางสายไหมทางทะเล (Maritime Silk Road)”

2) อิทธิพลทางวัฒนธรรมจากประเทศอินเดีย

ดินแดนสุวรรณภูมิได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอินเดีย เช่น ศาสนาฮินดู พุทธศาสนาแบบมหายานจากอินเดียเหนือ พุทธศาสนาแบบเถรวาทจากอินเดียใต้ โดยได้รับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากพระโสณะและพระอุตตระ ซึ่งเป็นพระธรรมทูตที่พระเจ้าอโศกมหาราชพระพุทธศาสนาได้หล่อหลอมวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของผู้คนในภูมิภาคนี้ โดยเฉพาะในประเทศไทย

SE02 กล่าวว่า อิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอินเดียสู่สุวรรณภูมิ มีลักษณะสลับกัน โดยอินเดียเหนือมีอิทธิพลต่อสุวรรณภูมิตอนล่าง เช่น ศาสนาฮินดูและพุทธศาสนาแบบมหายานจากอินเดียเหนือ แพร่หลายในหมู่เกาะอินโดนีเซีย ขณะที่อินเดียใต้มีอิทธิพลต่อสุวรรณภูมิตอนบน เช่น ศาสนาฮินดูและพุทธศาสนาแบบเถรวาทจากอินเดียใต้ แพร่หลายในคาบสมุทรอินโดจีน

BE01 กล่าวว่า พระโสณะและพระอุตตระ ซึ่งเป็นพระธรรมทูตที่พระเจ้าอโศกมหาราชส่งมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ อาจจะสามารถสื่อสารกับชาวพื้นเมืองเหล่านี้ได้ จึงทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนแถบนี้เป็นไปอย่างราบรื่น

BE02 กล่าวว่า ดินแดนสุวรรณภูมิมีมาก่อนพระพุทธศาสนา เป็นเมืองท่าในการสัญจรและทำการค้า มีพวกมอญ พวกละว้าอยู่ก่อนแล้ว มีความเชื่อของตนเอง มีการนับถือผี เป็นต้น พระพุทธศาสนาเข้ามากับพ่อค้า และนำศาสนาเข้ามาด้วย สมัยโบราณนั้นยังไม่มีมิชชันนารีโดยเฉพาะแล้วพระพุทธศาสนาเข้ามากลมกลืนในความเชื่อของคนในพื้นที่ ในสมัยโบราณ เชื่อว่าพระราชาในดินแดนสุวรรณภูมินับถือพระพุทธศาสนา มาตั้งแต่ครั้งที่พระสมณะทูตสองรูปเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนา

BE03 กล่าวว่า ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช หลังการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 ประมาณ พ.ศ. 235 - 236 พระองค์ได้ส่งพระโสณะและพระอุตตระ มาเผยแผ่พระพุทธศาสนายังสุวรรณภูมิ ขณะนั้น ดินแดนแห่งนี้มีพระมหากษัตริย์ปกครองอยู่แล้ว ปรากฏในคัมภีร์สุวรรณภูมิ

ปกรณ์ ราชบุรีวัตถุกถา ตำนานเมืองขุนไทย ซึ่งแต่งโดยหลวงพ่ออ่ำ ธัมมทัตโต หรือ พระราชกวี (อ่ำ ธัมมทัตโต)

BE04 กล่าวว่า สุวรรณภูมิในมิติทางวัฒนธรรมหมายถึงดินแดนที่พระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่และหยั่งราก สร้างความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางวัตถุและจิตวิญญาณ คำว่า "สุวรรณ" (ทองคำ) และ "ภูมิ" (แผ่นดิน) สื่อถึงความมั่งคั่งและความศักดิ์สิทธิ์ของดินแดนที่เปี่ยมด้วยธรรมะ พระพุทธศาสนาได้หล่อหลอมวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของผู้คนในภูมิภาคนี้

BE06 กล่าวว่า การเข้ามาของพระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นดินแดนประเทศไทยในปัจจุบัน เริ่มต้นขึ้นราว พ.ศ. 239 โดยพระโสณะและพระอุตตระ สุวรรณภูมิในยุคที่พระพุทธศาสนาเข้ามาใหม่ๆ นั้น มีลักษณะเป็นเมืองที่มีการปกครองแบบมีพระราชา

KE04 กล่าวว่า ศาสนาพุทธในดินแดนสุวรรณภูมิ เริ่มต้นจากการเผยแผ่ของพระโสณะและพระอุตตระ ณ นครปฐม ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นศูนย์กลางแห่งศรัทธาที่หยั่งรากลึกและมั่นคง ภายใต้ร่มพระบารมีของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นพุทธมามกะ

ผู้วิจัยเห็นว่า จากหลักฐานทางเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่าพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่มาถึงดินแดนสุวรรณภูมิจากประเทศอินเดีย และเจริญเติบโตหยั่งรากลึกจนถึงปัจจุบัน ในขณะที่ศาสนาพุทธในประเทศอินเดียเองกลับล่มสลายไป ดินแดนสุวรรณภูมิจึงมีความสำคัญในฐานะที่ตั้งมั่นของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสายเถรวาท

3) หลักฐานอารยธรรมสุวรรณภูมิในประเทศไทย

มีหลักฐานที่แสดงถึงอารยธรรมในดินแดนสุวรรณภูมิ 3 มิติ คือ

(1) หลักฐานทางเอกสาร เช่น พระมหาชนก และเนื้อหาในหนังสือ “พุทธศาสนาสุวรรณภูมิปกรณ์”

(2) หลักฐานทางโบราณวัตถุต่าง ๆ เช่น ซากเจดีย์เก่า รอยพระพุทธบาท เสมาธรรมจักร จารึกคาถา "เยธัมมา" (เย ธมฺมา เหตปฺปภวา) เครื่องใช้ต่างๆ ที่กระจัดกระจายอยู่ในพื้นที่ และ ภูเขาเทียม เป็นต้น

(3) สภาพทางภูมิศาสตร์ของคาบสมุทรไทยตอนบน คือ “คอคอด” เห็นได้ชัดว่าช่วยทำให้สามารถเดินทางระหว่างไปมาระหว่างมหาสมุทรทั้งสองฝั่งได้อย่างสะดวก

SE03 กล่าวว่า เรื่องราวของสุวรรณภูมิจากหนังสือพระมหาชนก พร้อมกับแสดงแผนผังดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งเป็นการสื่อถึงคุณค่าและความสำคัญของดินแดนแห่งนี้

BE01 กล่าวว่า หลักฐานคือการค้นพบโบราณวัตถุ เช่น ซากเจดีย์เก่าหรือเครื่องใช้ต่างๆ ที่กระจัดกระจายอยู่ในพื้นที่

BE03 กล่าวว่า ในหนังสือ “พุทธศาสนาสุวรรณภูมิปกรณ์” มีเรื่องราวในแผ่นดินสุวรรณภูมิ เช่น การสันนิษฐานว่า พระเถระบางรูป เช่น พระปุณณะ ที่ไปลาพระพุทธเจ้าเพื่อมาเผยแพร่

พระพุทธศาสนายัง “สุนาปรันตะ” ซึ่งหลวงพ่ออ่ำ ธัมมทัตโต สันนิษฐานว่า คือ ปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

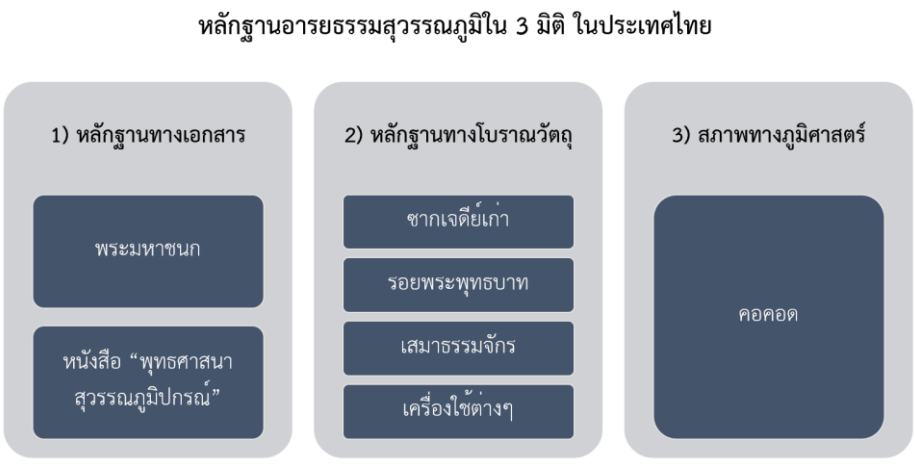
BE04 กล่าวว่า ในนครปฐมมีการพบหลักฐานเก่าแก่ที่บ่งชี้ถึงการมาถึงของพระพุทธศาสนาในดินแดนนี้ เช่น รอยพระพุทธบาท เสมาธรรมจักร และจารึกคาถา “เยธัมมา”

BE06 กล่าวว่า หลักฐานที่บ่งชี้ว่าสุพรรณบุรีเป็นจุดหมายปลายทาง คือการค้นพบภูเขาเทียม ซึ่งเชื่อกันว่าสร้างขึ้นในยุคดังกล่าว และเป็นสัญลักษณ์สำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ

KE01 กล่าวว่า ราวพุทธศตวรรษที่ 2-7 พบหลักฐานชัดเจนคือแถบที่ถูกเรียกว่า ‘คอคอดกระ’ ที่อยู่บริเวณตั้งแต่ต้นน้ำกระบุรีไปจนถึงแนวอ่าวบ้านดอนและปลายสุดของพื้นที่จังหวัดระนองในอำเภอสุขสำราญ บริเวณนี้อยู่ในอาณาบริเวณ ‘คาบสมุทรไทยตอนบน’ ที่สามารถเดินทางได้สะดวกทั้งทางทะเลและการเดินทางข้าม ‘คอคอด’

KE02 กล่าวว่า จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบในนครชัยศรี เช่น พระพุทธรูปปางนั่งห้อยพระบาท 4 องค์จากวัดพระเมรุ นครปฐม ซึ่งปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพฯ 1 องค์, วัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 1 องค์ และที่พิพิธภัณฑ์อื่นๆแสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรืองของอารยธรรมในดินแดนสุวรรณภูมิ ที่สามารถสร้างสรรค์ผลงานอันยิ่งใหญ่และงดงามได้เช่นเดียวกับอารยธรรมอื่นๆ เช่น การสร้างพีระมิดในอียิปต์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรือง ความอุดมสมบูรณ์ และพลังของผู้คนในยุคสมัยนั้น

ผู้วิจัยเห็นว่า จากหลักฐานที่พบในทั้ง 3 มิติ คือ ทางเอกสาร ทางโบราณวัตถุ และ ทางสภาพทางภูมิศาสตร์ สามารถยืนยันได้ถึงอารยธรรมที่มีอยู่ในดินแดนสุวรรณภูมิในส่วนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 4.2 หลักฐานอารยธรรมสุวรรณภูมิใน 3 มิติ ในประเทศไทย

ที่มา: ผู้วิจัย

4.1.3 บทสรุปการศึกษาเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

ผลการศึกษาเรื่อง “การศึกษาเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ” โดยรวม พบว่า เส้นอารยธรรมทางแถบเอเชียมี 3 เส้นทาง คือ 1) เส้นทางที่พาดผ่านเอเชียกลางเชื่อมไปสู่ตะวันออกกลางจนไปสุดที่ยุโรป 2) เส้นทางที่พาดผ่านเอเชียกลางไปสุดถึงประเทศจีนและตะวันออกไกล 3) เส้นทางที่พาดผ่านจากเอเชียกลางไปสุดที่ตะวันออกเฉียงใต้ เรียกว่า เส้นทางสุวรรณภูมิ คำว่า ดินแดนสุวรรณภูมิ สื่อความหมายถึง ดินแดนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งรวมถึงประเทศไทย เชื่อว่าศูนย์กลางอยู่ที่อาณาจักรทวาราวดี บริเวณเมืองนครชัยศรีและอู่ทอง เป็นแหล่งรวมอารยธรรมโบราณที่หลากหลาย อุดมสมบูรณ์ เป็นดินแดนที่มีทองคำมีความเจริญรุ่งเรือง มีวัฒนธรรมทางจิตวิญญาณและมีความเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับพระพุทธศาสนา ดินแดนสุวรรณภูมินี้มีเมืองท่า อันเป็นศูนย์กลางการค้าและการเดินทาง มีการติดต่อกับประเทศต่าง ๆ ผ่านเส้นทางการค้าขายทางทะเล โดยประเทศที่ติดต่อมากคือ ประเทศอินเดีย ประเทศศรีลังกา และประเทศจีน ดินแดนสุวรรณภูมิได้รับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากประเทศอินเดีย โดยพระโสณะและพระอุตตระผู้เป็นพระธรรมทูตของพระเจ้าอโศกมหาราช พระพุทธศาสนาได้หล่อหลอมวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของผู้คนในภูมิภาคนี้ โดยเฉพาะในประเทศไทย มีหลักฐานที่แสดงถึงอารยธรรมในดินแดนสุวรรณภูมิ 3 มิติ คือ (1) หลักฐานทางเอกสาร เช่น พระมหาชนก และเนื้อหาในหนังสือ “พุทธศาสนาสุวรรณภูมิปกรณ์” (2) หลักฐานทางโบราณวัตถุต่าง ๆ เช่น ซากเจดีย์เก่า รอยพระพุทธบาท เสมาธรรมจักร จารึกคาถา “เยธัมมา” (เย ธมฺมา เหตปฺปภวา) เครื่องใช้ต่างๆ ที่กระจัดกระจายอยู่ในพื้นที่ และ ภูเขาเทียม เป็นต้น (3) สภาพทางภูมิศาสตร์ของคาบสมุทรไทยตอนบน คือ “คอคอด” นั้น เห็นได้ชัดว่าช่วยทำให้สามารถเดินทางระหว่างไปมาระหว่างมหาสมุทรทั้งสองฝั่งได้อย่างสะดวก สรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 4.3 The Civilizational Routes of Suvarnabhumi

ที่มา: ผู้วิจัย

4.2 การศึกษาพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

ดินแดนสุวรรณภูมิเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และศาสนามาอย่างยาวนาน โดยปรากฏหลักฐานทั้งในเอกสารทางประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถาน และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับอารยธรรมสุวรรณภูมิ แสดงให้เห็นถึงลักษณะของสุวรรณภูมิในฐานะดินแดนแห่งความรุ่งเรือง เป็นศูนย์กลางของการติดต่อค้าขายและการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก อีกทั้งยังมีผู้คนที่มีความหลากหลาย ทั้งด้านความเชื่อ และศาสนา ได้เข้าอยู่ร่วมกันจนก่อให้เกิดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

พระพุทธศาสนาได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรมของดินแดนสุวรรณภูมิตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 3 โดยปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับการส่งสมณทูตเพื่อเผยแผ่พระธรรมคำสอนจากชมพูทวีปไปยังดินแดนต่าง ๆ รวมทั้งสุวรรณภูมิ การเผยแผ่พระพุทธศาสนานี้ได้กลายเป็นรากฐานสำคัญของโครงสร้างทางสังคม การเมือง วัฒนธรรม และจริยธรรม ซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและความเชื่อของผู้คนในดินแดนสุวรรณภูมิมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจะพบได้จากหลักฐานการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ที่เป็นศูนย์กลางความเชื่อมโยงหลักธรรมคำสอนและการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาเข้ากับวิถีชีวิตของประชาชน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งปรากฏอย่างเด่นชัดในแนวพระราชดำริเกี่ยวกับ “ศาสตร์พระราชา” พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านจิตใจ โดยมีเป้าหมายสำคัญคือการสร้างความยั่งยืนในทุกมิติของการพัฒนา ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ โครงการพระราชดำริต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นล้วนสะท้อนถึงการคำนึงถึงบริบทของพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นสภาพภูมิศาสตร์ วิถีชีวิต ความเชื่อทางศาสนา เชื้อชาติ และโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา

ดังนั้น การศึกษาพระพุทธศาสนาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิในงานวิจัยนี้ จึงมิได้ศึกษาประวัติศาสตร์เท่านั้น หากแต่ยังเป็นการศึกษาถึงคุณค่าทางจิตวิญญาณและภูมิปัญญาที่เป็นรากฐานของวิถีชีวิตผู้คนในอารยธรรมสุวรรณภูมิจากอดีตสู่ปัจจุบัน โดยเชื่อมโยงกับแนวคิดของ “ศาสตร์พระราชา” ที่มุ่งเน้นการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืนในหลายมิติ ได้แก่ ด้านคุณธรรม จริยธรรม ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ซึ่งล้วนมีพื้นฐานมาจาก

หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา อันสะท้อนให้เห็นถึงมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่ได้รับการสืบทอดต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน และแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของอารยธรรมสุวรรณภูมิในฐานะรากฐานสำคัญของสังคมไทย

4.2.1 เส้นทางและความเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนา

เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิในประเทศไทยมิได้เป็นเพียงเส้นทางการค้าหรือการติดต่อระหว่างอารยธรรมเท่านั้น หากยังเป็นเส้นทางแห่งการเผยแผ่และการสืบทอดพระพุทธศาสนา ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของสังคมไทยมาอย่างยาวนาน พระพุทธศาสนาได้หยั่งรากลึกในสังคมไทยตั้งแต่สมัยโบราณ โดยมีวัด และชุมชน เป็นศูนย์กลางความเชื่อมโยงหลักธรรมคำสอนและการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ประชาชนมีภูมิปัญญาในวิถีชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา

ในประเทศไทยพบหลักฐานร่องรอยอารยธรรมสุวรรณภูมิมากมายที่มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของสังคมไทยตามหลักพระพุทธศาสนา ดังนี้

1.1) ไชยา (Chaiya) มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาค่อนข้างยาวนาน ไชยาเคยเป็นหลวงของอาณาจักรศรีวิชัยที่เจริญรุ่งเรืองมาก เป็นศูนย์กลางการปกครองและการค้าขายกับต่างประเทศรวมทั้งเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบมหายาน ถือว่าเป็นเส้นทางสายไหมอีกเส้นทางหนึ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาข้ามคาบสมุทร ในปี พ.ศ.1214 หลวงจีนอี้จิง ได้บันทึกไว้ว่า “พุทธศาสนาแบบมหายานเจริญรุ่งเรืองในอาณาจักรศรีวิชัย ประชาชนส่วนใหญ่ทางแหลมมลายูนับถือพระพุทธศาสนา”

ศิลปกรรม ศิลปวัตถุและโบราณสถานของไชยามีมากมาย แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาที่สูงส่งและลึกซึ้งที่สั่งสมและบ่มเพาะมาของบรรพชน นอกจากนั้น หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาก็ช่วยกล่อมเกลาจิตใจผู้คนในย่านนี้ให้เป็นคนที่มีน้ำใจอัธยาศัยไมตรีต่อเพื่อนมนุษย์ไม่จำกัดเชื้อชาติ เพศชั้นวรรณะแต่ประการใด

1.2) ซับจำปา (Sab Champa) เมืองโบราณซับจำปา มรดกทางวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่ของไทยสมัยทวาราวดี มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ยืนยันถึงการมีมนุษย์อาศัยอยู่มาตั้งแต่ยุคก่อนประวัตศาสตร์ราว 2500 ปี ความยิ่งใหญ่ของเมืองซับจำปาคือการสามารถสร้างอาณาจักรของตนเองให้ยิ่งใหญ่ได้โดยไม่ได้ตั้งอยู่ใกล้ลุ่มแม่น้ำสายสำคัญ อาศัยเพียงน้ำซับที่ไหลผ่านใต้ดินจากป่าดงพญาเย็นกลายเป็นลำธารที่มีน้ำตลอดปี จากหลักฐานที่ปรากฏทำให้เราได้เห็นถึงการใช้สติปัญญาของมนุษย์พัฒนาสร้างเมือง สร้างที่อยู่อาศัย สร้างสรรค์งานศิลปกรรมที่น่าทึ่งหลายประการ และหลักฐานชิ้นสำคัญที่ค้นพบเป็นจำนวนมากที่นครซับจำปาก็คือ หินแกะสลักพระธรรมจักร รูปกวางหมอบและศิลาจารึกที่เป็นตัวอักษรภาษาบาลี อันแสดงถึงคนนครซับจำปานับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างลึกซึ้ง ศิลาจารึกซับจำปา เนื้อหาของศิลาจารึกเป็นเนื้อหาของพระธรรมจักรกัปปวัตนสูตรที่ว่าด้วยอริยมรรค

มีองค์ 8 อริยสัจ 4 นอกจากนั้นก็มีพุทธอุทาน คาถาธรรมบท เป็นต้น ล้วนเป็นหลักคำสอนที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท และหินแกะสลักพระธรรมจักรและกวางมอบก็แสดงให้เห็นถึงการแสดงปฐมเทศนาคือพระธรรมจักรกัปปวัตตนสูตรที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี ยังผลให้หัวหน้าปัญจวัคคีย์คือพระโกณฑัญญะได้บรรลุดวงตาเห็นธรรม

การสร้างกำแพงคูเมืองป้องกันนครอย่างแข็งแรงและหลายชั้น การยึดมั่นในบวรพระพุทธศาสนา การมีแหล่งอาหารแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์นับว่า นครชัยจำปาคือนครที่ยิ่งใหญ่ เป็นนครที่มั่งคั่งมั่นคงมีความสุขและมีคุณธรรม สิ่งหนึ่งที่จะเป็นเช่นนี้ได้ก็คงด้วยอาศัยหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาช่วยขัดเกลาอุปนิสัยใจและเป็นที่พึ่งพิงของชาวนครชัยจำปานั้นเอง

1.3) นครปฐมโบราณ (Ancient Nakhon Pathom) หรือเมืองนครชัยศรีดินแดนแห่งอารยธรรมสมัยทวารวดี มีพระสถูปเจดีย์วัดวาอารามอยู่โดยรอบโดยมีพระประโทนเจดีย์เป็นจุดศูนย์กลางเมือง จากโบราณสถานและโบราณวัตถุที่ปรากฏสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและความเชื่อศรัทธาของคนนครปฐมโบราณที่มีต่อพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งผ่านศิลปะวัตถุปูนปั้นเรื่องเล่าชาดก นครปฐมโบราณจึงเป็นเมืองที่สะท้อนให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและความสงบร่มเย็นภายในจิตใจใต้ร่มคำสอนของพระพุทธองค์

1.4) ลพบุรี (Lob Buri) ลพบุรีโบราณได้ชื่อว่า ลวปุระ ละโว้ และลพบุรีมาตามลำดับ มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานปรากฏร่องรอยการอยู่อาศัยของมนุษย์ติดต่อกันมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ไม่น้อยกว่า 4,000 ปีจนถึงปัจจุบัน เมืองลวปุระสมัยนั้น กษัตริย์ผู้ครองเมืองมีบทบาทและความสำคัญยิ่งในการปกครองด้วยทศพิธราชธรรม แว่นแคว้นอื่นจึงได้ยอมรับและได้ส่งทูตมาขอเชื้อสายไปปกครองในแว่นแคว้นของตน จากประวัติศาสตร์ที่ยาวนานของลพบุรีแสดงให้เห็นว่าแผ่นดินถิ่นนี้เต็มไปด้วยรอยจารึกประวัติศาสตร์ที่สำคัญแห่งชนชาติที่ยาวนาน

1.5) ศรีเทพ (Si Thep) อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เป็นโบราณสถานสำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดเพชรบูรณ์ และหนึ่งในสถานโบราณแห่งนี้มีบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกกันว่า “สระแก้วสระขวัญ” จะอยู่นอกเมืองไปทิศเหนือ ส่วนสระขวัญอยู่ในบริเวณเมืองส่วนนอก ทั้งสองสระมีน้ำขังตลอดปีและเชื่อกันว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ มีการนำน้ำทั้งสองสระนี้ไปทำน้ำพิพัฒน์สัตยา ตั้งแต่สมัยโบราณมาจนถึงปัจจุบัน และปรากฏร่องรอยแห่งความศรัทธาผ่านประติมากรรมรูปพระโพธิสัตว์ พระอาทิพุทธเจ้าและสถาปัตยกรรมที่บ่งบอกถึงความเป็นพระพุทธศาสนาตามแนวมหายานในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แห่งนี้ด้วย แนวการสร้างที่ผสมผสานศิลปทวาราวดีและขอมเหล่านี้ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างแว่นแคว้นใกล้เคียง การค้าขายที่เจริญรุ่งเรืองที่หลั่งไหลเข้ามาพร้อมกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนามหายานของกษัตริย์และประชาชนในประเทศเพื่อนบ้านในยุคนั้นสะท้อนผ่านเจดีย์และประติมากรรมอันยิ่งใหญ่ที่หลงเหลือมาถึงปัจจุบัน

นอกจากพระเจดีย์ที่สวยงามตระการตาแล้ว แม้หินงอกหินย้อยบนในถ้ำก็ผ่านการบรรจงสลักเสลาให้เป็น ประติมากรรมพระโพธิสัตว์ที่มีลักษณะอ่อนช้อยงดงามอย่างยิ่ง แสดงให้เห็นถึงแนวความคิดแห่งการเทิดทูนบุคคลผู้เสียสละความสุขส่วนตน เพื่อปลดเปลื้องทุกข์ของชาวโลก ดังที่ปรากฏในรัตนสูตรว่า “จเช มตฺตาสุขํ ธีโร สมฺปสฺสํ วิปุลํ สุขํ นักปราชญ์พึงเสียสละสุขอันเล็กน้อยเพื่อเห็นแก่สุขอันยิ่งใหญ่” (ขุ.ขุ.อ. 39/267) เป็นนามธรรมที่ซ่อนเร้นแฝงไว้ในแรงศรัทธาที่ถ่ายทอดผ่านเจดีย์และประติมากรรมพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์เหล่านี้กระตุ้นเตือนให้ผู้พบเห็นได้เข้าใจและนำคุณธรรมความดีงามของพระโพธิสัตว์เจ้า มาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างคุณงามความดีต่อไป สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความศรัทธาในพระพุทธศาสนามหายานที่นำไปสู่วิถีการปฏิบัติที่เกิดสัมฤทธิผลต่อจิตใจอันงดงามของประชาชน

1.6 พิมาย (Pimai) พระเจ้าชัยวรมัน ทรงศรัทธาในพระพุทธศาสนามหายานอย่างมาก ทรงสนับสนุนการก่อสร้างศาสนสถานที่มีรูปเคารพพระโพธิสัตว์ตามแนวมหายานมากมาย และปฏิบัติพระองค์เองตามแนวทางแห่งพระโพธิสัตว์ แนวคิดการปกครองนี้ถูกถ่ายทอดไว้ ณ ปราสาทหินพิมายนี้ผ่านรูปสลักของพระองค์ ซึ่งมีพระเนตรปรือไม่หลับไหล พระนาสิกใหญ่แสดงความมั่งคั่ง และพระวรกายสมบูรณ์แทนความอุดมแห่งธัญญาหารทั้งหลาย เป็นต้น เหล่านี้ทรงปฏิบัติตามแนวทางแห่งพระโพธิสัตว์ผู้เปี่ยมด้วยเมตตาเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ประชาราษฎร์ให้ได้ประพฤติธรรมตามอย่างพระองค์ กันถ้วนหน้า บ้านเมืองในยุคนั้นจึงมีความสงบสุข แม้ว่าทรงเป็นศาสนูปถัมภกแห่งพระพุทธศาสนาอย่างยิ่งยวด แต่ในขณะเดียวกันก็มิได้ทรงหักล้างศาสนาอื่นที่มีมาแต่เดิม ศาสนาอื่นสามารถใช้ศาสนสถานแห่งนี้ร่วมกันได้ เป็นการปกครองโดยธรรม มิได้สร้างศัตรูด้วยกำแพงแห่งความเชื่อ แต่อยู่ร่วมกันได้อย่างผาสุก เป็นแนวทางเชื่อมสมานความต่างได้อย่างชาญฉลาด และสร้างสันติสุขได้อย่างแท้จริง

1.7) ศรีมโหสถ (Si Mahosot) ศรีมโหสถเป็นภาพอดีตที่อารยธรรมผสมผสานกันระหว่างศาสนาพราหมณ์ฮินดูและพระพุทธศาสนาแบบทราวดีได้อย่างลงตัว จะเห็นได้ว่า ศาสนาพราหมณ์ฮินดูในยุคสมัยเมื่อพุทธศตวรรษที่ 15 นั้น เข้ามาเจริญร่วมกันกับพระพุทธศาสนา ทั้ง 2 ศาสนานี้เข้าได้กับอุปนิสัยของคนไทย ซึ่งเทวาลัยกับพุทธสถานนั้นมีให้เห็นทั่วไปในเมืองศรีมโหสถ เป็นศาสนาที่ผสมกลมกลืนไปด้วยกันกับวิถีชีวิตของคนไทย

ในแง่คุณค่าของการปฏิบัติ พิธีกรรมเป็นเรื่องของจิตวิทยาที่นำไปสู่ความเชื่อ ไม่ว่าจะทำอะไรก็ตามหากประกอบด้วยพิธีกรรมจะทำให้เกิดศรัทธาความเชื่อมั่นต่อเรื่องนั้นและสิ่งนั้นมากขึ้น การเชื่อต่อเทพในเทวาลัยจึงไม่เคยห่างหายไปจากสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

คุณค่าที่มีต่อแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาที่ได้จากแหล่งพุทธสถานศรีมโหสถก็คือ ศรัทธาและปัญญา ตัวแทนแห่งศรัทธาก็คือการทำความเคารพบูชาต่อพระพุทธรูปและรอยพระพุทธบาทตาม

พุทธสถาน ซึ่งเป็นสิ่งเตือนใจให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า ส่วนปัญญานั้นเป็นการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบทวาราวดีที่มีความโดดเด่นทางด้านพุทธศิลป์

1.8) สระมรกต (Sra Marokot) เป็นแหล่งน้ำกินน้ำใช้ที่สำคัญของชุมชนในเขตชานเมืองศรีมโหสถ และเป็นจุดสำคัญที่ใช้ในการเพาะปลูกข้าวและพืชพรรณของคนในชุมชน มีลักษณะเป็นน้ำซับใต้ดินหรือน้ำพุ ความอุดมสมบูรณ์เช่นนี้ทำให้บริเวณนี้เป็นแหล่งศูนย์กลางของชุมชน และมีศาสนสถานตั้งอยู่เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ความสำคัญของแนวคิดเรื่องน้ำ ชีวิต และความเชื่อผูกพันอย่างแน่นแฟ้นและยาวนาน จนกลายเป็นความเคยชินของผู้คนในท้องถิ่น แต่ความลึกซึ้งนี้หากพิจารณาให้ถ่องแท้ จะพบถึงสัจธรรมอันประเสริฐคือการเกื้อกูลกันของสรรพสิ่ง ทุกสิ่งในโลกล้วนอิงอาศัยซึ่งกันและกัน

ดังนั้น พระสัจธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สอนเรื่องความจริงแห่งธรรมชาติ วัฏจักรการเปลี่ยนแปลงของโลก และการอยู่อย่างรู้เท่าทันโลก เท่าทันกิเลส เมื่อมนุษย์สามารถควบคุมกิเลสอันเป็นต้นเหตุแห่งความวิบัติของธรรมชาตินั้นได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “สงฺคชาลมติจฺจ โส มุนิ ผู้ก้าวล่วงกิเลสเครื่องข้องและตัณหาดุจตาข่ายได้แล้วชื่อว่ามุนี” (ขุ.มหา. 29/256/191) สิ่งแวดล้อมที่สะอาดน่ารื่นรมย์ และอุดมสมบูรณ์ จะเป็นที่พึ่งพิงให้กับสิ่งมีชีวิตได้ตลอดไป ตราบที่มนุษย์และสรรพสัตว์ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอันยาวไกลนี้

1.9) คูบัว (Ku Bua) สถาปัตยกรรมและประติมากรรมในแถบนี้ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาทั้งนิกายเถรวาทและมหายาน มีทั้งสถูปเจดีย์ ธรรมจักร และกวางหมอบ โดยสัญลักษณ์ธรรมจักรและกวางหมอบนี้ทำให้เชื่อว่า พระพุทธศาสนาได้เข้าสู่ดินแดนแถบนี้ตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเนื่องจากสมัยนั้นยังไม่มีการสร้างพระพุทธรูปเป็นรูปเคารพ และรูปร่างของสถูปที่คูบัวนี้ก็มีลักษณะคล้ายสถูปสาญจี ทั้งยังมีการอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานไว้ด้วย แสดงให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองในอดีต

สิ่งที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองอย่างหนึ่งคือระบบชลประทาน เมืองโบราณคูบัวเป็นเมืองโบราณที่มีคูน้ำและคันดินล้อมรอบ ลักษณะแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางตัวอยู่ในแนวเหนือใต้ ปัจจุบันแนวของคูน้ำคันดินถูกรบกวน จากสภาพที่ค้นพบทำให้สันนิษฐานว่าคูบัวเมืองโบราณแห่งนี้มีระบบชลประทานมีระบบการกักเก็บน้ำไว้สำหรับการเพาะปลูกและใช้สอย แม้จะไม่มีเทคโนโลยีที่ทันสมัยแต่ภูมิปัญญาของคนโบราณก็สามารถสร้างบ้านแปลงเมืองให้มีความเจริญรุ่งเรืองได้

มองอดีตผ่านสายตาทางด้านการปกครอง ทำให้เห็นว่า เมื่อใดที่พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง ความเป็นอยู่ของประชาชนก็ดีขึ้นตามไปด้วย การสร้างตัวบทกฎหมายที่สอดคล้องกับวิถีปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ดังพุทธพจน์ที่ว่า “กมฺมทายาทา สตฺตาติ วทามิ สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้รับผลกรรม” (ม.ม.13/88/84) จะทำให้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นรูปธรรมจับต้องได้ เห็นทุกข์ โทษภัยในวัฏสงสารได้ชัดเจนมากขึ้น ทำให้คนเกิดหิริโอตตัปปะ คือ ความละอายชั่วกลัวบาป ไม่อยาก

กระทำความผิด และมุ่งปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ แสวงหาโอกาสในการประพฤติธรรมเพื่อให้พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ เป็นสัมมาทิฏฐิโดยสมบูรณ์ ตามคำสอนในพระพุทธศาสนา

1.10) ยะรัง (Yarang) เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรลังกาสุกะ เป็นอาณาจักรมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 7 เป็นศูนย์กลางการค้าและศาสนาพบร่องรอยศาสนสถานประเภทสถูปเจดีย์ขนาดใหญ่จำนวน 33 แห่ง ในพื้นที่ประมาณ 9 ตารางกิโลเมตร จากหลักฐานคำจารึกภาษาปัลลวะอินเดียโบราณและภาษาสันสกฤต บ่งบอกอย่างเด่นชัด แรกเริ่มนั้นชาวลังกาสุกะนับถือศาสนาพราหมณ์เปลี่ยนมาถือพุทธ แล้วเปลี่ยนมาเป็นอิสลามตามลำดับ และโบราณสถานบ่งบอกความไม่เที่ยงแท้ของชีวิต สิ่งที่มนุษย์ต้องทำในขณะที่มีชีวิตอยู่ก็คือ การรังสรรค์ความดีเอาไว้ให้เป็นมรดกของตนเองและสังคมต่อไป

พระพุทธศาสนาถือเป็นรากฐานสำคัญของวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของประชาชนไทย จากโบราณสถานและโบราณวัตถุที่ปรากฏสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและความเชื่อ ศรัทธา ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีขึ้นในสังคม จะเห็นได้ว่า วัดเป็นศูนย์กลางในการทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเป็นสถานที่จัดกิจกรรมทางศาสนา การศึกษา และการอบรมจิตใจของประชาชนในชุมชน ประเพณีต่าง ๆ ซึ่งจะเห็นได้ชัดเจนจากการดำเนินชีวิตประจำวัน ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชน เช่น การทำบุญตักบาตร การทอดกฐิน การบวช และการปฏิบัติธรรม ล้วนเป็นกิจกรรมที่สะท้อนถึงการนำหลักพระพุทธศาสนามาใช้ในวิถีชีวิตของประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม กล่าวคือ การประยุกต์ใช้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักสังคหวัตถุ 4 และหลักสารณียธรรม 6 ในการดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ การรู้จักแบ่งปัน การเคารพธรรมชาติ และการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติและเกื้อกูลกัน ก่อให้เกิดความสงบในจิตใจภายใต้ร่มคำสอนของพระพุทธองค์

จากข้อมูลสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาได้ให้ความเห็นว่า การศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาจะทำให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ และดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งเป็นรากฐานของอารยธรรมในภูมิภาคนี้ และยังสามารถนำไปใช้เป็นฐานในการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัยได้ **BE04** ได้กล่าวว่า เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาในสุวรรณภูมิ ได้กลายเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างสรรค์อารยธรรมของภูมิภาค ไม่ว่าจะเป็นด้านประเพณี วัฒนธรรม พระพุทธศาสนายังคงเป็นมรดกทางจิตวิญญาณที่สืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้ โดยเห็นได้จากวัดวาอาราม พิธีกรรม และวิถีปฏิบัติที่ยังคงดำรงอยู่ในหลายประเทศของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยเหตุนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างสุวรรณภูมิและพระพุทธศาสนาจึงมิใช่เพียงการเผยแผ่ศาสนาในดินแดนแห่งหนึ่ง แต่เป็นการหลอมรวมของอารยธรรมที่ทำให้สุวรรณภูมิกลายเป็นศูนย์กลางแห่งความรุ่งเรืองทั้งทางวัตถุและจิตวิญญาณในประวัติศาสตร์โลก และผู้เชี่ยวชาญด้านสุวรรณภูมิ **SE02** กล่าวว่า คนโบราณมีความเข้าใจในพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ผ่านการซึมซับจาก

งานศิลปกรรมต่างๆ สะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาอันแรงกล้า เรื่องสุวรรณภูมิ พระพุทธศาสนา และศาสตร์พระราชา จึงสามารถเชื่อมโยงกันได้อย่างกลมกลืน ผ่านความเข้าใจในภูมิปัญญาโบราณ

แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญของภูมิปัญญาในวิถีชีวิตของประชาชนในดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งทำให้เกิดรูปแบบของพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เน้นความพอประมาณ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

สรุป เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ อาจกล่าวได้ว่าในทางประวัติศาสตร์แล้ว ดินแดนสุวรรณภูมิในอดีตหมายถึงภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปัจจุบัน ที่ในอดีตเคยเป็นศูนย์กลางการค้า มีทรัพยากรธรรมชาติ พืชพันธ์ ธัญญาหาร อุดมสมบูรณ์ จนได้รับขนานนามว่า “ดินแดนทอง” มีผู้คนจากหลากหลายถิ่นย้ายมาตั้งถิ่นฐาน เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และได้พัฒนาเป็นเมืองท่าสถานีการค้า และพัฒนาเป็นอาณาจักรต่างๆ จากหลักฐานต่าง ๆทั้งในประเทศและต่างประเทศพบว่ามีร่องรอยสุวรรณภูมิได้ปรากฏในที่ต่าง ๆ ทั่วแผ่นผืนดินแดนในประเทศไทย ทั้งยังขยายขึ้นไปทางตอนเหนือของประเทศไทย นอกจากนี้ หลักพุทธธรรมยังถูกนำมาใช้เป็นพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนโดยเน้นการพัฒนาคนก่อนการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น การสร้างจิตสำนึกด้านศีลธรรม การลดอบายมุข และการส่งเสริมการพึ่งตนเอง ซึ่งถือเป็นกระบวนการพัฒนาที่เริ่มต้นจากการพัฒนาภายในจิตใจของบุคคลก่อนที่จะขยายไปสู่การพัฒนาสังคม ดังนั้น ภูมิปัญญาในวิถีชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาของประชาชนในพื้นที่เส้นทางสุวรรณภูมิ จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยหล่อหลอมสังคมให้เกิดความสงบสุข ความสามัคคี และการพัฒนาที่ยั่งยืน

2) พระมหากษัตริย์เป็นผู้นำการใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเส้นทางสุวรรณภูมิเริ่มตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งจักรวรรดิโมริยะ (พุทธศตวรรษที่ 3) เมื่อทรงส่งพระสมณทูต เช่น พระโสณะและพระอุตตระ มายังดินแดนสุวรรณภูมิ ทำให้พระพุทธศาสนาแพร่เข้าสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านเส้นทางการค้า ทั้งทางบกและทางทะเล ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา “สุวรรณภูมิ” ปรากฏในฐานะดินแดนโพ้นทะเลที่อุดมสมบูรณ์และเป็นพื้นที่เผยแผ่พระธรรม เป็นภูมิภาคสำคัญนอกชมพูทวีปที่เหมาะแก่การตั้งมั่นของพระศาสนา เนื่องจากพระเจ้าอโศกมหาราชทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ 3 และได้ทรงอุปถัมภ์การส่งพระสงฆ์ไปประกาศพระศาสนาในดินแดนต่าง ๆ รวม 9 สายนั้น โดยเฉพาะดินแดนสุวรรณภูมิเป็นสายที่ 8 นำโดย พระโสณเถระ และพระอุตตรเถระ ซึ่งได้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ คือ เนรมิตเป็นผีเสื้อน้ำให้ใหญ่โต เพื่อทำให้เหนือกว่า จึงได้ปราบนางรากษสหรือผีเสื้อน้ำได้ และได้แสดงพรหมชาลสูตรซึ่งเกี่ยวกับทิฏฐิ 62 ประการ อันเป็นมิจฉาทิฐิ ซึ่งแตกต่างจากคำสอนของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่ทางให้พ้นทุกข์ได้เลย พระโสณเถระและพระอุตตรเถระในฐานะเป็นพระสมณทูตได้แสดงคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นอารยธรรมทางปัญญาที่มีคุณค่าควรแก่การนำไปปฏิบัติอีกทางเลือกหนึ่งแก่

คนพื้นเมือง ถ้าผู้ปกครองในท้องถิ่นยอมรับคำสอนทางพระพุทธศาสนา คนพื้นเมืองที่อยู่ใต้ปกครองย่อมนับถือตามไปด้วย ต่อมา เมื่อได้รับคติความเชื่อจากพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่แล้ว ทำให้เกิด การผสมผสานดัดแปลงความเชื่อเหล่านั้นให้กลมกลืนกัน

ดังนั้นคำว่าสุวรรณภูมิในคัมภีร์จึงมิได้หมายเพียง “แผ่นดินทอง” ทางภูมิศาสตร์ แต่ยังหมายถึงดินแดนแห่งโอกาสในการเผยแผ่พระธรรมและการขยายชุมชนพุทธศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ต่อมามีการรับอิทธิพลจากลังกาและอินเดียใต้ ก่อให้เกิดศูนย์กลางพุทธศาสนาในรัฐโบราณ เช่น อาณาจักรทวารวดี และอาณาจักรศรีวิชัย ซึ่งพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำในการใช้หลักพุทธธรรม อันเป็นรากฐานสำคัญของอารยธรรมสุวรรณภูมิสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน โดยคุณธรรมพื้นฐานในพระพุทธศาสนามีการฝังรากในดินแดนสุวรรณภูมิอันเป็นหลักศีลธรรมและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ อันเป็นรากฐานของสังคมแบบชุมชนเกื้อกูล เหล่านี้หล่อหลอมวิถีชีวิต วัฒนธรรม และสถาบันทางสังคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้สุวรรณภูมิถูกมองว่าเป็น “แผ่นดินธรรม” ที่ความเจริญทางวัตถุควบคู่กับความมั่นคงทางจิตใจและศีลธรรม ดังจะกล่าวต่อไปนี้

2.1) พระพุทธศาสนาในประเทศไทยสมัยสุโขทัย

หนึ่งร้อยปีก่อนการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัย พระเจ้าปรักกมพาหุเสด็จขึ้นครองราชย์ในประเทศลังกาใน พ.ศ. 1696 ทรงฟื้นฟูทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์ด้วยการทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ 7 พระพุทธศาสนาจึงเจริญในประเทศลังกา ทั้งด้านการศึกษาและปฏิบัติธรรม ต่อมาพระสงฆ์ชาวลังกาชื่อราหุล ได้จาริกจากเมืองพุกามมาตั้งคณะลังกาวงศ์ขึ้นที่เมืองนครศรีธรรมราชและประสบความสำเร็จในการสร้างศรัทธาให้กับประชาชน จนพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์เจริญรุ่งเรืองที่เมืองนครศรีธรรมราช (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2534: 30)

เมื่อพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเสด็จขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. 1822 พระองค์ได้สดับกิตติศัพท์ของคณะสงฆ์แบบลังกาก็ทรงเลื่อมใสศรัทธา จึงได้โปรดอาราธนาพระมหาเถรสังฆราชาจากเมืองนครศรีธรรมราชมาตั้งสำนักเผยแผ่พระศาสนา ณ วัดอรัญญิก ในกรุงสุโขทัย ดังข้อความตอนหนึ่งในศิลาจารึกหลักที่ 2 ว่า “เบื้องตะวันตกเมืองสุโขทัยนี้มีอรัญญิก พ่อขุนรามคำแหงกระทำโอยทานแก่มหาเถรสังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรหลวก (รู้หลักฉลาด) กว่าปู่ครูในเมืองนี้ ทุกคนลุก (จาริก) แต่เมืองนครศรีธรรมราช มา” (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2534: 30) จากข้อความในศิลาจารึกนี้ แสดงว่าก่อนที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชจะอาราธนาพระมหาเถรสังฆราชมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์นั้น กรุงสุโขทัยมีพระสงฆ์หินยานอยู่ ก่อนแล้วซึ่งศิลาจารึกเรียกว่า “ปู่ครู” พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงเลื่อมใสในมหาเถรสังฆราช เพราะท่านศึกษาจบพระไตรปิฎกและเป็นผู้รอบรู้ยิ่งกว่าปู่ครูทุกรูปในกรุงสุโขทัย ในระยะแรก คงมีพระสงฆ์ 2 คณะในกรุงสุโขทัย คือ 1) พระสงฆ์ฝ่ายหินยานซึ่งมีอยู่เดิมตั้งแต่รัชสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ 2) พระสงฆ์ฝ่ายหินยานแบบลังกาที่จาริกมาจากเมือง

นครศรีธรรมราช พระสงฆ์คณะเดิมได้ยุบรวมเป็นคณะเดียวกันกับพระสงฆ์ลังกาวงศ์ในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2539: 6)

พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงมีศรัทธาในพระพุทธศาสนามากทรงรักษาศีลทรงสั่งทำและทรงทำบุญทำทานอยู่เสมอทั้งทรงรณรงค์ให้ทวยราษฎร์มีศรัทธาในพระพุทธศาสนาด้วยเช่นทรงนำพระแท่นมนังคศิลามาไว้ในดงตาลทรงนิมนต์พระให้มานั่งแสดงธรรมแก่ประชาชนบนพระแท่นศิลานั้นทุกวันพระ ส่วนวันธรรมดาพระองค์ก็ทรงขึ้นประทับบนพระแท่นสั่งสอนประชาชนด้วยพระองค์เองเป็นผลให้ชาวสุโขทัยมีจิตใจสูงชอบทำบุญให้ทาน ดังมีข้อความในศิลาจารึกว่า “คนในเมืองสุโขทัยนี้ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ท่วยปั่ว ท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุนทั้งสิ้นทั้งหลายทั้งผู้ชายผู้หญิงฝูงท่วยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน” (มนต์ชัย เทวัญวโรปการ, 2526 อ้างใน ฟื้น ดอกบัว, 2561)

ต่อมาในสมัยพระเจ้าลิไทขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. 1897 พระองค์ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามากทรงศึกษาพระบาลีและพระไตรปิฎกอย่างแตกฉานจนสามารถนิพนธ์หนังสือเตภูมิกถาขึ้นมาอันเป็นนักวรรณคดีทางพระพุทธศาสนาเล่มแรกที่เป็นภาษาไทยวรรณกรรมเล่มนี้ได้มีอิทธิพลอย่างใหญ่หลวงต่อวรรณคดีไทยและวิถีชีวิตของคนไทย นอกจากนี้ยังให้หล่อพระพุทธรูปที่ถูกตามพุทธลักษณะไว้หลายองค์ เช่น พระพุทธชินราชซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่งามที่สุดในประเทศไทยและในโลกเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดพิษณุโลก และของประเทศไทยมาตราบเท่าทุกวันนี้

จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสตร์พระราชา **KE02** กล่าวว่า ศาสตร์พระราชา หากจะนับที่เห็นได้ชัดเจน ก็อาจเริ่มนับได้ตั้งแต่สมัยสุโขทัย ซึ่งมีรูปแบบการปกครองแบบพ่อปกครองลูกที่เปี่ยมไปด้วยความอบอุ่น ความสุขสบาย และการอยู่ดีมีสุขของประชาชน และผู้เชี่ยวชาญด้านสุวรรณภูมิ **SE04** กล่าวว่า พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการดูแลและพัฒนาบ้านเมืองไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดยได้รับการสนับสนุนจากพระมหากษัตริย์ทุกยุคทุกสมัย หลักธรรมคำสอนได้หล่อหลอมวิถีชีวิตของคนไทยมากว่าสองพันปี พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะ และได้ทรงนำหลักธรรมคำสอนมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาประเทศ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และอื่นๆ

2.2) พระพุทธศาสนาในประเทศไทยสมัยอาณาจักรล้านนา

ในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราชแห่งเชียงใหม่ ได้ทำการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งแรกในดินแดนประเทศไทยปัจจุบันขึ้น ณ วัดมหาโพธาราม (วัดเจ็ดยอด) (พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์, 2562)

เมื่อ ปี พ.ศ. 2020 ในสมัยล้านนา ได้เกิดมีพระเถระนักปราชญ์ชาวล้านนาหลายรูป ท่านเหล่านั้นได้รจนาคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาไว้เป็นจำนวนมาก ได้แก่ พระสิริมังคลาจารย์ พญาณกิตติเถระ พระรัตนปัญญา พระโพธิรังษี พระนันทาจารย์ และพระสุวรรณรังสี ชาวล้านนาจึงนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ

2.3) พระพุทธศาสนาในประเทศไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา

อยุธยาเคยเป็นเมืองหลวงของประเทศไทยที่มีอายุยืนยาวกว่าสมัยใด คือเป็นราชธานีถึง 417 ปี มีพระมหากษัตริย์ 33 พระองค์ ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงเจริญรุ่งเรืองมาคู่กับราชธานี พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ต่างก็ส่งเสริมและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) พระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะหรือเป็นผู้ที่สนใจและเลื่อมใสในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาก ความเชื่อมโยงของพระพุทธศาสนาที่มีต่ออาณาจักรอยุธยา มีเหตุการณ์สำคัญที่ปรากฏในราชวงศ์ต่างๆ เช่น การศึกษาและการปกครองของคณะสงฆ์ พุทธศาสนสถานและปูชนียวัตถุที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา

ประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาในสมัยอยุธยานี้ มีความโดดเด่นในหลายๆ ด้านในแต่ละราชวงศ์ ซึ่งทำให้เกิดเป็นประเพณีที่ส่งผลมาจนถึงปัจจุบัน เช่น ประเพณีการบวชข้าราชการ ประเพณีการเทศน์มหาชาติ ประเพณีนมัสการพระพุทธบาท ทางด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์ก็มีสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งบ่งบอกว่าพระพุทธศาสนาเอื้ออำนวยความสุขทั้งแก่ชีวิตและสังคมไทยมาช้านาน

พระมหากษัตริย์ปกครองประเทศในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ทรงเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจการปกครอง และพระสงฆ์จะมุ่งเน้นไปในด้านวิปัสสนาธุระ เพราะในสมัยอยุธยานั้นบ้านเมืองมีสงครามมาก ประชาชนทั่วไปมีความเชื่อกันว่าพระเถระที่ทรงคุณในทางวิปัสสนาธุระ จักมีคุณในวิทยาอาคมเวทมนตร์ด้วย และพระที่ทรงคุณวิเศษ มักจะเป็นขวัญกำลังใจให้แก่นักรบไทยในสมัยอยุธยาตลอดมา (ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์, 2545: 39)

2.4) พระพุทธศาสนาในประเทศไทยสมัยกรุงธนบุรี

สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงครองราชย์สมบัติอยู่เพียง 15 ปี (พ.ศ. 2310-2325) แต่ก็ทรงเอาพระทัยใส่เรื่องศาสนามาก โปรดให้สืบหาต้นฉบับพระไตรปิฎกตามหัวเมืองต่างๆ ที่ยังเหลืออยู่ นำมาคัดลอกไว้เพื่อจะสร้างพระไตรปิฎกฉบับหลวงขึ้น ในคราวที่เสด็จกลับไปปราบเจ้านครศรีธรรมราชก็ได้โปรดให้ยืมคัมภีร์พระไตรปิฎกบรรทุกเรือมาคัดลอกที่กรุงธนบุรี และในคราวไปปราบเจ้าพระฝางที่อุตรดิตถ์ (พ.ศ. 2313) ก็โปรดให้นำพระไตรปิฎกเมืองนั้นมาสมทบเพื่อสอบทานต้นฉบับ นอกจากนี้ในปลายรัชกาลยังได้โปรดนิมนต์พระเทพกวีให้ไปเขมรและพระพรหมมุนีให้ไปนครศรีธรรมราช เพื่อรวบรวมคัมภีร์วิสุทธิมรรคนำมาคัดลอกไว้ และพระองค์ทรงจ้างช่างมาคัดลอกพระไตรปิฎกหลายจบพระราชทานไปตามวัดต่างๆ **KE04** ได้กล่าวว่า จากการสร้างวัดวาอารามอันงดงาม เช่น ปฐมเจดีย์ ซึ่งเป็นหลักฐานที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของศาสนาพุทธในดินแดนนี้มาตั้งแต่ยุคสุโขทัย อยุธยาเรื่อยมาจนถึงรัตนโกสินทร์

2.5) พระพุทธศาสนาในประเทศไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้โปรดให้ประชุมพระมหาเถรานุเถระ อันมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน ชำระสังคายนาพระไตรปิฎก ณ วัดพระศรีสรรเพชญาดาราม (คือ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์) เริ่มพิธีสังคายนาเมื่อ พ.ศ. 2331 สิ้นเวลา 5 เดือนก็สำเร็จ จำนวนพระเถรานุเถระที่เข้าทำสังคายนามี 218 รูป และราชบัณฑิตอีก 32 คน โปรดให้สร้างพระไตรปิฎกตามที่ได้สังคายนาไว้นั้นเป็นหลักฐาน ปิดทองทึบทั้งใบปกหน้าหลังกรอบ เรียกว่าฉบับทองใหญ่ ผู้ทรงคุณวุฒิ **BE03** กล่าวว่า วัดพระศรีรัตนศาสดาราม หรือวัดพระแก้ว อันทรงคุณค่านี้ สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่งดงามจับตา ยิ่งนานวันก็ยิ่งเพิ่มมูลค่า ดึงดูดนักท่องเที่ยวจากทั่วโลกให้มาชื่นชม จนบางครั้งคนไทยเองแทบจะไม่มีโอกาสได้เข้าไปสัมผัส นับเป็นโบราณสถานอันล้ำค่าที่พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงอนุรักษ์ไว้ เป็นดังแก่นแท้แห่งศาสตร์พระราชาในเชิงศิลปวัฒนธรรมคู่แผ่นดินไทย เช่นเดียวกับวัดโพธิ์

ในรัชกาลที่ 2 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดให้ส่งสมณทูตไปเจริญศาสนสัมพันธ์กับลังกาคราวหนึ่ง และโปรดให้จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแบบ 8 ประโยคขึ้น และประกาศให้วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญของพระพุทธศาสนาของไทยแต่นั้นมา

ในรัชกาลที่ 3 เกิดเหตุการณ์สำคัญขึ้นอย่างหนึ่งในวงการพระพุทธศาสนาของเมืองไทย คือ เจ้าฟ้ามงกุฎสมมติวงศ์วโรทัย (ร.4) พระอนุชาซึ่งผนวชเป็นภิกษุตามประเพณี เมื่อ พ.ศ. 2367 และทรงผนวชอยู่ถึง 27 พรรษา ทรงศึกษารอบรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ตลอดจนภาษาสันสกฤตและอังกฤษ พระองค์ได้ทรงศึกษาค้นคว้าวิธีปฏิบัติพระวินัยนำออกใช้ให้ถูกต้อง ได้ทรงตั้งคณะสงฆ์ขึ้นนิกายหนึ่งเมื่อ พ.ศ. 2372 เรียกว่า “ธรรมยุติกนิกาย” และเรียกคณะสงฆ์นิกายเดิมว่า “มหานิกาย”

ในรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงประกาศให้วันมาฆบูชาเป็นวันสำคัญของพระพุทธศาสนา

ในรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้ตั้งศูนย์กลางการศึกษาบาลีขึ้นที่วัดมหาธาตุเรียกว่า “มหาธาตุวิทยาลัย” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในปัจจุบัน) แห่งหนึ่ง และทรงโปรดให้ตั้งมหามกุฏราชวิทยาลัยเพื่อเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาปริยัติขึ้นที่วัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งทั้งสองสถาบันนี้ถือว่าเป็นเสาหลักของพระพุทธศาสนาประเทศไทยที่จะทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมยใหม่ร่วมกันพัฒนาสังคมไทยและสังคมนานาชาติต่อไป พร้อมกับยังคงรักษาการศึกษาพระธรรมวินัยแบบโบราณอยู่คู่กับสถาบันพุทธศาสนาจนถึงปัจจุบัน อันได้แก่ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ในสมัยนี้มีเหตุการณ์สำคัญๆ ดังระบุในผลงานเอกสารของกรมการศาสนา (กรมการศาสนา, 2562) ดังนี้

ในปี พ.ศ. 2421 โปรดให้ทำสังคายนาชำระพระไตรปิฎกอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งของเดิมเป็นอักษรขอมมาแต่โบราณ โปรดให้ถ่ายออกเป็นอักษรไทย แล้วโปรดให้พิมพ์เป็นหนังสือ รวม 1,000 จบ จบละ 39 เล่ม รวมเป็นสมุด 39,000 เล่ม มาเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2436 นับเป็นครั้งแรกของโลกที่พระไตรปิฎกฝ่ายภาษาบาลีได้พิมพ์ครบถ้วนบริบูรณ์เป็นเล่มหนังสือ

ในรัชกาลที่ 6 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้จัดให้มีการศึกษาพระปริยัติธรรมขึ้นอีกแผนกหนึ่ง คือ นักธรรม และได้เปิดโอกาสให้คฤหัสถ์เข้าเรียนและสอบด้วย เรียกว่า “ธรรมศึกษา” ทำให้ชาวไทยได้มีความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนากว้างขวางยิ่งขึ้น

ในรัชกาลที่ 7 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงอาราธนาสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ วัดราชบพิธ พร้อมด้วยพระเถระทั้งหลาย ให้ประชุมกันสอบทานพระไตรปิฎกฉบับราชกาลที่ 5 ให้ละเอียดถี่ถ้วนอีกครั้งหนึ่ง แล้วพิมพ์พระไตรปิฎกขึ้นใหม่ จำนวน 1,500 จบ จบละ 45 เล่ม เท่ากับพระชนมายุของพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงธรรมโปรดสัตว์นับแต่การตรัสรู้แล้ว พระไตรปิฎกฉบับนี้เรียกว่า “พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ” ซึ่งเป็นฉบับที่สมบูรณ์ที่สุดในประเทศไทย

ในรัชกาลที่ 8 ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์โดยอนุโลมตามรัฐสภา คือมีสังฆมนตรี มีสมาชิกสังฆสภา มีองค์การบริหารอยู่ 4 องค์การ คือ 1) องค์การปกครอง 2) องค์การศึกษา 3) องค์การเผยแผ่ 4) องค์การสาธารณูปการ ในสมัยนี้เองที่พระสงฆ์ไทยผู้มีความรู้ความสามารถได้เข้าไปบริหารพระศาสนากันอย่างเต็มที่

ในรัชกาลที่ 9 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เป็นช่วงเวลาที่ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ และในปี 2501 คณะสงฆ์ไทยและรัฐบาลได้ประกาศวันอาสาฬหบูชาเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา **BE03** กล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นแบบอย่างในการดำรงพระชนมชีพโดยยึดมั่นในศีลธรรม การส่งเสริมให้คนไทยยึดถือศีล 5 ซึ่งเป็นหลักธรรมสากลที่องค์การสหประชาชาติให้การยอมรับ ย่อมเกิดประโยชน์มหาศาลต่อสังคมไทยและสังคมโลก

พระองค์ทรงเป็นแบบอย่างของการบูรณาการระหว่างหลักพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ ผ่านโครงการพระราชดำริที่แสดงถึงความสมดุลระหว่างประเพณีและความก้าวหน้าทางวิทยาการ จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสตร์พระราชา **SE04** กล่าวว่า พระองค์ทรงนำองค์ความรู้ในพระพุทธศาสนา ศาสตร์ต่างๆ และสภาพปัญหาของประชาชน มาเป็นรากฐานในการพัฒนาประเทศ ศาสตร์พระราชาจึงปรากฏออกมาในรูปแบบของโครงการต่างๆ และหลักทฤษฎีต่างๆ เช่น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งล้วนตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักทางสายกลาง ความพอเพียง สติปัญญา เหตุผล และคุณธรรมจริยธรรม อันเป็นหลักการสำคัญในพระพุทธศาสนา

ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดของความเชื่อมโยงระหว่างศาสตร์พระราชาและพระพุทธศาสนา คือ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งประกอบด้วยหลักธรรมสำคัญ อาทิ ทางสายกลาง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล สติปัญญา และคุณธรรมจริยธรรม หลักการเหล่านี้สามารถประยุกต์ใช้ได้กับทุกบริบท ทั้งเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง **SE04** กล่าวว่า การเชื่อมโยงให้เห็นว่าศาสตร์พระราชา มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งไม่ได้เดินตามแนวคิดเศรษฐกิจกระแสหลักแบบทุนนิยมหรือสังคมนิยม แต่มีหลักการสำคัญต่างๆ ที่สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา **SE04** กล่าวว่า หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเสมือน “กุศโลบาย” ที่ทำให้คนทั่วไป ทั้งที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว ได้น้อมนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้โดยไม่รู้สึกฝืนใจหรือถูกยัดเยียดศาสตร์พระราชา จึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้คนไทยไม่ว่าจะในระดับใด ได้น้อมนำหลักธรรมไปปฏิบัติโดยไม่จำกัดอยู่เพียงการปฏิบัติในรูปแบบศาสนพิธี แต่เป็นการปฏิบัติที่ส่งผลถึงสังคมโดยรวม ทำให้เกิดความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และประเทศชาติ และ **KE03** กล่าวว่า “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งมีหลักฐานปรากฏในพระราชดำรัสเรื่อง “การพออยู่พอกิน” ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 ทรงเปรียบเทียบว่า ทุนนิยมคือ “เศรษฐกิจของคนตาโต” ส่วนสังคมนิยมคือ “เศรษฐกิจของคนหลังเขา” พระองค์ทรงเห็นว่าทั้งสองระบบต่างก็สุดโต่งเกินไป จึงทรงเลือก “ทางสายกลาง” ตามหลักพระพุทธศาสนา คือ “มัชฌิมาปฏิปทา” และนำมาสู่ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงอธิบายว่า เศรษฐกิจพอเพียงเปรียบเหมือนบ้านที่มีฐานราก 4 เสาหลัก คือ

1) พอกิน - เน้นการพึ่งพาตนเองด้านอาหาร รู้จักปลูกพืชผัก และรู้จักเลือกกินอาหารให้เป็นยา

2) พอใช้ - พยายามทำสิ่งของเครื่องใช้เอง ฝึกฝนทักษะ และพึ่งพาตนเอง

3) พออยู่ - รู้จักใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การปลูกป่า เพื่อนำไม้มาสร้างบ้าน และการนำดินมาทำวัสดุ

4) พอร่มเย็น - ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ ทำให้จิตใจสงบ และอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเกื้อกูล

ฐานราก 4 เสา เปรียบเสมือนหลัก “อัตตาหิ อัตตโน นาโถ” (ขุ.ธ. 42/22/186) ในทางพระพุทธศาสนา คือ การพึ่งพาตนเอง ซึ่งจะช่วยลดภาระของผู้อื่น

แนวคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงยังสะท้อนถึงการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยเน้นความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกัน ซึ่งช่วยให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองและดำเนินชีวิตอย่างสมดุล และแนวคิดหลักในการพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชนั้น มีพื้นฐานมาจากหลักพุทธธรรม เช่น ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมของประชาชน

นอกจากการทรงปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างแล้ว พระองค์ทรงนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาประเทศผ่านโครงการพระราชดำริหลายโครงการมีพื้นฐานแนวคิดที่สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น การจัดการทรัพยากรน้ำ การพัฒนาการเกษตร และการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม โดยใช้หลักการ “ธรรมชาติบำบัดธรรมชาติ” และการพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างยั่งยืน

ดังนั้น โครงการพระราชดำริจึงไม่ได้เป็นเพียงโครงการพัฒนาด้านเศรษฐกิจหรือโครงสร้างพื้นฐานเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการสร้างคุณธรรมและจิตสำนึกให้แก่ประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

ในสมัยรัชกาลปัจจุบัน (สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร) เป็นพระมหากษัตริย์ไทย รัชกาลที่ 10 แห่งราชวงศ์จักรี ทรงมีพระทัยศรัทธาอุปสมบทในเมื่อวันจันทร์ที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2521 เวลา 15.37 น. ณ พระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงมีพระราชดำรัสตอบต่อที่ประชุมสงฆ์ วัดพระมหาธาตุจังหวัดนครศรีธรรมราช อันมีใจความตอนหนึ่งว่า “...การบวชของกระผมในครั้งนี้เป็นการบวชด้วยศรัทธาอันแรงกล้าที่จะศึกษาพระธรรมอันมีค่าสูงสุด โดยมุ่งหวังที่จะนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติต่อไป...” (ไทยรัฐ, 2559)

จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่คนไทยเคารพนับถือกันมายาวนานนับตั้งแต่มีประเทศไทยมาจนถึงปัจจุบัน ในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาในแต่ละสมัยผู้ที่มีบทบาทมากที่สุดคือพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำในการทำนุบำรุงส่งเสริมและเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยพระองค์เอง ทรงนำหลักพุทธธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการบริหารประเทศและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะหลักทศพิธราชธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมสำหรับผู้ปกครองที่เน้นความเมตตา ความเสียสละ และความยุติธรรมในการปกครอง **BE06** กล่าวว่า พระมหากษัตริย์ผู้ทรงทศพิธราชธรรม หลักธรรมเหล่านี้ล้วนมีรากฐานมาจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ในดินแดนสุวรรณภูมิ พระพุทธศาสนาได้รับการอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์ตั้งแต่อดีต โดยมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและสร้างความมั่นคงให้แก่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย **SE02** ได้เน้นว่า เรื่องสุวรรณภูมิ พระพุทธศาสนา และศาสตร์พระราชาจึงสามารถเชื่อมโยงกันได้อย่างกลมกลืน ผ่านความเข้าใจในภูมิปัญญาโบราณ ซึ่งในหลวง ร.9 ทรงเป็นผู้ชี้ทางให้เห็น

สรุปได้ว่า จากการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารและข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ สามารถสรุปได้ว่า เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิในประเทศไทยมีความเชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ทั้งในมิติของวิถีชีวิตของประชาชนและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์

ทุกยุคทุกสมัยล้วนมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นศาสนาประจำอาณาจักร เป็นศาสนาประจำชาติ จึงทำให้พระพุทธศาสนาได้สร้างความเชื่อมโยงทั้งทาง

เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสังคมในดินแดนสุวรรณภูมิในส่วนของประเทศไทยเรื่อยมาอย่างไม่ขาดสาย ทำให้เห็นเป็นประจักษ์ในปัจจุบันว่า พระพุทธศาสนาคือสถาบันหลักของชาติไทยสถาบันอันสูงสุด สถาบันหนึ่งของชาติไทยที่ร่วมก่อสร้างบ้านเมืองและร่วมปกครองบ้านเมืองจากอดีตถึงปัจจุบัน และอนาคต โดยมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำสูงสุด มีประชาชนเป็นผู้ร่วมสร้างบ้าน รักษาเมือง สืบสานวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามร่วมกันมา ความเชื่อมโยงดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบสำคัญของอารยธรรมสุวรรณภูมิ ซึ่งไม่เพียงแต่มีบทบาทในเชิงศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นรากฐานของการพัฒนาสังคมและการสร้างความยั่งยืนในสังคมไทย

พระพุทธศาสนาได้กลายเป็นแหล่งกำเนิดของภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิต ซึ่งสะท้อนผ่านค่านิยมทางสังคม ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ ขณะที่ในระดับสถาบัน พระมหากษัตริย์ทรงมีบทบาทสำคัญในการนำหลักพุทธธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาสังคม ผ่านการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างและการดำเนินโครงการพระราชดำริเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน

ดังนั้น เส้นทางและความเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนาในมิติของบริบท คุณค่าการดำเนินชีวิต และการน้อมนำหลักทศพิธราชธรรมมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต ประกอบกับการยึดมั่นในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จะช่วยส่งเสริมให้เกิดความอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักประมาณตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และดำรงชีวิตอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ ทำให้เกิดความสมดุลทั้งในด้านการพัฒนาตนเอง และสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งเป็นการพัฒนาไปสู่การปฏิบัติจริงในรูปของการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน สรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 4.4 ความเชื่อมโยงสุวรรณภูมิกับวิถีชีวิต
SVV (Suvarnabhumi–Values–Virtuous Living)
ที่มา: ผู้วิจัย

4.2.2 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่พบหลักฐานอารยธรรรมในประเทศไทย

หลักพุทธธรรมบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิเป็นรากฐานสำคัญที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์กันทางศาสนา วัฒนธรรม และแนวคิดการพัฒนาสังคม ที่หล่อหลอมวิถีชีวิตและจิตสำนึกของผู้คนมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาและแนวทางการดำเนินชีวิตอย่างพอดี ได้ถูกนำมาปรับใช้ในบริบทของสังคมและวัฒนธรรมที่หลากหลาย นอกจากนี้ หลักพุทธธรรมยังมีส่วนสำคัญในการสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคม ในขณะเดียวกัน ศาสตร์พระราชาได้ประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนาประเทศอย่างเป็นรูปธรรม โดยเน้นความพอประมาณ ความสมดุล และการพึ่งพาตนเอง อันเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบัน และนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในสังคมไทย

ฐานการดำเนินชีวิตที่สำคัญอันเป็นพื้นฐานจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ช่วยสร้างคุณค่าทางจิตวิญญาณให้กับพุทธศาสนิกชนบนเส้นทางสุวรรณภูมิ พบว่า มี 3 ด้าน ประกอบด้วย

1) หลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องคุณธรรมส่วนตน: พัฒนาความคิด จิตใจ และพฤติกรรมของบุคคลให้มีความดีงามและดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง

1.1) หลักทิฏฐธัมมิกัตถะ 4 คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น มีที่มาจากพระไตรปิฎก อังคุตรนิกาย อัฏฐกนิบาต **ทีฆชาณุสูตร** (องฺ. อฏฺฐก. 37/144/463) ที่กล่าวว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ใกล้เมืองโกลิยะ ทีฆชาณุโกลิยบุตร ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ทูลขอให้แสดงธรรมที่เหมาะกับฆราวาสผู้ครองเรือน เพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน และเพื่อประโยชน์ในภายหน้า คือ

(1) อุฏฐานสัมปทา ความหมั่น ขยันทำงาน

(2) อารักขสัมปทา การรักษาโภคทรัพย์

(3) กัลยาณมิตตา คบคนดี ไม่คบคนชั่ว

(4) สมชีวิตา อยู่อย่างพอเพียง เลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์

ซึ่งสอดคล้องกับจุดประสงค์หลักของศาสตร์พระราชาในการวางรากฐานการเป็นอยู่ของประชาชนให้มีกิน มีใช้ก่อน เป็นอันดับแรก โดย 4 ข้อนี้ ได้แก่ ความขยันในหน้าที่การงาน ความสามารถในการรักษาทรัพย์ การเลือกคบคนดี และ ความพอประมาณในการเลี้ยงชีพ ดังพระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ.2517 ตรัสเกี่ยวกับความพออยู่พอกินไว้ดังนี้ “คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้าสมัย ว่าเมืองไทยเชย ว่าเมืองไทยไม่มีสิ่งที่สมัยใหม่ แต่เราอยู่พอมีพอกิน และขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทยพออยู่พอกิน มีความสงบ และทำงานตั้ง

จิตอธิษฐานตั้งปณิธาน ในทางที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพออยู่พอกิน ไม่ใช่ว่าจะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่ว่ามีความพออยู่พอกิน มีความสงบ เปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ถ้าเรารักษาความพออยู่พอกินนี้ได้ เราก็จะยอดยิ่งยวดได้”

สรุปหลักทิฏฐธัมมิกัตถะ คือ หลักธรรมที่มุ่งให้บุคคลดำเนินชีวิตในปัจจุบันอย่างมีความมั่นคง โดยเน้นความขยัน การรู้จักรักษาผลประโยชน์ การเลือกคบคนที่เหมาะสม และการใช้ชีวิตอย่างพอเหมาะ เพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในชีวิต

1.2) สันโดษ 3 คือ หลักความยินดีและความพอใจในสิ่งที่ตนมีและหามาได้ด้วยความเพียรพยายามอันชอบธรรม ช่วยให้ชีวิตสงบและรู้จักพอ แบ่งเป็น 3 ประการคือ ยินดีตามที่ได้มา (ยถาลาภ) ยินดีตามกำลัง (ยถาพล) และยินดีตามสมควร (ยถาสารุปป) เป็นพื้นฐานให้ประชาชนมีความสุขกับสิ่งที่มีอยู่ พึ่งตนเองได้ ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสอธิบายเรื่องสันโดษไว้ว่า “ภิกษุชื่อว่าผู้สันโดษเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สันโดษด้วยจีวรพอคุ้มร่างกายและบิณฑบาตพออิ่มท้อง จะไป ณ ที่ใดๆ ก็ไปได้ทันทีเหมือนนกบินไป ณ ที่ใดๆ ก็มีแต่ปีกเป็นภาระ มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่า ผู้สันโดษเป็นอย่างนี้แล” (ที.สี. 11/124/273)

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีพระราชดำรัส พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคลเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ.2541 ความว่า “*พอเพียงนี้ อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณตามอัตภาพ พูดจาก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง*”

สรุปได้ว่า หลักสันโดษสอนให้คนเราพอใจในสิ่งที่ตนหามาได้ ใช้จ่ายให้เกิดประโยชน์ตามควรแก่ฐานะของตน ไม่ฟุ่มเฟือย มีความเป็นอยู่อย่างสงบเรียบง่าย ไม่ทะเยอทะยานต่อสู้และเบียดเบียนบุคคลอื่น ไม่เอา รัดเอาเปรียบกัน อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ซึ่งผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา **BE02** ได้แสดงความคิดเห็นว่า การนำคำสอนในพระพุทธศาสนามาปรับใช้เข้ากับทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ประชาชนมีภูมิคุ้มกันด้านศีลธรรมให้กับสังคม เช่น หลักสันโดษ

1.3) ศีล

พระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศ มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงเน้นเรื่องความความสุจริต และแบบแผนที่ทัดเทียมมกัน ดังได้พระราชทานพระบรมราโชวาทในวโรกาสเสด็จออกพระสีหบัญชร ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2549 เรื่องคุณธรรม 4 ประการ เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อความร่มเย็นของประเทศชาติ ประกอบด้วย 1. การรักษาความสัจ (ความจริงใจ) 2. การรู้จักข่มใจตนเอง (ฝึกใจ) 3. การอดทน อดกลั้น และอดออม 4. การรู้จักละวางความชั่วและความทุจริต ซึ่งเป็นเรื่องที่ทุกคนควรประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในความสุจริต ในกฎกติกา และในระเบียบ แบบแผนโดยเท่าเทียมเสมอกัน สอดคล้องกับหลักการของเรื่อง ศีล ในพระพุทธศานา **ผู้เชี่ยวชาญทาง**

พระพุทธศาสนา BE03 ได้แสดงความคิดเห็นว่า พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นแบบอย่างในการดำรงพระชนมชีพโดยยึดมั่นในศีลธรรม การส่งเสริมให้คนไทยยึดถือศีล 5 ซึ่งเป็นหลักธรรมสากลที่องค์การสหประชาชาติให้การยอมรับ ย่อมเกิดประโยชน์มหาศาลต่อสังคมไทยและสังคมโลก ศีล 5 ประกอบด้วยหลักการสำคัญ คือ 1. ไม่ฆ่าสัตว์ เป็นการเคารพสิทธิในชีวิตของกันและกัน 2. ไม่ลักทรัพย์ เป็นการเคารพสิทธิในทรัพย์สินของกันและกัน 3. ไม่ประพฤติผิดในกาม เป็นการเคารพสิทธิในคู่ครองของกันและกัน 4. ไม่พูดเท็จ เป็นการเคารพสิทธิในการรับรู้ข้อมูลที่ถูกต้องของกันและกัน 5. ไม่ดื่มสุรา เป็นการเคารพตนเอง ครอบครัว และสังคม ช่วยให้มีสุขภาพแข็งแรง ขยันทำงาน และไม่สร้างปัญหา นอกจากนั้น หลักการของศีล 5 สอดคล้องกับหลักภราดรภาพ (Brotherhood) ขององค์การสหประชาชาติ ที่มุ่งส่งเสริมสัมพันธภาพอันดีและสันติภาพ หากคนไทยร่วมกันรักษาศีล 5 ประเทศไทยจะเป็นประเทศที่น่าอยู่ เป็นที่อิจฉาของนานาประเทศ และเป็นแบบอย่างให้ชาวโลกนำหลักศีล 5 ไปปรับใช้ เช่นเดียวกับที่หลายประเทศนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนา

ในพระไตรปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค อัคคัญญสูตร พระพุทธเจ้าตรัสแก่ วาเสฏฐะ และภารทวาชะ พราหมณ์หนุ่มสองคนที่ออกบวชเป็นภิกษุ มีใจความว่า ความประเสริฐไม่ได้อยู่ที่ ชาติหรือวรรณะ **แต่ความดีหรือความเลวขึ้นอยู่กับกรรมและการปฏิบัติตน** พระองค์ได้ตรัสเล่าถึงกำเนิดโลกและสังคมว่า โลกเริ่มต้นด้วยภาวะว่างเปล่า ต่อมามีหมู่สัตว์เกิดขึ้น กินอาหารธรรมชาติ เมื่อกิเลส เช่น ความโลภ ความยึดถือ เพิ่มขึ้น ทำให้ทรัพยากรเสื่อมถอย รูปร่างและคุณสมบัติของมนุษย์ก็เปลี่ยนไป มนุษย์เริ่มแบ่งหน้าที่ มีผู้นำคอยตัดสินความผิด ผู้ที่ประชาชนยอมรับ เป็นที่มาของกษัตริย์ มีกำเนิดวรรณะทั้ง 4 คือ กษัตริย์ (ขัตติยะ) เกิดจากผู้ได้รับเลือกให้ปกครอง พราหมณ์ เกิดจากผู้มุ่งเรียนรู้และสืบต่อการศึกษา แพศย์ มาจากผู้ประกอบการค้าและเศรษฐกิจ และ ศูทร มาจากผู้ใช้แรงงานและรับใช้ โดยวรรณะเหล่านี้มีขึ้นตามหน้าที่ทางสังคม มิใช่เพราะกำเนิดศักดิ์สิทธิ์ และไม่ว่ากำเนิดใด ถ้าปฏิบัติผิดศีลธรรมก็เป็นผู้ต่ำทราม ถ้าปฏิบัติดี มีศีลธรรม และบรรลุธรรม ก็ชื่อว่าเป็นผู้สูงสุด (ที.ปา. 15/51-72/143-161)

สรุปเรื่อง ศีลได้ว่า ศีลเป็นหนึ่งในเรื่องคุณธรรม 4 ประการที่มุ่งให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในความสุจริต ในกฎกติกา และในระเบียบ แบบแผนโดยเท่าเทียมเสมอกัน ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของเรื่อง ศีล ในพระพุทธศานา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศีล 5 และ ศีล 8 ก็เป็นที่ประพฤติปฏิบัติกันในสังคมไทย

1.4) อิทธิบาท 4

อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่ช่วยให้มนุษย์ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ทำ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ว่า อิทธิบาท 4 เป็นคุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ได้แก่ 1. ฉันทะ

ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้น 2. วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ท้อถอย 3. จิตตะ ความคิดมุ่งไป คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝักใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ 4. วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2562, หน้า 160) ดังพระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค กล่าวถึงอิทธิบาท ไว้ว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิปธานสังขาร 2 ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิริยสมาธิปธานสังขาร 3 ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยจิตตสมาธิปธานสังขาร 4 ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิมังสาสมาธิปธานสังขาร ฯ” (สำ.มหา. 31/1215-1216/174)

ดังพระราชดำรัสพระราชทานแก่ครูและนักเรียน โรงเรียนจิตรลดา 27 มีนาคม 2523 พระองค์เน้นย้ำเสมอในเรื่องการใช้ความเพียรในการทำงาน เอาชนะอุปสรรค ความว่า การดำรงชีวิตที่ดี...จะต้องปรับปรุงตัวตลอดเวลา การปรับปรุงตัว จะต้องมีความเพียรและความอดทนเป็นที่ตั้ง ถ้าคนเราไม่หมั่นเพียร ...ไม่มีความอดทน ก็อาจจะท้อใจไปโดยง่าย เมื่อท้อใจไปแล้ว ...ไม่มีทางที่จะมีชีวิตเจริญรุ่งเรืองแน่ๆ...

สรุปหลักอิทธิบาท 4 คือ หลักธรรมที่เป็น “ปัจจัยแห่งความสำเร็จ” ในการดำเนินงานหรือการพัฒนาตนเองให้บรรลุเป้าหมาย

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านสุวรรณภูมิ SE02 ซึ่งได้ให้ข้อคิดเห็นว่า ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงยกตัวอย่างคุณธรรมข้อ “ความเพียร” เปรียบเหมือนการว่ายน้ำในทะเลอันไม่สิ้นสุดตลอดพระชนม์ชีพ พระองค์ทรงเลือกใช้มุมมองใหม่จากเรื่องมหาชนก โดยทรงหยิบยก "ต้นมะม่วง" มาเป็นสัญลักษณ์ แทนที่จะใช้ "พอร์ต" ซึ่งสื่อถึงความเพียรพยายามในการฟื้นฟูประเทศชาติ และ **SE03** กล่าวว่า ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงเห็นความสำคัญของ ความอดทน และ ความเพียรซึ่งเป็นคุณสมบัติที่คนไทยควรนำมาปรับใช้ ซึ่ง**ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา BE01** ก็ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับคุณธรรมส่วนตนไว้ว่า ในหลวงรัชกาลที่ 9 จะทรงเจาะจงนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ 2 เรื่อง คือ เรื่องคุณธรรม 4 ประการ และเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรม 4 ประการเปรียบเสมือนฐานของชีวิต

สรุปหลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องคุณธรรมส่วนตน ตามแนวศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการพัฒนามนุษย์อันมีรากฐานจากพระพุทธศาสนา ในการพัฒนาความคิด จิตใจ และพฤติกรรมของบุคคลให้มีความดีงามและดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง ที่

นำเสนอไว้ในที่นี้ จะเห็นได้ว่า 1) หลักทิฏฐธัมมิกัตถะ 4 มุ่งให้บุคคลตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท สร้างความมั่นคงแห่งชีวิตในปัจจุบัน 2) สันโดษ 3 ส่งเสริมความยินดีตามมีตามได้ อันเป็นเหตุให้ละความโลภสอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรมไทยที่เน้นความเรียบง่ายและสมดุล 3) ศีล เป็นพื้นฐานแห่งความสำรวมระวังทางกายและวาจา ในการกำกับพฤติกรรมของบุคคลให้อยู่ในกรอบของความดีงาม และ 4) อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่เกื้อหนุนความเพียรให้ถึงความสำเร็จโดยชอบ เป็นการพัฒนาตนไปสู่ความสำเร็จอย่างมีเป้าหมาย ทั้งนี้ หลักธรรมดังกล่าวมีความสอดคล้องกับแนวศาสตร์พระราชาที่มุ่งเน้นความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการพัฒนาจากภายใน อีกทั้งยังปรากฏเป็นแนวปฏิบัติที่สืบทอดความเป็นอยู่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในวิถีชีวิตของผู้คนในอารยธรรมสุวรรณภูมิด้วยหลักพระพุทธศาสนา

2) หลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องคุณธรรมส่วนสังคม: ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของมนุษย์อย่างสงบสุข มีความเอื้อเฟื้อ และเกิดความสามัคคีในสังคม

2.1) สังคหวัตถุ 4

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559) อธิบายเรื่อง สังคหวัตถุ 4 ไว้ว่า เป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี, หลักการสงเคราะห์ ได้แก่ 1. ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่ง 2. ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ วาจาเป็นที่รัก วาจาดูดดื่มน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยินดี 3. อัตถจริยา (การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม 4. สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอกันในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยร่วมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะแก่ฐานะภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี กล่าวได้ว่า สังคหวัตถุ 4 เป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อังคุตรนิกาย อัฏฐกนิบาต ทุติยหัตถกสูตร กล่าวเรื่องคุณธรรมของหัตถกอุบาสกไว้ว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ใกล้เมืองอาฬวี หัตถกอุบาสกเป็นชาวเมืองอาฬวี มีบริวารประมาณ 500 คน พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสถามหัตถกอุบาสกว่า มีหลักในการดูแลบริษัทใหญ่นี้อย่างไร หัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวีกราบทูลว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดง “สังคหวัตถุ 4 ประการ” ไว้ จึงสงเคราะห์บริษัทใหญ่นี้ด้วยสังคหวัตถุ 4 ประการนั้น รู้ว่าผู้ใดควรสงเคราะห์ด้วยทาน ก็สงเคราะห์ด้วยทาน ผู้ใดควรสงเคราะห์ด้วยวาจาอ่อนหวาน ก็สงเคราะห์ด้วยวาจาอ่อนหวาน ผู้ใดควรสงเคราะห์ด้วยการประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ ก็สงเคราะห์ด้วยการประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ ผู้นี้ควรสงเคราะห์ด้วยการวางตัวเสมอ ก็สงเคราะห์ด้วยการวางตัวเสมอ (องฺ.อฏฺฐก. 37/114/361)

พระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศ มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงสื่อสารธรรมในหัวข้อเหล่านี้ให้ประชาชนเข้าใจ และเป็นตัวอย่างในการประพฤติปฏิบัติตนในการพัฒนาประเทศชาติ ที่สอดคล้องกับหลักสังคหวัตถุ 4 ดังต่อไปนี้

(1) ทาน พระองค์ตรัสเรื่องการให้อยู่เสมอและทรงกระทำให้เห็นรูปธรรมให้เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนอีกด้วย ดังพระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ 31 ธันวาคม 2545 ความว่า

คุณธรรมข้อหนึ่ง...ที่ยังมีอยู่อย่างบริบูรณ์ในจิตใจของคนไทยก็คือ...การให้ การให้นี้...ไม่ว่าจะให้สิ่งใด แก่ผู้ใด โดยสถานใดก็ตาม เป็นสิ่งที่พึงประสงค์อย่างยิ่ง เพราะเป็นเครื่องประสานไมตรีอย่างสำคัญระหว่างบุคคลกับบุคคลและให้สังคม มีความมั่นคงเป็นปึกแผ่นด้วยสามัคคีธรรม

(2) ปิยวาจา พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงเน้นในเรื่องการเจรจากับผู้อื่น โดยเฉพาะเรื่องการรวบรวมสติให้ตั้งมั่นเสียก่อน จึงจะสื่อสารได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม ดังเช่น พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ.2535 ความว่า

หลักของคุณธรรม คือ การคิดด้วยจิตใจที่เป็นกลาง ก่อนจะพูดจะทำสิ่งไร จำเป็นต้องหยุดคิดเสียก่อน เพื่อรวบรวมสติให้ตั้งมั่น และจิตสว่างแจ่มใส ซึ่งเมื่อฝึกหัดคุ้นเคยชำนาญแล้ว จะกระทำได้คล่องแคล่วช่วยให้สามารถแสดงความรู้ความคิดในเรื่องต่างๆ ให้ผู้ฟังได้เข้าใจได้ง่าย ได้ชัด ไม่ผิดทั้งหลักวิชา ทั้งหลักคุณธรรม

(3) อัตถจริยา คือ การลงมือทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม พระองค์สื่อสารและส่งเสริมให้ผู้ร่วมงานเข้าใจถึงความสุขในการทำประโยชน์ส่วนรวม พร้อมทั้งอธิบายว่า ความสุขที่แท้จริงคือการทำประโยชน์ให้ผู้อื่น เมื่อคนอื่นมีความสุข เราก็มีความสุขด้วย และความสุขของผู้อื่นก็คือความสุขส่วนรวมนั่นเอง ดังมีพระราชดำรัสครั้งหนึ่งความว่า “...ขอบใจนะที่มาช่วยฉันทำงาน ฉันขอบอกก่อนนะ ช่วยฉันทำงาน ไม่มีอะไรจะให้ นอกจากมีความสุขร่วมกัน ในการทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น...”

(4) สมานัตตตา คือ การวางตนเสมอภาค การทรงงานโดยไม่ถือพระองค์ ทรงนั่งพื้นสนทนากับราษฎรอย่างใกล้ชิด สะท้อนสมานัตตตา คือความเสมอต้นเสมอปลาย และการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกคน ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่ง ว่า “ฉันถือว่า ฉันเป็นพลเมืองคนหนึ่งซึ่งมีตำแหน่ง ...ตราบใดที่ยังอยู่ในตำแหน่งนี้...ตราบนั้นฉันต้องปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้สมบูรณ์”

สรุปได้ว่า หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่พระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศ มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรทรงใช้เป็นหลักประพฤติในการพัฒนาประเทศตามศาสตร์พระราชาและสอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาโดยตรง ที่พุทธศาสนิกชนควรนำไปเป็นแบบอย่างในการพัฒนาตนและองค์กรให้เจริญก้าวหน้า

2.2) สารณียธรรม 6

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559) อธิบายเรื่อง สารณียธรรม 6 ไว้ว่า ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง, ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน, ธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคี, หลักการอยู่ ได้แก่ 1. เมตตากายกรรม ตั้งเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมหมู่คณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง 2. เมตตาวจีกรรม ตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง 3. เมตตามโนกรรม ตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน 4. สาธารณโภคิตา ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยเจือจาน ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน ข้อนี้ ใช้ อัปปฏิวิภัตตโภคี ก็ได้ 5. สีลสามัญญตา มีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ 6. ทิฏฐิสามัญญตา มีทิฏฐิดีงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญอันจะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือ ขจัดปัญหา

ในพระไตรปิฎก อังคุตรนิกาย **ปัญจก-ฉักกนิบาต สาราณิยสูตรที่ 1** กล่าวเรื่อง สาราณิยธรรม 6 ประการ ไว้ ดังนี้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สาราณิยธรรม 6 ประการนี้ 6 ประการ เป็นไฉน คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้ข้อนี้ก็เป็นสาราณิยธรรม ฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเข้าไปตั้งวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้ข้อนี้ก็เป็นสาราณิยธรรม ฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเข้าไปตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้ข้อนี้ก็เป็นสาราณิยธรรม ฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุแบ่งปันลาภทั้งหลายที่ประกอบด้วยธรรมได้มาโดยธรรม แม้โดยที่สุดบิณฑบาต ย่อมบริโภคร่วมกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีล แม้ข้อนี้ก็เป็นสาราณิยธรรม ฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีศีลไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย เป็นไทย อันวิญญูชนสรรเสริญ อันตัณหาทิฐิไม่ยึดถือเป็นไปพร้อมเพื่อสมาธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้ข้อนี้ก็เป็นสาราณิยธรรม ฯ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุมีทิฐิอันเป็นอริยะ เป็นเครื่องนำออก นำออกไปเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้กระทำตาม เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้ข้อนี้ก็เป็นสาราณิยธรรม ดูกรภิกษุทั้งหลาย สาราณิยธรรม 6 ประการนี้แล ฯ (องฺ.ฉกฺก. 36/282/228)

กล่าวได้ว่า สารณียธรรม 6 เป็นหลักธรรมที่ทำให้คนอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคีกัน ในศาสตร์พระราชานั้นได้มีการนำหลักสารณียธรรม 6 มาทำให้เกิดจริงในสังคม โดยพระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศ มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงดำรงตนเป็นแบบอย่างอันเลิศ และได้สื่อสารแสดงการใช้หลักธรรมเหล่านี้แก่ประชนชน ดังตัวอย่างพระราชดำรัสต่อไปนี้

พระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในการเสด็จออกมหาสมาคม ในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม วันพุธ ที่ 5 ธันวาคม 2555 ความว่า “ความเมตตาปรารถนาดีต่อกันนี้เป็นปัจจัยอย่างสำคัญที่จะยังความพร้อมเพรียงให้เกิดมีขึ้นทั้งในหมู่คณะและในชาติบ้านเมือง และถ้าคนไทยเรายังมีคุณธรรมข้อนี้ประจำอยู่ในจิตใจ ก็มีความหวังได้ว่าบ้านเมืองไทยไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใด ๆ ก็จะอยู่รอดปลอดภัยและดำรงมั่นคงต่อไปได้ตลอดรอดฝั่งอย่างแน่นอน”

สรุปได้ว่า หลักสารณียธรรม 6 เป็นหลักธรรมที่ทรงส่งเสริมให้ประชาชนนำมาใช้ในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของความเมตตาต่อกัน และการทำงานร่วมกันด้วยความสามัคคี และการช่วยให้ผู้อื่นมีความเห็นที่ถูกต้อง เพื่อประโยชน์สุขร่วมกันของของสังคมส่วนรวม

2.3) ความกตัญญูกตเวที

หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในศาสตร์พระราชาทางด้านสิ่งแวดล้อมที่เด่นชัดคือ ความกตัญญูกตเวทีต่อสิ่งแวดล้อม ในทางพระพุทธศาสนาสอนให้คนอยู่ร่วมกันใน 2 ฐานะ คือ ผู้กระทำคุณก่อน และผู้สำนึกในบุญคุณแล้วตอบแทน นอกจากนั้นยังกล่าวถึงความสำนึกในบุญคุณของสิ่งแวดล้อม ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เล่มที่ 27 พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหาวาณิชชาดก กล่าวไว้ว่า *“บุคคลนั่งก็ตาม นอนก็ตามที่ร่มเงาต้นไม้ใด ไม่ควรหักรานกิ่งต้นไม้นั้น เพราะว่าคนประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม”* (ขุ.ชา. 50/1990/452)

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559) อธิบายไว้ว่า กตัญญูกตเวที ผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทน แยกออกเป็น 2 คือ กตัญญู รู้คุณท่าน และ กตเวที ตอบแทนหรือสนองคุณท่าน ความกตัญญูกตเวทีว่าโดยขอบเขต แยกได้เป็น 2 ระดับ คือกตัญญูกตเวทีต่อบุคคลผู้มีคุณความดีหรืออุปการะต่อตนเป็นส่วนตัว อย่างหนึ่ง กตัญญูกตเวทีต่อบุคคลผู้ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์หรือมีคุณความดีเกื้อกูลแก่ส่วนรวม

พระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศ มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงการพัฒนาแผ่นดินไทยบนฐานกตัญญูธรรม ด้วยความรู้คุณของแผ่นดิน และทรัพยากรธรรมชาติ พระองค์ทรงให้ความสนพระราชหฤทัยเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งน้ำและการบริหารจัดการน้ำเป็นพิเศษเพราะทรง

เข้าใจความสัมพันธ์ที่ว่า “น้ำคือชีวิต” การฟื้นฟูป่าถือเป็นการตอบแทนคุณแผ่นดิน เพราะไม่เพียงแค่เพิ่มพื้นที่สีเขียวเท่านั้น แต่คือการ “คืนความสมดุล” ให้ธรรมชาติอีกด้วย เพราะพระองค์ทรงตระหนักว่า ชีวิตต้องพึ่งพาธรรมชาติ ทุกคนต้องร่วมมือกันรักษาดูแล ไม่ใช้เกินเลย และช่วยกันฟื้นฟูซ่อมแซมเมื่อเสียหาย ดังเช่นในพระราชดำรัส พระราชทาน ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2529 ความว่า *“...หลักสำคัญว่าต้องมีน้ำบริโภค น้ำใช้ น้ำเพื่อการเพาะปลูก เพราว่าชีวิตอยู่ที่นั่น ถ้ามีน้ำคนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำ คนอยู่ไม่ได้ ไม่มีไฟฟ้าคนอยู่ไม่ได้ แต่ถ้ามีไฟฟ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้...”*

จะเห็นได้ว่า หลักกตัญญูคือ รู้คุณของสิ่งแวดล้อมที่ให้ชีวิตแก่คน ด้วยเหตุนี้ คนต้องมีความกตเวที คือ ตอบแทนธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมเหล่านั้นให้ดีและให้ยั่งยืนด้วยการดูแลรักษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อมไม่ให้เสียหาย

2.4) ปฏิจจสมุปบาท

ปฏิจจสมุปบาท เป็นหลักธรรมที่กล่าวถึงเหตุและผลที่อาศัยกันและกันเกิดขึ้น ใจความย่อของปฏิจจสมุปบาท คือ “เมื่อสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี เมื่อสิ่งนี้ดับสิ่งนี้จึงดับ” เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด เรียกว่า “สายเกิด” เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ เรียกว่า “สายดับ” หมายความว่า เมื่อเหตุเกิดสิ่งทั้งหลายก็ต้องเกิด และเมื่อเหตุดับสิ่งทั้งหลายก็ต้องดับ ดังที่พระอัสสชิเถระกล่าวกับอุปติสสะ หรือพระสารีบุตรในสมัยที่ยังเป็นปริพาชก ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาว่า

“ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น
และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้” (วิ.มหา. 6/65/71)

เพราะได้ฟังธรรมปริยายนี้ ธรรมจักษุ อันปราศจากธุลี ปราศจากมลทินได้เกิดขึ้นแก่สารีบุตรปริพาชกว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา” สารีบุตรปริพาชกกล่าวว่า

“ถ้าธรรมนี้ มีเพียงเท่านี้ ท่านก็ได้รู้แจ้งแทงตลอดทางอันหาความโศกมิได้แล้ว
อันเป็นทางที่พวกข้าพเจ้ายังไม่ได้เห็น ล่วงเลยมาแล้วหลายหมื่นกัป”

อุปติสะได้ฟังเพียงเท่านี้ก็สำเร็จเป็นพระโสดาบันทันที ที่เป็นเช่นนี้เพราะท่านเกิดธรรมจักษุ คือ ดวงตาเห็นธรรมว่า เมื่อสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้ก็เกิด เมื่อสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ก็ดับ ธรรมทั้งหลายมีเหตุผลเกี่ยวโยงกันทั้งสิ้น เกิดขึ้น

หลักปฏิจจสมุปบาทในรูปของกฎธรรมชาติที่เป็นกระบวนการของชีวิตอันเป็นธรรมชาติภายในตัวมนุษย์ ดังพุทธพจน์ที่แสดงว่า

“....เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี พระตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุอัน นั้นคือ ความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดาความที่มีสิ่งนี้เป็นปัจจัยของสิ่งนี้ ก็คงตั้งอยู่ อย่างนั้น ตถาคตรู้ บรรลุธาตุนั้น ครั้นรู้ บรรลุแล้ว จึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย

จำแนก ทำให้ง่ายและกล่าวกว่า “เธอทั้งหลายจงดูเถิด” ภิกษุทั้งหลาย เพราะอวิชชาเป็นปัจจัยสังขารทั้งหลาย จึงมี...นี้เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท” (ส.นิ. 26/26-27/41-42)

จากพุทธพจน์นี้ แสดงให้เห็นวงจรแห่งชีวิตตามหลักปฏิจจสมุปบาทซึ่งในฐานะเป็นหลักสำคัญ แสดงให้เห็นว่า การดำรงของสรรรพสิ่งทั้งหลาย (ธัมมฐิติ) มีลักษณะเฉพาะของสรรพสิ่งทั้งหลาย (ธัมมนิยาม) และความเป็นปัจจัยของกันและกัน (อิทัปปัจจยตา)

หลักปฏิจจสมุปบาท พระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นว่า ความทุกข์ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างลอย ๆ หากเกิดขึ้นเพราะอาศัยเหตุและปัจจัยต่อเนื่องกันเป็นกระบวนการ (causal process) กล่าวคือ เมื่อมีเหตุปัจจัยก็ส่งผลให้เกิดสภาพหนึ่งขึ้น และเมื่อเหตุนั้นดับ ผลก็ย่อมดับไปด้วย หลักธรรมนี้จึงทำให้เห็นว่าการแก้ปัญหาหรือการดับทุกข์ไม่อาจทำเพียงแก้ที่ปลายเหตุ แต่ต้องเข้าใจถึงรากเหตุ (root cause) ของทุกข์เสียก่อน ในทางปฏิบัติ พระพุทธเจ้าทรงค้นพบว่า เหตุสำคัญของทุกข์อยู่ที่อวิชชา คือความไม่รู้ตามความเป็นจริง ทำให้เกิดตัณหาและอุปาทาน แล้วนำไปสู่ภพ ชาติ และความทุกข์ทั้งปวง ดังนั้นหนทางดับทุกข์จึงต้องเริ่มจากการรู้เหตุ รู้กระบวนการเกิดทุกข์ และค่อย ๆ ดับเหตุแห่งทุกข์นั้น พระพุทธองค์มิได้ทรงสอนเพียงหลักทฤษฎี แต่ทรงปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่าง คือทรงพิจารณาเหตุแห่งความทุกข์ของชีวิตจนตรัสรู้ และทรงสั่งสอนให้มนุษย์ใช้ปัญญาเข้าใจเหตุปัจจัยของปัญหาในชีวิตก่อนแก้ไข

แนวคิดเช่นนี้สอดคล้องกับแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 อย่างชัดเจน กล่าวคือ ก่อนที่จะทรงดำเนินโครงการแก้ไขปัญหาใด ๆ พระองค์จะทรงศึกษาสาเหตุของปัญหาอย่างละเอียด ไม่ทรงแก้เพียงอาการภายนอก ตัวอย่างเช่น ปัญหาน้ำท่วม พระองค์มิได้มองเพียงว่าน้ำมีมากแล้วต้องระบายออกเท่านั้น แต่ทรงวิเคราะห์ว่าต้นเหตุเกิดจากการสูญเสียพื้นที่รับน้ำตามธรรมชาติ การตื้นเขินของคลอง และการใช้ที่ดินไม่สอดคล้องกับระบบนิเวศ จึงเกิดแนวคิด “แก้มลิง” เพื่อจัดพื้นที่รองรับน้ำชั่วคราวให้สอดคล้องกับธรรมชาติ เป็นการแก้ที่เหตุ มิใช่แก้เพียงปลายเหตุ ในทำนองเดียวกัน ปัญหาป่าเสื่อมโทรม พระองค์มิได้ทรงมองว่าเกิดจากการตัดไม้เพียงอย่างเดียว แต่ทรงพิจารณาถึงความยากจนของประชาชนที่ต้องพึ่งพาป่าเป็นแหล่งยังชีพ จึงพระราชทานแนวคิด “ปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง” เพื่อให้ประชาชนมีอาหาร มีไม้ใช้สอย และมีรายได้ควบคู่กับการฟื้นฟูป่า วิธีการนี้เป็นการแก้เหตุแห่งปัญหา คือความจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ มิใช่เพียงการออกกฎหมายห้ามตัดไม้เท่านั้น

ปัจจัยอิงอาศัยกันและกันในการเกิดขึ้นและในการดับไปของธรรมชาติ ศาสตร์พระราชาเป็นการเข้าใจเหตุปัจจัยที่จะรังสรรค์สิ่งที่พึงปรารถนาและขจัดสิ่งที่เป็นอุปสรรคปัญหาออกไป หลักธรรมสำคัญเกี่ยวกับเรื่องนี้ พบได้ในโครงการพระราชดำริของพระองค์ท่าน ได้แก่ หลักปฏิจจสมุปบาท หรือกฎธรรมชาติ ซึ่งพระองค์นำมาสร้างเหตุปัจจัยเพื่อพัฒนาสังคมและประเทศชาติได้อย่างน่าอัศจรรย์

ตัวอย่างพระราชดำรัสแสดงถึงหลักเหตุผล

พระราชดำรัส พระราชทานในการเสด็จฯ พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย วันที่ 26 พฤศจิกายน 2513 ความว่า *"พระพุทธศาสนาแสดงความจริงของชีวิต แสดงทางปฏิบัติที่จะให้บรรลุความสุขสูงสุดของชีวิต มีวิธีการสั่งสอนที่ยึดหลักเหตุและผล...ว่าทุกสิ่งเกิดจากเหตุ ผู้ใดประกอบเหตุอย่างไรเพียงใด ...ก็ได้ผลนั้นเพียงนั้น..."*

ตัวอย่างพระราชดำรัสแสดงถึงหลักการอิงอาศัยกัน

พระราชดำรัส พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนพรรษา 4 ธันวาคม 2533

ต่างคนต่างมีหน้าที่ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ทำเฉพาะหน้าที่นั้น...เพราะว่า...ถ้าคนใดทำหน้าที่เฉพาะของตัวโดยไม่มองไม่แลคนอื่น งานก็ดำเนินไปไม่ได้ เพราะเหตุว่า...งานทุกงานจะต้องพาดพิงกัน จะต้องเกี่ยวโยงกัน ฉะนั้น...แต่ละคนจะต้องมีความรู้ถึงงานของผู้อื่นแล้วช่วยกันทำ

กล่าวได้ว่า พระราชดำริของรัชกาลที่ 9 สะท้อนการประยุกต์ใช้หลักปฏิจจสมุปบาทในระดับสังคม คือทรงศึกษาปัญหาอย่างรอบด้าน เข้าใจเหตุแห่งปัญหา และหลักการอิงอาศัยซึ่งกันและกัน แล้วจึงกำหนดวิธีการแก้ไขที่สอดคล้องกับธรรมชาติและวิถีชีวิตของประชาชน ทำให้การพัฒนามีความยั่งยืน มิใช่เพียงการบรรเทาปัญหาชั่วคราว

2.5) มัชฌิมาปฏิปทา

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ อธิบายไว้ว่า ที่เรียกว่าทางสายกลาง หรือมัชฌิมาปฏิปทา ก็เพราะเป็นทางดำเนินชีวิตหรือข้อปฏิบัติที่เป็นกลางๆ ถูกต้อง พอเหมาะพอดีที่จะให้บรรลุผลสำเร็จถึงจุดหมาย มิใช่เป็นการปฏิบัติหรือการดำเนินชีวิตที่เอียงสุด 2 อย่าง อย่างหนึ่งอย่างใด มัชฌิมาปฏิปทาเป็นทางดำเนินชีวิตด้วยปัญญา มีปัญญาเป็นฐานเป็นมรรคาที่นำไปสู่จุดหมายได้ และก่อให้เกิดคุณค่าแก่ชีวิตอย่างแท้จริง โดยมีหลักปฏิบัติเป็นองค์ประกอบ 8 ประการ คือ 1) สัมมาทิฏฐิ เห็นชอบ คือ รู้เข้าใจถูกต้อง เห็นตามที่เป็นจริง 2) สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ คือ คิดสุจริตตั้งใจทำสิ่งที่ดีงาม 3) สัมมาวาจา เจรจาชอบ คือ กล่าวคำสุจริต 4) สัมมากัมมันตะ กระทำชอบ คือ ทำการที่สุจริต 5) สัมมาอาชีวะ อาชีพชอบ คือประกอบสัมมาชีพ หรืออาชีพที่สุจริต 6) สัมมาวายามะ พยายามชอบ คือ เพียรละชั่วบำเพ็ญดี 7) สัมมาสติ ระลึกชอบ คือ ทำการด้วยจิตสำนึกเสมอ ไม่เผลอพลาด 8) สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ คือ คุมจิตได้แน่วแน่มั่นคง ไม่ฟุ้งซ่าน ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ 4 พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 1 ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาค ได้รับสั่งกับภิกษุปัญจวัคคีย์ว่า "ภิกษุทั้งหลาย ที่สุด 2 อย่างนี้ บรรพชิตไม่พึงเสพ กล่าวคือ 1. กามสุขัลลิกานุโยคในกามทั้งหลาย (การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย) เป็นธรรมอันทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ 2. อัตตกิลมถานุโยค(การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตน) เป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระ

อริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ภิกษุทั้งหลาย มัชฌิมาปฏิปทาไม่เอียงเข้าใกล้ที่สุด 2 อย่างนั้น ตถาคตได้ตรัสรู้อันเป็นปฏิปทาก่อให้เกิดจักษุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน

ภิกษุทั้งหลาย ก็มัชฌิมาปฏิปทาที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว อันเป็นปฏิปทาก่อให้เกิดจักษุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้เพื่อพระนิพพานนั้นเป็นไฉน มัชฌิมาปฏิปทานั้น ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ 8 นี้แหละ คือ 1. สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ) 2. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) 3.สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) 4. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) 5. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) 6.สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) 7. สัมมาสติ (ระลึกชอบ) 8.สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) ภิกษุทั้งหลาย นี้คือมัชฌิมาปฏิปทานั้น ที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว อันเป็นปฏิปทา ก่อให้เกิดจักษุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน (วิ.ม. 06/13/45)

แนวพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สะท้อนทางสายกลางอย่างชัดเจน เช่น ในการจัดการน้ำ ไม่สร้างเขื่อนขนาดใหญ่ทุกแห่ง ไม่ปล่อยให้น้ำท่วมตามยถากรรม แต่ใช้แนวคิด “แก้มลิง” ฝายชะลอน้ำ ระบบกระจายน้ำขนาดเล็ก เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างการควบคุมกับการเคารพธรรมชาติ ในเรื่องการจัดการป่าไม้ ไม่ทรงห้ามชาวบ้านเข้าใช้ป่าโดยเด็ดขาด ไม่ทรงปล่อยให้ตัดไม้เสรี แต่ส่งเสริม “ปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง” เพื่อให้คนอยู่กับป่าได้อย่างสมดุล ทรงดำเนินอยู่ในทางสายกลางเพื่อไม่ใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย (สุดโต่งด้านบริโภค) แต่ก็ไม่ไม่ปิดกั้นการพัฒนาโดยสิ้นเชิง โดยทรงส่งเสริมให้ใช้ทรัพยากรอย่างพอดี มีเหตุผล และฟื้นฟูควบคู่กัน ซึ่งทุกโครงการพระราชดำรินั้น เป็นศาสตร์พระราชามีความสมดุลในทุกส่วน ไม่ว่าจะเป็นส่วนของหลักวิชาและหลักปฏิบัติ และส่วนของภาครัฐ เอกชน และประชาชน มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันในลักษณะการบูรณาการศาสตร์ จนมีประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิผล เป็นที่ประจักษ์ จะเห็นได้ว่า หลักมัชฌิมาปฏิปทาเป็นหลักที่สร้างความสมดุลกับสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ และที่เป็นบุคคล

การประพฤติปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา โดยเริ่มด้วยมีความรู้ความเข้าใจเป็นพื้นฐานอย่างนี้ ย่อมเป็นการแก้ปัญหาหรือการทำให้ไม่มีปัญหาอยู่ในตัว เป็นการปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ หรือดำเนินชีวิตอย่างไม่มีทุกข์ โดยเน้นความเหมาะสมตามเหตุและผล เพื่อให้เกิดความสมดุลในชีวิต

จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา **BE06** ได้ให้ความเห็นว่า พระมหากษัตริย์ผู้ทรงทศพิธราชธรรม หลักธรรมเหล่านี้ล้วนมีรากฐานมาจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา **และ BE03** ได้แสดงความคิดและยกตัวอย่างหลักทศพิธราชธรรม 10 ประการ ดังนี้ รัชกาลที่ 9 ทรงปฏิบัติล้วนตั้งอยู่บนหลักทศพิธราชธรรม 10 ประการ ธรรมของพระราชา, กิจวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินควรประพฤติ, คุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง, ธรรมของนักปกครอง

1. ทาน (การให้ คือ สละทรัพย์สิ่งของ บำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือประชาราษฎร์ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

2. ศีล (ความประพฤติดีงาม คือ สำรวมกายและวจีทวาร ประกอบแต่การสุจริต รักษากิตติคุณ ให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นที่เคารพนับถือของประชาราษฎร์ มิให้มีข้อที่ใครจะดูแคลน

3. ปริจจาคะ (การบริจาค คือ เสียสละความสุขสำราญ เป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

4. อาชชวะ (ความซื่อตรง คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ไร้มารยา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

5. มัททวะ (ความอ่อนโยน คือ มีอัธยาศัย ไม่เย่อหยิ่งหยาบคายกระด้างถือองค์ มีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีกิริยาสุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม ให้ได้ความรักภักดี แต่มิขาดยำ

6. ตปะ (ความทรงเดช คือ แผดเผากิเลสตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำย่ำยีจิต ระงับยับยั้งข่มใจได้ ไม่ยอมให้หลงใหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและความปรนเปรอ มีความเป็นอยู่สม่ำเสมอ หรืออย่างสามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียร ทำกิจให้บริบูรณ์

7. อักโกธะ (ความไม่โกรธ คือ ไม่กริ้วกราดลุอำนาจความโกรธ จนเป็นเหตุให้วินิจฉัยความและกระทำการต่างๆ ผิดพลาดเสียธรรม มีเมตตาประจำใจไว้ระงับความเคืองขุ่น วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันราบเรียบเป็นตัวของตนเอง

8. อวิหิงสา (ความไม่เบียดเบียน คือ ไม่บีบคั้นกดขี่ เช่น เก็บภาษีขูดรีด หรือเกณฑ์แรงงานเกินขนาด ไม่หลงระเริงอำนาจ ขาดความกรุณา หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใด เพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

9. ขันติ (ความอดทน คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำ ถึงจะลำบากกายน่าเหนื่อยหน่ายเพียงไร ก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกยั่วถูกหยันด้วยคำเสียดสีถากถางอย่างใด ก็ไม่หมดกำลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกรณีย์ที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม

10. อวิโรธนะ (ความไม่คลาดธรรม คือ วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรม คงที่ ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำที่ดีร้าย ลาภสักการะ หรืออิฏฐารมณ์ อนิฏฐารมณ์ใดๆ สติมั่นในธรรมทั้งส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรม ก็ดี นิติธรรม คือ ระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ก็ดี ไม่ประพฤติให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป

ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสตร์พระราชา **KE02** ได้ให้ความเห็นว่า ศาสตร์พระราชา หากจะนับที่เห็นได้ชัดเจน ก็อาจเริ่มนับได้ตั้งแต่สมัยสุโขทัย ซึ่งมีรูปแบบการปกครองแบบพ่อปกครองลูก ที่เปี่ยมไปด้วยความอบอุ่น ความสุขสบาย และการอยู่ดีมีสุขของประชาชน การน้อมนำหลักทศพิธราชธรรมมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต ประกอบกับการยึดมั่นในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จะช่วยส่งเสริมให้เกิดความอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักประมาณตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และดำรงชีวิตอย่าง

สอดคล้องกับธรรมชาติ นำไปสู่สังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความสุขอย่างยั่งยืน และเกิดประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อม การน้อมนำหลักทศพิธราชธรรมมาประยุกต์ใช้ ร่วมกับการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จะช่วยให้เกิดความสมดุลทั้งในด้าน การพัฒนาตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อม นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

สรุปหลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องคุณธรรมส่วนสังคม ตามแนวศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า 1) สังคหวัตถุ 4 ซึ่งส่งเสริมการให้ การพูดจาไพเราะ และการประพฤติตนเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น 2) สารณียธรรม 6 ที่เน้นการอยู่ร่วมกันด้วยความเคารพและปรารถนาดีต่อกัน 3) ความกตัญญูกตเวทีอันเป็นรากฐานของความผูกพันในครอบครัวและชุมชน และ 4) มัชฌิมาปฏิปทาที่เป็นแนวทางแห่งความเหมาะสมในการดำเนินชีวิต ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาตามแนวศาสตร์พระราชาซึ่งพระองค์มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีคุณธรรม มีจิตสาธารณะ และรู้จักหน้าที่ของตนในสังคม ดังนั้น หลักธรรมดังกล่าวได้หล่อหลอมเป็นวิถีชีวิตของผู้คนในอารยธรรมสุวรรณภูมิ ก่อให้เกิดความร่วมมือ ความเอื้ออาทร และความเข้มแข็งของชุมชน อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาสังคมให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา

3) หลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องการบริหารจัดการ: ระบบ ระเบียบการบริหาร จัดการชีวิตที่อยู่บนฐานคำสอนพระพุทธศาสนา

3.1) โภควิภาค 4

หลักโภควิภาค 4 คือ การแบ่งโภคะเป็น 4 ส่วน หรือ หลักการแบ่งทรัพย์โดยจัดสรรเป็น 4 ส่วน คือ 1 ส่วน ใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงคนที่ควรบำรุง และทำประโยชน์ 2 ส่วน ใช้ลงทุนประกอบการงาน อีก 1 ส่วน เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็นในอนาคต (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559) ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ 11 พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค สิงคาลกสูตร กล่าวถึงการแบ่งโภคะเป็น 4 ส่วน ดังนี้

“คฤหัสถ์ในตระกูลผู้สามารถ ครั้นสะสมโภคสมบัติได้อย่างนี้แล้ว พึงแบ่งโภคสมบัติออกเป็นสี่ส่วน เขาย่อมสมานมิตรไว้ได้ พึงใช้สอยโภคสมบัติด้วยส่วนหนึ่ง พึงประกอบการงานด้วยสองส่วน พึงเก็บส่วนที่สี่ไว้ด้วย หมายว่าจักมีไว้ในยามอันตราย ดังนี้ ฯ” (ที.ปา. 16/197/87)

หลักธรรมที่กล่าวมานั้น พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ก็ทรงมีพระราชดำรัส เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ.2518 เกี่ยวกับการใช้ทรัพย์ ดังนี้ “*ถ้าเราสะสมเงินให้มาก เราก็สามารถที่จะใช้ดอกเบี้ย ใช้เงินที่เป็นดอกเบี้ย โดยไม่แตะต้องทุน ถ้าเราใช้มากเกินไปหรือเราไม่ระวัง เรากินเข้าไปเป็นทุน ทุนมันก็น้อยลงๆ จนหมด*”

สรุปได้ว่า โภควิภาค 4 คือหลักธรรมในการใช้จ่ายทรัพย์ของฆราวาสในพระพุทธศาสนา อัน สอดคล้องกับแนวพระราชดำริที่ว่าควรสะสมทรัพย์และใช้เงินอย่างระมัดระวัง

3.2) คิหิสุข 4

หลักธรรมที่ว่าด้วย “ความสุขของคฤหัสถ์” หรือผู้ครองเรือน โดยเป็นความสุขที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันอย่างถูกต้องเหมาะสม ประกอบด้วย 4 ประการ ได้แก่ ความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์ การใช้ทรัพย์ การไม่มีหนี้ และการงานไม่มีโทษ ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ.2540 เกี่ยวกับเรื่องหนี้ ไว้ ดังนี้ “*การกู้เงินที่นำมาใช้ในสิ่งที่ไม่ทำรายได้นั้นไม่ได้ อันนี้เป็นข้อสำคัญ เพราะว่าถ้ากู้เงินและทำให้มีรายได้ ก็เท่ากับจะใช้หนี้ได้ ไม่ต้องติดหนี้ ไม่ต้องเดือดร้อน ไม่ต้องเสียเกียรติ*”

ในพระไตรปิฎก อังคุตรนิกาย จตุกนิบาต **อานัณยสูตร** (องฺ. จตุกฺก 35/62/213) พระพุทธองค์กล่าวกับอนาถบิณฑิกคฤหบดี ว่าด้วยสุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ ว่าสุข 4 ประการที่คฤหัสถ์ควรได้รับตามกาลตามสมัย คือ

(1) อัตถิสุข

อัตถิสุข เป็นอย่างไร คือ กุลบุตรในโลกนี้มีโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม เขาได้รับสุขโสมนัสว่า ‘เรามีโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม’ นี้เรียกว่า อัตถิสุข

(2) โภคสุข

โภคสุข เป็นอย่างไร คือ กุลบุตรในโลกนี้ใช้สอยโภคทรัพย์และทำบุญด้วยโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม เขาได้รับสุขโสมนัสว่า ‘เราใช้สอยโภคทรัพย์และทำบุญด้วยโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม’ นี้เรียกว่า โภคสุข

(3) อนณสุข

“อานัณยสุข เป็นอย่างไร คือ กุลบุตรในโลกนี้ไม่เป็นหนี้ใคร ไม่ว่าจะน้อยหรือมากก็ตาม เขาได้รับสุขโสมนัสว่า ‘เราไม่เป็นหนี้ใคร ไม่ว่าจะน้อยหรือมาก’ นี้เรียกว่า อานัณยสุข”

(4) อนวัชชสุข

“อนวัชชสุข เป็นอย่างไร คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ประกอบด้วยกายกรรมที่ไม่มีโทษ วจีกรรมที่ไม่มีโทษ และมโนกรรมที่ไม่มีโทษ เขาได้รับสุขโสมนัสว่า ‘เราประกอบด้วยกายกรรมที่ไม่มีโทษ วจีกรรมที่ไม่มีโทษ มโนกรรมที่ไม่มีโทษ’ นี้เรียกว่า อนวัชชสุข”

สรุปหลักคิหิสุข ได้ว่า คือ สุขที่เกิดจากความมีทรัพย์ที่ได้มาด้วยความหมั่นขยัน สะสมจากการทำงานอันชอบธรรม สุขที่เกิดจากการจ่ายทรัพย์ คือ การใช้สอย ทำบุญ เป็นต้น สุขที่เกิดจาก

ความไม่เป็นหนี้ ไม่ว่าจะน้อยหรือมากก็ตาม และ สุขที่เกิดจากการประกอบการงานที่ไม่เป็นโทษ ทั้งกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมที่ไม่มีโทษ ที่สอดคล้องกับเป้าหมายของศาสตร์พระราชาที่มุ่งให้ประชาชนมีความอยู่ดีกินดีและประเทศชาติมีความสงบ มีความเจริญ อันเป็นชัยชนะของการพัฒนาอย่างแท้จริง

3.3) สัปปุริสธรรม 7

ในพระไตรปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ธัมมัญญูสูตร ว่าด้วยผู้รู้จักธรรม กล่าวถึงเรื่องธรรมของภิกษุ 7 ประการที่ทำให้เป็นผู้ที่ควรคำนับ เป็นนาบุญของโลก คือ

(1) เป็นธัมมัญญู รู้จักธรรม คือ สุตตะ เคยยะ ไวยากรณะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัพภูตธรรม เวทัลละ

(2) เป็นอัตถัญญู รู้จักเนื้อความแห่งภาษิตนั้น ๆ ว่า นี้เป็นเนื้อความแห่งภาษิตนี้

(3) เป็นอัตตัญญู รู้จักตนว่า เราเป็นผู้มีศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ปฏิภาณ เพียงใด

(4) เป็นมัตตัญญู รู้จักประมาณในการรับ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัย-เภสัชบริขาร

(5) เป็นกาลัญญู รู้จักกาลว่า นี้เป็นกาลเรียน นี้เป็นกาลสอบถาม นี้เป็นกาลประกอบ ความเพียร นี้เป็นกาลหลีกออกเร้น

(6) เป็นปริสัญญู รู้จักบริษัทว่า นี้บริษัทกษัตริย์ นี้บริษัทคฤหบดี นี้บริษัทสมณะ ในบริษัทนั้น เราพึงเข้าไปหาอย่างนี้ พึงยืนอย่างนี้ พึงทำอย่างนี้ พึงนิ่งอย่างนี้

(7) เป็นปุคคลปโรปรัญญู เป็นผู้รู้จักเลือกคบคน รู้ว่ามีบุคคล 2 จำพวก คือ 1) ต้องการเห็นพระอริยะ 2) ไม่ต้องการเห็นพระอริยะ บุคคลที่ต้องการเห็นพระอริยะก็มี 2 จำพวก คือ 1) ต้องการจะฟังสัทธรรม 2) ไม่ต้องการฟังสัทธรรม บุคคลที่ ต้องการฟังสัทธรรมก็มี 2 จำพวก คือ 1) ตั้งใจฟังธรรม 2) ไม่ตั้งใจฟังธรรม บุคคลที่ตั้งใจฟังธรรมก็มี 2 จำพวก คือ 1) ฟังแล้วทรงจำธรรมไว้ 2) ฟังแล้วไม่ทรงจำธรรมไว้ บุคคลที่ฟังแล้วทรงจำธรรมไว้ก็มี 2 จำพวก คือ 1) พิจารณา เนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำไว้ 2) ไม่พิจารณาเนื้อความ แห่งธรรมที่ทรงจำไว้ บุคคลที่พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำไว้ก็มี 2 จำพวก คือ 1) รู้อรรถรู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม 2) รู้อรรถรู้ธรรมแล้วแต่ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม บุคคล ที่รู้อรรถรู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ก็มี 2 จำพวก คือ 1) ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ของตน ไม่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น 2) ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตนและเพื่อประโยชน์ผู้อื่น (องฺ. สตฺตก. 37/65/193)

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีแนวคิดที่สอดคล้องกับหลักสัปปุริสธรรม เช่น

ด้านบุคคล ทรงเน้นในเรื่องของบุคคล ทั้งในเรื่องการใช้คนดี มีความรู้และคุณธรรมเป็นตัวช่วยในการพัฒนาประเทศ และในเรื่องของการรู้จักตนเอง

ในวันที่ 12 สิงหาคม 2505 พระราชดำรัส รัชกาลที่ 9 พระราชทานในการอบรมกำนันผู้ใหญ่บ้านในเขตชายแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ว่า

...หน้าที่ของท่านทั้งหลายนั้นมีความสำคัญอยู่มาก เพราะนอกจากที่ท่านจะเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ซึ่งใกล้ชิดกับราษฎรในท้องที่ของท่าน คอยช่วยดูแลทุกข์สุขของเขาแล้ว ท่านยังเป็นตัวแทนของราษฎรเหล่านั้น โดยรับเลือกและรับความไว้วางใจจากเขา เข้ามาช่วยเป็นสื่อในการติดต่อกับทางราชการบ้านเมืองอีกด้วย งานบริหารปกครองจะอำนวยผลบังเกิดความร่มเย็นแก่ประชาราษฎรได้เพียงไร ย่อมต้องอาศัยท่านทั้งหลายด้วยเป็นสำคัญ ท่านเป็นผู้ที่ได้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับราษฎรในท้องที่ของท่านมาอย่างใกล้ชิด ย่อมเข้าถึงจิตใจและความต้องการของเขาเหล่านั้นได้ดีกว่าผู้ที่อยู่ห่างไกล ราษฎรย่อมจะต้องหวังพึ่งท่านเมื่อมีความเดือดร้อน ฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงหวังว่าท่านทั้งหลาย จะเอาใจใส่ดูแลความเป็นอยู่ของเขาให้มากและทำตัวเองให้เป็นที่พึ่งแก่เขา สมกับที่เขาได้ไว้วางใจเลือกท่านขึ้นมาเป็นหัวหน้า จงพยายามบำเพ็ญตนให้สมกับตัวอักษร ที่ตราหน้าหมวกเครื่องแบบของท่านที่ว่า “ระงับทุกข์บำรุงสุข”...

สรุปได้ว่า สัปปุริสธรรม 7 ประการ ได้แก่ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาลเวลา รู้จักชุมชน รู้จักบุคคล และเห็นได้ชัดเจนว่าโครงการต่างๆ ในศาสตร์พระราชาได้มีการนำหลักธรรมสัปปุริสธรรม 7 นี้มาใช้ ดังเช่น รู้จักใช้คนดีมีความรู้ รู้จักความต้องการของตนเอง ทำงานอย่างเป็นลำดับขั้นตอน เหมาะสมกับเวลา เป็นต้น

3.4) จักร 4

หลักจักร 4 เป็นเสมือนวงล้อที่นำยานพาหนะไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการไป เปรียบเสมือนการพัฒนาประเทศไปสู่ภาวะที่ให้ประชากรสามารถดำรงชีพได้อย่างพอเพียง สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559) ได้อธิบายเรื่อง จักร 4 ไว้ว่า คือ ธรรมนำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ดุจล้อนำรถไปสู่ที่หมาย ได้แก่ 1. ปฏิรูปเทสวาสะ อยู่ในถิ่นที่ดี มีสิ่งแวดล้อมเหมาะสม 2. สัปปุริสูปัสสยะ สมาคมกับสัตบุรุษ 3. อัตตสัมมาปณิธิ ตั้งตนไว้ชอบ, ตั้งจิตคิดมุ่งหมายนำตนไปถูกทาง 4. ปุพเพกตปุญญตา ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว, มีพื้นเดิมดี, ได้สร้างสมคุณความดีเตรียมพร้อมไว้แต่ต้น ธรรม 4 ข้อนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พหุการธรรม คือธรรมมีอุปการะมาก เป็นเครื่องช่วยให้สามารถสร้างสมความดีอื่นๆ ทุกอย่าง และช่วยให้ประสบความเจริญก้าวหน้าในชีวิต บรรลุความงอกงามไพบูลย์.

ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 21 พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต จักกวรรคที่ 4 จักกสูตร กล่าวหลักธรรมที่นำไปสู่ความไพบูลย์ในโภคะ ดังนี้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักร 4 ประการนี้ เป็นเครื่องเป็นไปแก่มนุษย์และเทวดาผู้ประกอบ เป็นเครื่องที่มนุษย์และเทวดาประกอบแล้ว ย่อมถึงความเป็นผู้ใหญ่ (และ) ความไพบูลย์ในโภคะทั้งหลายต่อกาลไม่นานนัก จักร 4 ประการเป็นไฉน คือ ปฏิรูปเทสวาสะ การอยู่ในถิ่นที่เหมาะ 1 สัปปุริสูปัสส

ยะ การคบสัตบุรุษ 1 อัตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนไว้ชอบ 1 และ ปุพเพกตปุญญตา ความเป็นผู้มีบุญได้กระทำไว้แล้วในปางก่อน 1 (องฺ.จตุกฺก. 35/31/119)

สรุปหลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องการบริหารจัดการตามแนวศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ สะท้อนให้เห็นถึงการมีระบบ ระเบียบการบริหาร จัดการชีวิตที่อยู่บนฐานคำสอนพระพุทธศาสนา ดังจะกล่าวต่อไปนี้ คือ 1) โภควิภาค 4 แสดงหลักการแบ่งสรรทรัพย์เป็นสัดส่วนเพื่อการดำรงชีวิต การประกอบกิจ และการเกื้อกูลสังคม 2) คิหิสุข 4 ชี้ถึงความมั่นคงของคฤหัสถ์ที่ตั้งอยู่บนการได้มาโดยชอบและการใช้จ่ายอย่างไม่เดือดร้อน 3) สัปปุริสธรรม 7 เป็นหลักของผู้บริหารที่รู้จักเหตุ ผล ตน ประมาณ กาล และชุมชน อันนำไปสู่การตัดสินใจที่ถูกต้อง และ 4) จักร 4 เป็นธรรมเกื้อหนุนความเจริญที่อาศัยถิ่นที่เหมาะสม การคบคนดี และการตั้งตนไว้ชอบ ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาร่วมกับแนวศาสตร์พระราชาที่เน้นการทำงานอย่างเข้าใจพื้นที่ ยึดประโยชน์ส่วนรวม และดำเนินการอย่างต่อเนื่อง จะเห็นได้ว่าหลักธรรมดังกล่าวมิใช่เพียงข้อปฏิบัติส่วนบุคคล หากแต่ปรากฏเป็นแนวทางการจัดการชีวิตและชุมชนที่มีเหตุมีผล และพบได้ในวิถีการดำรงอยู่ของสังคมในอารยธรรมสุวรรณภูมิอย่างเป็นรูปธรรม

4.2.3 บทสรุปการศึกษาพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

การศึกษาพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ ดังที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามิได้ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเท่านั้น หากแต่ได้น้อมนำมาปรับใช้ และสั่งสมจนกลายเป็นแบบแผนการดำรงชีวิตของผู้คนในภูมิภาคสุวรรณภูมิอย่างเป็นรูปธรรม โดยสามารถสังเคราะห์ได้เป็น 3 ด้านสำคัญ ได้แก่ หลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องคุณธรรมส่วนตน หลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องคุณธรรมสังคม และหลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องการบริหารจัดการ ซึ่งทั้ง 3 ด้านมีความสัมพันธ์เกื้อกูลกันในทุกระดับของการดำรงชีวิต ดังนี้

1) หลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องคุณธรรมส่วนตน คือ 1. หลักทิฏฐธัมมิกัตถะ 4 มุ่งให้บุคคลตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท 2. สันโดษ หลักความยินดีและความพอใจ 3. ศีล เป็นพื้นฐานแห่งความสำรวมระวังทางกายและวาจาให้เป็นปกติ 4. อิทธิบาท 4 หนทางสู่ความสำเร็จตามความมุ่งหมาย กล่าวได้ว่า ในทางพระพุทธศาสนาได้มีหลักการที่สามารถพัฒนามนุษย์จากภายในจิตใจเป็นรากฐานสำคัญ โดยมุ่งให้เกิดความรู้เท่าทันตนเอง การสำรวมระวัง และการดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาท อันนำไปสู่ความตั้งมั่นแห่งชีวิตและความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ทั้งนี้ แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับศาสตร์พระราชาที่มุ่งเน้นการพัฒนาคนเป็นศูนย์กลาง โดยให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งจากภายในก่อนขยายสู่ภายนอก ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวได้ปรากฏในวิถีชีวิตของผู้คนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ ที่ให้ความสำคัญกับความเรียบง่าย ความเพียร และการดำรงตนอย่างเหมาะสม

2) หลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องคุณธรรมส่วนสังคม คือ 1. สังคหวัตถุ 4 หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจผู้อื่น และสร้างความสามัคคี 2. สารณียธรรม 6 ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง 3. ความกตัญญูกตเวที การรู้คุณ และตอบแทนคุณต่อผู้มีพระคุณ และ 4. มัชฌิมาปฏิปทา ทางสายกลาง กล่าวได้ว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแสดงให้เห็นถึงหลักการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล โดยเน้นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนความปรารถนาดี ความเคารพ และการรู้จักหน้าที่ของตนต่อผู้อื่น อันก่อให้เกิดความสามัคคีและความสงบเรียบร้อยในสังคม แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับศาสตร์พระราชาที่ให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การทำงานร่วมกัน และการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ จะเห็นได้ว่าลักษณะของสังคมบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมินั้นมีความเอื้ออาทร การพึ่งพาอาศัย และการดำรงความสัมพันธ์แบบเครือญาติและชุมชน ก่อให้เกิดความสามัคคีและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

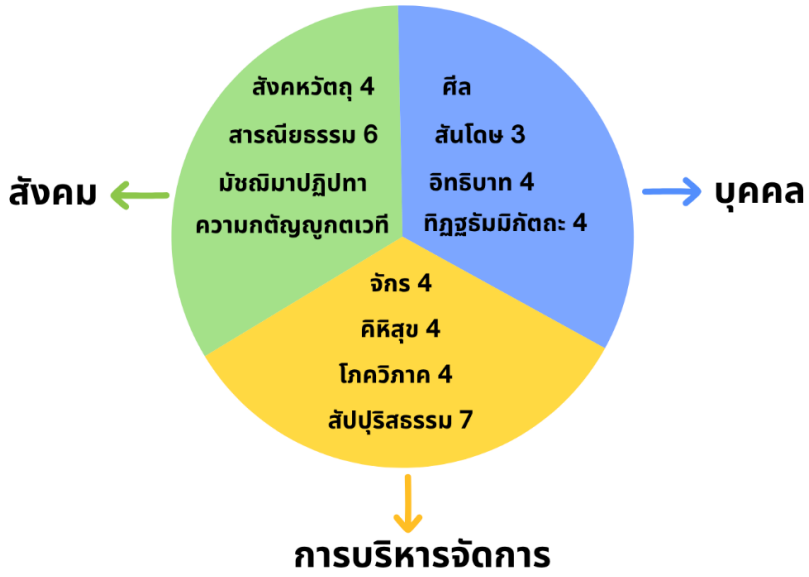
3) หลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องการบริหารจัดการ คือ 1. โภควิภาค 4 หลักการบริหารจัดการทรัพย์สินเป็น 4 ส่วนเพื่อการดำรงชีวิต 2. คิหิสุข 4 ความสุขของคฤหัสถ์ หรือความสุขที่ชอบธรรมของชาวบ้านผู้ครองเรือน 3. สัปปุริสธรรม 7 หลักธรรมของคนดีหรือสัตบุรุษ 7 ที่ทำให้เป็นคนเก่งและมีความเจริญรุ่งเรือง และ 4. จักร 4 ธรรมนำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ดุจล้อนำรถไปสู่ที่หมาย กล่าวได้ว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้วางแนวทางในการดำเนินชีวิตและการจัดการทรัพยากรอย่างมีเหตุมีผล โดยคำนึงถึงความเหมาะสมของการใช้สอย การรู้จักประมาณ และการตัดสินใจบนพื้นฐานของปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับศาสตร์พระราชาที่เน้นการทำงานอย่างเข้าใจบริบท การวางแผนอย่างรอบคอบ และการดำเนินการเป็นลำดับขั้นตอน โดยไม่มุ่งผลสำเร็จเพียงระยะสั้น แต่ให้ความสำคัญกับความมั่นคงและความต่อเนื่อง จะเห็นได้ว่า รูปแบบการจัดการชีวิตและชุมชนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ มีลักษณะสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและทรัพยากรที่มีอยู่ อันเป็นการแสดงถึงภูมิปัญญาที่หล่อหลอมจากหลักธรรมและประสบการณ์ของสังคม

พระราชาได้ทำหน้าที่เป็นแนวทางในการน้อมนำหลักธรรมสู่การปฏิบัติให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ ขณะที่อารยธรรมสุวรรณภูมิเป็นพื้นที่ที่แสดงให้เห็นการสั่งสมและถ่ายทอดหลักธรรมดังกล่าวในวิถีชีวิตจริงของผู้คนอย่างต่อเนื่อง

การศึกษานี้แสดงให้เห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ มิได้เป็นเพียงระบบความเชื่อ หากแต่เป็นรากฐานของการกำหนดแบบแผนชีวิตในทุกมิติ ทั้งในด้าน ด้านสังคม และด้านการจัดการ ซึ่งได้รับการขยายความและเสริมความชัดเจนในเชิงปฏิบัติตามศาสตร์พระราชา ซึ่งเป็นแนวทางในการน้อมนำหลักธรรมสู่การปฏิบัติให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ ขณะที่อารยธรรมสุวรรณภูมิเป็นพื้นที่ที่แสดงให้เห็นการสั่งสมและถ่ายทอดหลักธรรมดังกล่าวในวิถีชีวิตจริงของผู้คนอย่างต่อเนื่อง การบูรณาการดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะขององค์ความรู้ที่มีความเป็นเอกภาพ

และสามารถอธิบายถึงการดำรงอยู่ของอารยธรรมสุวรรณภูมิในฐานะสังคมที่มีรากฐานทางพระพุทธศาสนาได้อย่างดี

กล่าวโดยสรุป หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิมีลักษณะเด่นชัด และเป็นการบูรณาการพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตในมิติของบริบทพื้นที่ และเวลา ซึ่งสะท้อนให้เห็นการผสานกับแนวคิดร่วมสมัยที่สำคัญ แสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 4.5 วิถีชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ที่มา: ผู้วิจัย

4.3 การนำเสนอการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

การพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมชาติตะวันตก ได้เริ่มขึ้นตั้งแต่แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2347 - พ.ศ.2411) ตามพระบรมราโชบาย และสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ.2398 และเป็นกระบวนการต่อเนื่อง ถึงปัจจุบัน จากสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์จนถึงสมัยประชาธิปไตย พัฒนาประเทศภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (พ.ศ. 2504 - ปัจจุบัน) การจะพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมชาติตะวันตก เป็นกระบวนการนำศาสตร์พระราชาไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผล หรือเรียกง่าย ๆ ว่าการนำความรู้ในศาสตร์ทั้ง 4 ด้าน หรือ 4 มิติ กล่าวคือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านเทคโนโลยี และด้านสิ่งแวดล้อม สู่การพัฒนาประเทศให้มั่นคง ยั่งยืน จะเห็นได้ว่าศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมินั้น มีความสอดคล้องกับ

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งประชาชนได้นำมาประยุกต์ใช้เป็นฐานการดำเนินชีวิตสู่การปฏิบัติจริง หรือเดินตามรอยเท้าพ่อในการปฏิบัติตน ปฏิบัติงาน ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษารายละเอียด ดังต่อไปนี้

4.3.1 ด้านคุณธรรม-จริยธรรม

พระบาทสมเด็จพระรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการวางรากฐานการเป็นอยู่ของประชาชนให้มีกิน มีใช้ก่อน เป็นอันดับแรก ที่เรียกว่า “ศาสตร์พระราชา” หรือ“พระราชดำริ” อันเป็น “สายใยแห่งความรักและความห่วงใย” ของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่มีต่อพสกนิกรไทยทั้งมวล ตลอดรัชสมัย 70 ปีของรัชกาลที่ 9 ซึ่งศาสตร์พระราชานั้นได้มาจากพระราชประสบการณ์ เข้าพระทัยในเหตุการณ์บ้านเมือง สถานการณ์ต่าง ๆ และพระราชกรณียกิจ โดยสาระสำคัญที่เป็นหัวใจของศาสตร์พระราชา คือ ศาสตร์แห่งการพัฒนา, ศาสตร์แห่งการครองตน เพื่อเป็นแบบปฏิบัติ และตัวอย่างที่ดี ซึ่งปวงพสกนิกรชาวไทย ได้น้อมนำมาเป็นแบบอย่างที่ดีในการประพฤติตนแห่งการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข

พระองค์ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจด้วยพระวิริยอุตสาหะเพื่อวางรากฐานการพัฒนาที่มั่นคงให้กับประเทศ สิ่งที่เป็นประจักษ์ คือ พระปรีชาสามารถในการเป็นนักเศรษฐศาสตร์ที่แท้จริง แล้วเป็นศาสตร์ที่ศึกษาพฤติกรรมและปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ เอกลักษณ์ของพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 คือ การวางปรัชญาเศรษฐศาสตร์ที่ยึด ‘คน’ เป็นที่ตั้ง โดยตระหนักถึงความแตกต่างในระดับปัจเจกชนและความสำคัญของบริบทที่แต่ละคนเผชิญ การที่ทรงยึดมั่นให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ได้นำไปสู่กระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมที่สร้างสรรค์ภายใต้ความสัมพันธ์ที่สมดุลระหว่างคนกับเทคโนโลยี คนกับสิ่งแวดล้อม คนกับสังคม และที่สำคัญคนกับตนเอง

แนวคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติในทางที่ควรจะเป็น และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา ชี้ให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้มีพระวิสัยทัศน์กว้างขวาง ทรงตระหนักถึงกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกและผลกระทบในบริบทของประเทศไทย แนวพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่พระองค์ท่านพระราชทานแก่พสกนิกรเพื่อให้ใช้ชีวิตอย่างมีความสุข บนหลัก “ความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน” ดังนี้

1) พอประมาณ หมายถึง ความพอดี ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป ตั้งอยู่บนความเป็นจริง หลักความพอประมาณนี้ สอนให้ผู้บริหารประเทศตั้งอยู่บนความพอดี ไม่มองโลกในแง่ดีจนเกินไป ใช้ความสมเหตุสมผลในการดำเนินโครงการสาธารณะ ตัวอย่างหนึ่งคือ การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ โครงการเหล่านี้ควรที่จะได้รับการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ (Feasibility study) อย่างรอบคอบ โดยใช้สมมติฐานที่ตั้งอยู่บนความเป็นจริงและเปิดเผยให้สาธารณชนตรวจสอบได้ ก่อน

การตัดสินใจดำเนินการ ดั่งพระราชดำรัสในปี พ.ศ. 2540 *“จะทำโครงการอะไร ก็ต้องนึกถึงขนาดที่เหมาะสมที่เรียกว่าอัตภาพ หรือกับสิ่งแวดล้อม ฉะนั้น การที่จะทำโครงการอะไร จะต้องทำด้วยความรอบคอบและอย่าตาโตเกินไป”*

2) มีเหตุผล หมายถึง คิดไตร่ตรองผลกระทบอย่างรอบด้าน หลักความมีเหตุผลนี้สำคัญยิ่งสำหรับการออกแบบมาตรการเพื่อการกระตุ้นเศรษฐกิจต่าง ๆ แนวปรัชญานี้ชี้ว่า เราไม่ควรจะมุ่งหวังแค่เพียงผลลัพธ์ในรูปของตัวเลขการขยายตัวของ GDP เท่านั้น แต่ควรที่จะคำนึงถึงผลกระทบในระดับจุลภาค ต่อความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างแท้จริงด้วย ดั่งพระราชดำรัสในปี พ.ศ.2536 *“ทฤษฎีว่าถ้ามีเงินเท่านั้น ๆ มีการกู้เท่านั้น ๆ หมายความว่าเศรษฐกิจก้าวหน้า แล้วประเทศก็เจริญมีหวังว่าจะเป็นมหาอำนาจ ขอโทษเลยต้องเตือนเขาว่าจริง ตัวเลขดี แต่ถ้าเราไม่ระมัดระวังในความต้องการพื้นฐานของประชาชนนั้นไม่มีทาง”*

3) มีภูมิคุ้มกัน หมายถึง สร้างเศรษฐกิจไทยให้แข็งแกร่งจากภายใน ลดความอ่อนไหวต่อปัจจัยทั้งในและนอกประเทศ พระองค์ท่านทรงสอนให้คนไทยสร้างรากฐานในการดำรงชีวิต ซึ่งรากฐานนั้นจะมั่นคงได้ต้องอาศัยภูมิคุ้มกันที่แข็งแกร่ง ในบริบทการคลัง ภูมิคุ้มกันหนึ่งที่สำคัญคือการมีพื้นที่ทางการคลัง (Fiscal Space) ที่มากเพียงพอที่จะรองรับสิ่งต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้โดยไม่คาดฝัน ตัวอย่างหนึ่ง คือ การรักษาระดับหนี้สาธารณะไว้ไม่ให้สูงเกินไปจนจำกัดความสามารถของรัฐบาลในการก่อหนี้เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจในยามที่จำเป็น ดั่งพระราชดำรัสในปี พ.ศ. 2541 *“เศรษฐกิจพอเพียงสอนให้เราไม่โลภจนเป็นการผลาญตัวเอง แต่เป็นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และมีภูมิคุ้มกัน”* (อธิภัทร มุทิตาเจริญ, 2559)

ภาพที่ 4.6 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จากที่กล่าวมาข้างต้น การดำเนินนโยบายการเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ ควรให้ความสำคัญกับ 3 ปัจจัย ได้แก่ ความพอประมาณ การมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกัน ภายใต้เงื่อนไขของการมีความรู้และคุณธรรม กล่าวได้ว่า จะต้องอาศัยความรู้คือ ความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังในการดำเนินชีวิตและการประกอบการงาน และคุณธรรม คือ การยึดถือคุณธรรมต่างๆ อาทิความซื่อสัตย์สุจริตความอดทน ความเพียรการมุ่งต่อประโยชน์ส่วนรวม และการแบ่งปัน ฯลฯ ตลอดเวลาที่ประยุกต์ใช้ปรัชญาเป็นเงื่อนไขพื้นฐาน จะสามารถนำพาประเทศไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้

พระบรมราโชวาทที่พระองค์พระราชทานแก่ประชาชนชาวไทย คราวสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี คือเรื่อง **คุณธรรม 4** ดังต่อไปนี้

ประการแรก คือ การที่ทุกคนคิด พูด ทำ ด้วยความเมตตา มุ่งดี มุ่งเจริญต่อกัน ประการที่สอง คือ การที่แต่ละคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานงาน ประสานประโยชน์กันให้งานที่ทำสำเร็จผลทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่น และกับประเทศชาติ ประการที่สาม คือ การที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในความสุจริต ในกฎกติกา และในระเบียบแบบแผนโดยเท่าเทียมเสมอกัน ประการที่สี่ คือ การที่ต่างคนต่างพยายามทำความคิดความเห็นของตนให้ถูกต้องเที่ยงตรงและมั่นคงอยู่ในเหตุในผล หากความคิดจิตใจ และการประพฤติปฏิบัติที่ลงรอยเดียวกันในทางที่ดีที่เจริญนี้ ยังมีพร้อมมูลในกายในใจของคนไทย ก็มั่นใจได้ว่าประเทศชาติไทยจะดำรงมั่นคงอยู่ตลอดไปได้ (พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานในวโรกาสเสด็จออกพระสีหบัญชร ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2549)

แนวคิดเรื่องคุณธรรม ระบุไว้ชัดเจนในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ความซื่อสัตย์สุจริต ความเพียร ความอดทน ความรอบคอบ และการใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ดังที่มูลนิธิชัยพัฒนากล่าวไว้ว่า

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอก ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็น

อย่างดี ดังนั้นจักเห็นได้ว่า **คุณธรรม จริยธรรม** มีความสำคัญทัดเทียมกับความรู้ ผู้มีความรู้จะขาดคุณธรรม จริยธรรมไม่ได้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านสุวรรณภูมิ SE04 กล่าวว่า การนำหลักคุณธรรม จริยธรรม มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เปรียบเสมือนการปฏิบัติธรรมในรูปแบบหนึ่ง **SE03** กล่าวว่า ในหลวงรัชกาลที่ 9 จึงทรงเน้นย้ำว่า สิ่งสำคัญที่สุดในการพัฒนา คือ ความรู้ และคุณธรรม อันเป็นพื้นฐานของศาสตร์พระราชาและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยพระองค์ทรงชี้ให้เห็นว่า แม้เราจะมีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ แต่หากไม่พัฒนาความรู้และปลูกฝังคุณธรรม ความอุดมสมบูรณ์นั้นก็จะหมดไปในอนาคต ต้องอาศัยความรู้และคุณธรรม ในการพัฒนาและปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงไป **SE04** กล่าวว่า ศาสตร์พระราชา เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นภายหลังยุคสุวรรณภูมิในสมัยที่พระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามา โดยพระมหากษัตริย์ไทยทรงนำศาสตร์พระราชามาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาความเป็นอยู่ของราษฎร ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการดำเนินชีวิต โดยยึดหลักคุณธรรมจริยธรรมเป็นแนวทาง และ**ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา BE04** กล่าวว่า ความรู้คู่คุณธรรม: การพัฒนาที่ต้องควบคู่กับจริยธรรมและศีลธรรม

ด้านคุณธรรม และจริยธรรม ตามหลักพระพุทธศาสนา มีหลักฐานเด่นชัดบนอารยธรรมสุวรรณภูมิตามแนวทางของศาสตร์พระราชา ที่ปรากฏตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงรากฐานทางจิตใจและภูมิปัญญาของผู้คนในภูมิภาคที่มีการผสมผสานระหว่างหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในระดับบุคคลและสังคม โดยคุณธรรมดังกล่าวมิได้เป็นเพียงหลักคำสอน หากแต่ปรากฏให้เห็นชัดในเชิงพฤติกรรม วิถีชีวิต ประเพณี และความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม ซึ่งมีวัดและชุมชนเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดและสืบทอดคุณค่าดังกล่าว ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่า หลักคุณธรรมและจริยธรรมในพระพุทธศาสนาได้รับการนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนตามแนวศาสตร์พระราชา โดยเน้นความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่สังคม ซึ่งผู้วิจัยสรุปเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1) หลักธรรมเพื่อพัฒนาตน

หลักธรรมที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพของบุคคล ทั้งด้านความคิด จิตใจ และพฤติกรรม เพื่อให้เป็นผู้มีคุณธรรม มีวินัย และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม ซึ่งเป็นพื้นฐานของการสร้างความมั่นคงในชีวิตและการพึ่งพาตนเอง ได้แก่

หลักสันโดษ คือ หลักความยินดีและความพอใจในสิ่งที่ตนมีและหามาได้ด้วยความเพียรพยายามอันชอบธรรม ช่วยให้ชีวิตสงบและรู้จักพอ แบ่งเป็น 3 ประการคือ ยินดีตามที่ได้มา (ยถาลาภ) ยินดีตามกำลัง (ยถาพล) และยินดีตามสมควร (ยถาสารุปป) เป็นพื้นฐานให้ประชาชนมีความสุขกับสิ่งที่มีอยู่ พึ่งตนเองได้

หลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ 1. ฉันทะ (ความพอใจ) 2. วิริยะ (ความเพียร) 3. จิตตะ (ความคิดมุ่งไป) และ 4. วิมังสา (ความไตร่ตรอง) คือหลักธรรมที่เป็น “ปัจจัยแห่งความสำเร็จ” ในการดำเนินงานหรือการพัฒนาตนเองให้บรรลุเป้าหมาย

หลักทิฏฐธัมมิกัตถะ 4 คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น ซึ่งสอดคล้องกับจุดประสงค์หลักของศาสตร์พระราชาในการวางรากฐานการเป็นอยู่ของประชาชนให้มีกิน มีใช้ก่อน เป็นอันดับแรก โดย 4 ข้อนี้ ได้แก่ ความขยันในหน้าที่การงาน ความสามารถในการรักษาทรัพย์ การเลือกคบคนดี และ ความพอประมาณในการเลี้ยงชีพ

หลักมัชฌิมาปฏิปทา เป็นทางดำเนินชีวิตหรือข้อปฏิบัติที่เป็นกลางๆ ถูกต้อง พอเหมาะพอดีที่จะให้บรรลุผลสำเร็จถึงจุดหมาย กล่าวคือ การประพฤติปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา โดยเริ่มด้วยมีความรู้ความเข้าใจเป็นพื้นฐานอย่างนี้ ย่อมเป็นการแก้ปัญหาหรือการทำให้ไม่มีปัญหาอยู่ในตัว เป็นการปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ หรือดำเนินชีวิตอย่างไม่มีทุกข์ โดยเน้นความเหมาะสมตามเหตุและผลเพื่อให้เกิดความสมดุลในชีวิต

2) หลักธรรมเพื่อพัฒนาสังคมและการดำรงอยู่ร่วมกัน

หลักธรรมที่มุ่งเน้นการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคมอย่างสงบสุข มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลและคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งสอดคล้องกับธรรมของพระราชาที่ทรงถือปฏิบัติในการปกครองประเทศ เน้นการพัฒนาอย่างสมดุลและการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ได้แก่

หลักทศพิธราชธรรม กษัตริย์ทุกประองค์ยึดหลักทศพิธราชธรรม หรือธรรมของพระราชาในการปกครองประเทศ ได้แก่ **1. ทาน** (การให้ คือ สละทรัพย์สิ่งของ บำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือประชาราษฎร์ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ **2. ศีล** (ความประพฤติดีงาม คือ สำรวมกายและวจีทวาร ประกอบแต่การสุจริต รักษากิตติคุณ ให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นที่เคารพนับถือของประชาราษฎร์ มิให้มีข้อที่ใครจะดูแคลน **3. ปริจจาคะ** (การบริจาค คือ เสียสละความสุขสำราญเป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง **4. อาชชวะ** (ความซื่อตรง คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ไร้มารยา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจไม่หลอกลวงประชาชน **5. มัททวะ** (ความอ่อนโยน คือ มีอัธยาศัย ไม่เย่อหยิ่งหยาบคายกระด้างถือองค์ มีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีกิริยาสุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม ให้ได้ความรักภักดี **6. ตปะ** (ความทรงเดช คือ แผดเผากิเลสตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำย่ำยีจิต ระงับยับยั้งข่มใจได้ ไม่ยอมให้หลงใหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและความปรนเปรอ มีความเป็นอยู่สม่ำเสมอ หรืออย่างสามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียร ทำกิจให้บริบูรณ์ **7. อักโกธะ** (ความไม่โกรธ คือ ไม่กริ้วกราดลุอำนาจความโกรธ จนเป็นเหตุให้วินิจฉัยความและกระทำการต่างๆ ผิดพลาดเสียธรรม มีเมตตาประจำใจไว้ระงับความเคืองขุ่นวินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันราบเรียบเป็นตัวของตนเอง **8. อวิหิงสา** (ความไม่เบียดเบียน คือ ไม่บีบคั้นกดขี่ เช่น เก็บภาษีขูดรีด หรือเกณฑ์แรงงานเกินขนาด ไม่หลงระเริงอำนาจ ขาดความ

กรุณา หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใด เพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง **9. ขันติ** (ความอดทน คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำ ถึงจะลำบากกายน่าเหนื่อยหน่ายเพียงไร ก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกยั่วถูกหยันด้วยคำเสียดสีถากถางอย่างใด ก็ไม่หมดกำลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกรณีย์ที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม และ **10. อวิโรธนะ** (ความไม่คลาดธรรม คือ วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรมคงที่ ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำที่ดีร้าย ลาภสักการะ หรืออิฏฐารมณ์ อนิฏฐารมณ์ใดๆ สติมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรม ก็ดี นิติธรรม คือ ระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ก็ดี ไม่ประพฤติให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป

หลักคิหิสุข 4 หลักธรรมที่ว่าด้วย “ความสุขของคฤหัสถ์” หรือผู้ครองเรือน โดยเป็นความสุขที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันอย่างถูกต้องเหมาะสม ประกอบด้วย 4 ประการ ได้แก่ ความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์ การใช้ทรัพย์ การไม่มีหนี้ และการงานไม่มีโทษ ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของศาสตร์พระราชาที่มุ่งให้ประชาชนมีความอยู่ดีกินดีและประเทศชาติมีความสงบ มีความเจริญ อันเป็นชัยชนะของการพัฒนาอย่างแท้จริง

หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี, หลักการสงเคราะห์ ได้แก่ 1. ทาน (การให้) 2. ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก) 3. อัตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) และ 4. สมานัตตตา (ความมีตนเสมอ) ซึ่งเป็นหลักธรรมที่พระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศ มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรทรงใช้เป็นหลักประพฤติในการพัฒนาประเทศตามศาสตร์พระราชา และพุทธศาสนิกชนควรนำไปเป็นแบบอย่างในการพัฒนาตนและองค์กรให้เจริญก้าวหน้า

ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา **BE02** กล่าวว่า พระพุทธศาสนา พระราชา และดินแดนสุวรรณภูมิเป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวพันกันอย่างแยกไม่ออก ร.9 ทรงนำหลักคำสอนในพระพุทธศาสนามาแปรรูปเป็นทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง มีโมเดล สามห่วง สองเงื่อนไข ไม่ให้ลืมว่า คนไทยเรามีการแลกเปลี่ยนสิ่งของและผลผลิตซึ่งกันและกันในการดำเนินชีวิต ไม่เน้นทุนนิยมที่เสมือนปลาใหญ่กินปลาเล็ก มือใครยาวสาวได้สาวเอา ทางนำคำสอนในพระพุทธศาสนามาปรับใช้เข้ากับทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ประชาชนมีภูมิคุ้มกันด้านศีลธรรมให้กับสังคม เช่น หลักสันโดษ และ **BE03** ได้แสดงความคิดเห็นว่า ทศพิธราชธรรม เป็นหลักธรรม เป็นคุณธรรม สำหรับผู้นำทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นผู้นำระดับประเทศ ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล หรือแม้แต่ผู้นำชุมชน เพราะการนำพาผู้คนในสังคม ต้องอาศัยผู้นำที่มีคุณธรรม มีความดี หากพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำที่ดี แต่ผู้นำในระดับอื่นๆ ไม่มีความดี ไม่ประพฤติตนตามหลักธรรม ก็ไม่อาจทำให้สังคมเจริญรุ่งเรืองได้ ทุกระดับต้องร่วมมือกันประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี จึงจะทำให้สังคมโดยรวม เป็นสังคมที่ดีงาม ซึ่งการตีความของสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ นับว่าเป็นมุมมองที่น่าสนใจ และเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาสังคม

3) สรุปการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ ด้านคุณธรรม-จริยธรรม

คุณธรรมและจริยธรรมของสังคมมีรากฐานสำคัญมาจากหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งได้หล่อหลอมความคิด จิตสำนึก และพฤติกรรมของผู้คนในดินแดนสุวรรณภูมิ ผ่านวิถีชีวิต วัฒนธรรม และระบบความสัมพันธ์ในสังคม อันก่อให้เกิดแบบแผนของการดำเนินชีวิตที่ยึดมั่นในความดี ความพอดี และการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ในขณะเดียวกัน แนวคิดดังกล่าวได้รับการต่อยอดและประยุกต์ใช้ตามแนวศาสตร์พระราชา เช่น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดี ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 พระราชทานให้กับปวงชนชาวไทย โดยยึดหลักให้ประชาชนมีคุณธรรม เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต ความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ อันมีพื้นฐานจากหลักทางสายกลาง เป็นทางดำเนินชีวิตได้อย่างมีสติและปัญญา

ด้วยเหตุนี้ แนวปฏิบัติสู่การบูรณาการระหว่างหลักพุทธธรรมเป็นฐาน (Buddhism based integration) และศาสตร์พระราชา จึงก่อให้เกิดการรังสรรค์คุณค่าทางคุณธรรมและจริยธรรมที่มีลักษณะเป็น “ฐานคิดของการพัฒนา” บนอารยธรรมสุวรรณภูมิ ซึ่งเชื่อมโยงมิติทางศาสนา วัฒนธรรม ให้ดำเนินไปอย่างความสมดุล และเกิดการพัฒนาแบบพอประมาณ มีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี เพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และมีคุณภาพชีวิตที่ดีมีความมั่นคง แสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 4.7 คุณธรรม จริยธรรม (สุวรรณภูมิ)

ที่มา: ผู้วิจัย

4.3.2 ด้านการศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาสุวรรณภูมิ

การศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอารยธรรมสุวรรณภูมิ เป็นการสร้างความเข้าใจในคุณค่าทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของสังคม อันเป็นพื้นฐานของการธำรงรักษาและสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ในวิถีชีวิต ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับศาสตร์พระราชาที่มุ่งเน้นการพัฒนาโดยตั้งอยู่บนความเข้าใจบริบทสังคมไทย ดังนั้น การศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิสามารถจำแนกได้เป็น 2 รูปแบบหลัก คือ 1) การส่งเสริมการศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา และ 2) การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

1) การส่งเสริมการศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา

การศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนามีความสำคัญ โดยเฉพาะในอารยธรรมสุวรรณภูมิ เนื่องจากพระพุทธศาสนาได้แพร่หลายและหยั่งรากลึกในวิถีชีวิตของผู้คน ทั้งรากฐานทางความคิดและวัฒนธรรมของสังคม การศึกษาประวัติศาสตร์จึงมิได้มุ่งเพียงการรับรู้ลำดับเหตุการณ์ หากแต่เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ และประวัติศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมในแต่ละยุคสมัย

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเส้นทางสุวรรณภูมิเริ่มตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งจักรวรรดิโมริยะ (พุทธศตวรรษที่ 3) เมื่อทรงส่งพระสมณทูต เช่น พระโสณะและพระอุตตระ มายังดินแดนสุวรรณภูมิ ทำให้พระพุทธศาสนาแพร่เข้าสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านเส้นทางการค้า ทั้งทางบกและทางทะเล ดังงานวิจัย สมบูรณ์ วัฒนะ และคณะ (2564) พบว่า ประวัติศาสตร์และพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิปรากฏเป็นหลักฐานในช่วงพุทธศตวรรษที่3พระพุทธศาสนาเข้ามายังดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งปัจจุบันหมายถึงอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของประเทศไทยและเมียนมา (RepublicoftheUnion of Myanmar) ผ่านสมณทูตสายที่ 8 มีพระโสณมหาเถระและพระอุตรมหาเถระพร้อมคณะ ตามพระประสงค์ของพระเจ้าอโศกมหาราช (พ.ศ.239-312 ครองราชย์พ.ศ.270 - 311) แห่งราชวงศ์โมริยะประเทศอินเดียได้ส่งสมณทูตออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ได้น้อมรับเอาพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตผสมผสานกับวัฒนธรรมตามบริบทตนและภูมิภาคนี้ได้เป็นศูนย์กลางสืบสานและเผยแผ่พระพุทธศาสนาจนถึงปัจจุบัน ดังที่ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา **BE02** ได้ให้ความเห็นว่า การศึกษาประวัติศาสนาทำให้ทราบความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ 1. ทำให้ทราบว่า พระพุทธศาสนา พระราชา และดินแดนสุวรรณภูมิเป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวพันกันอย่างแยกไม่ออก 2. ความหลากหลายของวัฒนธรรมในสุวรรณภูมิสามารถให้เป็นทุนทางปัญญาในการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และการเชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบัน 3. ศาสตร์พระราชามุ่งเน้นการใช้ภูมิปัญญาของท้องถิ่น และนำองค์ความรู้มาต่อยอด

ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา “สุวรรณภูมิ” ปรากฏในฐานะดินแดนโพ้นทะเลที่อุดมสมบูรณ์และเป็นพื้นที่เผยแผ่พระธรรม เป็นภูมิภาคสำคัญนอกชมพูทวีปที่เหมาะแก่การตั้งมั่นของพระศาสนา จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนามิได้จำกัดอยู่เพียงการสั่งสอนหลักธรรม หากแต่เป็นกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ คติความเชื่อ และแบบแผนการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับบริบทของแต่ละพื้นที่ จากการศึกษาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา พบว่า เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับบริบทสุวรรณภูมิปรากฏอย่างเด่นชัดในคัมภีร์อรรถกถาชาดก และยังปรากฏกระจายอยู่ในคัมภีร์สำคัญอื่น ได้แก่ คัมภีร์มิลินทปัญหา คัมภีร์สมันตปาสาทิกา อันเป็นอรรถกถาแห่งพระวินัยปิฎก คัมภีร์ปรมัตถทีปนี ซึ่งเป็นอรรถกถาขุททกนิกาย เปตวัตถุ ที่พระธัมมปาละเป็นผู้รจนาขึ้น ตลอดจนคัมภีร์ปัญญาสชาดก ซึ่งเป็นชาดกนอกนิบาตที่สะท้อนภูมิปัญญาของพระภิกษุในท้องถิ่นล้านนา ทั้งนี้ การปรากฏของเนื้อหาในคัมภีร์ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการสืบทอดและขยายตัวของพระพุทธศาสนาในลักษณะที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของสุวรรณภูมิ อันถือได้ว่ามีความสำคัญทางการศึกษาประวัติศาสตร์

1) สุวรรณภูมิในคัมภีร์มิลินทปัญหา เป็นคัมภีร์ที่พระปิฎกจุฬาภัยเถระ แต่งขึ้น ในราว พ.ศ. 500 เป็นบทบันทึก การสนทนาระหว่างพระนาคเสนกับพระยามิลินท์ หรือพระเจ้าเมนันเดอร์ที่ 1 แห่งแบ็กเตรีย กษัตริย์ชาวโยนก (ชาวกรีก) ผู้ครองกรุงสาคละ ในตอนที่ชื่อเมณฑกปัญหา วรรคที่ 9 ธุตังคปัญหา ซึ่งพระนาคเสนอธิบายอุปมาธุดงคคุณ 13 ให้พระยามิลินท์ฟัง ได้มีการกล่าวถึงสุวรรณภูมิไว้ด้วย ดังนี้ “ท่านผู้มีปัญญา ย่อมได้สามัญคุณทั้งสิ้นด้วยธุดงคคุณ 13 เหล่านี้ ซึ่งท่านได้เสพมากแล้ว เสพเนือง ๆ แล้ว สั่งสมแล้ว ประพฤติแล้ว ให้บริบูรณ์แล้วในปางก่อนแล สมาบัติเป็นของนำความสุขมาเป็นของประณีตทั้งสิ้น เป็นเครื่องประกาศแห่งท่านนั้น เปรียบเหมือนนายเรือผู้มีทรัพย์ เสียภาษีที่ท่าเรือด้วยดีแล้ว เข้าไปสู่มหาสมุทร ถึงวังคนคร ตักโกลนคร จีนนคร โสวีรนคร สุรัฏฐนคร อลสันทนคร โกลปัฏฏนนคร และสุวัณณภูมินคร แล้วไปสู่ประเทศที่เที่ยวไปด้วยเรือ ประเทศใดประเทศหนึ่งแม้อื่น ฉะนั้น” (พระปิฎกจุฬาภัยเถระ, 2536: 503)

2) สุวรรณภูมิในคัมภีร์ปรมัตถทีปนี อรรถกถาขุททกนิกาย เปตวัตถุ มหาวรรคที่ 4 ในปาฏลีปุตตเปตวัตถุ ได้กล่าวถึงดินแดนที่มีชื่อว่าสุวรรณภูมิ ไว้ดังนี้

พ่อค้าชาวกรุงสาวัตถีและชาวกรุงปาฏลีบุตรเป็นอันมาก แล่นเรือไปยังสุวรรณภูมิ พ่อค้าคนหนึ่ง เป็นอุบาสก เกิดป่วยไข้ มีจิตปฏิพัทธ์ในมาตุคามได้สิ้นชีวิตแล้ว แม้เขาได้ทำกุศลไว้ ก็ไม่เข้าถึงเทวโลกเกิด เป็นเปรตอยู่ในวิมานกลางมหาสมุทร เพราะเป็นผู้มีจิตปฏิพัทธ์ในหญิง ส่วนหญิงที่เขามีจิตปฏิพัทธ์นั้น ขึ้นเรือไปยังสุวรรณภูมิ เปรตนั้นประสงค์จะจับหญิงนั้น จึงปิดกั้นไม่ให้เรือไป พ่อค้าทั้งหลายพิจารณากันว่า เพราะเหตุอะไรหนอ เรือนี้จึงไม่แล่นไป จึงให้จับสลากคนกาฬกิณี สลากได้ถึงหญิงนั้นถึง 3 ครั้ง โดยความสำเร็จของอมนุษย์ พวกพ่อค้าเห็นหญิงที่เขามีจิตปฏิพัทธ์นั้น จึงให้หย่อนแพไม้ไผ่ลงในสมุทร ให้หญิงนั้น ลงไปอยู่บนแพไม้ไผ่นั้น พอหญิงนั้นลงไป เรือก็แล่นบ่ายหน้าไปยัง

สุวรรณภูมิโดยเร็ว อมนุษย์พาหญิงนั้นไปพักที่วิมานของตน อภิรมย์กับหญิงนั้น ครั้นล่วงไป 1 ปี หญิงนั้นเกิดเบื่อหน่าย เมื่อจะขอร้องเปรตนั้น จึงกล่าวว่า ดิฉันอยู่ในที่นี้ ก็ไม่ได้เพื่อจะสร้างประโยชน์ในสัมปรายภพ ขอท่านจงนำข้าพเจ้าไปเมืองปาฏลีบุตร

เปรตนั้นถูกหญิงนั้นอ้อนวอน จึงกล่าวว่า สัตว์นรกบางพวกท่านก็เห็นแล้ว สัตว์เดียรัจฉาน เปรต อสุรกาย มนุษย์หรือเทวดาบางพวก ท่านก็เห็นแล้ว ผลกรรมของตน ท่านก็เห็นประจักษ์ด้วยตนเองแล้ว เราจะนำท่านไปส่งยังเมืองปาฏลีบุตร ท่านไปถึงเมืองปาฏลีบุตรแล้วจงทำกุศลกรรมให้มาก (ขุ.เปต.อ. 25/291-292)

3) สุวรรณภูมิในคัมภีร์อรรถกถาชาดก แต่งโดยพระพุทธโฆสะ เมื่อราว พ.ศ.1000 ตามคำอาราธนา ของพระอัตถทัสสี พระพุทธมิตตะ และพระพุทธปิยะ ในชาดกบางเรื่องได้กล่าวถึงดินแดนสุวรรณภูมิไว้ดังนี้

(1) ในมหาชนกชาดก ได้กล่าวถึงดินแดนสุวรรณภูมิไว้ว่า พระเจ้าอริฏฐชนกแห่งมิถิลานครถูกอนุชาสังหารและชิงราชย์ไป มเหสีของพระเจ้าอริฏฐชนกจึงต้องหนีออกจากเมืองไปอยู่ที่จัมปากนคร ต่อมาได้ประสูติโอรสชื่อมหาชนก เมื่อมหาชนกพระชนม์ได้ 16 พรรษา มหาชนกก็ดำริจะเดินทางไปยังมิถิลาเพื่อทวงราชสมบัติของพระบิดาคืนมา ก่อนไปมิถิลา มหาชนกต้องการแสวงหาความมั่งคั่งได้โภคทรัพย์มีค่ามหาศาลเพื่อเป็นทุนกอบกู้ราชบัลลังก์ จึงได้ร่วมกับคณะพ่อค้าเสี่ยงโชค เดินทางไปยังดินแดนไกลตะวันออก เพื่อไปยังสุวรรณภูมิ ดังมีข้อความว่า “พระองค์ทรงคิดว่า เราจักเอาราชสมบัติซึ่งเป็นของพระบิดา จึงทูลถามพระมารดาว่า ข้าแต่พระมารดา ทรัพย์อะไร ๆ ที่พระมารดาได้มามีบ้างหรือไม่ ฉันจักค้าขายให้ทรัพย์เกิดขึ้นแล้ว จักเอาราชสมบัติซึ่งเป็นของพระบิดา พระนางตรัสตอบว่า ลูกรัก แม่ไม่ได้มามือเปล่า สิ่งอันเป็นแก่นสาร ของเรามีอยู่ 3 อย่าง คือ แก้วมณี แก้วมุกดา แก้ววิเชียร ใน 3 อย่างนั้น แต่ละอย่างพอจะเป็นกำลังเอา ราชสมบัติได้ พ่อจงรับแก้ว 3 อย่างนั้น คิดอ่านเอาราชสมบัติเถิด อย่าทำการค้าขายเลย พระกุมารทูลว่า ข้าแต่พระมารดา ขอพระมารดาจงประทานทรัพย์นั้นกึ่งหนึ่งแก่หม่อมฉัน จะเอาไปเมืองสุวรรณภูมิ นำทรัพย์เป็น อันมากมาแล้วเอาราชสมบัติ ซึ่งเป็นของพระบิดา ทูลแล้ว ให้พระมารดาประทานทรัพย์กึ่งหนึ่ง จำหน่ายออกเป็นสินค้าแล้วให้ขนขึ้นเรือ พร้อมกับพวกพาณิชที่จะเดินทางไปสุวรรณภูมิ แล้วกลับมาถวายบังคมลาพระมารดา ทูลว่า ข้าแต่พระมารดา หม่อมฉันจักไปเมืองสุวรรณภูมิ พระนางตรัสห้ามว่า ลูกรัก ขึ้นชื่อว่ามหาสมุทร สำเร็จประโยชน์น้อย มีอันตรายมาก อย่าไปเลย ทรัพย์ของพ่อมีมากพอประโยชน์ เอาราชสมบัติแล้ว พระกุมารทูลว่า หม่อมฉันจักไปแท้จริง ทูลลาพระมารดาถวายบังคม กระทำประทักษิณแล้วออกไปขึ้นเรือ” (ขุ.ชา.อ. 35/54)

(2) ในสังขชาดก ได้กล่าวถึงดินแดนสุวรรณภูมิว่า ในอดีตกาล พระนครพาราณสีนี้มีนามว่าโมลินี พระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติอยู่ในกรุงโมลินี มีพราหมณ์คนหนึ่งชื่อสังขะ เป็นผู้มั่งคั่ง มีโภคทรัพย์มาก มีเครื่องที่ทำให้ปลื้มใจ เช่น ทรัพย์ ข้าวเปลือกและเงินทองมากมาย ให้สร้างโรงทาน 6

แห่ง ประกอบด้วยประตูเมือง 4 ประตู ที่กลางเมืองและที่ประตูเรือน สละทรัพย์วันละ 6 แสน ให้ทาน เป็นการใหญ่แก่คนกำพร้าและคนเดินทาง เป็นต้น ทุกวัน วันหนึ่ง เขาคิดว่า เมื่อทรัพย์ในเรือนสิ้นแล้ว เราจักไม่อาจให้ทานได้ เมื่อทรัพย์ยังไม่สิ้นไปนี้ เราจัก ลงเรือไปสุวรรณภูมิ นำทรัพย์มา (ขุ.ชา.อ. 31/385)

(3) ในสุสันธีชาดก ได้กล่าวถึงสุวรรณภูมิว่า ในอดีตกาล พระราชาพระนามว่าตัมพราช ครองราชสมบัติอยู่ในนครพาราณสี พระอัครมเหสีของ พระเจ้าตัมพราชนั้น พระนามว่าสุสันธี ทรงพระรูปโฉมอันล้ำเลิศ ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์บังเกิดเป็นพญาครุฑ อาศัยอยู่ที่เกาะนาคชื่อว่า เสรุมทวีป พระโพธิสัตว์ไปยังนครพาราณสี แปลงเพศเป็นมาณพ เล่นสกากับ พระเจ้าตัมพราช พระนางสุสันธี ทรงแลดูมาณพนั้น ฝ่ายมาณพนั้นก็แลดูพระเทวี ต่างมีจิตปฏิพัทธ์ต่อกัน พระยาสุบรรณได้ทำให้พายุเกิดขึ้นในนคร มนุษย์ทั้งหลายพากันออกจากพระราชนิเวศน์ เพราะกลัวเรือนพัง พระยาสุบรรณนั้น กระทำความมืดมนด้วยอานุภาพของตนแล้ว พาพระเทวีมาทางอากาศ แล้วเข้าไปยังพิภพของตน ณ เกาะนาคทวีป

ไม่มีคนรู้สถานที่ที่พระนางสุสันธีเสด็จไป พระยาสุบรรณนั้นอภิรมย์อยู่กับพระนางสุสันธี แล้วไปเล่นสกากับพระราชา พระราชานั้นมีคนธรรพ์ชื่อว่าอัคคะ ท้าวเธอไม่ทรงทราบสถานที่ที่พระเทวีเสด็จไป จึงตรัสเรียกคนธรรพ์นั้นมา แล้วตรัสสั่งให้ไปเที่ยวไปตามหาทั้งทางบกและทางน้ำให้ทั่ว คนธรรพ์นั้นถือเอาเสบียงทางแล้วค้นหาไปตั้งแต่บ้านใกล้ประตูจนถึงท่าภารุกัจฉา

ครั้งนั้น พ่อค้าชาวภารุกัจฉาจะแล่นเรือไปยังสุวรรณภูมิ คนธรรพ์นั้นจึงเข้าไปหาพ่อค้า แล้วกล่าวว่า ข้าพเจ้าเป็นคนธรรพ์นักขับร้อง จักทำการขับร้องให้แก่พวกท่าน โดยหักเป็นค่าเรือ ขอท่านทั้งหลายจงพาข้าพเจ้าไปด้วย พ่อค้าเหล่านั้นรับว่าได้ แล้วให้เขาขึ้นเรือ แล้วออกเรือไป เมื่อเรือแล่นไปแล้ว พ่อค้าเหล่านั้นจึงเรียกคนธรรพ์นั้นมาแล้วกล่าวว่า จงทำการขับร้องให้แก่พวกเรา คนธรรพ์กล่าวว่า ถ้าข้าพเจ้าจะทำการขับร้อง ฝูงปลาทั้งหลายจักเคลื่อนไหว เรือของท่านทั้งหลายจักแตก พวกพ่อค้ากล่าวว่า เมื่อกระทำการขับร้องอยู่ในทางของมนุษย์ พวกปลาจะไม่มีการเคลื่อนไหว ท่านจงขับร้องเถอะ คนธรรพ์จึงกล่าวว่า ถ้าอย่างนั้นท่านทั้งหลายอย่าโกรธข้าพเจ้า แล้วแก้พิณออก ทำการขับร้องให้เสียงดีดพิณเข้ากับเสียงขับและให้เสียงขับ เข้ากับเสียงดีดพิณ ปลาทั้งหลายเคลิบเคลิ้มเพราะเสียงนั้นจึงพากันเคลื่อนไหว

ครั้งนั้น ปลามังกรตัวหนึ่งกระโดดตกลงไปในเรือ ทำให้เรือแตก นายอัคคะนอนอยู่บนแผ่นกระดานลอยไปตามลมจนถึงแหล่งของต้นไทรอันเป็นสุบรรณพิภพ ณ เกาะนาคทวีป ฝ่ายพระนางสุสันธีเทวี ในเวลาที่พระยาสุบรรณไปเล่นสกากับพระราชา ก็ลงจากวิมานเดินเที่ยวไปที่ชายฝั่ง เห็นคนธรรพ์ชื่อว่าอัคคะนั้น ทรงจำได้ จึงถามว่า ท่านมาได้อย่างไร คนธรรพ์นั้นจึงทูลให้ทราบทั้งหมด

พระยาสุบรรณไป ก็อภิรมย์ด้วยอำนาจกิเลสกับคนธรรพ์นั้น จากนั้นล่วงไปได้กึ่งเดือน พ่อค้าชาวเมืองพาราณสีมาถึงที่โคนต้นไทร ในเกาะนั้น เพื่อต้องการจะเอาฟืนและน้ำ นายอัคคะนั้นนั่ง

เรือกลับไปยัง นครพาราณสี ได้เฝ้าพระราชา ในที่สุด พระยาสุบรรณ จึงนำพระนางมาถวายคืนพระราชาแล้วหลีกไป ตั้งแต่นั้น ก็ไม่ได้มาอีกเลย (ขุ.ชา.อ. 58/575-580)

(4) ในปัญญาสชาดก กล่าวถึงพ่อค้าคนหนึ่งเดินทางออกจากหมู่บ้านไปค้าขายสินค้ายังเมืองสุวรรณภูมิ ใช้เวลาเดินทางรอนแรมอยู่หลายวัน ไปทางสามแพร่งแห่งหนึ่งในป่าหิมวันต์ ทางสายหนึ่งไปเมืองพาราณสี สายหนึ่งไปภูเขาคันธมาทน์ และอีกสายหนึ่งไปเมืองสุวรรณภูมิ (พระเถระนักปราชญ์ชาวเชียงใหม่, 2549: 478-479)

สรุปได้ว่า คัมภีร์มิลินทปัญหา คัมภีร์อรรถกถาขุททกนิกาย เปตวัตถุ คัมภีร์อรรถกถาชาดก และคัมภีร์ปัญญาสชาดก ได้กล่าวถึงเมืองสุวรรณภูมิว่าเป็นดินแดนที่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย เป็นดินแดนที่มีความมั่งคั่ง อุดมสมบูรณ์ มีสินค้าที่มีค่าหายาก ซึ่งมีผู้คนเดินทางไปทำการค้าขายโดยเดินทางทั้งทางน้ำและทางบก นำสินค้าที่คนในสุวรรณภูมิต้องการไปแลกเปลี่ยนสินค้า เช่น รูปเคารพทางศาสนา เครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำด้วยโลหะ เครื่องประดับ เสื้อผ้า และผลิตผลทางการเกษตร

จากการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่า ใจความสำคัญประการหนึ่งในการศึกษาประวัติศาสตร์ คือ การทำความเข้าใจพัฒนาการของสังคมผ่านหลักฐานที่สะท้อนวิถีชีวิต ความเชื่อและความสัมพันธ์ของผู้คนในแต่ละยุคสมัย ทั้งนี้ เนื้อหาในคัมภีร์มิได้จำกัดอยู่เพียงการอธิบายหลักธรรมเท่านั้น หากแต่เป็นแหล่งข้อมูลที่แสดงให้เห็นบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ทำให้ทราบถึงความเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องของสังคม ซึ่งองค์ความรู้ดังกล่าว มีความเชื่อมโยงกับศาสตร์พระราชาซึ่งเน้นการเรียนรู้จากบริบทจริง การเข้าถึงพื้นที่ และการประยุกต์ใช้ความรู้ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

กระบวนการถ่ายทอดและรักษาในการสร้างประวัติศาสตร์ของอนาคต เป็นการที่เชื่อมโยงองค์ความรู้จากอดีตสู่ปัจจุบันและต่อยอดไปสู่อนาคตอย่างมีแบบแผน โดยอาศัยการศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ การสังเคราะห์องค์ความรู้ และการถ่ายทอดผ่านการศึกษาและวิถีชีวิตของสังคม ทั้งนี้ การรักษามิได้หมายถึงการคงสภาพเดิม หากแต่เป็นการธำรงคุณค่าและปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป อันจะก่อให้เกิดการสั่งสมองค์ความรู้ใหม่ที่มีรากฐานจากอดีต และสามารถพัฒนาเป็น “ประวัติศาสตร์ของอนาคต” ที่มีความต่อเนื่องและมีความหมายต่อสังคมอย่างยั่งยืน โดยจัดกิจกรรมประยุกต์ในรูปแบบต่าง ๆ ผ่านหน่วยงานของรัฐ มหาวิทยาลัย วัด เป็นต้น จะช่วยส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาสืบไป

(1) ส่งเสริมการเผยแผ่หลักธรรมในพระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตวัฒนธรรมไทย

หลักพุทธธรรมบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิเป็นรากฐานสำคัญที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์กันทางศาสนา วัฒนธรรม และแนวคิดการพัฒนาสังคม ที่หล่อหลอมวิถีชีวิตและจิตสำนึกของผู้คนมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาและแนวทางการดำเนินชีวิตอย่างพอดี ได้ถูกนำมาปรับใช้ในบริบทของสังคมและวัฒนธรรมที่

หลากหลาย นอกจากนี้ หลักพุทธธรรมยังมีส่วนสำคัญในการสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคม

การส่งเสริมการเผยแผ่หลักธรรมในพระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตวัฒนธรรมไทย สะท้อนถึงการสั่งสมและถ่ายทอดคุณค่าทางศาสนาที่หลอมรวมอยู่ในสังคมไทยอย่างแนบแน่น โดยหลักธรรมถือเป็นแบบแผนการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับขนบธรรมเนียม ประเพณี และวิถีปฏิบัติของผู้คนในสังคม อันก่อให้เกิดความต่อเนื่องของคุณค่าทางจิตใจและสังคมในลักษณะของวัฒนธรรม

ดังที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานในการกำหนดพฤติกรรมและความสัมพันธ์ของผู้คน ทั้งในระดับบุคคลและชุมชน โดยมีการถ่ายทอดตามแนวศาสตร์พระราชา ทางสังคม และการดำรงชีวิต ส่งผลให้เกิดการหล่อหลอมอัตลักษณ์ของสังคมไทยที่ตั้งอยู่บนความเกื้อกูลในการอยู่ร่วมกัน

ฐานการดำเนินชีวิตที่สำคัญอันเป็นพื้นฐานจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมไทย ช่วยสร้างคุณค่าทางจิตวิญญาณให้กับพุทธศาสนิกชน บนเส้นทางสุวรรณภูมิ พบว่า มี 3 ด้าน ประกอบด้วย 1) หลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องคุณธรรมส่วนตน 2) หลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องคุณธรรมสังคม และ 3) หลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องการบริหารจัดการ ซึ่งทั้ง 3 ด้านมีความสัมพันธ์เกื้อกูลกันในทุกระดับของการดำรงชีวิต ดังนี้

1) หลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องคุณธรรมส่วนตน คือ 1. หลักทิฏฐธัมมิกัตถะ 4 มุ่งให้บุคคลตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท 2. สันโดษ หลักความยินดีและความพอใจ 3. ศีล เป็นพื้นฐานแห่งความสำรวมระวังทางกายและวาจาให้เป็นปกติ 4. อิทธิบาท 4 หนทางสู่ความสำเร็จตามความมุ่งหมาย กล่าวได้ว่า ในทางพระพุทธศาสนาได้มีหลักการที่สามารถพัฒนามนุษย์จากภายในจิตใจเป็นรากฐานสำคัญ โดยมุ่งให้เกิดความรู้เท่าทันตนเอง การสำรวมระวัง และการดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาท อันนำไปสู่ความตั้งมั่นแห่งชีวิตและความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ทั้งนี้ แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับศาสตร์พระราชาที่มุ่งเน้นการพัฒนาคนเป็นศูนย์กลาง โดยให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งจากภายในก่อนขยายสู่ภายนอก ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวได้ปรากฏในวิถีชีวิตของผู้คนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ ที่ให้ความสำคัญกับความเรียบง่าย ความเพียร และการดำรงตนอย่างเหมาะสม

2) หลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องคุณธรรมส่วนสังคม คือ 1. สังคหวัตถุ 4 หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจผู้อื่น และสร้างความสามัคคี 2. สารณียธรรม 6 ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง 3. ความกตัญญูกตเวที การรู้คุณ และตอบแทนคุณต่อผู้มีพระคุณ และ 4. มัชฌิมาปฏิปทา ทางสายกลาง กล่าวได้ว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแสดงให้เห็นถึงหลักการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล โดยเน้นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนความปรารถนาดี ความเคารพ และการรู้จักหน้าที่ของตนต่อผู้อื่น อันก่อให้เกิดความสามัคคีและความสงบเรียบร้อยในสังคม แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับศาสตร์พระราชาที่ให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การทำงานร่วมกัน และการคำนึงถึงประโยชน์

ส่วนรวมเป็นสำคัญ จะเห็นได้ว่าลักษณะของสังคมบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมินั้นมีความเอื้ออาทร การพึ่งพาอาศัย และการดำรงความสัมพันธ์แบบเครือญาติและชุมชน ก่อให้เกิดความสามัคคีและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

3) หลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องการบริหารจัดการ คือ 1. โภควิภาค 4 หลักการบริหารจัดการทรัพย์สินเป็น 4 ส่วนเพื่อการดำรงชีวิต 2. คิหิสุข 4 ความสุขของคฤหัสถ์ หรือความสุขที่ชอบธรรมของชาวบ้านผู้ครองเรือน 3. สัปปุริสธรรม 7 หลักธรรมของคนดีหรือสัตบุรุษ 7 ที่ทำให้เป็นคนเก่งและมีความเจริญรุ่งเรือง และ 4. จักร 4 ธรรมนำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ดุจล้อนำรถไปสู่ที่หมาย กล่าวได้ว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้วางแนวทางในการดำเนินชีวิตและการจัดการทรัพยากรอย่างมีเหตุมีผล โดยคำนึงถึงความเหมาะสมของการใช้สอย การรู้จักประมาณ และการตัดสินใจบนพื้นฐานของปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับศาสตร์พระราชาที่เน้นการทำงานอย่างเข้าใจบริบท การวางแผนอย่างรอบคอบ และการดำเนินการเป็นลำดับขั้นตอน โดยไม่มุ่งผลสำเร็จเพียงระยะสั้น แต่ให้ความสำคัญกับความมั่นคงและความต่อเนื่อง จะเห็นได้ว่า รูปแบบการจัดการชีวิตและชุมชนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ มีลักษณะสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและทรัพยากรที่มีอยู่ อันเป็นการแสดงถึงภูมิปัญญาที่หล่อหลอมจากหลักธรรมและประสบการณ์ของสังคม

พระราชาได้ทำหน้าที่เป็นแนวทางในการน้อมนำหลักธรรมสู่การปฏิบัติให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ ขณะที่อารยธรรมสุวรรณภูมิเป็นพื้นที่ที่แสดงให้เห็นการสั่งสมและถ่ายทอดหลักธรรมดังกล่าวในวิถีชีวิตจริงของผู้คนอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนเส้นทางอายธรรมสุวรรณภูมิจึงมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมไทย ถือเป็นรากฐานของการกำหนดแบบแผนชีวิตในทุกมิติ ทั้งในด้านส่วนตน ด้านสังคม และด้านการบริหารจัดการ การบูรณาการดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะขององค์ความรู้ที่มีความเป็นเอกภาพ และสามารถอธิบายถึงการดำรงอยู่ของอารยธรรมสุวรรณภูมิในฐานะสังคมที่มีรากฐานทางพระพุทธศาสนาได้อย่างดี

ด้วยเหตุนี้ การเผยแผ่หลักธรรมในบริบทวัฒนธรรมไทยจึงมีนัยเป็นการธำรงและสืบทอดคุณค่าทางพระพุทธศาสนาในฐานะรากฐานของสังคม ซึ่งมิได้หยุดอยู่เพียงการรับรู้ หากแต่ดำรงอยู่ในวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่องในเชิงอารยธรรม

KE02 การศึกษาประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม จึงเป็นเสมือนกระจกสะท้อนให้เห็นถึงรากเหง้า ความเป็นมา และเส้นทางอันยาวนานของบรรพบุรุษ ทำให้เราภาคภูมิใจในความเป็นชาติและพร้อมที่จะยืนหยัดต่อไปอย่างมั่นคง คนรุ่นใหม่ที่ไม่ได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์อาจมองข้ามความสำคัญ และไม่ซาบซึ้งในคุณค่าของสิ่งที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้เปรียบเหมือนกับการเสียสละผืนดินไปโดยง่ายเพราะไม่เข้าใจถึงความยากลำบากในการได้มา การศึกษาประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรม ทำให้เราเห็นถึงรากเหง้าอันยาวนาน ไม่ใช่เพียงแค่ “เกิดมาเมื่อวานซืน” แต่มา

ยาวนานหลายร้อยปี ตั้งแต่สมัยสุโขทัย ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีหลักฐานที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองมาก่อนหน้านั้นอีก ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ล้วนสั่งสมและสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในรากฐานที่มาของตนเอง

2) การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม

ควรส่งเสริมการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมทั้งทางด้านรูปธรรม-นามธรรม และปัญญาจากการศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

(1) การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในด้านรูปธรรม

การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในด้านรูปธรรม หมายเอาในสิ่งที่เป็นโบราณสถาน และโบราณวัตถุทางวัฒนธรรม และทางพระพุทธสาสนาอันทรงคุณค่าที่เกิดจากการรังสรรค์ของผู้คนในสมัยอดีต อันได้แก่ เครื่องปั่นดินเผา พระสถูปเจดีย์ พระพุทธรูป จารึกหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ในการศึกษาเอกสารในบทที่ 2 จะเห็นได้ว่า ในคัมภีร์มิลินทปัญหาได้กล่าวถึง ท่าเรือเมืองตักโกลา จากความเชื่อในดินแดนสุวรรณภูมิ เชื่อว่า เมืองโบราณบ้านทุ่งตึก ตั้งอยู่บ้านทุ่งตึก หมู่ที่ 3 ตำบลเกาะคอเขา อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา อยู่ระหว่างปลายคลองเมืองทองกับปลายคลองทุ่งตึก บริเวณนี้มีลักษณะเป็นปากแม่น้ำตะกั่วป่า พื้นลานทราย มีต้นไม้ และป่าละเมาะ รวมพื้นที่หลายสิบไร่ มีซากอาคารโบราณสถานคล้ายตึกหรือวิหารอยู่ไม่น้อยกว่า 3 แห่ง ซึ่งเป็นที่มาของคำว่าทุ่งตึก บริเวณที่เรียกว่าทุ่งตึกนี้ทางโบราณคดีนั้นเชื่อว่าเป็นเมืองท่าตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าข้ามคาบสมุทรสายแม่น้ำตะกั่วป่า–อ่าวบ้านดอน ที่ชาวบ้านเรียกอีกหนึ่งชื่อว่า “เหมืองทอง” และเชื่อว่าเป็นชุมชนโบราณที่น่าจะเป็นตักโกลา (Takola) มากกว่าที่อื่น เมืองท่าการค้าสำคัญชื่อตักโกลานี้ปรากฏชื่ออยู่ในจดหมายเหตุภูมิศาสตร์ของปโตเลมี (ptolemy) และคัมภีร์มหานิเทศ เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 7 นอกจากนี้ยังปรากฏชื่อกาลาห์ (Kalah) กากุลาห์ (Qaqullah) ในจดหมายเหตุอาหรับ พุทธศตวรรษที่ 14 ชื่อ ตะไลต์ตักโกลัม (Talaittakolam) ในศิลาจารึกเมืองตันซอร์ของพระเจ้าราเชนทรโจฬะที่ 1 เมื่อพุทธศตวรรษที่ 16 และชื่อเคียคูโล (Kiekoulo) หรือโกกูโล (Kokulo) ในจดหมายเหตุจีน ดังนั้น แหล่งโบราณคดีทุ่งตึกจึงมีความสำคัญจากการเป็นจุดเชื่อมเส้นทางการค้าทางทะเลของโลกยุคโบราณ ระหว่างดินแดนด้านทิศตะวันตกที่มีกลุ่มประเทศอาหรับ อินเดีย และอาจรวมไปถึงดินแดนบางส่วนของทะเลเมดิเตอร์เรเนียนด้วย กับดินแดนด้านทิศตะวันออกที่มีจีนเป็นตลาดการค้าที่สำคัญ การสำรวจขุดค้นทางโบราณคดีนั้นได้พบโบราณวัตถุที่มีความหลากหลายจำนวนมาก และถือว่าเป็นสินค้าชั้นดี ประกอบด้วยขวดแก้ว น้ำหอมขนาดเล็ก ภาชนะแก้วเขียนสี ที่น่าจะผลิตจากตะวันออกกลาง ลูกปัดหินและแก้วหลายรูปแบบหลากสีสัน ที่ต้องใช้เทคนิคขั้นสูงในการผลิตจากแหล่งผลิตจากตะวันออกกลางและอินเดีย เครื่องถ้วยเคลือบสีฟ้าของเปอร์เซีย (Middle Eastern glazed potterys) เครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ถัง (Tang Dynasty) หลายรูปจำนวนมากสิ่งที่สำคัญอื่น ๆ เช่น โบราณสถานที่เป็นศาสนสถาน และโบราณวัตถุ เช่น พระคเณศวร์ เทพีอุ้มเด็ก พระพิมพ์ดิน

เผา เหรียญสำริดของอินเดีย เครื่องประดับทองคำเป็นต้น นักโบราณคดีมีความเห็นว่าเมืองท่าแห่งนี้เจริญขึ้นภายใต้อิทธิพลทางศาสนาฮินดู-พราหมณ์ และศาสนาพุทธจากอินเดีย มีอายุประมาณ 1,300 ปี มาแล้ว เพราะ บริเวณบ้านทุ่งตึกนี้พบชิ้นส่วนของศาสนสถาน และสัญลักษณ์รูปเคารพในศาสนาพราหมณ์ เช่น แผ่นศิลาสลักเป็นแท่นเจาะรูคล้ายกับเป็นแท่นศิลารองฐานศิวลึงค์หรือเทวรูป บนพื้นดินยังเต็มไปด้วยเศษกระเบื้องถ้วยชามเครื่องเคลือบของจีน เศษภาชนะดินเผาเศษภาชนะทำแก้วสีต่าง ๆ พร้อมด้วยลูกปัดหลายสีหลายชนิดมากมาย เงินเหรียญอินเดียกระจายอยู่ทั่วไป แสดงให้เห็นว่าบริเวณดังกล่าวเป็นที่ตั้งเมืองท่าโบราณที่มีการค้าขายเครื่องเทศที่ชาวอินเดีย อาหรับ และชาวมลายู รู้จักเป็นอย่างดี โดยเฉพาะเป็นทำเลที่ใช้อาศัยจอดเรือหลบคลื่นลมมรสุมใกล้ทะเลหลวง เรือขนาดใหญ่สามารถเข้าออกสะดวก (กรมศิลปากร, 2550)

แหล่งโบราณสถานอันทรงคุณค่าในทางพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏพบในดินแดนสุวรรณภูมิอีกที่หนึ่ง คือ เมืองโบราณศรีเทพ ซึ่งเป็นแหล่งโบราณสถานที่เชื่อว่า มีอายุผ่านกาลเวลามาแล้ว 2,000 ปี อย่างไรก็ตามแม้ว่า สิ่งที่ค้นพบจะเป็นพระสถูปเจดีย์ขนาดใหญ่ (โบราณสถาน เขาคลังนอก) ที่มีอายุประมาณราว 1,200 - 1,300 ปีมาแล้ว ก็ตาม แต่ก็กล่าวได้ว่า อารยธรรมทวารวดีในเมืองศรีเทพนั้น เป็นอารยธรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของดินแดนสุวรรณภูมิ และมีการวิวัฒนาการมาที่สืบเนื่องจากอารยธรรมสุวรรณภูมิในยุคแรกเริ่ม

จากการอธิบายทางโบราณคดีของศาสตราจารย์ ดร. ผาสุข อินทราวุธ ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ให้ความเห็นว่า เขาคลังนอก มีลักษณะเป็นมหาสถูป ซึ่งมีความสำคัญตั้งอยู่นอกตัวเมืองโบราณ รับคติการสร้างจากพุทธศาสนามหายาน ที่นิยมสร้างอาคารบนฐานสูง รูปแบบผังมณฑลจักรวาล และมีความสัมพันธ์กับ “เขาถมอรัตน์” ที่ตั้งอยู่ห่างจาก “เมืองศรีเทพ” ไปทางทิศตะวันตก เป็นระยะเกือบ 20 กิโลเมตร โดยมีภาพสลักเกี่ยวกับพุทธศาสนามหายานอยู่ภายในถ้ำบนยอดเขา และน่าจะมีอายุร่วมสมัยกัน จุดเด่นของโบราณสถานแห่งนี้ อยู่ที่หลักฐานที่ปรากฏอยู่บริเวณฐานอาคาร ซึ่งยังคงสภาพค่อนข้างสมบูรณ์อยู่มาก มีความอ่อนช้อย แต่ซ่อนความแข็งแกร่งแฝงไว้ และมีกลิ่นอายแบบอินเดียผสมผสานอยู่มาก กล่าวได้ว่าในประเทศไทยยังไม่เคยพบโบราณสถานในสมัยเดียวกัน ที่ยังคงสภาพและมีขนาดใหญ่มากเท่านี้มาก่อน สะท้อนคุณค่าทางรูปแบบศิลปกรรมอย่างชัดเจน (ธวัชชัย ชั้นไพศาลศิลป์, 2566)

จากการศึกษาในด้านเอกสารดังกล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า มีความสอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ ดังต่อไปนี้

SE03 กล่าวว่า เริ่มจากสิ่งที่มองเห็นได้ง่าย คือ โบราณสถาน และสิ่งก่อสร้างทางพุทธศาสนา เช่น วัดวาอาราม เจดีย์ ซึ่งเป็นจุดดึงดูดศรัทธา และเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรอนุรักษ์และพัฒนาให้สวยงาม

KE02 หลักฐานทางพระพุทธศาสนา เช่น พระพุทธรูปต่างๆ ก็แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งศิลปะการสร้างพระพุทธรูป ตั้งแต่สมัยเชียงแสน สุโขทัย ลพบุรี และอยุธยา ล้วนมีความมั่นคง สวยงาม และมีรูปแบบที่แพร่หลาย ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาควบคู่ไปกับศาสตร์พระราชาในการปกครองดินแดนสุวรรณภูมิ แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองที่ประชาชนมีความมั่นคงในการนับถือพระพุทธศาสนา

SE03 กล่าวว่า การสร้างสรรค์คุณค่าทางพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ ในระดับที่สอง คือ คุณค่าทางวัฒนธรรม ที่สะท้อนผ่าน วิถีชีวิต ประเพณี และจิตใจของผู้คน เช่น การยอมรับความหลากหลาย ความขยัน ความประหยัด ความอดทน ซึ่งเป็นสิ่งที่มองเห็นได้ยากขึ้น แต่ก็มีความสำคัญในการสร้างสังคมที่เข้มแข็ง

(2) การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมด้านนามธรรม

คุณค่าอารยธรรมสุวรรณภูมิในปัจจุบัน ปัจจุบันมีการศึกษาความมีอยู่ของอารยธรรมสุวรรณภูมิในมิติต่าง ๆ โดยเฉพาะมิติโบราณคดี นำโดยมหาวิทยาลัยศิลปากร ก็ยังคงมีอยู่ตลอด จากการศึกษาได้ค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีอยู่ตลอด ณ จุดต่าง ๆ ที่เข้าไปขุดค้น ปรัชญาสุววรรณภูมิมีรากฐานอารยธรรมมาไม่น้อยกว่า 3111 ปี และเป็นรากฐานที่น่าอัศจรรย์เชิงภูมิปัญญาชีวิต เพียงแต่รากฐานทางวัฒนธรรมนี้หลงเหลือเพียงเรื่องเล่าที่ปรากฏอยู่ตามคัมภีร์ ตำนานชาวบ้าน แผนที่ของนักการเดินเรือชาวยุโรป และหลักฐานทางโบราณคดีให้สืบค้นหา ช่วงระยะเวลาประมาณ 111 ปีมานี้ มีการศึกษาสุวรรณภูมิในแง่ของความมีอยู่ของสุวรรณภูมิ ก็ปรากฏว่า สุวรรณภูมินั้นมีอยู่จริง

ในช่วงระยะเวลา 111 ปีที่ผ่านมา สุวรรณภูมิยังเป็นที่สนใจของนักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี นักการศาสนา และนักศึกษาวิจัยทั่วไปที่พูดถึงและเขียนถึงสุวรรณภูมิอย่างต่อต่อเนื่อง จนกระทั่ง พระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศร อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้ทรงเริ่มค้นคว้ามหาชนกชาดกตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2521 และทรงนิพนธ์มหาชนกขึ้น ในปีพ.ศ.2539 ข้อความตอนหนึ่งในพระราชนิพนธ์ว่า “...หนังสือนี้เป็นที่รักของข้าพเจ้า หนังสือนี้ไม่มีที่เทียม และจะเป็นที่เริงใจของผู้อ่าน ต้องการให้เห็นว่าสำคัญที่สุด คนเราทำอะไรต้องมีความเพียร ขอจงมีความเพียรที่บริสุทธิ์ ปัญญาที่เฉียบแหลม กำลังกายที่สมบูรณ์...” ทำให้สุวรรณภูมิเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย และได้พระราชทานนามสนามบินแห่งใหม่ของประเทศไทยว่า “สนามบินสุวรรณภูมิ” ภาพลักษณ์ของสุวรรณภูมิได้กลายมาเป็นสัญลักษณ์เครือข่ายเชื่อมโยงโลกด้วยเทคโนโลยีทางอากาศ นับเป็นอีกมิติหนึ่งของสุวรรณภูมิที่เชื่อมเข้ากับโลกปัจจุบัน

ในช่วงระยะเวลา 4 ปี สำนักงานเทคโนโลยีอวกาศและภูมิศาสตร์สารสนเทศ (องค์การมหาชน) หรือ GISTDA นำโดยประธานอนุกรรมการสุวรรณภูมิ รศ.ดร.สมเจตน์ ทินพงศ์ ได้ทำการศึกษาสุวรรณภูมิภายใต้โครงการ “สุวรรณภูมิ : ภูมิอารยธรรมเชื่อมโยงโลก” (Suvarnbhumi

Terra Incoginta) จนได้คำตอบเชิงนวัตกรรมทางปัญญา (Innovative Wisdom) หรือ ชุดความรู้ (Word of Wisdom) เรียกว่า “ปัญจวัชรสุวรรณภูมิ” (Five Diamonds of Suvarnabhumi) ได้ทำการศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบ จนสามารถสรุปออกมาเป็นปรัชญาสุวรรณภูมิบนรากฐานพุทธภาวะบนเส้นทางอารยธรรมพันปี

ปรัชญาสุวรรณภูมิ คือแนวคิด ความเชื่อ และวิถีปฏิบัติที่มีอยู่ตามเส้นทางสุวรรณภูมิผ่านมิติทั้ง 5 เรียกเป็นภาษาเฉพาะว่า “ปัญจวัชรสุวรรณภูมิ” (Five Diamonds of Suvarnbhumi) เพชรสุวรรณภูมิทั้ง 5 มิตินี้ มีที่มาจากเดินทางสำรวจเส้นทางสายไหมที่ตุรกี ในขณะที่รอ Transfer ณ ร้านกาแฟสนามบินประเทศดูไบ รศ.ดร.สมเจตน์ ทินพงศ์ ประธานคณะอนุกรรมการโครงการสุวรรณภูมิ ภูมิอารยธรรมเชื่อมโลก ผู้นำคณะเดินทาง ได้บรรจงวาดรูปเพชรทั้ง 5 มิติลงในกระดาษแสดงความเชื่อมโยงสุวรรณภูมิ ภูมิอารยธรรมเชื่อมโลกบนแนวคิดทั้ง 5 มิตินี้ ได้แก่ 1) ด้านภูมิประเทศ สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ (Geography and Resources) 2) ด้านการตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการเมืองการปกครอง (Settlement and Polity Development) 3) ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Sciences and Technology) 4) ด้านเศรษฐกิจ การค้า พาณิชย์ และบริการ (Commercial, Trade and Service) และ 5) ด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม (Art Culture and Civilization)

มาบัดนี้สุวรรณภูมิได้ก้าวข้ามยุคมีพรมแดน เข้าสู่ยุควัฒนธรรมร่วมไร้พรมแดน หรือเรียกว่ายุค Air Routh หรือ AoT (Algorythm of Things) ก็ได้ เพราะทุกอย่างเชื่อมโยงกันหมดด้วยสมองกล แต่ยังคงเป็นความใฝ่หาความเจริญรุ่งเรืองด้วยอารยธรรมปรัชญาสุวรรณภูมิที่สามารถสร้างชีวิตให้แก่ผู้แสวงหาความรุ่มรวยและร่ำรวยได้ปรัชญาปัญจวัชรสุวรรณภูมิ เป็นปรัชญาที่สามารถนำความสงบสุข ความรุ่งเรือง รุ่มรวย ร่ำรวยให้แก่ผู้ที่มีความเชื่อมั่น สร้างสรรค์ชีวิตให้ดีขึ้น อาศัยพลังศรัทธา (Faith) ต่อสิ่งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมร่วมกัน เพราะมีรากเหง้าเดียวกัน พลังความเชื่อ (Belief) ที่มีต่อสิ่งที่บอกต่อ ๆ ต่อกันมาว่าสุวรรณภูมิมีอยู่จริง มีหลักฐานยอมรับได้ร่วมกัน พลังความเชื่อใจ (Trust) ที่สามารถเป็นหลักประกันได้ว่า สิ่งนี้สามารถนำความสุข สมบูรณ์ มั่งคั่งมาให้ด้วยกัน และพลังความเชื่อมั่น (Confidence) ที่สามารถสร้างสุวรรณภูมิแห่งชีวิตขึ้นได้ภายในตัวบุคคล ประเทศ และสังคม เป็นความเชื่อมั่นบนฐานแห่งการกระทำด้วยสติปัญญา

นอกจากนั้น ปรัชญาปัญจวัชรสุวรรณภูมิ ยังสามารถมองใน 4 มิติเชิงลึก คือ 1) เชิงกายภาพ (Physical Approach) คือ ชัยภูมิพื้นที่ที่มีทรัพยากรหลากหลายที่สามารถนำมาสร้างสรรค์คุณภาพชีวิตได้ 2) เชิงความคิด (Thoughtful Approach) คือ ความมีเหตุผล ยอมรับความคิดของผู้อื่น ให้เกียรติ และมีแรงบันดาลใจ 3) เชิงอารมณ์ (Emotional Approach) คือ ความรู้สึกที่มุ่งเผื่อแผ่ แบ่งปันความสงบสุขให้แก่กันและกัน มีความปีติยินดี 4) เชิงสัจธรรม (Ultimate Approach) คือ ความเข้าใจสัจธรรมของชีวิต ความเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่ง ที่สุดก็คือเพียงความเป็นธาตุเท่านั้น

เมื่อมองปรัชญาวัชรสุวรรณภูมิออกเป็น 5 มิติเชิงระนาบและ 4 มิติเชิงลึกได้อย่างนี้ ก็สามารถนำไปเป็นพลังขับเคลื่อนปรัชญาสุวรรณภูมิให้เป็นปรัชญาพื้นฐานชีวิต นำไปเป็นเครื่องมือรังสรรค์คุณภาพชีวิตตามมิติทั้ง 5 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังมีรายละเอียดของเพชรสุวรรณภูมิแต่ละมิติให้เห็นถึง**คุณค่าสุวรรณภูมิสู่การรังสรรค์วัฒนธรรม (Co-Cultural Values Revival)** โดยการนำคุณค่าของปรัชญาวัชรสุวรรณภูมิที่แฝงอยู่ในมิติทั้ง 5 นั้นไปสู่กระบวนการรังสรรค์สังคม ให้เกิดเส้นทางสุวรรณภูมิ (Suvarnabhumi Route) ที่สัมผัสได้ ดังนี้

1) ปรัชญาวัชรปฏิรูปเทสสุวรรณภูมิ

คือ ปรัชญาการจัดสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติให้มีลักษณะหมุนเวียน สืบเนื่องต่อเนื่อง สัมพันธ์กับชีวิตไปตลอด มองเห็นโลกแห่งกายภาพทั้งหมดเป็นระบบชีวนิเวศ (Life Ecology)

2) ปรัชญาวัชรนรสุวรรณภูมิ

คือ ปรัชญาแห่งเผ่าพันธุ์คนสุวรรณภูมิที่มีความแตกต่าง หลากหลาย และมากด้วยปัญญา มีวิถีคิดที่รังสรรค์สุนทรียะแห่งการดำรงชีวิต มีลักษณะนิสัยรุ่มรวยด้วยคุณธรรมน้ำมิตร เปิดใจรับเรื่องใหม่ๆ เพื่อสร้างความเจริญร่วมกัน มีวิถีการปกครองแบบให้อิสระในการพัฒนาพื้นที่

3) ปรัชญาวัชรวิทยาสุวรรณภูมิ

คือ ปรัชญาแห่งวิทยาการสุวรรณภูมิที่มีสามารถสร้างปัจจัย 4 ให้มีผลต่อชีวิต คือ อาหาร เครื่องนุ่งหุ่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค แบบสนองคุณค่าแท้ รวมทั้งศิลปะวิทยาการทางด้านโหราศาสตร์ ดาราศาสตร์ ศาสนา

4) ปรัชญาวัชรวาณิชยสุวรรณภูมิ

คือ ปรัชญาแห่งการค้าขายแบบสุวรรณภูมิ คือ การเปิดกว้างเขตเศรษฐกิจทั้งทางบกทางน้ำและทางอากาศ ทั้งในระดับภูมิภาคอาเซียนด้วยกันและทวีปอื่น ๆ มองเศรษฐกิจ คือ กิจกรรมทางการค้าขายอย่างคนประเสริฐ (เศรษฐะ) คือ รุ่งเรืองไปด้วยกัน

5) ปรัชญาวัชระวัฒนธรรมสุวรรณภูมิ

คือ ปรัชญาแห่งศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมสุวรรณภูมิ เป็นการสร้างดินแดนแห่งความสงบสุขทางจิตวิญญาณ รังสรรค์สุนทรียะแห่งศิลปะบนฐานแห่งพุทธปรัชญาเอาไว้ สามารถสร้างอารยธรรมสันติภาพ

2.3.3 เป้าหมายปรัชญาปัญจวัชรสุวรรณภูมิ

ภายใต้กระแสแห่งยุคเปลี่ยนแปลงฉับพลัน (Disruptive Paradigm) ความไม่สมดุลของโลก ปรัชญาปัญจวัชรสุวรรณภูมิสามารถนำมาเป็นกลไกทางวิถีคิดเพื่อความดำรงอยู่อย่างมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนได้ในสังคมยุคนี้ ยูเรเนียมทางปรัชญาที่สามารถนำไปรังสรรค์ชีวิตและงานอย่างสมบูรณ์ เป็นการทำให้ 5 Ps ของ UN ไปถึงเป้าหมายได้อย่างแท้จริง

1) นำไปสู่ความศานติและสงบสุข (Peaceful and Partnerships) อันเกิดจากการพัฒนาอบรมจิต (Mental Development) จิตที่อบรมดีแล้วให้เกียรติและยอมรับความแตกต่างของกันและกัน

2) นำไปสู่ความสมดุลและยั่งยืน (Planet and People) อันเกิดจากการมองประโยชน์ร่วมกัน พึ่งพาอาศัยกันและกันทั้งคนและธรรมชาติ บริหารจัดการชีวิตและทรัพยากรอย่างสมดุล

3) นำไปสู่เศรษฐวัฒนธรรม (Prosperity) อันเกิดจากการเสียสละแบ่งปัน สร้างความประเสริฐในชีวิต ใช้ปัจจัยเครื่องดำรงชีวิตอย่างเห็นคุณค่าแท้และเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ถึงขีดขั้นแห่งมนุษย์ที่สมบูรณ์

สรุปได้ว่า ปัญจวัชรสุวรรณภูมิ เป็นแนวคิดเชิงอุดมคติที่ใช้อธิบาย “คุณค่าหลัก 5 ประการ” (ปัญจ = ห้า, วัชร = เพชร/ความมั่นคงแข็งแกร่ง) ของอารยธรรมสุวรรณภูมิ หรือภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมองว่าสุวรรณภูมิรุ่งเรืองได้เพราะมีรากฐานทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณที่มั่นคง เปรียบเสมือนเพชร 5 ด้าน ได้แก่ ดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ ผู้คนรักสงบ มีภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีชีวิตสมดุลกับธรรมชาติ มีการค้าและการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับโลกภายนอก แนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่า “สุวรรณภูมิ” ไม่ได้หมายถึงเพียงพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หรือความมั่งคั่งทางทรัพยากรเท่านั้น แต่คืออารยธรรมที่มั่นคงด้วยศีลธรรม สังคม และวัฒนธรรม อันเป็นพื้นฐานของความสงบสุขและความยั่งยืนของภูมิภาค.

SE03 กล่าวว่า การสร้างสรรค์คุณค่าทางพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ ในระดับที่สาม คือ คุณค่าในเชิงสติปัญญา ซึ่งเป็นระดับที่ลึกซึ้งที่สุด เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตใจ และปัญญา เพื่อนำไปสู่ความหลุดพ้น และความสงบสุข

BE06 รากฐานของพุทธศาสนาที่ฝังลึกในสังคมไทย เราจึงยังเห็นความพยายามของหลายภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคศาสนา และภาคประชาชน ที่จะธำรงรักษาและสืบทอดพระพุทธศาสนา เช่น การคงไว้ซึ่งประเพณีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น ประเพณีสงกรานต์ การทำบุญ การรักษาศีล ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามที่จะเชื่อมโยงวิถีชีวิตของคนไทยเข้ากับหลักธรรมคำสอน

สุวรรณภูมิ เป็นดินแดนที่วัฒนธรรมสันสกฤตเคยรุ่งเรืองและทิ้งจารึกสำคัญไว้ไม่น้อย สุวรรรณภูมิเป็นแดนแห่งการทำมาค้าขายที่เปิดกว้าง เต็มไปด้วยมิตรไมตรี มีจิตวิญญาณและวัฒนธรรมของตนเอง รวมทั้งพร้อมรับทั้งระบบคุณค่าพราหมณ์และพุทธ ตลอดจนระบบคุณค่าของจีน กระทั่งคริสต์และอิสลามแม้กระทั่งระบบคุณค่าสมัยใหม่ไม่ว่าจะเป็นวิทยาศาสตร์หรือชุดความคิดต่าง ๆ ระบบคุณค่า ประเพณี วิถีท้องถิ่นเหล่านี้ที่ผสมผสานผ่านระบบคุณค่าสันสกฤต ก่อเกิดเป็นนานามรดกอันสุดแสนมหัศจรรย์ร่วมกันของประชาคมอาเซียน สุวรรณภูมิเป็นสถานแห่งการผ่านพบเชื่อมต่อและแลกเปลี่ยน แห่งการค้าและประกอบกิจการ สมต่อการที่เป็นชื่อของท่าอากาศยานหลัก

ณ ใจกลางของภาคพื้นดินแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในทุกวันนี้ แม้เราจะไม่ล่วงรู้ได้ถึงการเสกสรรถึงทั้งสุวรรณทวีปและสุวรรณภูมิอันเลื่องชื่อในสมัยก่อน แต่ทุกวันนี้ แผ่นดินดินทองนี้ก็ยังอยู่และยังสำแดงถึงภูมิอารยะอันสร้างสรรค์โอกาสเสมอแห่งมนุษย์ทั้งมวล

จากภูมิศาสตร์ กายภาพ และทรัพยากรอันอุดมดมสมบูรณ์ยิ่ง ตลอดจนทำเลที่ตั้งของ “สุวรรณภูมิ” มีหลักฐานการมาถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของมนุษย์ดึกดำบรรพ์ตั้งแต่นับล้านปีก่อน ก่อนที่จะวิวัฒน์พัฒนาการต่อเนื่องสู่มนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ พบว่ามีการตั้งถิ่นฐานตามเฟิงผาและถ้ำตามไหล่เขา ก่อนการเคลื่อนย้ายลงมาตามลุ่มน้ำ เป็นชุมชนชนลักษณะต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยหินเก่าจนกระทั่งหินใหม่ และสมัยโลหะทั้งสำริดและเหล็กเป็นจำนวนมากในหลายละแวก ร่วมกับอารยธรรมย่อยอื่น ๆ ที่กระจายตัวอยู่ทั้งท่ามกลางและระหว่างกลางในหลายสหัสวรรษถัดมา มีพัฒนาการตามลำดับจากชุมชนล่าสัตว์และเก็บของป่า สู่ชุมชนกสิกรรมเริ่มตั้งถิ่นฐาน กระทั่งมีระบบเชิงซ้อนทางสังคม มีผู้นำ ก่อนที่จะเกิดเป็นสังคมเมือง รัฐ นครรัฐ อาณาจักร รวมทั้งกลุ่มชนที่นิยมร่อนเร่ย้ายถิ่น โดยในระยะก่อนที่จะเกิดเป็นสังคมเมืองหรือรัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น พบร่องรอยการตั้งถิ่นฐานของผู้คนออสโตรเอเชียติกส์ที่นิยมปลูกข้าวเจ้งต่อมาพัฒนาพัฒนาเป็นคนมอญ-ขแมร์ กับออสโตรมีเขียที่นิยมเคลื่อนย้ายสู่ทะแลและหมู่เกาะที่ต่อมาเป็นคนมาเลย์ เมื่อประมาณ 4000 ปีก่อน พร้อมกับการทยอยเข้ามาของคนไทที่นิยมปลูกข้าวจากแถบกันอ่าวดังเกี่ย แล้วค่อย ๆ เข้าสู่สมัยสำริดต่อด้วยเหล็กเมื่อประมาณ 3000 - 2500 ปีก่อน ทั้งบริเวณกันอ่าวตันกี่ย ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่น้ำแดง แม่น้ำโรงชายฝั่งทะเลเวียดนาม สามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง ที่ราบสูงสองฝั่งโรงสาวและอีสานของไทย แอ่งสกลนคร แอ่งโคราช ลุ่มแม่น้ำป้าป้าสัก-สพบุรี รอบพะเลสาบใหญ่เพิ่ม ลุ่มน้ำปราจีนบุรี-บางปะกง ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และปิง-วัง-วัง-น่าน ลุ่มแม่น้ำแม่กลอง-ท่าจีน บนคาบสมุทรไทย-มาเลย์ เกาะสุมาตรา ชวา กาลิมันตัน นานาหมู่เกาะทะใต้และออสโตร โพลินีเขียน จนถึงลุ่มน้ำสะโดง-สาละวิน ลุ่มน้ำอิวรวดี-ชามอบ โดยมีแหล่งโบราณคดีสำคัญที่เด่นชัด นับเป็นอารยธรรมย่อยที่สำคัญเป็นจำนวนไม่น้อย อาทิ วัฒนธรรมสมัยสำริดดองซอน ต่อเนื่องกับหนานเยว่ อันนัม ในเวียดนามตอนเหนือในปัจจุบัน วัฒนธรรมสมัยเหล็กซาหวิ่นในเวียดนามตอนกลางและได้ในปัจจุบัน วัฒนธรรม (สมัยสำริดและเหล็ก) บ้านเชียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยปัจจุบัน วัฒนธรรมสมัยหินบ้านเก่าทางภาคตะวันตกของไทยปัจจุบัน วัฒนธรรมสมัยหินใหม่และเหล็กลกลพบุรี-ป้าสัก ที่พื้นที่ภาคกลางตอนบนของไทยปัจจุบัน วัฒนธรรมสมัยเหล็ก-หัวเลี้ยวหัวต่อประวัติศาสตร์แม่กลอง-ท่าจีนในทางตะวันตกของไทยปัจจุบัน วัฒนธรรมสมัยหัวเลี้ยวหัวต่อประวัติศาสตร์ในบริเวณตอนใต้ของกัมพูชาและเวียดนามในปัจจุบัน วัฒนธรรมสมัยหิน-สำริต วัฒนธรรมหัวเลี้ยวหัวต่อประวัติศาสตร์พยู ในเมียนมาปัจจุบัน รวมทั้งก่อตัวในภายหลังเป็นวัฒนธรรมทวารวดีบริเวณภาคพื้นแผ่นดินของประเทศไทยและศรีวิชัยบนคาบสมุทรไทย-มาเลย์และหมู่เกาะต่าง ๆ

แนวทางสร้างความร่วมมือในระดับนานาชาติ(International Cooperation Guidelines) อินเดีย ไทย เมียนมา อินโดนีเซีย และจีน ควรเปิดหารือจัดตั้งโครงการความร่วมมือด้านวัฒนธรรมสุวรรณภูมิ เพื่อเป็นอีก "ทางเสริม" บนโครงการเส้นทางสายไหมใหม่ของจีน การเปิดเจรจาในขั้นเริ่มแรก ถึงความเป็นไปได้ที่จะร่วมมือกันจัดทำโครงการระดับภูมิภาค ในความพยายามที่จะเสริมการขยายอิทธิพลของจีน ผ่านทางโครงการเส้นทางสายไหมใหม่อย่างจริงจัง เรียกแผนการนี้ว่าเป็น “แผนวัฒนธรรม” เสริมโครงการเส้นทางสายไหมใหม่จีน โดยจีนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ท่าเรือ เส้นทางรถไฟเชื่อมโรงกับเส้นทางสายใหม่ ประเทศอื่น ๆ อาจเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ ด้วยการสร้าง “ถนนวัฒนธรรม” หรือ “ทางรถไฟสายวัฒนธรรม” เชื่อมต่อกับท่าเรือ กลยุทธ์อินโดแปซิฟิก ที่เปิดกว้างและมีเสรี รวมถึงโครงสร้างพื้นฐาน จะเป็นสิ่งที่มาขยายการพัฒนาโครงการเส้นทางสายไหมของจีน และโครงการเส้นทางสุวรรณภูมิในอนาคต

ดังนั้น คำว่าสุวรรณภูมิในคัมภีร์จึงมิได้หมายเพียง “แผ่นดินทอง” ทางภูมิศาสตร์ แต่ยังหมายถึงดินแดนแห่งโอกาสในการเผยแผ่พระธรรมและการขยายชุมชนพุทธศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ต่อมามีการรับอิทธิพลจากลังกาและอินเดียใต้ ก่อให้เกิดศูนย์กลางพุทธศาสนาในรัฐโบราณ เช่น อาณาจักรทวารวดี และ อาณาจักรศรีวิชัย ซึ่งทำหน้าที่เป็นเครือข่ายเผยแผ่พระธรรมควบคู่กับการค้าและวัฒนธรรม จนพระพุทธศาสนากลายเป็นรากฐานสำคัญของอารยธรรมสุวรรณภูมิสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน โดยคุณธรรมพื้นฐานในพระพุทธศาสนามีการฝังรากในดินแดนสุวรรณภูมิอันเป็นหลักศีลธรรมและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ อันเป็นรากฐานของสังคมแบบชุมชนเกื้อกูล เหล่านี้หล่อหลอมวิถีชีวิต วัฒนธรรม และสถาบันทางสังคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้สุวรรณภูมิถูกมองว่าเป็น “แผ่นดินธรรม” ที่ความเจริญทางวัตถุควบคู่กับความมั่นคงทางจิตใจและศีลธรรม

ดินแดนสุวรรณภูมิอาจถือเป็น “ฐานวัฒนธรรม” ในขณะที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงริเริ่ม “การประยุกต์เชิงพัฒนา” กล่าวคือ ทรงนำภูมิปัญญาและคติธรรมแบบสุวรรณภูมิ (พุทธ + ชุมชน + ธรรมชาติ) มาสังเคราะห์เป็นแนวทางพัฒนาสมัยใหม่ จึงกล่าวได้ว่า ศาสตร์พระราชาไม่ใช่แนวคิดใหม่ที่ตัดขาดจากอดีต แต่เป็นการทำให้คุณค่าของอารยธรรมสุวรรณภูมิกลับมามีรูปธรรมและใช้ได้จริงในสังคมปัจจุบัน

3) สรุปการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ ด้านการศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาสุวรรณภูมิ

สรุปได้ว่า การส่งเสริมการศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา โดยการบูรณาการองค์ความรู้จากเอกสารคัมภีร์ หลักฐานทางโบราณคดี และพงศาวดาร เชื่อมโยงกับแนวศาสตร์พระราชา ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงโดยเน้นการทำความเข้าใจบริบทพื้นที่ และวิถีชีวิตวัฒนธรรม

ไทย เพื่อให้เห็นพลวัตของพระพุทธศาสนาในฐานะ “ศาสนาที่มีชีวิต” ซึ่งการน้อมนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันทำให้วิถีชีวิตของผู้คนมีการปรับตัวและสืบทอดอย่างต่อเนื่องในสังคม

ในมิติทางประวัติศาสตร์ อาจกล่าวได้ว่า แต่ละภูมิภาคของประเทศไทยมีความหลากหลายทั้งในด้านวิถีการดำเนินชีวิต ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งได้รับการสั่งสมและถ่ายทอดอย่างต่อเนื่องยาวนาน อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักในการดำรงชีวิตของสังคมไทย และมีพัฒนาการควบคู่ไปกับประวัติศาสตร์ของชนชาติไทย ในขณะเดียวกัน พระราชกรณียกิจของสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะองค์อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ได้เป็นแบบอย่างในการน้อมนำหลักธรรมไปสู่การปฏิบัติ ทั้งในระดับบุคคลและการบริหารบ้านเมือง โดยปรากฏผ่านแนวพระราชดำริและหลักการทรงงานที่มุ่งประโยชน์ส่วนรวม อาทิเช่น แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการเป็นผู้มีจิตอาสา “ปิดทองหลังพระ” เป็นต้น

ทั้งนี้ ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับโครงสร้างสถาบันหลักของสังคมไทย ได้แก่ สถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ซึ่งได้ร่วมกันก่อรูปเป็นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม อันมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมอัตลักษณ์ความเป็นไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

การนำสุวรรณภูมิในโลกปัจจุบันเข้าไปสืบค้นโลกในอดีตเพื่อสร้างความเป็นอนาคต (Historical Future) เป็นการวิเคราะห์เส้นทางวิวัฒนาการของโลกเสมือนจริง (Virtual World) ซึ่งอาจเป็นจริง แต่เป็นความจริง (Reality) ที่ให้คุณค่าและความรู้สึกร่วม (Shared Value) เริ่มจากการนำเสนอแรงบันดาลใจในพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรในการนำกลับมาของ “สุวรรณภูมิ” อย่างเชื่อมโยงกับเพียร และการกำหนดหมุดหมายในเชิงสัญลักษณ์ด้วยทรงพระราชทานนามท่าอากาศยานหลักของประเทศ งานนี้จึงเป็นการเทิดพระเกียติแด่พระองค์ท่านอย่างล้นพ้นและหาที่สุดมิได้ (สมเจตน์ ทินพงษ์, 2562)

SE04 จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน ย่อมมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับประเด็นนี้ เช่น พระปฐมเจดีย์ วัดพระประโทณเจดีย์ เส้นทางเสด็จประพาสของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) เป็นต้น

ดังนั้น สุวรรณภูมิเป็นประวัติศาสตร์ และการเรียนรู้ประวัติศาสตร์จะทำให้เข้าใจในการศึกษา และถ้านำมาใช้ประโยชน์ เรียกว่าคุณค่าทางประวัติศาสตร์ แสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 4.8 คุณค่าประวัติศาสตร์
ที่มา: ผู้วิจัย

4.3.3 ด้านเศรษฐกิจและสังคม

1) วิถีชีวิตจิตพอเพียง: ท่องเที่ยวตามแนวศาสตร์พระราชา

วิถีชีวิตจิตพอเพียง เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเริ่มจากการสร้างรากฐานทางจิตใจที่เข้มแข็ง รู้จักพอประมาณ พอใจในสิ่งที่ตนมี และมีความซื่อสัตย์สุจริต ซึ่งเป็นแนวทางสายกลางที่เน้นความประหยัด ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีต่อความเสี่ยงต่าง ๆ ซึ่งในหลักคำสอนพระพุทธศาสนา คำว่า รู้จักพอประมาณ ได้แก่ สันโดษ ซึ่งในสันตุฏฐสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักการแห่งความสันโดษ ดังเนื้อความที่ว่า

> “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักเป็นผู้สันโดษด้วยจีวรตามมีตามได้ และจักเป็น ผู้กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสันโดษด้วยจีวรตามมีตามได้ จักไม่ถึงการ แสวงหาอันไม่ควรเพราะเหตุแห่งจีวร ไม่ได้จีวรแล้วก็จักไม่สะดุ้ง ครั้น ได้จีวรแล้วจักไม่ยินดี ไม่ติดใจ ไม่พัวพัน จึงเป็นผู้มีปกติเห็นโทษ มีปัญญาเครื่องสลัดออก ใช้สอยพึงทำอย่างนี้ทุกบท เราทั้งหลายจักเป็นผู้สันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้ ฯ ล ฯ จักเป็นผู้สันโดษ ด้วยเสนาสนะตามมีตามได้ ฯ ล ฯ จักเป็นผู้สันโดษด้วยเภสัชบริขาร ซึ่งเป็นปัจจัยแห่งคนไข้ตามมีตามได้ จักเป็นผู้กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสันโดษด้วยเภสัชบริขารซึ่งเป็นปัจจัยแห่งคนไข้ตามมีตามได้ จักไม่ถึงการแสวงหาอันไม่ควรเพราะเหตุแห่งเภสัชบริขารซึ่งเป็นปัจจัยแห่งคนไข้ ไม่ได้เภสัชบริขารซึ่งเป็นปัจจัยแห่ง

คนไข้ก็ไม่สะดุ้ง ครั้นได้ เภสัชบริขารซึ่งเป็นปัจจัยแห่งคนไข้แล้วก็ไม่ยินดี ไม่ติดใจ ไม่พัวพัน จักเป็นผู้มีปกติเห็นโทษ มีปัญญาเครื่องสลัดออกบริโภค”
(สำ.นิ. 26/462/497)

จากพุทธพจน์ดังกล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า หลักสันโดษที่พระพุทธเจ้าทรงสอน มิได้มุ่งเน้นสอนให้เกิดความโลภ ความอยากได้อยากมีจนเกินกำลัง แต่พระองค์ทรงมุ่งสอนให้เห็นถึงความพอประมาณตามปัจจัย 4 ที่บุคคลพึงหามาได้ด้วยกำลังของตน และใช้สอยปัจจัย 4 ต่าง ๆ เหล่านั้นให้เหมาะแก่กำลังที่บุคคลหามาได้ ซึ่งแนวคำสอนเรื่องสันโดษ ในรัชกาลที่ 9 พระองค์ทรงนำไปปรับใช้ ซึ่งปรากฏอยู่ในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ใช่หลักการที่สอนให้จน แต่เป็นสอนบุคคลให้รู้จักพอประมาณในการใช้สอยตามกำลังของตน หากบุคคลใดมีกำลังมาก แสวงหาปัจจัย 4 มาได้มาก ก็ใช้ตามกำลังที่ตนหามาได้ หากบุคคลใดมีกำลังน้อย แสวงหาปัจจัย 4 มาได้น้อย ก็ใช้ตามกำลังที่ตนหามาได้ ไม่มากเกินไปตามจำนวนที่หามา ตัวอย่างเช่น มีเงินจำนวน 100 บาท ก็ย่อมที่จะต้องใช้จ่ายให้อยู่ภายใน 100 บาท หากใช้จ่ายเกินไปกว่านี้ สิ่งที่เกิดขึ้นคือการเป็นหนี้สิน ซึ่งในหลักคำสอนพระพุทธศาสนา มองแนวทางการปฏิบัติตนกับทรัพย์สินที่คฤหัสพึงหามาได้นั้น อีกอย่างหนึ่งว่า หลักสมชีวิตตา คือการใช้ชีวิตให้เหมาะสมตามถานะของตน

จากการส่งเสริมการประยุกต์ใช้แนวคิดเรื่องความพอเพียงตามหลักธรรมสันโดษ 3 ในวิถีชีวิต นำไปสู่ความสุขที่แท้จริง ลดละความโลภ เพื่อประโยชน์สุขอย่างยั่งยืนของประชาคมโลก ดังตัวอย่างคำให้สัมภาษณ์ ต่อไปนี้

BE02 ในปัจจุบันอาจมีการส่งเสริมเศรษฐกิจด้วยการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในดินแดนสุวรรณภูมิ โดยรังสรรค์ศาสตร์พระราชาบนเส้นทางสุวรรณภูมิ เช่น สร้างเส้นทางย้อนอดีตไปถึงในสมัยสุวรรณภูมิ **BE02** กล่าวว่า ร. 9 ทรงนำหลักคำสอนในพระพุทธศาสนามาแปรรูปเป็นทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง มีโมเดล สามห่วง สองเงื่อนไข ไม่ให้ลืมว่า คนไทยเรามีการแลกเปลี่ยนสิ่งของและผลผลิตซึ่งกันและกันในการดำเนินชีวิต ไม่เน้นทุนนิยมที่เสมือนปลาใหญ่กินปลาเล็ก มือใครยาวสาวได้สาวเอา

SE04 กล่าวว่า ศาสตร์พระราชา เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นภายหลังยุคสุวรรณภูมิในสมัยที่พระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามา โดยพระมหากษัตริย์ไทยทรงนำศาสตร์พระราชามาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาความเป็นอยู่ของราษฎร ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการดำเนินชีวิต โดยยึดหลักคุณธรรมจริยธรรมเป็นแนวทาง

KE02 ศาสตร์พระราชาในสมัยสุโขทัย สะท้อนให้เห็นถึงความอยู่ดีกินดีของประชาชน ดังปรากฏในหลักฐานที่กล่าวว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” หมายถึงความอุดมสมบูรณ์ของอาหาร ทำให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข มีหลักฐานทางด้านเศรษฐกิจที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรือง เช่น การค้าขายอย่างเสรี ดังปรากฏในหลักฐานที่ว่า “ใครใคร่ค้าม้าค้า ใครใคร่ค้าช้างค้า” รวมถึงการผลิต

เครื่องสังคโลกเพื่อการส่งออก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในสมัยนั้น ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นเครื่องยืนยันว่าศาสตร์พระราชาได้ส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าในทุกๆ ด้าน และมีส่วนสำคัญในการพัฒนาประเทศมาอย่างต่อเนื่อง

KE02 ศาสตร์พระราชาทรงเน้นเรื่องความพอเพียง ซึ่งเป็นหลักธรรมะขั้นสูง สอดคล้องกับหลักพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นให้คนเราพอใจในสิ่งที่มีอยู่ นำไปสู่ความสุขที่แท้จริง ลดละความโลภ ความโกรธ ความหลง ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งความทุกข์ เมื่อปฏิบัติได้ ย่อมส่งผลดีต่อตนเองและสังคมโดยรวม เกิดเป็นความสงบสุข กินดีอยู่ดี ปราศจากความเดือดร้อน

BE04 สรุปไว้ว่า คำว่า "ความพอเพียง" เป็นคำที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) ทรงใช้เพื่อสะท้อนปรัชญาแห่งความสมดุล ซึ่งครอบคลุมมิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และจิตวิญญาณ คำนี้มิใช่เพียงแนวคิดในการดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย แต่เป็นจุดสมดุลที่บูรณาการระหว่างความทันสมัยของศาสตร์สมัยใหม่กับรากฐานแห่งพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักทางสายกลางและปฏิจจสมุปบาทเพื่อสร้างสังคมที่ยั่งยืนและสมดุล ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางที่ทรงนำเสนอเพื่อสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาแบบทุนนิยมกับการรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

ปรัชญานี้ประกอบด้วยหลักการสำคัญ ได้แก่: ความพอประมาณ: การดำเนินชีวิตและพัฒนาโดยยึดความเหมาะสม ไม่มากหรือน้อยเกินไป ความมีเหตุผล: การตัดสินใจด้วยปัญญาและความรู้ ภูมิคุ้มกัน: การเตรียมพร้อมรับมือความเปลี่ยนแปลง ความพอเพียงมีรากฐานจากหลักพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะแนวคิดเรื่อง ทางสายกลาง ซึ่งเป็นหนทางหลีกเลี่ยงความสุดโต่งทั้งสองด้าน ไม่ว่าจะเป็นการหลงใหลในกามคุณหรือการปฏิเสธความเจริญทางวัตถุ คำว่า "สันโดษ" และการใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายในพุทธศาสนาสอดคล้องกับแนวคิดความพอเพียง ที่ส่งเสริมการดำรงชีวิตด้วยความสมดุลและไม่เบียดเบียนผู้อื่นหรือสิ่งแวดล้อม

BE01 เศรษฐกิจพอเพียงเป็นฐานของการพัฒนา สอดคล้องกับอนุปุพพิกถา ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคม **อนุปุพพิกถา 5** (เรื่องที่กล่าวถึงตามลำดับ, ธรรมเทศนาที่แสดงเนื้อความลุ่มลึกลงไปโดยลำดับ เพื่อขัดเกลาอัธยาศัยของผู้ฟังให้ประณีตขึ้นไปเป็นชั้นๆ จนพร้อมที่จะทำความเข้าใจในธรรมส่วน **1. ทานกถา** (เรื่องทาน, กล่าวถึงการให้ การเสียสละเผื่อแผ่แบ่งปัน ช่วยเหลือกัน **2. สีลกถา** (เรื่องศีล, กล่าวถึงความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม **3. สัคคกถา** (เรื่องสวรรค์, กล่าวถึงความสุขความเจริญ และผลที่น่าปรารถนาอันเป็นส่วนดีของกาม ที่จะพึงเข้าถึง เมื่อได้ประพฤติดีงามตามหลักธรรมสองข้อ **4. กามาทีนวกถา** (เรื่องโทษแห่งกาม, กล่าวถึงส่วนเสีย ข้อบกพร่องของกาม พร้อมทั้งผลร้ายที่สืบเนื่องมาแต่กาม อันไม่ควรหลงใหลหมกมุ่นมัวเมา จนถึงรู้จักที่จะหน่ายถอนตนออก **5. เนกขัมมานิสังสกถา** (เรื่องอานิสงส์แห่ง

ความออกจากกาม, กล่าวถึงผลดีของการไม่หมกมุ่นเพลิดเพลินติดอยู่ในกาม และให้มีฉันทะที่จะแสวงความดีงามและความสุขอันสงบที่ประณีตยิ่งขึ้นไปกว่านั้น

2) วิถีชีวิตจิตอาสาเพื่อการพัฒนาสังคม

วิถีชีวิตจิตอาสาเพื่อการพัฒนาสังคม เป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจและสังคมโดยการเผยแผ่แนวคิดศาสตร์พระราชาและหลักธรรมในพระพุทธศาสนาผ่านการท่องเที่ยวในดินแดนสุวรรณภูมิการส่งเสริมความเป็นกลุ่มก้อนและสามัคคีผ่านความร่วมมือร่วมใจในการทำเพื่อผู้อื่น โดยมีวัด หน่วยงานราชการ หรือเอกชน เป็นจุดศูนย์กลาง ตามหลักธรรมข้อจาคะ ที่ไม่ใช่แค่วัตถุสิ่งของหรือเงินทอง ซึ่งก่อให้เกิดสังคมที่เข้มแข็ง ด้วยการใช้หลักธรรม เช่น สังคหวัตถุ และสาธาณีธรรม ข้อ 4 สาธารณโภคี การจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมจิตอาสาสามารถดำเนินการได้ในทุกช่วงวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัยเด็กซึ่งถือเป็นช่วงสำคัญของการพัฒนาการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการปลูกฝังและพัฒนาคุณลักษณะด้านจิตอาสาให้เกิดขึ้นควบคู่กับพัฒนาการด้านอื่นของผู้เรียน แนวทางการจัดการเรียนรู้จึงจำเป็นต้องอาศัยการประยุกต์ใช้แนวคิดเชิงทฤษฎีให้สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียนในปัจจุบัน โดยเริ่มต้นจากการที่ผู้สอนต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่เหมาะสม ก่อนขยายผลไปสู่การพัฒนาผู้เรียนอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ การพัฒนาควรมุ่งเน้นไปที่กระบวนการคิดของผู้เรียนมากกว่าการมุ่งให้ปฏิบัติกิจกรรมโดยปราศจากความเข้าใจ

ทั้งนี้ การเสริมสร้างจิตอาสาสามารถบูรณาการได้ในทุกกิจกรรมการเรียนรู้ ไม่จำกัดเฉพาะกิจกรรมหรือโครงการเฉพาะ เช่น การช่วยเหลือเพื่อนในการเรียน การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด หรือการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อสังคมนอกสถานศึกษา อย่างไรก็ตาม การพัฒนาที่ก่อให้เกิดความยั่งยืนจำเป็นต้องเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและบริบทของชุมชนท้องถิ่นของผู้เรียนแนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตอาสาสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ผู้สอนควรแสดงบทบาทเป็นแบบอย่างด้านจิตอาสาอย่างสม่ำเสมอ โดยอาศัยหลักการเรียนรู้จากการสังเกตและเลียนแบบพฤติกรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีเซลล์กระจกเงา (mirror neuron theory) กล่าวคือ เมื่อผู้สอนแสดงพฤติกรรมอย่างต่อเนื่อง ผู้เรียนมีแนวโน้มที่จะซึมซับและแสดงพฤติกรรมดังกล่าว ทั้งนี้ควรดำเนินควบคู่กับกระบวนการสะท้อนตนเอง

2. การจัดการเรียนรู้ควรมุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ (action learning) โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมจิตอาสาด้วยตนเองในบริบทที่เหมาะสม โดยไม่จำเป็นต้องจัดเป็นโครงการเฉพาะกิจ แต่ควรบูรณาการในกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ พร้อมทั้งส่งเสริมการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างผู้เรียนและผู้สอน

3. การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตอาสา โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกร่วม หรือความเห็นอกเห็นใจ (empathy) สามารถเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น และแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมทั้งทางวาจาและอวัจนภาษา

4. การมุ่งเน้นการเรียนรู้เพื่อปรับเปลี่ยนกรอบความคิดและมุมมองของผู้เรียน (transformative learning) โดยทำให้ผู้เรียนตระหนักถึงศักยภาพของตนในการมีส่วนร่วมช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม โดยไม่จำกัดอยู่เพียงผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการ การปรับเปลี่ยนดังกล่าวจะนำไปสู่การพัฒนาจิตอาสาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

5.การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสะท้อนตนเอง (self-reflection) เพื่อพิจารณาความคิดและความรู้สึกของตนภายหลังการช่วยเหลือผู้อื่นหรือการทำประโยชน์ต่อสังคม รวมถึงการกำหนดแนวทางพัฒนาตนเองในอนาคต

6. ผู้สอนควรสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการมีจิตอาสา โดยเน้นว่าการช่วยเหลือผู้อื่นไม่ควรก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบต่อตนเองหรือบุคคลรอบข้าง และในกรณีที่กิจกรรมเกินขีดความสามารถส่วนบุคคล ควรส่งเสริมการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่ายเพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

BE02 คนไทยอยู่กับธรรมชาติและมีศาสนาเป็นที่พึ่ง สังคมเป็นการรวมกกลุ่มกันอยู่ เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามา กลายเป็นศูนย์รวมคนในสังคมอย่างดี เกิดความร่วมมือระหว่างกัน มีวัดเป็นจุดศูนย์กลาง เป็นศูนย์รวมทางจิตใจ สร้างวิหาร เจดีย์มากมาย มีแนวคิด บ้าน วัด โรงเรียน ซึ่งควรได้รับการฟื้นฟูในปัจจุบัน และแนวคิดเรืองจิตอาสาผ่านพระพุทธศาสนา ดังที่ปรากฏในเรื่อง มฆมานพ เป็นต้น

3) สรุปการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ ด้านเศรษฐกิจและสังคม

วิถีชีวิตจิตพอเพียงเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บนรากฐานของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมุ่งเน้นการพัฒนาภายในจิตใจให้มีความเข้มแข็ง รู้จักความพอดี และดำรงตนด้วยความซื่อสัตย์สุจริต แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับหลักทางสายกลางในพระพุทธศาสนา ซึ่งเน้นความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันต่อความเปลี่ยนแปลงของชีวิต โดยเฉพาะหลัก “สันโดษ” ที่มุ่งให้บุคคลพึงพอใจในสิ่งที่ตนมี และใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสมตามศักยภาพของตน อันนำไปสู่การลดความโลภและการดำรงชีวิตอย่างสมดุล

แนวคิดเรื่องความพอเพียงดังกล่าวได้รับการประยุกต์ใช้อย่างเป็นรูปธรรมในศาสตร์พระราชา ซึ่งเป็นการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการพัฒนาประเทศในมิติต่าง ๆ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการพัฒนาที่สมดุล ไม่สุดโต่งไปทางวัตถุนิยมหรือการปฏิเสธความเจริญ แนวทางนี้ส่งเสริมให้บุคคลดำรงชีวิตตามฐานะของตน ใช้ทรัพยากรอย่างพอเหมาะ และมีความพร้อมรับมือกับความเปลี่ยนแปลง อันจะนำไปสู่ความมั่นคงและความยั่งยืนในระยะยาว

นอกจากนี้ การน้อมนำหลักพอเพียงและหลักธรรม เช่น สันโดษ สมชีวิตตา และอนุปุพพิกถา มาประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิต ยังช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตของบุคคลและสังคมให้เกิดความสงบสุข ลดปัญหาความเหลื่อมล้ำ และเสริมสร้างความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในสังคม โดยสามารถถ่ายทอดผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การสร้างเครือข่ายความร่วมมือของชุมชน และการใช้สถาบันทางสังคม เช่น วัดและสถานศึกษา เป็นศูนย์กลางในการหล่อหลอมคุณธรรม

ในอีกมิติหนึ่ง วิถีชีวิตจิตอาสาถือเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาสังคมควบคู่กับแนวคิดความพอเพียง โดยเน้นการปลูกฝังจิตสำนึกในการช่วยเหลือผู้อื่นและการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม การพัฒนาจิตอาสาสามารถดำเนินการได้ในทุกช่วงวัย โดยเฉพาะในระบบการศึกษา ซึ่งผู้สอนมีบทบาทสำคัญในการเป็นแบบอย่างและออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการลงมือปฏิบัติ การสร้างความเห็นอกเห็นใจ และการสะท้อนตนเอง เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านความคิดและพฤติกรรมอย่างยั่งยืน

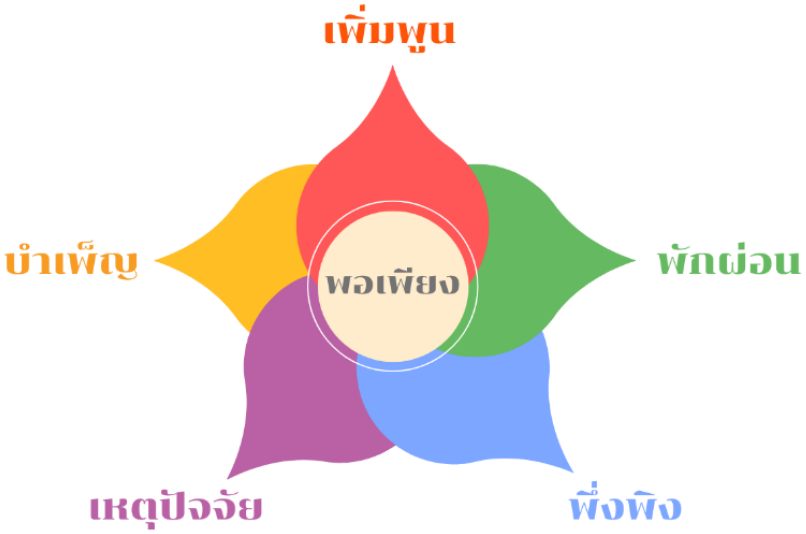
กล่าวโดยสรุป วิถีชีวิตจิตพอเพียงและจิตอาสาเป็นแนวทางที่เกื้อหนุนกันในการพัฒนามนุษย์และสังคม กล่าวคือ ความพอเพียงช่วยสร้างฐานคิดที่สมดุลและมีเหตุผล ขณะที่จิตอาสาช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคมผ่านการแบ่งปันและความร่วมมือ เมื่อทั้งสองแนวคิดถูกบูรณาการเข้าด้วยกันอย่างเหมาะสม ย่อมนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และสังคมโดยรวม

มิติปัจจุบันและอนาคตการพัฒนาในด้านจิตใจ เป็นการฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลายเป็นจุดที่สร้างความเข้มแข็งในความเป็นอัตลักษณ์และเป็นต้นทุนทางสังคมได้แก่ พื้นฐานทางจิตใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนานับว่าเป็นเครื่องหล่อหลอมและสร้างเอกลักษณ์ความเป็นไทย คุณธรรมการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ส่งผลให้คนไทยเป็นคนยิ้มง่าย เป็นกัลยาณมิตร เป็นที่ประทับใจของผู้มาเยือนความเป็นปัจจุบันและอนาคตตามแนวทางการบูรณาการพุทธานุสติระดับภูมิภาคนี้ ตั้งอยู่บนอัตลักษณ์และทุนทางสังคมที่เป็นจุดแข็งของชุมชนและเอกลักษณ์แต่ละภูมิภาค สามารถสร้างสรรค์และเพิ่มคุณค่าให้กับต้นทุน

สอดรับกับความต้องการปัจจุบัน เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การพัฒนาสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่เชื่อมโยงกับวิถีความเป็นไทยและความเป็นชาวพุทธ เป็นต้น

มิติสังคมและวัฒนธรรมบทบาท “บ้าน วัด และวัง” (สถาบันพระมหากษัตริย์) นับว่าเป็นฐานรากที่หล่อหลอมความเป็นสังคมไทยได้อย่างกลมกลืน และสามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับพลวัตรของโลกได้อย่างดีในวิถีของ “บ้าน” แต่ละภูมิภาคมีมีความเชื่อที่เป็นเฉพาะของท้องถิ่น มีขนบธรรมเนียมที่สอดรับกับวิถีการทำกินเป็นเอกลักษณ์และตัวตนของคนไทย บทบาทของ “วัด” โดยเฉพาะพุทธธรรมเป็นทั้งวิถีการคิด และวิถีการปฏิบัติที่สอดรับกับสังคมไทยและ “วัง” เป็นสถาบันหลักในการประสานความเป็นสังคมไทยให้สามารถธำรงสังคมและวัฒนธรรมให้มีแนวปฏิบัติที่เป็นแบบแผน และดำรงอยู่เจนถึงปัจจุบันผลลัพธ์การศึกษาซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาพระพุทธศาสนาใน

รูปแบบ “สุวรรณภูมิโมเดล” เพื่อสร้างคุณค่าในบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ในระดับภูมิภาค แสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 4.9 ปรัชญาเศรษฐกิจและสังคม
ที่มา: ผู้วิจัย

4.3.4 ด้านเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม

1. การใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทัน

ด้านเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ของการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทัน ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของอารยธรรมสุวรรณภูมิ จากการวิเคราะห์ข้อมูล สามารถแบ่งออกได้ 4 ประเด็น ดังนี้

1. ไม่ปฏิเสธเทคโนโลยี กล่าวได้ว่า อารยธรรมสุวรรณภูมิ เป็นอารยธรรมที่ถูกหล่อหลอมมาจากหลากหลายพื้นที่ หลากหลายวัฒนธรรม และหลากหลายภูมิปัญญา ซึ่งจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์จะเห็นได้ว่า พื้นที่ในเขตดินแดนสุวรรณภูมิ มีความเชื่อมโยงกับโลกภายนอก และมีการรับเอาวัฒนธรรม องค์ความรู้ และแนวทางการสร้างเทคโนยีจากผู้คนในดินแดนต่าง ๆ เช่น การสร้างระบบชลทาน การสร้างผังเมือง การสร้างทางคมนาคม เป็นต้น

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาล 5) พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ ที่มิได้ทรงปฏิเสธความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ซึ่งจะเห็นได้จากพระราชกรณียกิจด้านการต่างประเทศ ที่ในรัชสมัยของพระองค์เป็นช่วงเวลาที่ลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตก กำลังแผ่อิทธิพลในแถบภูมิภาคเอเชีย ประเทศไทยก็ได้รับผลกระทบ โดยเฉพาะ กรณีพิพาทระหว่างไทยและฝรั่งเศส ในวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 เป็นผลให้ ด้วยเหตุนี้ ไทยต้องยอมเสียดินแดนบางส่วนเพื่อรักษา

เอกราชของชาติไว้ จึงมีพระราชดำริที่จะดำเนินวิเทโศบายในการเจริญสัมพันธไมตรีกับนานา ประเทศ โดยเสด็จประพาสประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรป รวม 2 ครั้ง ใน พ.ศ.2440 และ พ.ศ. 2450 ทำให้ประเทศไทยได้รับประโยชน์ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ นอกจากนี้ ยังทรงนำความเจริญต่าง ๆ มาปรับปรุงบ้านเมืองให้พัฒนาก้าวหน้าหลายประการ อาทิเช่น การคมนาคมและการติดเต่อสื่อสาร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่า การคมนาคม เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาประเทศ ดังนั้นจึงทรงริเริ่มกิจการด้านการ คมนาคมขึ้นหลายประการ โดยเฉพาะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้สร้าง ทางรถไฟหลวงสายแรกระหว่างกรุงเทพฯถึงนครราชสีมา ในปีพุทธศักราช 2434 นอกจากนี้ ยังโปรดให้มีการตัดถนนขึ้นอีกหลายสาย เช่น ถนนราชดำเนิน ถนนเยาวราช ถนนอุณากรรณ ถนนสี่พระยา ถนนสุรวงศ์ และ ถนนเดโช ฯลฯ

ในการสร้างสะพานเพื่อความสะดวกของราษฎรนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้สร้างขึ้นหลายแห่ง เช่น สะพานผ่านพิภพลีลา สะพานผ่านฟ้าลีลาศ สะพานมัฆวานรังสรรค์ ฯลฯ ที่สำคัญประการหนึ่ง คือการพระราชทานพระราชทรัพย์ให้สร้างสะพาน เพื่อสาธารณประโยชน์เป็น ประจำทุกปีในวันเฉลิมพระชนมพรรษา นับแต่ปีพุทธศักราช 2438 เป็นต้นมา รวม 17 สะพาน โดยพระราชทานนามสะพานขึ้นต้นด้วยคำว่า เฉลิม และมีตัวเลขระบุพระชนมพรรษา นอกจากนั้น ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ขุดคลองขึ้น เพื่อประโยชน์ ในด้านเกษตรกรรม การขนส่ง และสัญจรไปมาของราษฎร เช่น คลองรังสิต คลองทวีวัฒนา คลองเปรมประชากร คลองนครเนื่องเขตร และคลองประเวศ บุรีรมย์ ฯลฯ และในด้านการติดต่อสื่อสารนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้มีการจัด กิจการโทรเลขสายแรกระหว่างกรุงเทพฯถึงสมุทรปราการในปีพุทธศักราช 2418 และต่อมาจึงโปรดให้มีการจัดตั้งกรมไปรษณีย์โทรเลขในปีพุทธศักราช 2441 (คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ, 2546, หน้า 33)

ยุคปัจจุบัน ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดช มหาราช บรมนาถบพิตร พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์อีกพระองค์หนึ่ง ที่ทรงมีสายพระเนตรที่กว้างไกล ที่ทรงเล็งเห็นความสำคัญของการใช้เทคโนโลยีมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศ ควบคู่กับหลักภมิปัญญาสุวรรณภูมิ ดังจะเห็นได้จาก โครงการฝนหลวง ซึ่งจากพระราชบันทึก THE RAINMAKING STORY พระราชทานของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดช มหาราช บรมนาถบพิตร ได้ก่อให้เกิดความกระจ่างชัดถึงที่มาและ จุดเริ่มต้นโครงการฝนหลวง ซึ่งสรุปพระราชบันทึกดังกล่าวได้ว่า ระหว่างวันที่ 2 - 20 พฤศจิกายน ปีพุทธศักราช 2498 ทรงเยี่ยมเยียน 15 จังหวัด ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในวันจันทร์ที่ 14 พฤศจิกายน ปีพุทธศักราช 2498 เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์ (เดลา เฮย์ ซีดาน สีเขียว) จากจังหวัดนครพนม ไปจังหวัดกาฬสินธุ์ผ่านจังหวัดสกลนครและเทือกเขาภูพาน เมื่อทรงหยุดอย่างเป็น ทางการที่ทางแยกอำเภอกุฉินารายณ์และสหัสขันธ์ ณ ที่นั้นทรง สอบถามราษฎรเกี่ยวกับผลผลิตข้าว ทรงคิดว่าต้องเสียหายเพราะความ

แห้งแล้ง แต่ต้องทรงประหลาดใจที่ราษฎรเหล่านั้นกราบ บังคมทูลว่า เดือดร้อนเสียหายจากน้ำท่วม ทรงเห็นว่าเป็นการแปลก เพราะพื้นที่โดยรอบดูคล้ายทะเลทรายที่มีฝุ่นฟุ้งกระจายทั่วไป แท้ที่จริงแล้ว ราษฎรเหล่านั้นมีทั้งน้ำท่วมและฝนแล้ง นั่นคือทำไมประชาชนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงยากจนนัก

2. รู้จักติดตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยี กล่าวได้ว่า เทคโนโลยีได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การรู้จักติดตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยี เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างมาก เนื่องด้วยแนวคิดและความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีนั้น มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง และในอนาคตก็จะมีการพัฒนาจนเกิดเทคโนโลยีใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น ฉะนั้น การที่มนุษย์ไม่พึงเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ หรือไม่เรียนในความเจริญก้าวเลย ย่อมเป็นสิ่ง ซึ่งจะเห็นได้จากพระราชกรณียกิจของพระเจ้ากรุงสยาม อาทิเช่น พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งกล่าวได้ว่า พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีความก้าวหน้า และทรงติดตามความเปลี่ยนแปลงความเจริญทางเทคโนโลยีของตะวันตกอยู่เสมอ นับตั้งแต่ก่อนเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นแล้วว่า ถึงเวลาที่ ความคิดที่จะสู้รบโดยใช้ จะต้องปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยทัดเทียมอารยธรรมและวัฒนธรรมของประเทศตะวันตก กำลังนั้นไม่อาจทำได้อีกต่อไป ดังนั้นเมื่อพระองค์เสด็จขึ้นเสวยราชย์ จึงทรงปรับปรุงประเทศให้เข้าสู่ยุคสยามใหม่ เป็นอันดับแรก ภายในประเทศ ทรงปรับปรุงธรรมเนียมการปฏิบัติราชการและประเพณีที่ล้าสมัย ทั้งด้านการค้าขาย ภาษีอากร พัฒนาระบบคมนาคม การเงินการคลัง การศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ศิลปศาสตร์ และอักษรศาสตร์ เพื่อมิให้โลกตะวันตกดูหมิ่นประเทศสยามว่าด้อยความเจริญ ที่สำคัญทรงมีพระราชประสงค์ที่จะเปลี่ยนแปลงแนวทาง การปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบประเทศอังกฤษที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข จำกัดพระราชอำนาจของ พระองค์ และกระจายอำนาจการบริหารไปสู่คณะเสนาบดี ไม่ได้ทรงยึดถือพระราชอำนาจไว้แต่เพียงพระองค์เดียวดัง แต่ก่อน ทรงส่งเสริมให้มีการคัดเลือกผู้พิพากษาตุลาการชั้นผู้ใหญ่แทนการแต่งตั้ง ทรงคำนึงถึงเสรีภาพของประชาชนพยายามสอดส่องมิให้มีการกดขี่ข่มเหงของผู้มีอำนาจต่อผู้น้อย บิดาขายบุตร สามีขายภรรยาไปเป็นทาส ทรง พระราชทานสิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนในการนับถือศาสนาและประกอบอาชีพอย่างอิสระ โปรดให้ยกเลิกการผูกขาด ของพระคลังสินค้า ส่งเสริมให้ประชาชนได้รับการศึกษาพื้นฐานอย่างตะวันตก ให้ชาวต่างประเทศเข้ามาสอนภาษา ของตนได้ ตั้งโรงเรียนทั้งภายในและภายนอกพระบรมมหาราชวัง ด้านการต่างประเทศ ทรงเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศต่าง ๆ ทั้งยุโรป อเมริกาและเอเชีย ทรงริเริ่มผ่อนคลายความตึงเครียดกับมหาอำนาจตะวันตก ทรงนำประเทศให้ผ่านพ้นอำนาจของลัทธิล่าอาณานิคมตะวันตก โดยการเปิดประเทศ และผ่อนปรนทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและทางการค้ากับต่างประเทศถึง 12 ประเทศ ทำให้ไทยสามารถรักษาเอกราชและอธิปไตยของชาติไว้ได้ อีกทั้งทรงจัด

นิทรรศการเกี่ยวกับประเทศไทยส่งไปจัดแสดงที่ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ทำให้นานาชาติรู้จักเกียรติภูมิของประเทศสยามกว้างขวางยิ่งขึ้น

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ในดินแดนสุวรรณภูมิพระองค์หนึ่งที่ทรงตระหนักถึง การล่าอาณานิคม การแสวงหาทรัพยากรของชาติตะวันตก และความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก การแทนที่ของเทคโนโลยีในอุตสาหกรรมแรงงาน ซึ่งสิ่งที่ทรงทอดพระเนตรเห็นนั้น พระองค์ได้ทรงนำมากำหนดนโยบายการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างต่าง ๆ ภายในราชอาณาจักรสยาม ด้วยการเชิญผู้มีความสามารถทั้งที่เป็นชาวสยามและชาวตะวันตกมามีตำแหน่งสำคัญ ๆ และร่วมพัฒนาไปพร้อมกัน เช่น เรื่องของการสร้างทางรถไฟ โทรเลข การคมนาคม การสร้างถนน การนำไฟฟ้ามาใช้ภายในราชอาณาจักรสยาม และสิ่งที่สำคัญอีกประกาศหนึ่ง คือ การที่พระองค์ทรงติดตามความเจริญก้าวหน้าของโลกตะวันตก โดยการที่พระองค์ทรงส่งพระราชโอรส และพระบรมวงศานุวงศ์ไปศึกษาต่อที่ต่างประเทศ เพื่อเป็นการรู้ศาสตร์แขนงต่าง ๆ เรียนรู้ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และนำองค์รู้ที่ได้กลับมาพัฒนา ทั้งนี้พระองค์ยังได้ทรงจัดตั้งสถานศึกษาให้แก่ประชาชนของพระองค์ เพื่อให้ได้รู้ความเปลี่ยนแปลงของสังคโลก และเป็นการติตามความเจริญก้าวหน้า ดังพระบรมราโชวาทของพระองค์ที่ว่า ควรเรียนวิชาเลข และควรเรียนภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส และภาษาเยอรมัน ให้แตกฉานทั้งการฟัง พูด อ่าน และเขียน โดยควรที่จะแต่งหนังสือ 2 ภาษาได้เป็นอย่างน้อย ด้วยเหตุผลคือ ภาษาต่างประเทศเหล่านั้นได้บันทึกความรู้ไว้มากมาย พระราชโอรสจะได้เรียนรู้วิชาที่กว้างขวาง และนำกลับมาพัฒนาสยามประเทศได้ในอนาคต (พระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2466: 15)

จากอดีตมาถึงปัจจุบัน แนวทางการติดตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ที่พระมหากษัตริย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้ทรงปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดช มหาราช บรมนาถบพิตร พระองค์ทรงให้ความสนพระทัยในการศึกษาวิทยาศาสตร์ ทั้งที่เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ และการศึกษาวิทยาศาสตร์ประยุกต์อันเป็นเรื่องของการพัฒนาเทคโนโลยี เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาทางธรรมชาติต่าง ซึ่งจะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงให้การติดตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยีอยู่เสมอ โดยจะเห็นได้จากการที่พระองค์ได้นำเทคโนโลยีมาแก้ไขปัญหาให้กับประชาชน อาทิเช่น แก้ไขปัญหาภัยแล้งด้วยฝนหลวง แก้ไขปัญหาน้ำด้วยการสร้างเขื่อน แก้ปัญหาดินด้วยโครงการแกล้งดิน เป็นต้น

3. นำเทคโนโลยีมาใช้ประโยชน์ หมายเอา การนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวาง โดยการมองให้เห็นถึงคุณสมบัติที่แท้จริงของเทคโนโลยีนั้น และไม่ควรใช้เทคโนยีเหล่านั้นเพื่อความบันเทิงเพียงอย่าง แต่การใช้เทคโนโลยีจะต้องประกอบไปด้วยประโยชน์อย่างวงกว้าง ไม่ว่าจะเป็นการใช้เทคโนโลยีให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ตัวอย่างเช่น ในปัจจุบันโลกได้เข้าสู่การใช้เทคโนโลยีที่เรียกว่า AI ซึ่งในกรณีของการใช้ประโยชน์ในด้านการศึกษานั้น ผู้ศึกษาสามารถค้นคว้าหา

ข้อมูลโดยการค้นหาผ่านระบบ AI แต่อย่างไรก็ตามการจะได้ประโยชน์ที่แท้จริง จะต้องพึงตระหนักถึงข้อดีข้อเสียของระบบ AI ด้วย มิฉะนั้น ผู้ใช้ก็จะไม่สามารถพัฒนาองค์รู้ให้เพิ่มพูนได้ ประเด็นต่อมาการใช้เทคโนยีเพื่อการติดต่อสื่อสารและสร้างความสัมพันธ์ในเชิงเศรษฐกิจ เป็นการใช้เทคโนโลยีการติดต่อสื่อสารในยุคปัจจุบัน ที่เข้ามาแทนที่การส่งจดหมาย การส่งโทรเลข ซึ่งในปัจจุบันมนุษย์ส่วนใหญ่มักจะติดสื่อโซเชียล ไม่ได้ใช้เทคโลยีการติดต่อสื่อสารให้เกิดประโยชน์ โดยจะเห็นได้ว่า เทคโลยีดังกล่าวมานี้ มักจะถูกใช้เพื่อสร้างความบันเทิง จนกระทั่งกลายเป็นการเสพติดมากเกินไป แนวทางการใช้เทคโนโลยีโลยีการติดต่อสื่อสารให้เกิดประโยชน์นั้น จะต้องเริ่มจากการเห็นช่องทางการสร้างประโยชน์ของมันเสียก่อน เช่น เทคโนโลยีนั้น สามารถเพิ่มพูนรายได้ให้กับผู้ใช้ได้หรือไม่ เป็นต้น

4. รู้จักประดิษฐ์สิ่งที่เป็นเทคโลโลยี กล่าวได้ว่า เทคโนโลยีมิแต่เป็นการใช้เพียงอย่างเดียวเท่านั้น การมีความคิดสร้างสรรค์ และสามารถพัฒนาต่อยอดเทคโนโลยี พึงเป็นเรื่องที่ควรทำให้เกิดขึ้นด้วย ตัวอย่างเช่น ผู้คนในอารยธรรมสุวรรณภูมิโบราณเมื่อได้เรียนรู้การผลิตเทคโนโลยี เช่น ระบบชลประทาน การสร้างผังเมืองจากชาวต่างชาติแล้ว พวกเขาก็สามารถนำแนวคิด องค์ความรู้และเทคโลยีนั้น มาพัฒนาต่อยอดให้เกิดนวัตกรรมที่มีความสมบูรณ์แบบมากยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) พระองค์ทรงได้ศึกษาเรียนรู้ และได้เชิญวิศวกรชาวตะวันตก มาสร้างบ้านเมือน ปราสาทราชวัง พระองค์ก็ทรงนำสิ่งที่มีอยู่แล้วในอดีตมาพัฒนาต่อยอดให้เกิดพระราชวังที่มีความแปลกใหม่ ดังจะเห็นได้จากพระที่นั่งจักรกรีมหาปราสาท ที่มีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมสุวรรณภูมิและวัฒนธรรมของชาวตะวัน หรือในตัวอย่างอีกประการหนึ่ง ของการนำมาต่อยอด เช่น พระราชบิดาของพระองค์ พระบาทสมเด็จพระจองเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งเป็นสมเด็จพระอนุชาธิราช (เจ้าฟ้ามงกุฎ) เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัตินั้น พระองค์ยังมิได้ทรงมีพระราชบุตร พระองค์จึงทรงยืนยันขอให้พระอนุชา ของพระองค์ทรงรับตำแหน่งพระมหากษัตริย์องค์ที่ 2 ซึ่งแท้ที่จริงก็เป็นการตัด สินพระราชหฤทัยที่สมเหตุสมผล เพราะว่าที่ประชุมพระราชวงศ์และเสนาบดี ต่างเห็นพ้องต้องกันเป็นเอกฉันท์ตามพระราชประสงค์ ในส่วนพระอนุชาธิราช (เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์) นั้น พระองค์ทรงมีพระประสงค์แตกต่างกับ สมเด็จพระเชษฐาในข้อที่ว่าพระองค์ทรงปรารถนาที่จะทรงรับราชการสนอง พระเดชพระคุณในสมเด็จพระเชษฐาต่างพระชนนี (กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์) รวมทั้งได้ทรง ในเมื่อพระองค์เสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติพระองค์จึงได้ทรงรับราชการสนอง พระเดชพระคุณในตำแหน่งต่าง ๆ ทั้งทางทหารและพลเรือน เป็นแม่ทัพเรือในระหว่างการรบกับญวนด้วย แต่พระองค์ทรงมีส่วนเหมือนพระ เชษฐา ในข้อที่ว่าพระองค์ทรงสนพระทัยในการศึกษาหาความรู้ ในขณะที่ ยังทรงพระเยาว์ได้ทรงศึกษาวิชาการเดินเรือและต่อเรือหนังสือ Siam Repository ยังได้เคยลงพิมพ์ไว้ว่า "กัปตันคอฟฟิน (Coffin) ผู้ซึ่งได้พาพี่น้องฝาแฝด ซึ่งเคยเป็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลกอย่างหนึ่งไป (อเมริกา) นั้น ยังได้เคยเป็นพระอาจารย์ของพระองค์หนึ่ง ในหมู่พระอาจารย์รุ่นแรก ๆ”

ในตอนหลัง พระองค์ได้ทรงสร้างเรือกำปั่นต้นแบบ มีความยาวไม่ถึง 20 ฟุต พร้อมด้วยปล่อง และกังหันน้ำ เป็นเรือที่สมบูรณ์ทุกสิ่งทุกอย่าง 14 แล้วพระองค์ทรงนำไปแล่นในแม่น้ำด้วยพระองค์เอง เป็นเวลาเพียง 2 - 3 ปี หลังจากที่เรือเอ็กสเปรส (Express) แล่นมาแวะที่กรุงเทพฯ เมื่อคณะหมอสอนศาสนาเดินทางมาถึงประเทศสยาม พระองค์ก็ได้ทรงศึกษาภาษาอังกฤษกับ พวกเขา และทรงมีความสามารถรู้ภาษาได้เป็นอย่างดีเยี่ยม ทั้งลายพระหัตถ์ ของพระองค์ก็งดงามอย่างยิ่ง อย่างไรก็ดีพระองค์ทรงมีลักษณะผิดแผกแตกต่าง จากสมเด็จพระเชษฐาผู้ทรงมีความกล้ามากกว่าพระองค์ (แอ็บบ็อต โลว์ มอฟแฟ็ท, 2520: 65-66)

2. การใช้เทคโนโลยีรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างมีดุลยภาพ

ปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันถือเป็นประเด็นเชิงโครงสร้างที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์ในทุกภาคส่วนอย่างมีนัยสำคัญ การแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้เกิดประสิทธิผลจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกมิติ ทั้งในด้านการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการระบบการผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งความต้องการใช้ที่ดินเพื่อการผลิตอาหาร ซึ่งมักนำไปสู่การปรับเปลี่ยนสภาพดินอย่างไม่สอดคล้องกับกลไกทางธรรมชาติ การเพิ่มปริมาณปุ๋ยเคมีอย่างต่อเนื่อง แม้มีเป้าหมายเพื่อเพิ่มผลผลิต แต่กลับส่งผลกระทบเชิงลบต่อคุณภาพดินในระยะยาว เนื่องจากสารสังเคราะห์เหล่านี้ต้องใช้ระยะเวลานานในการย่อยสลาย ส่งผลให้ดินเสื่อมโทรมและสูญเสียความอุดมสมบูรณ์อย่างค่อยเป็นค่อยไป การฟื้นฟูให้กลับคืนสู่สภาพเดิมจึงต้องใช้ระยะเวลายาวนาน

ยิ่งไปกว่านั้น แนวโน้มที่มนุษย์ลดความสำคัญของความเข้าใจต่อระบบนิเวศธรรมชาติ และมุ่งแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อสนองความต้องการของตนเอง ได้ก่อให้เกิดแรงกดดันต่อสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง เมื่อวิถีชีวิตของมนุษย์เบี่ยงเบนออกจากความสมดุลกับธรรมชาติ และหันไปพึ่งพาเทคโนโลยีและการพัฒนาอุตสาหกรรมโดยขาดการกำกับดูแลที่เหมาะสม ย่อมนำไปสู่การทำลายระบบนิเวศและดุลยภาพที่เคยเกื้อกูลกัน ส่งผลให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมทวีความรุนแรงและขยายวงกว้างมากยิ่งขึ้น

ดังนั้น การธำรงไว้ซึ่งดุลยภาพของชีวิตจำเป็นต้องอาศัยกรอบแนวคิดที่สอดคล้องกับหลักธรรมชาติ โดยให้ความสำคัญกับการดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายและสมดุลกับสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม ในบริบทปัจจุบันพบว่าพื้นที่ป่าต้นน้ำจำนวนมากถูกบุกรุกและทำลาย อันเป็นผลจากรูปแบบการพัฒนาที่ขาดความยั่งยืน ซึ่งขัดแย้งกับหลักการดำเนินชีวิตตามแนวทางพุทธศาสนาที่เน้นความพอเพียงและการเคารพต่อธรรมชาติ

E02 ความเจริญในดินแดนสุวรรณภูมินั้นมาพร้อมกับพระพุทธศาสนา เกิดความเป็นชุมชนที่น่าอยู่ มีศูนย์รวมจิตใจ อาจใช้เทคโนโลนีในการอนุรักษณ์โบราณสถานในเส้นทางสุวรรณภูมิ เช่น สัญญาณดาวเทียม การเก็บข้อมูลบนคลาวด์ การอนุลักษณ์ใบลาน เป็นต้น

BE04 โครงการชัยพัฒนาและเทคโนโลยี: การพัฒนากังหันน้ำชัยพัฒนาและโครงการฝนหลวงแสดงถึงการประยุกต์ใช้ศาสตร์สมัยใหม่ โดยมีนักวิทยาศาสตร์เป็นผู้ร่วมถวายคำปรึกษา ทว่ายังคงยึดหลักความเรียบง่ายและการไม่เบียดเบียน ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรม

KE02 การสร้างอ่างเก็บน้ำและเขื่อนเพื่อกักเก็บน้ำ ซึ่งอาจทำให้เกิดปัญหาน้ำนิ่งคุณภาพต่ำ จึงนำไปสู่การพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆ อย่างกังหันน้ำชัยพัฒนาเพื่อบำบัดน้ำเสีย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ เมื่อมีเขื่อนและอ่างเก็บน้ำ ก็เกิดเทคโนโลยีการระบายน้ำเพื่อนำไปปั่นกังหันผลิตกระแสไฟฟ้า ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเทคโนโลยีหนึ่ง นำไปสู่การพัฒนาเทคโนโลยีอื่นๆ อย่างไม่หยุดยั้ง เกิดประโยชน์ต่อเนื่องมากมาย ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเหล่านี้ มีพื้นฐานมาจากศาสตร์พระราชา

น้ำ ดิน ป่าไม้ เป็นสิ่งที่มีผลต่อกันและกัน ตามหลักปฏิจจสมุปบาท การแก้ปัญหาต้องทำไปด้วยกันหมดอย่างสมดุล และไม่เน้นแค่อย่างใดอย่างหนึ่ง ต้องศึกษาให้เข้าใจองค์ประกอบและถึงผลกระทบต่อกันและกันอย่างแท้จริง จึงจะพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

เช่น การจัดสัดส่วน 30 (น้ำ) 30 (พืช) 30 (สัตว์) 10 (ที่อยู่) ปรับไปตามสัดส่วนและสิ่งที่มีศาสตร์พระราชา : เป็นศาสตร์ที่พระองค์ดำริและทำให้เหมาะกับไทย แต่เป็นสากล

BE03 ทรงให้ความสำคัญกับการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน โดยทรงส่งเสริมการดูแลรักษาป่าและแหล่งน้ำ ทรงคิดค้นกังหันน้ำชัยพัฒนาเพื่อบำบัดน้ำเสีย ซึ่งเป็นนวัตกรรมที่ได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติ พระองค์ทรงมีพระราชดำริในการพัฒนาดิน เช่น โครงการแกล้งดิน ที่ช่วยแก้ปัญหาดินเปรี้ยว ทำให้เกษตรกรสามารถใช้ประโยชน์จากที่ดินเพื่อการเพาะปลูกได้ สะท้อนให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถในการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ลม ไฟ เพื่อประโยชน์สุขของปวงชนชาวไทย

BE04 เกษตรอินทรีย์และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม: โครงการต่าง ๆ เช่น การแกล้งดิน การพัฒนาที่ดิน และการปลูกป่า สะท้อนความใส่ใจต่อธรรมชาติ อันเป็นหลักการแห่งความเมตตาและความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมตามแนวพุทธศาสนา

KE02 โคกหนองนา เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิที่ผูกพันกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน การปลูกพืชหลากหลายชนิดควบคู่ไปกับการขุดสระน้ำ เลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา ล้วนสะท้อนถึงความสัมพันธ์และการเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันในระบบนิเวศ โคกหนองนาจึงเป็นตัวอย่างของการอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นโครงการที่เอื้อประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมโดยตรง เป็นการรักษาธรรมชาติอย่างยั่งยืน

KE03 แนวคิดของในหลวงรัชกาลที่ 9 สอดคล้องกับธรรมชาติอย่างมาก เห็นได้จากการจัดการดิน น้ำ ป่า ที่เปรียบเสมือน “จากฟากฟ้า ผ่านภูผา สู่มหานที” ฟากฟ้า: ในหลวงทรงคิดค้น “ฝนหลวง” ที่แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ ก่อกวน เลี้ยงให้อ้วน และโจมตี เพื่อให้เกิดฝนตกลงมา ภูผา: ในหลวงทรงเน้นย้ำถึงความสำคัญของป่าต้นน้ำ หากมีป่าไม้ น้ำฝนก็จะถูกกักเก็บไว้ ไม่เกิดน้ำท่วมหรือภัยแล้ง พระองค์จึงมีทฤษฎี “ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง” คือ ป่าพออยู่ พอกิน พอใช้ และทรง

ส่งเสริม “ทฤษฎีปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก” คือ การปล่อยให้ธรรมชาติฟื้นฟูตัวเอง นอกจากนี้ ยังมี “ทฤษฎีป่าเปียก” โดยการสร้างฝายชะลอน้ำ เพื่อกักเก็บความชุ่มชื้น ป้องกันไฟป่า ซึ่งแนวคิดนี้ได้มาจากชาวเขา พระองค์ทรงนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ เช่น การสร้างฝายกั้นน้ำตามลำห้วย ในพื้นที่เชิงเขา ก็มีการสร้างอ่างเก็บน้ำหรือเขื่อน เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ มหานที: ในพื้นที่ราบภาคกลาง ในหลวงทรงนำ “ทฤษฎีใหม่” มาใช้ในการจัดการน้ำ โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน คือ สระน้ำ นาข้าว ไร่นาสวนผสม และที่อยู่อาศัย เปรียบเสมือน “ขนมครก” ที่แต่ละส่วนต่างก็มีหน้าที่ของตัวเอง

การจัดการน้ำ

SE03 ด้านสิ่งแวดล้อม ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดในภูมิภาคสุวรรณภูมิ คือ การจัดการน้ำ

BE03 หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาต่างๆ ได้ ดังเช่นเรื่องการจัดการน้ำ พระพุทธองค์ทรงสอนให้รู้จักความพอดี ดังปรากฏในกถาธรรมบทที่กล่าวถึงการแบ่งน้ำอย่างเป็นธรรม เพื่อป้องกันการแก่งแย่ง เช่น เรื่องราวของเจ้าศากยะและเจ้าโกลิยะที่แย่งน้ำกัน จนเกิดการสู้รบ แต่สุดท้ายก็ยุติลงได้ เมื่อได้ฉุกคิดว่า “น้ำในแม่น้ำ” มีค่ามากกว่า “เลือดในกาย” ที่ต้องเสียไปเพราะสงคราม เรื่องนี้สะท้อนให้เห็นว่า ธรรมชาติมีความสำคัญยิ่ง มนุษย์ไม่ควรทำร้ายกันเพราะแย่งชิงทรัพยากร ปัญหาเรื่องดิน น้ำ ลม ไฟ เกิดขึ้นในทุกยุคทุกสมัย แต่สามารถแก้ไขได้ด้วยหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งเน้นการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ

BE03 ทรงให้ความสำคัญกับการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน โดยทรงส่งเสริมการดูแลรักษาป่าและแหล่งน้ำ ทรงคิดค้นกังหันน้ำชัยพัฒนาเพื่อบำบัดน้ำเสีย ซึ่งเป็นนวัตกรรมที่ได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติ

KE03 พระองค์ทรงนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ เช่น การสร้างฝายกั้นน้ำตามลำห้วย ในพื้นที่เชิงเขา ก็มีการสร้างอ่างเก็บน้ำหรือเขื่อน เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ มหานที: ในพื้นที่ราบภาคกลาง ในหลวงทรงนำ “ทฤษฎีใหม่” มาใช้ในการจัดการน้ำ โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน คือ สระน้ำ นาข้าว ไร่นาสวนผสม และที่อยู่อาศัย เปรียบเสมือน “ขนมครก” ที่แต่ละส่วนต่างก็มีหน้าที่ของตัวเอง

KE03 โครงการ “บึงมักกะสัน” พระองค์ทรงนำ “ระบบสายลม แสงแดด” มาใช้บำบัดน้ำเสีย ใช้ธรรมชาติบำบัดธรรมชาติ

KE04 ศาสตร์พระราชาที่โดดเด่นที่สุดคือ การจัดการน้ำ พระองค์ทรงตระหนักถึงความสำคัญของน้ำต่อการเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพหลักและพื้นฐานทางเศรษฐกิจของคนไทย จึงทรงมุ่งเน้นการพัฒนาแหล่งน้ำ เช่น การสร้างเขื่อน อ่างเก็บน้ำ ฝาย และโครงการแก้มลิง เพื่อให้มีน้ำเพียงพอต่อการเกษตรในทุกฤดูกาล

เชื่อมโยงระหว่างอารยธรรมสุวรรณภูมิกับในหลวงรัชกาลที่ 9 และศาสตร์พระราชาอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการจัดการน้ำ สุพรรณบุรีเป็นเมืองแห่งสายน้ำ ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธและประกอบอาชีพทำนา แม่น้ำท่าจีนเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยง

ชีวิตผู้คน ตั้งแต่ปีแรก ๆ ที่ขึ้นครองราชย์ ในหลวงรัชกาลที่ 9 ได้เสด็จพระราชดำเนินทางชลมารคเยี่ยมเยียนราษฎรริมฝั่งแม่น้ำท่าจีน ทรงรับทราบปัญหาและความต้องการของประชาชน เช่น การสร้างประตูน้ำเพื่อควบคุมระดับน้ำ และพระราชทานเรือเวชพาหะเพื่อช่วยเหลือด้านสาธารณสุขแก่ราษฎรในพื้นที่ห่างไกลพระองค์ยังทรงริเริ่มโครงการพัฒนาแหล่งน้ำในหลายพื้นที่ของสุพรรณบุรี เช่น อ่างเก็บน้ำลำตะเถื่อนตามแนวพระราชดำริในอำเภอด่านช้าง

พระราชาที่ทรงยึดหลักการ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” และ “ระเบิดจากข้างใน” โดยเริ่มจากการ “เข้าใจ” ปัญหาของประชาชนอย่างแท้จริง จึงนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

สิ่งที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งคือ เกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นแนวทางการเกษตรที่ยั่งยืน พระองค์ทรงเล็งเห็นปัญหาจากการทำการเกษตรเชิงเดี่ยว ที่ทำให้ดินเสื่อมโทรมจากการปลูกพืชซ้ำๆ และการใช้สารเคมี เกษตรทฤษฎีใหม่จึงเป็นทางออกที่ช่วยฟื้นฟูดิน อนุรักษ์น้ำ และรักษาสมดุลของระบบนิเวศ โดยมีหลักการสำคัญคือ การแบ่งพื้นที่เพาะปลูก การทำปุ๋ยหมัก และการจัดการน้ำอย่างเหมาะสม ศาสตร์พระราชาเหล่านี้ ล้วนมีส่วนสำคัญในการสร้างอารยธรรมสุวรรณภูมิ และพัฒนาประเทศไทยให้เจริญรุ่งเรืองอย่างยั่งยืน

การอนุรักษ์ป่า

BE01 พระองค์ท่านทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับการปลูกป่าไว้ว่า “การปลูกป่านั้น สำคัญอยู่ที่ปล่อยให้เขาขึ้นเอง” สิ่งที่พระองค์ท่านทรงสอน ก็คือการอนุรักษ์และพัฒนาธรรมชาติ ไม่ใช่การไปดัดแปลงหรือแทรกแซงธรรมชาติ

BE02 เส้นทางสุวรรณภูมิอาจส่งเสริมให้เป็นต้นแบบของการอนุรักษณ์ได้ พระพุทธเจ้าท่านทรงมีชีวิตอยู่ในป่าและธรรมชาติ ทั้งประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน หลักธรรมที่เกี่ยวข้องที่จะนำมาปรับใช้กับคนในยุคปัจจุบัน คือ หลักอิทธิบาทสี่ ที่อาจนำมาใช้ขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในแนวทางการอนุลักษณ์สิ่งแวดล้อม และให้ความสำคัญของสิ่งแวดล้อม

BE03 การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทรงฟื้นฟูป่าเสื่อมโทรมด้วยวิธีการปลูกหญ้าแฝกเพื่อป้องกันการพังทลายของหน้าดิน หากเราเชื่อและปฏิบัติตาม ก็จะสามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน

KE03 ในหลวงทรงเน้นย้ำถึงความสำคัญของป่าต้นน้ำ หากมีป่าไม้ น้ำฝนก็จะถูกกักเก็บไว้ ไม่เกิดน้ำท่วมหรือภัยแล้ง พระองค์จึงมีทฤษฎีป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง คือ ป่าพออยู่ พอกินพอใช้ และทรงส่งเสริม “ทฤษฎีปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก” คือ การปล่อยให้ธรรมชาติฟื้นฟูตัวเอง นอกจากนี้ ยังมี “ทฤษฎีป่าเปียก” โดยการสร้างฝายชะลอน้ำ เพื่อกักเก็บความชุ่มชื้น ป้องกันไฟป่า ซึ่งแนวคิดนี้ได้มาจากชาวเขา

BE04 คำว่า "ความพอเพียง" เป็นคำที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) ทรงใช้เพื่อสะท้อนปรัชญาแห่งความสมดุล

ซึ่งครอบคลุมมิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และจิตวิญญาณ คำนี้มิใช่เพียงแนวคิดในการดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย แต่เป็นจุดสมดุลที่บูรณาการระหว่างความทันสมัยของศาสตร์สมัยใหม่กับรากฐานแห่งพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักทางสายกลางและปฏิจจสมุปบาทเพื่อสร้างสังคมที่ยั่งยืนและสมดุล ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางที่ทรงนำเสนอเพื่อสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาแบบทุนนิยมกับการรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

3) สรุปการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ ด้านเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม

สรุปได้ว่า บทบาทของเทคโนโลยีที่เชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมภายใต้กรอบแนวคิดของอารยธรรมสุวรรณภูมิ ซึ่งมิได้ปฏิเสธความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี แต่เน้นการรับและปรับใช้เทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทันและเหมาะสมกับบริบททางสังคมและธรรมชาติ โดยมีการผสมผสานองค์ความรู้จากภายนอกเข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จากพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ไทยที่ทรงนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อพัฒนาประเทศ ทั้งด้านคมนาคม การสื่อสาร และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ในขณะเดียวกัน การติดตามความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้สังคมสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการเปิดรับองค์ความรู้ใหม่ การพัฒนาการศึกษา และการประยุกต์ใช้วิทยาศาสตร์เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ทั้งนี้ การใช้เทคโนโลยีมิได้มุ่งเน้นเพียงประโยชน์ด้านความสะดวกสบายหรือความบันเทิง แต่ควรคำนึงถึงการสร้างคุณค่าในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และการเรียนรู้ควบคู่กันไป

นอกจากนี้ ยังเน้นย้ำถึงความสำคัญของการพัฒนาเทคโนโลยีเชิงสร้างสรรค์ โดยการต่อยอดองค์ความรู้เดิมให้เกิดนวัตกรรมใหม่ที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของมนุษย์ในการประดิษฐ์และพัฒนาเทคโนโลยีให้เหมาะสมกับการใช้งานจริง

ในมิติด้านสิ่งแวดล้อม เนื้อหาชี้ให้เห็นถึงผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรและเทคโนโลยีอย่างไม่สมดุล ซึ่งนำไปสู่ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ซับซ้อนมากขึ้น ดังนั้น การพัฒนาเทคโนโลยีจึงควรดำเนินควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยอาศัยแนวคิดแบบองค์รวมที่มองความสัมพันธ์ของดิน น้ำ และป่าไม้เป็นระบบเดียวกัน การแก้ไขปัญหาจึงต้องดำเนินไปอย่างบูรณาการ ไม่แยกส่วน

แนวทางสำคัญที่ปรากฏคือ “ศาสตร์พระราชา” ซึ่งเป็นกรอบคิดในการใช้เทคโนโลยีเพื่อจัดการทรัพยากรอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบริหารจัดการน้ำ การฟื้นฟูดิน การอนุรักษ์ป่า และการส่งเสริมเกษตรกรรมแบบผสมผสาน อันสะท้อนถึงการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีควบคู่กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเน้นความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการคำนึงถึงผลกระทบในระยะยาว ด้านเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมในบริบทของอารยธรรมสุวรรณภูมิ เป็นการเน้นการใช้เทคโนโลยี

อย่างมีสติ รู้เท่าทัน และสร้างสรรค์ ควบคู่ไปกับการรักษาดุลยภาพของธรรมชาติ เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในระดับบุคคล สังคม และสิ่งแวดล้อมโดยรวม

ภาพที่ 4.10 ภูมิปัญญาสุวรรณภูมิ
ที่มา: ผู้วิจัย

4.4 สรุปการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

พระราชปณิธานและพระวิสัยทัศน์ของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ทรงมุ่งเน้นการวางรากฐานคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีความมั่นคงในระดับพื้นฐาน โดยให้ความสำคัญกับการ “มีกิน มีใช้” เป็นลำดับแรก อันเป็นที่มาของแนวคิด “ศาสตร์พระราชา” ซึ่งเกิดจากพระราชประสบการณ์และความเข้าใจในบริบทของสังคมไทยอย่างลึกซึ้ง แนวคิดดังกล่าวมีลักษณะเป็นองค์ความรู้เชิงบูรณาการ ครอบคลุมทั้งการพัฒนาและการดำเนินชีวิต โดยมีคน เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และมุ่งสร้างสมดุลระหว่างมนุษย์กับมิติสำคัญต่าง ๆ ได้แก่ เทคโนโลยี สิ่งแวดล้อม สังคม และตนเอง

หัวใจสำคัญของศาสตร์พระราชาปรากฏผ่าน “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดในการดำรงชีวิตและพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน โดยเน้นหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกัน เพื่อให้สามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลงและวิกฤตต่าง ๆ ได้อย่างมั่นคง แนวคิดนี้มิได้มุ่งเพียงการเติบโตทางเศรษฐกิจเชิงปริมาณ แต่ให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิตของประชาชนในระดับจุลภาค ควบคู่กับความสมดุลในภาพรวมของสังคม

นอกจากนี้ เนื้อหายังชี้ให้เห็นถึงการบูรณาการศาสตร์พระราชากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะแนวคิด

เรื่องความพอดี ความสันโดษ และทางสายกลาง อันนำไปสู่การดำรงชีวิตอย่างสมดุลและมีคุณธรรม ทั้งในระดับบุคคลและสังคม พร้อมทั้งสะท้อนผ่านโครงสร้างสถาบันหลัก ได้แก่ บ้าน วัด และสถาบันพระมหากษัตริย์ ที่ร่วมกันสร้างรากฐานทางสังคมและอัตลักษณ์ความเป็นไทย

ในมิติของการพัฒนา เนื้อหายังเน้นถึงการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม ควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยอาศัยแนวคิดแบบองค์รวมที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของดิน น้ำ และป่าไม้ การดำเนินงานตามแนวพระราชดำริ เช่น การจัดการน้ำ การฟื้นฟูดิน และการอนุรักษ์ป่า สะท้อนถึงการใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติและสอดคล้องกับธรรมชาติ อันนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป แนวคิดศาสตร์พระราชาเป็นทั้งหลักการดำเนินชีวิตและแนวทางการพัฒนาที่บูรณาการองค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความสมดุล ความมั่นคง และความยั่งยืนให้แก่สังคมไทยในระยะยาว ทั้งยังเป็นต้นแบบของการพัฒนาที่สามารถปรับใช้ได้ในบริบทที่หลากหลายในโลกปัจจุบันและอนาคต ดังแสดงในภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 4.11 แสดงผลสรุปการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

ที่มา: ผู้วิจัย

บทที่ 5
สรุปอภิปรายผลข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “**เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ: การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน**” มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ 2) เพื่อศึกษาพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 การศึกษาเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

1) ความหมายของ “สุวรรณภูมิ” ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า สุวรรณภูมิหมายถึง “แผ่นดินทอง” อันสื่อถึง ดินแดนที่อุดมสมบูรณ์และรุ่งเรืองที่ทำให้หลายชาติพยายามชี้ว่าอยู่ในอาณาเขตของตน การตีความเชิงพุทธมองว่าเป็น “แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง” คือสังคมที่ผู้คนมีศีลธรรมและความสงบสุข ซึ่งสอดคล้องกับความเจริญของพระพุทธศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในเชิงชาติพันธุ์วิทยา สุวรรณภูมิหมายถึงถิ่นฐานของกลุ่มชนมองโกลอยด์ที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคเอเชียและหมู่เกาะโดยรอบมาแต่โบราณ ในทางประวัติศาสตร์ดินแดนสุวรรณภูมิในอดีตหมายถึงภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปัจจุบันที่ในอดีตเคยเป็นศูนย์กลางการค้า มีทรัพยากรธรรมชาติ พืชพันธ์ ธัญญาหาร อุดมสมบูรณ์ จนได้รับขนานนามว่า “ดินแดนทอง” มีผู้คนจากหลากหลายถิ่นย้ายมาตั้งถิ่นฐาน เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และได้พัฒนาเป็นเมืองท่า สถานีการค้า และพัฒนาเป็นอาณาจักรต่างๆ จากหลักฐานทั้งในประเทศและต่างประเทศพบว่า มีร่องรอยสุวรรณภูมิไปรากฏในที่ต่าง ๆ ทั่วแผ่นผืนดินแดนในประเทศไทย ทั้งยังขยายขึ้นไปทางตอนเหนือของประเทศไทยอีกด้วย

การวิเคราะห์จากข้อมูลสัมภาษณ์ พบว่า สุวรรณภูมิเป็นดินแดนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งรวมถึงประเทศไทย อาจแบ่งออกเป็นดินแดนสุวรรณภูมิตอนบน คือคาบสมุทรอินโดจีนและสุวรรณภูมิตอนล่าง คือหมู่เกาะทั้งหลาย เชื่อว่าศูนย์กลางอยู่ที่อาณาจักรทวาราวดี บริเวณเมืองนครชัยศรีและอู่ทอง เป็นแหล่งรวมอารยธรรมโบราณที่หลากหลาย อุดมสมบูรณ์ เป็นดินแดนที่มีทองคำมีความเจริญรุ่งเรือง มีวัฒนธรรมทางจิตวิญญาณ และมีความเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับพระพุทธศาสนา ดินแดนสุวรรณภูมินี้มีเมืองท่า อันเป็นศูนย์กลางการค้าและการเดินทาง มีการติดต่อ

กับประเทศต่าง ๆ ผ่านเส้นทางการค้าขายทางทะเล โดยประเทศที่ติดต่อมากคือ ประเทศอินเดีย ประเทศศรีลังกา และประเทศจีน

จะเห็นได้ว่า ความหมายของ “สุวรรณภูมิ” จากข้อมูลทางเอกสารและการสัมภาษณ์มีความสอดคล้องกัน สรุปได้ว่า สุวรรณภูมิ หมายถึง ดินแดนแห่งความอุดมสมบูรณ์และความรุ่งเรืองในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีความสำคัญทั้งในเชิงภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และพุทธศาสนา โดยเป็นศูนย์กลางของการตั้งถิ่นฐาน การค้า และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมของผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่พระพุทธศาสนาได้หยั่งรากและเจริญรุ่งเรือง จนเกิดการพัฒนาเป็นอารยธรรมที่มีทั้งความมั่งคั่งทางวัตถุและความเจริญทางจิตวิญญาณ อันสะท้อนถึงความเป็น ‘แผ่นดินทอง’ ในทั้งมิติทางโลกและทางธรรม

2) เส้นทางอารยธรรรมสุวรรณภูมิ

ผลการศึกษาเชิงเอกสาร พบว่า เส้นทางอารยธรรมสายเอเชียกลางสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ “เส้นทางสุวรรณภูมิ” นั้น เป็นหนึ่งในสามเส้นทางอารยธรรมหลักในทวีปเอเชีย ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะพื้นที่เชื่อมโยงอารยธรรมและการค้าระหว่างภูมิภาค โดยอีกสองเส้นทาง คือ เส้นทางที่พาดผ่านเอเชียกลางเชื่อมไปสู่ตะวันออกกลางจนไปสุดที่ยุโรป และ เส้นทางที่พาดผ่านเอเชียกลางไปสุดถึงประเทศจีนและตะวันออกไกล

จากการสัมภาษณ์ พบว่า ดินแดนสุวรรณภูมิได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอินเดีย เช่น ศาสนาฮินดู พุทธศาสนาแบบมหายานจากอินเดียเหนือ พุทธศาสนาแบบเถรวาทจากอินเดียใต้ โดยได้รับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากพระโสณะและพระอุตตระ ซึ่งเป็นพระธรรมทูตที่พระเจ้าอโศกมหาราช พระพุทธศาสนาได้หล่อหลอมวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของผู้คนในภูมิภาคนี้ โดยเฉพาะในประเทศไทย

ผลการวิเคราะห์จากเอกสารและการสัมภาษณ์ พบว่า หลักฐานที่ยืนยันถึงความเป็นอารยธรรมสุวรรณภูมิสามารถจำแนกได้เป็น 3 มิติ ได้แก่ 1) หลักฐานทางเอกสาร เช่น พระมหาชนก และเนื้อหาในหนังสือ “พุทธศาสนาสุวรรณภูมิปกรณ์” 2) หลักฐานทางโบราณวัตถุ เช่น ซากเจดีย์เก่า รอยพระพุทธบาท เสมาธรรมจักร จารึกคาถา "เยธัมมา" (เย ธมฺมา เหตปฺปภวา) เครื่องใช้ต่างๆ ที่กระจัดกระจายอยู่ในพื้นที่ โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงอารยธรรมอยู่ทั่วประเทศไทย ทั้งในภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ และ 3) หลักฐานทางภูมิศาสตร์ โดยเฉพาะลักษณะคาบสมุทรที่เป็นคอคอด ซึ่งเอื้อต่อการคมนาคมและการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างมหาสมุทรทั้งสองฝั่ง

ข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์มีความสอดคล้องกันว่า ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางอารยธรรมสุวรรณภูมิที่สำคัญ โดยเฉพาะบริเวณอาณาจักรทวารวดีแถบนครชัยศรีและอู่ทอง ซึ่งเป็นแหล่งรวมของอารยธรรมโบราณที่มีความหลากหลาย อุดมสมบูรณ์ และมีความเจริญรุ่งเรืองทั้งด้าน

เศรษฐกิจ สังคม และจิตวิญญาณ อีกทั้งยังเป็นศูนย์กลางการค้าทางทะเลที่เชื่อมโยงกับประเทศสำคัญ ได้แก่ อินเดีย ศรีลังกา และจีน

3) สรุปการศึกษาเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิเป็นหนึ่งในเส้นทางสำคัญของโลกโบราณที่ทำหน้าที่เป็นทั้งเส้นทางการค้าและเส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยมีภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะประเทศไทยเป็นศูนย์กลางของการเชื่อมโยงอารยธรรมระหว่างอินเดีย ศรีลังกา และจีน อันส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง ขณะเดียวกัน การเข้ามาของพระพุทธศาสนาโดยพระธรรมทูตในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ได้มีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมวิถีชีวิต ค่านิยม และระบบความคิดของผู้คนในดินแดนสุวรรณภูมิ ส่งผลให้เกิดอารยธรรมที่มีลักษณะเฉพาะ คือ การผสมผสานระหว่างความเจริญทางวัตถุกับความเจริญทางจิตวิญญาณ เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิจึงมิได้เป็นเพียงเส้นทางทางภูมิศาสตร์ หากแต่เป็น “เส้นทางแห่งการบูรณาการอารยธรรม” ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และพุทธธรรม อันเป็นรากฐานสำคัญของอารยธรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สืบมาจนถึงปัจจุบัน

5.1.2 พระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

การศึกษาพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ พบว่า พระพุทธศาสนาเผยแผ่มายังอารยธรรมสุวรรณภูมิ เมื่อประมาณราวพุทธศตวรรษที่ 3 จากพระราชดำริของพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์โมริยะ ในยุคอินเดียโบราณ พระนามว่า พระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อครั้งการทำตติยสังคายนาสิ้นสุดลง พระองค์ทรงปรารภส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังดินแดนต่าง ๆ นอกเขตอนุทวีปอินเดีย จำนวน 9 สาย โดยหนึ่งในจำนวน 9 สาย ได้แก่ สายที่ 8 ซึ่งเป็นสายของพระโสณเถระ และพระอุตตรเถระ ได้วางรากฐานทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองอยู่ในดินแดนสุวรรณภูมิ

จากหลักฐานทางโบราณคดี แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแผ่ยังดินแดนสุวรรณภูมิในสมัยทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 12 จากการค้นพบโบราณวัตถุ อันได้แก่ พระสถูปเจดีย์ พระพุทธรูป จารึกพระพุทธพจน์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่า การศึกษาทางโบราณคดียังไม่พบหลักฐานที่แน่ชัดของการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในอารยธรรมสุวรรณภูมิของพระเจ้าอโศกมหาราช แต่เมื่อศึกษาในเชิงวรรณกรรมพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่า คัมภีร์จำนวนหนึ่งที่ได้กล่าวถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิของพระองค์ คือ คัมภีร์มิลินทปัญหา คัมภีร์ทีปวังสะ คัมภีร์สมันตปาสาทิกา และคัมภีร์มหาวังสะ

หลักสำคัญของพระพุทธศาสนาในอารยธรรมสุวรรณภูมินั้น แม้ว่า จะเกิดขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชหรือหลังยุคพระองค์ก็ตาม แต่สิ่งที่จะเห็นได้ชัด คือ หลักคำสอนพระพุทธศาสนา

ได้หล่อหลอมให้เกิดแบบแผนการดำรงชีวิตของผู้คนในภูมิภาคสุวรรณภูมิอย่างเป็นรูปธรรม โดยสามารถสังเคราะห์ได้เป็น 3 ด้านสำคัญ ได้แก่ หลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องคุณธรรมส่วนตน หลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องคุณธรรมสังคม และหลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องการบริหารจัดการ ซึ่งทั้ง 3 ด้านมีความสัมพันธ์เกื้อกูลกันในทุกระดับของการดำรงชีวิต อันได้แก่ 1) หลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องคุณธรรมส่วนตน คือ (1) หลักทิฏฐธัมมิกัตถะ 4 มุ่งให้บุคคลตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท (2) สันโดษ หลักความยินดีและความพอใจ (3) ศีล เป็นพื้นฐานแห่งความสำรวมระวังทางกายและวาจาให้เป็นปกติ (4) อิทธิบาท 4 หนทางสู่ความสำเร็จตามความมุ่งหมาย 2) หลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องคุณธรรมส่วนสังคม คือ (1) สังคหวัตถุ 4 หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจผู้อื่น และสร้างความสามัคคี (2) สารณียธรรม 6 ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง (3) ความกตัญญูกตเวที การรู้คุณ และตอบแทนคุณต่อผู้มีพระคุณ และ (4) มัชฌิมาปฏิปทา ทางสายกลาง 3) หลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องการบริหารจัดการ คือ (1) โภควิภาค 4 หลักการบริหารจัดการทรัพย์สินเป็น 4 ส่วนเพื่อการดำรงชีวิต (2) คิหิสุข 4 ความสุขของคฤหัสถ์ หรือความสุขที่ชอบธรรมของชาวบ้านผู้ครองเรือน (3) สัปปุริสธรรม 7 หลักธรรมของคนดีหรือสัตบุรุษ 7 ที่ทำให้เป็นคนเก่งและมีความเจริญรุ่งเรือง และ (4) จักร 4 ธรรมนำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ดุจล้อนำรถไปสู่ที่หมาย

5.1.3 แนวทางการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

การศึกษาแนวทางการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ พบว่า การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ พบว่าสามารถจำแนกได้เป็น 4 มิติสำคัญ ซึ่งทำหน้าที่เป็นองค์ประกอบเชิงระบบของการพัฒนา ได้แก่

1) ด้านคุณธรรม-จริยธรรม เป็นการนำหลักพุทธธรรมมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต โดยทำหน้าที่เป็นฐานรากทางจิตใจของการพัฒนา ได้แก่ มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

2) ด้านการศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาสุวรรณภูมิ เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ทำหน้าที่เป็นฐานรากทางอารยธรรมด้วยการทำความเข้าใจผ่านการศึกษาวรรณกรรมพระพุทธศาสนา บริบททางประวัติศาสตร์ การใช้หลักธรรมในการปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับสถาบันพระมหากษัตริย์ และรวมถึงการเห็นคุณค่าอารยธรรมสุวรรณภูมิในปัจจุบัน ด้วยการอนุรักษ์วัฒนธรรม แหล่งโบราณสถานที่มีความเกี่ยวข้อง

3) ด้านเศรษฐกิจและสังคม ทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงสังคมของการพัฒนาการท่องเที่ยวตามแนวศาสตร์พระราชา การส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไทย การส่งเสริมเศรษฐกิจด้วยการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในดินแดนสุวรรณภูมิ โดยรังสรรค์ศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ ซึ่งสะท้อนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมร่วมกับศาสตร์พระราชาเพื่อสร้างความสมดุล ลดความเหลื่อมล้ำ และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เป็นวิถีชีวิตจิตพอเพียง

4) ด้านเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม เป็นการรู้จักประดิษฐ์สิ่งที่เป็นเทคโนโลยี ทำหน้าที่เป็นมิติเชิงระบบของการพัฒนา โดยมุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสมและมีจริยธรรม คำนึงถึงความสมดุลระหว่างมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมถึงการแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ โดยสอดคล้องกับหลักเหตุและปัจจัยและความอิงอาศัยกันของสรรพสิ่ง

ดังที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า การศึกษาแนวทางการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ พบว่ามีลักษณะเป็นการบูรณาการองค์ความรู้ทางศาสนาและการพัฒนาอย่างเป็นระบบ แนวทางดังกล่าวสามารถจำแนกออกเป็น 4 ด้านสำคัญที่สัมพันธ์และเกื้อหนุนกัน ด้านคุณธรรม–จริยธรรม มุ่งเน้นการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจและพฤติกรรมของบุคคลให้มีความสมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง โดยเน้นความซื่อสัตย์สุจริต ความเพียร ความอดทน และการใช้สติปัญญาอย่างรอบคอบในการดำเนินชีวิต ด้านการศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาสุวรรณภูมิ มุ่งสร้างความเข้าใจรากฐานทางอารยธรรมและความสัมพันธ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์ รวมถึงการตระหนักถึงคุณค่าและการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและโบราณสถานที่เกี่ยวข้อง ด้านเศรษฐกิจและสังคม เน้นการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง และการพัฒนาเศรษฐกิจผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมร่วมกับศาสตร์พระราชาเพื่อสร้างความสมดุลและลดความเหลื่อมล้ำ ด้านเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม มุ่งเน้นการพัฒนาและใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม คำนึงถึงประโยชน์ต่อบุคคล สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งแนวทางดังกล่าวเป็นการผสานหลักธรรมกับการพัฒนาเชิงปฏิบัติเพื่อมุ่งสู่ความยั่งยืนบนพื้นฐานของอารยธรรมสุวรรณภูมิ

โดยสรุป แนวทางทั้ง 4 ด้านดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการบูรณาการองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและศาสตร์พระราชาในลักษณะเชิงระบบ ซึ่งแต่ละมิติมีความสัมพันธ์เกื้อหนุนกันและสามารถนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ อย่างไรก็ตาม แม้แต่ละด้านจะมีความสำคัญในตัวเอง แต่ยังขาดกรอบแนวคิดที่สามารถอธิบายความเชื่อมโยงขององค์ประกอบเหล่านี้ในลักษณะของกระบวนการพัฒนาอย่างเป็นลำดับขั้น ผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อพัฒนาเป็น “รูปแบบ” (model) ที่สามารถบูรณาการองค์ประกอบทั้ง 4 ด้านเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ซึ่งนำไปสู่การนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ ดังนี้

รูปแบบองค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ผลการศึกษาและพัฒนาเป็นองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบของ **“CCESB Model” หรือ “รูปแบบเพชรราชา”** ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการ (integrative conceptual model) ที่อธิบายกระบวนการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

ความใหม่ขององค์ความรู้นี้อยู่ที่การบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับศาสตร์พระราชา และบริบทอารยธรรมสุวรรณภูมิอย่างเป็นระบบ โดยพัฒนาเป็นลำดับขั้นของการพัฒนา (developmental stages) จำนวน 5 ขั้น ที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์รวม

1) ความยินดีในสิ่งที่มีที่ได้ พอเพียง เพียงพอ สันโดษ (Contentment)

การพัฒนาอย่างยั่งยืนควรมุ่งสร้าง “ความสุขที่ตั้งอยู่บนความพอเพียง” โดยมีหลักสันโดษในพระพุทธศาสนาเป็นรากฐาน ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อันเน้นความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี

ในมิตินี้ สันโดษทำหน้าที่เป็น “ฐานทางจิตใจ” (psychological foundation) ของการพัฒนา โดยช่วยลดความโลภและความฟุ้งเฟ้อ สร้างความมั่นคงภายใน และส่งเสริมพฤติกรรมที่มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความเพียร และรู้จักประมาณตน อันนำไปสู่ความสมดุลทั้งในระดับบุคคล สังคม และเศรษฐกิจ

2) ความเป็นวิถีวัฒนธรรมเข้าถึงอารยธรรม (Culturalization-Civilizations)

การพัฒนาอย่างยั่งยืนควรมุ่งให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของวัฒนธรรมวิถีพุทธที่หยั่งรากลึกและหล่อหลอมเป็นอารยธรรมสุวรรณภูมิ โดยวัฒนธรรมมิได้เป็นเพียงรูปแบบการดำรงชีวิต หากแต่เป็น “กลไกเชิงอารยธรรม” ที่หล่อหลอมค่านิยม ความเชื่อ และพฤติกรรมของสังคม

ในมิตินี้ พุทธวิถีถือเป็นรากฐานของอารยธรรมสุวรรณภูมิที่ส่งเสริมความสมดุลทั้งด้านจิตใจและสังคม การพัฒนาจึงควรดำเนินควบคู่กับการเสริมสร้างความเข้าใจในประวัติศาสตร์ ความเป็นมาและอัตลักษณ์ของสุวรรณภูมิ ตลอดจนการอนุรักษ์และสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมทั้งที่เป็นรูปธรรม (tangible heritage) และนามธรรม (intangible heritage)

แนวทางดังกล่าวจะช่วยให้เกิด “ความต่อเนื่องทางอารยธรรม” (civilizational continuity) อันเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความยั่งยืนทางสังคมและวัฒนธรรมในระยะยาว

3) การสร้างความรุ่มรวยช่วยเหลือเกื้อกูล (Enrichment)

การพัฒนาอย่างยั่งยืนควรมุ่งส่งเสริมให้ประชาชนมีคุณลักษณะที่รุ่มรวยด้วยคุณธรรม มีจิตสาธารณะ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีความเปิดกว้างต่อการเรียนรู้และการพัฒนาศาสตร์ด้านต่าง ๆ ร่วมกัน โดยอาศัยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิต ทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม

ในมิตินี้ หลักธรรม เช่น สังคหวัตถุ สารณียธรรม 6 เป็นต้น มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลและความสามัคคีในสังคม อันนำไปสู่ “ความเข้มแข็งของทุนทางสังคม” (social capital) และความสามารถในการพึ่งพาอาศัยกัน

แนวทางดังกล่าวช่วยให้เกิดสังคมที่มีความสมานฉันท์ ลดความเหลื่อมล้ำ และเสริมสร้างความยั่งยืนในระดับชุมชนและสังคมโดยรวม

4) ความมั่นคงยั่งยืน (Sustainability)

การพัฒนาอย่างยั่งยืนควรมุ่งสู่การสร้างระบบที่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยศักยภาพของตนเอง โดยตั้งอยู่บนความสมดุลเชิงองค์รวมระหว่างมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อมในห่วงโซ่ชีวิต ในมิตินี้ การพัฒนาจำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจในหลักเหตุและปัจจัย รวมถึงความอิงอาศัยกันของสรรพสิ่ง (ปฏิจจสมุปบาท) เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างตรงจุดและยั่งยืน โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบหรือความเสียหายต่อผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ การใช้เทคโนโลยีควรเป็นไปอย่างเหมาะสมและมีจริยธรรม โดยคำนึงถึงผลกระทบในระยะยาวต่อทั้งสังคมและสิ่งแวดล้อม แนวทางดังกล่าวจะนำไปสู่ “ความยั่งยืนเชิงระบบ” ที่ไม่เพียงรักษาสมดุลของทรัพยากร แต่ยังเสริมสร้างความสามารถในการปรับตัวและรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้อย่างมั่นคง

5) ความเป็นพระพุทธศาสนาที่เป็นฐานรากศาสตร์พระราชา (Buddhism-Based Royal Science)

ศาสตร์พระราชาเป็นองค์ความรู้เชิงประยุกต์ที่มีรากฐานอยู่ในหลักพุทธธรรม โดยสะท้อนการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ในการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และประเทศชาติ

ในมิตินี้ พุทธธรรมทำหน้าที่เป็นกรอบคิดเชิงจริยธรรมและปัญญา ขณะที่ศาสตร์พระราชาทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงปฏิบัติ (practical mechanism) ที่แปลงหลักธรรมไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน โดยตั้งอยู่บนหลัก มัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง) ซึ่งมุ่งเน้นความพอเหมาะพอดี ไม่สุดโต่ง และคำนึงถึงความสมดุลระหว่างมิติต่าง ๆ ของการพัฒนา

นอกจากนี้ แนวทางดังกล่าวยังสะท้อนคุณลักษณะเชิงพุทธของผู้นำที่มุ่งประโยชน์สุขของประชาชน โดยสามารถอธิบายได้ผ่านกรอบแนวคิดเชิงพระโพธิสัตว์ ได้แก่ มหากรุณา (ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์) มหาปัญญา (ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในเหตุและผล) และ มหาอุบาย (ความสามารถในการประยุกต์ใช้วิธีการที่เหมาะสมกับบริบท) ซึ่งทำให้การพัฒนาเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมและสอดคล้องกับสภาพจริงของสังคม

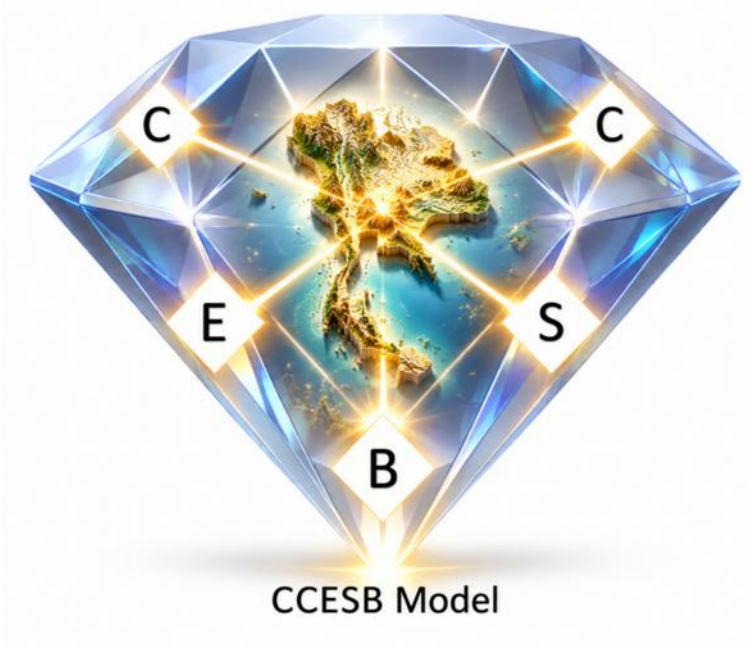
แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลและทศพิธราชธรรม โดยเน้นประโยชน์สุขของประชาชนเป็นสำคัญ และสะท้อนการบูรณาการระหว่างมิติทางจิตใจ สังคม และระบบการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม

การสร้างรูปแบบ (Model Construction)

จากการสังเคราะห์ผลการศึกษา ผู้วิจัยได้พัฒนาองค์ความรู้ใหม่ให้อยู่ในรูปของกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการ (integrative conceptual framework) เรียกว่า **“CCESB Model”** หรือ **“รูปแบบเพชรราชา”** เพื่ออธิบายกระบวนการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิอย่างเป็นระบบ

CCESB Model ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ Contentment, Culturalization-Civilizations, Enrichment, Sustainability และ Buddhism-Based Royal Science ซึ่งมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันในลักษณะเป็นกระบวนการพัฒนาแบบองค์รวม ตั้งแต่ระดับจิตใจของปัจเจกบุคคลไปจนถึงระดับสังคมและระบบการพัฒนา

รูปแบบนี้มีลักษณะเด่นในฐานะกรอบแนวคิดที่บูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับศาสตร์พระราชาและบริบทอารยธรรมสุวรรณภูมิ อันนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนที่มีทั้งมิติทางจิตใจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล

ภาพที่ 5.1 CCESB Model “รูปแบบเพชรราชา”
ที่มา: สรุป สังเคราะห์ และพัฒนาโดยคณะผู้วิจัย

มีชุดอธิบายโมเดลดังในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5.1 ชุดอธิบายโมเดล CCESB Model หรือ รูปแบบเพชรราชา

ภาพ/ตัวอักษร	ความหมาย	สื่อถึง
เพชร	เพชรเป็นอัญมณีบริสุทธิ์ แข็งแรง คงทนที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและได้รับการเจียระไนจนเผยให้เห็นคุณค่าและความงดงามที่แท้จริง	การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชา ซึ่งต้องผ่านกระบวนการกลั่นกรอง ฝึกฝนและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จึงจะสามารถเปล่งประกายและนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพในสังคม
แผนที่ประเทศไทย	เป็นสัญลักษณ์เส้นทางสุวรรณภูมิที่อยู่บนผืนแผ่นดินไทย และเป็นสัญลักษณ์แทนศาสตร์พระราชาที่บูรพมหากษัตริย์ใช้ดินแดนแห่งนี้พัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีความรุ่งเรือง	บทบาทของบูรพมหากษัตริย์ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ที่แสดงถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนา บนดินแดนสุวรรณภูมิ โดยการประยุกต์และบูรณาการหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์พระราชา จนกลายเป็นองค์ความรู้และแนวทางปฏิบัติที่เกิดทั้งผลลัพธ์และผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนชาวสุวรรณภูมิให้มีความเข้มแข็งทางด้านความสมดุลแห่งการดำรงชีวิต
ตัวอักษร C - (Contentment)	“ความยินดีในสิ่งที่มีที่ได้ พอเพียง เพียงพอ สันโดษ” ความพอใจในสิ่งที่มี ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันทางจิตใจ	ฐานรากของการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับปัจเจกบุคคล ซึ่งช่วยลดความโลภความฟุ้งเฟ้อ และสร้างความสมดุลในการดำเนินชีวิต
ตัวอักษร C – (Culturalization-Civilizations)	“ความเป็นวิถีวัฒนธรรมเข้าถึงอารยธรรม” การดำรงชีวิตบนพื้นฐานของวัฒนธรรมวิถีพุทธที่ฝังรากลึกในอารยธรรมสุวรรณภูมิ	วิถีวัฒนธรรมที่หล่อหลอมเป็นอารยธรรมสุวรรณภูมิ และการสืบต่อ (Civilizational Continuity) โดยการรักษาอัตลักษณ์ทาง

ภาพ/ตัวอักษร	ความหมาย	สื่อถึง
		วัฒนธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานของความมั่นคงทางสังคม
ตัวอักษร E - (Enrichment)	“การสร้างความรุ่มรวยช่วยเหลือเกื้อกูล” การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และจิตสาธารณะ เช่น การให้ เมตตา กรุณา และการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล	การสร้างทุนทางสังคม (Social Capital) และความสามัคคีในสังคม ซึ่งนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนและลดความเหลื่อมล้ำ
ตัวอักษร S - (Sustainability)	“ความมั่นคงยั่งยืน” การพัฒนาที่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยความสมดุลเชิงองค์รวมระหว่างมนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อมในห่วงโซ่ชีวิต	การใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม การคิดเชิงระบบ (Systems Thinking) และการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในระยะยาว
ตัวอักษร B - (Buddhism-based Royal Science)	“ความเป็นพระพุทธศาสนาที่เป็นฐานรากศาสตร์พระราชา” คุณลักษณะเชิงพุทธของผู้นำที่มุ่งประโยชน์สุขของประชาชนโดยสามารถอธิบายได้ผ่านกรอบแนวคิดเชิงพระโพธิสัตว์ ได้แก่ มหากรุณา มหาปัญญา และมหาอุบาย	การบูรณาการระหว่างหลักธรรมกับการพัฒนาเชิงนโยบายและการปฏิบัติจริงซึ่งทำหน้าที่เป็นแกนกลางของโมเดลในการเชื่อมโยงทุกมิติของการพัฒนาเข้าด้วยกัน

องค์ประกอบของ CCESB Model หรือรูปแบบเพชรราชา สะท้อนกระบวนการพัฒนาแบบองค์รวม โดยเริ่มจากการพัฒนาจิตใจของปัจเจกบุคคล (Contentment) เชื่อมโยงสู่มิติทางวัฒนธรรมและสังคม (Culturalization-Civilizations และ Enrichment) และนำไปสู่ความยั่งยืนในระดับระบบ (Sustainability) บนพื้นฐานของความสมดุลเชิงองค์รวม โดยมีศาสตร์พระราชาที่มีรากฐานจากพุทธธรรม (Buddhism-based Royal Science) เป็นแกนกลางในการบูรณาการองค์ประกอบทั้งหมดเข้าด้วยกัน

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

5.2.1 ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

การศึกษาเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ พบว่า อารยธรรมสุวรรณภูมิ เป็นอารยธรรมที่ตั้งอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บนคาบสมุทรอินโดจีน และในหมู่เกาะทะเลอันดามัน ทั้งนี้อภิปรายผลได้ว่า คำว่า สุวรรณภูมินั้น ในเชิงภาษาศาสตร์ หมายถึง แผ่นดินทอง ซึ่งสื่อถึงความเจริญรุ่งเรืองทางอารยธรรม การค้า การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อทางจิตวิญญาณ โดยอารยธรรมสุวรรณภูมิ เปรียบเสมือนศูนย์กลางทางการค้าในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เช่นเดียวกันกับในแถบเอเชียกลางอย่างเส้นทางสายไหม จากการอภิปรายผลดังกล่าวมานี้ มีความสอดคล้องกับแนวคิดของหลวงวิจิตรวาทการ ที่ว่า ขอบเขตดินแดนสุวรรณภูมิตามที่เรียกขานในเอกสาร ตำนานต่าง ๆ นับจากแม่น้ำพรหมบุตรในอินเดียไปทางตะวัน ออกจนถึงปากแม่น้ำโขงในเวียดนาม และจากพรมแดนยูนนานในจีน ลงไปจนตลอดแหลมมลายู สอดคล้องกับดินแดนที่ต่างชาติเรียกว่าอินโดจีน ซึ่งมีพลเมืองของสุวรรณภูมิอยู่ 9 กลุ่มหลัก ประกอบด้วย จามปา มลายู มอญ พม่า เขมร ละว้า ญวน ไทย ลาว กับกลุ่มเล็ก ๆ อื่น ๆ อีกจำนวนมาก ทั้งนี้การอภิปรายผลยังสอดคล้องกับงานวิจัยของรองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักสัตย์ เรื่องปรัชญาสุวรรณภูมิ: พุทธภาวะบนเส้นทางอารยธรรมพันปี ผลการศึกษาพบว่า เส้นทางสุวรรณภูมินั้นเป็นเส้นทางที่มีประจักษ์ในสมัยหลายพันปีมาแล้ว ควบคู่กับเส้นทางสายอื่น หลักฐานที่สำคัญก็คือคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏคำว่าสุวรรณภูมิในฐานะดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ ท้าทายการมาค้าขายเพื่อสร้างความร่ำรวยของพ่อค้าและนักแสวงหาชีวิตใหม่ สุวรรณภูมิได้เปลี่ยนจากความมีดินแดนมาสู่ลักษณะวัฒนธรรมร่วมที่ยังคงมีปรัชญาแฝงอยู่ พุทธภาวะ คือ องค์ประกอบแห่งความเป็นพระพุทธศาสนาและความเป็นผู้ตื่นรู้ได้ผสมผสานอยู่ในปรัชญาสุวรรณภูมิแฝงอยู่ในมิติทั้ง 5 ได้แก่ ด้านภูมิประเทศ สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติมีการสร้างสมดุลต่อระบบชีวิตกับธรรมชาติเป็นพุทธภาวะ และสอดคล้องกับงานวิจัยของชวลิต ขาวเขียว เรื่อง ภูมิสัณฐานชายฝั่งทะเลโบราณ เมืองท่า เส้นทางการค้า และความเชื่อมโยงกับการตั้งถิ่นฐานแรกเริ่มในบริบทของภูมิอารยธรรมสุวรรณภูมิ ผลการศึกษาพบว่าแนวชายฝั่งในอดีตลึกเข้ามาในแผ่นดินมากกว่าปัจจุบัน ส่งผลให้แหล่งโบราณคดีหลายแห่งซึ่งปัจจุบันอยู่ห่างทะเล เคยเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ทางน้ำและศูนย์กลางการค้าระหว่างภูมิภาค งานวิจัยจึงเสนอให้มอง “สุวรรณภูมิ” ในฐานะภูมิภาคเครือข่ายทางทะเลและลุ่มน้ำที่เชื่อมโยงกันผ่านเมืองท่าและเส้นทางการค้า มากกว่าการจำกัดความเป็นดินแดนเฉพาะจุดทางภูมิศาสตร์ ทั้งนี้ ข้อค้นพบดังกล่าวมีนัยสำคัญต่อการทำความเข้าใจพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานแรกเริ่มและการก่อรูปอารยธรรมในบริบทสุวรรณภูมิอย่างบูรณาการ

5.2.2 ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

การศึกษาพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ พบว่า พระพุทธสาสนาได้เข้ามาเผยแผ่ยังดินแดนสุวรรณภูมิ ในราวพุทธศตวรรษ 3 สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช แม้ว่า ยังไม่มีหลักฐานที่แน่ชัดในกรณีดังกล่าวนี้ แต่การมาถึงของพระพุทธศาสนาทำให้เกิดการปฏิบัติที่ดีงามของผู้คนในสุวรรณภูมิ และรวมถึงการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนามาสู่ผู้คนในยุคปัจจุบัน อันก่อให้เกิดแบบแผนการดำรงชีวิตของผู้คนในภูมิภาคสุวรรณภูมิอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้อภิปรายผลได้ว่า แบบแผนการดำรงชีวิตของผู้คนในภูมิภาคสุวรรณภูมิอย่างเป็นรูปธรรม แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ 1) หลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องคุณธรรมส่วนตน 2) หลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องคุณธรรมส่วนสังคม 3) หลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องการบริหารจัดการ จากการอภิปรายผลดังกล่าวมานี้ มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาสุพัตร์ วชิราวุโธ และเกรียงไกร พินยารักษ์ เรื่องแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อส่งเสริมทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง ผลการศึกษา

การศึกษาพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ พบว่า พระพุทธสาสนาได้เข้ามาเผยแผ่ยังดินแดนสุวรรณภูมิ ในราวพุทธศตวรรษ 3 สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช แม้ว่า ยังไม่มีหลักฐานที่แน่ชัดในกรณีดังกล่าวนี้ แต่การมาถึงของพระพุทธศาสนาทำให้เกิดการปฏิบัติที่ดีงามของผู้คนในสุวรรณภูมิ และรวมถึงการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนามาสู่ผู้คนในยุคปัจจุบัน อันก่อให้เกิดแบบแผนการดำรงชีวิตของผู้คนในภูมิภาคสุวรรณภูมิอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้อภิปรายผลได้ว่า แบบแผนการดำรงชีวิตของผู้คนในภูมิภาคสุวรรณภูมิอย่างเป็นรูปธรรม แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ 1) หลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องคุณธรรมส่วนตน 2) หลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องคุณธรรมส่วนสังคม 3) หลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องการบริหารจัดการ จากการอภิปรายผลดังกล่าวมานี้ มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาสุพัตร์ วชิราวุโธ และเกรียงไกร พินยารักษ์ เรื่องแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อส่งเสริมทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง ผลการศึกษาพบว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในศาสตร์พระราชามิได้มีบทบาทเฉพาะด้านเศรษฐกิจ แต่เป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคม องค์ประกอบของหลักพอเพียง ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกัน ภายใต้เงื่อนไขความรู้และคุณธรรม สามารถก่อให้เกิด “ทุนทางสังคม” ซึ่งประกอบด้วยความไว้วางใจ เครือข่ายความร่วมมือ และบรรทัดฐานทางศีลธรรมในชุมชน เมื่อสมาชิกสังคมดำเนินชีวิตอย่างพอดีและไม่เอาเปรียบกัน จะนำไปสู่ความร่วมมือ การช่วยเหลือเกื้อกูลและความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ส่งผลให้ชุมชนมีความสามัคคีและสามารถรับมือกับวิกฤตทางเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นศาสตร์พระราชาจึงเป็นกระบวนการพัฒนาสังคมที่มุ่งสร้างคนและความสัมพันธ์ทางสังคมให้เข้มแข็ง อันนำไปสู่ความยั่งยืนทางสังคม และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Prapatson Samapat, Phrasutthisanmethi & Chompoonuch Changcharoen

เรื่อง King's Philosophy in Practice: A Buddhist Approach to Sustainable Economics ผลการศึกษาว่า ศาสตร์พระราชา" โดยเฉพาะ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มิได้เป็นเพียงแนวคิดทางเศรษฐกิจหรือการพัฒนาเชิงนโยบายเท่านั้น แต่มีรากฐานสอดคล้องอย่างลึกซึ้งกับ หลักพุทธธรรม และสามารถอธิบายได้ผ่านกรอบคิดทางพระพุทธศาสนา โดยเสนอว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีโครงสร้างแนวคิดที่สอดคล้องกับหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักมัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง) อันสะท้อนหลักความพอประมาณ ไม่สุดโต่งทั้งฟุ่มเฟือยหรือขาดแคลน หลักสัมมาชีพ อันสอดคล้องกับการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพอย่างสุจริต มีคุณธรรม หลักโยนิโสมนสิการ อันสัมพันธ์กับหลักความมีเหตุผล และหลักอัปปมาทะ (ความไม่ประมาท) อันสอดคล้องกับแนวคิด "ภูมิคุ้มกัน" และการเตรียมพร้อมรับความเปลี่ยนแปลง

5.2.3 ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 แนวทางการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

การแนวทางการรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ พบว่า การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ แบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ 1) ด้านคุณธรรม-จริยธรรม 2) ด้านการศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาสุวรรณภูมิ 3) ด้านเศรษฐกิจและสังคม 4) ด้านเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้อภิปรายผลได้ว่า การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับศาสตร์พระราชาสามารถสร้างกรอบการพัฒนาที่มีความสมดุลทั้งด้านจิตใจ สังคม และสิ่งแวดล้อมได้อย่างเป็นรูปธรรม ด้านคุณธรรม–จริยธรรมถือเป็นฐานรากสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้บุคคลสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างมีสติและเหตุผล ในมิติของประวัติศาสตร์และอารยธรรม การตระหนักรู้รากเหง้าทางวัฒนธรรมมีส่วนสำคัญต่อการสร้างอัตลักษณ์และความต่อเนื่องของสังคม ด้านเศรษฐกิจและสังคมสะท้อนแนวคิดการพัฒนาแบบพอเพียงที่ลดความเหลื่อมล้ำและส่งเสริมความยั่งยืนผ่านทุนทางวัฒนธรรม ขณะที่ด้านเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมเน้นการใช้ความรู้และนวัตกรรมอย่างมีจริยธรรม ซึ่งช่วยให้การพัฒนาไม่ละเลยผลกระทบต่อมนุษย์และระบบนิเวศ จากการอภิปรายผลดังกล่าวมานี้ มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของของ S. Chernbumroong, P. Sureephong, P. Suebsombut and A. Sekhari เรื่อง Training Evaluation in a Smart Farm using Kirkpatrick Model: A Case Study of Chiang Mai ผลการวิจัยว่า เทคโนโลยีการเกษตรอัจฉริยะ (Smart Agriculture) คือการประยุกต์ใช้ดิจิทัลเทคโนโลยี เช่น ระบบเซนเซอร์ การวิเคราะห์ข้อมูล โดรนสำรวจแปลง ระบบให้น้ำอัตโนมัติ และแอปพลิเคชันบริหารจัดการฟาร์ม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ลดต้นทุน และใช้ทรัพยากรอย่างแม่นยำ ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับแนวคิด "เกษตรทฤษฎีใหม่" ใน พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้อย่างสอดคล้อง กล่าวคือ ทฤษฎีใหม่เน้นการจัดสรรพื้นที่อย่างสมดุล (30:30:30:10)

เพื่อความมั่นคงด้านน้ำ อาหาร และรายได้ ขณะที่เทคโนโลยีอัจฉริยะช่วยให้การบริหารพื้นที่ดังกล่าวมีความแม่นยำและลดความเสี่ยงจากภัยแล้ง น้ำท่วม และความผันผวนของตลาด ดังนั้น Smart Farm จึงมิใช่การเกษตรเชิงอุตสาหกรรมที่สวนทางกับศาสตร์พระราชา หากแต่เป็น “เทคโนโลยีที่เหมาะสม (appropriate technology)” ที่สนับสนุนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยช่วยเสริมความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันในระดับครัวเรือนและชุมชนเกษตรกรรม

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การวิจัยเรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ: การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเป็นเชิงนโยบายดังนี้

1) เสนอให้หน่วยงานจัดการศึกษา โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยกลุ่ม 4 คือ มหาวิทยาลัยพัฒนาปัญญาและคุณธรรมตามหลักศาสนาได้นำเอาผลวิจัยนี้ไปใช้ประโยชน์ในการบรรจุ ไว้ในแผนพัฒนามหาวิทยาลัย โดยการยกระดับเป็นหลักสูตรระยะสั้นหรือระยะยาว ในการรังสรรค์คุณค่าศาสตร์พระราชาบนเส้นทางสุวรรณภูมิที่มีพระพุทธศาสนาเป็นฐาน และเป็นการบริการวิชาการทางพระพุทธศาสนาเพื่อเผยแพร่ความรู้แก่ภิกษุสามเณร รวมทั้งคฤหัสถ์ต่อไป

2) เสนอให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สถาบันพระธรรมทูตในประเทศไทย เช่น สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ธรรมยุต) วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย หน่วยอบรมประชาชนกลาง (อ.ป.ก) และหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ได้จัดทำคู่มือ การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย

5.3.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

จากผลการวิจัยพบว่า เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทั้งด้านประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งสามารถบูรณาการกับศาสตร์พระราชาเพื่อสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น ผู้ปฏิบัติที่เกี่ยวข้องควรนำผลการวิจัยและรูปแบบ **CCESB Model (รูปแบบเพชรราชา)** ไปประยุกต์ใช้ ดังนี้

1. หน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรนำรูปแบบ CCESB Model ไปใช้เป็นกรอบในการวางแผนและบริหารจัดการพื้นที่อารยธรรมสุวรรณภูมิ โดยบูรณาการการอนุรักษ์มรดกทางพระพุทธศาสนา การพัฒนาเศรษฐกิจ การส่งเสริมคุณธรรม และการรักษาสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุลในทุกมิติ และสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2. วัดและองค์กรพระพุทธศาสนา ควรนำองค์ความรู้จากงานวิจัยไปพัฒนากิจกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการศึกษาพระพุทธศาสนา โดยเชื่อมโยงประวัติศาสตร์อารยธรรมสุวรรณภูมิกับหลักธรรมและศาสตร์พระราชา เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุ สามเณร เยาวชน และประชาชน

3. สถาบันการศึกษา ควรบูรณาการผลการวิจัยเข้าสู่การจัดการเรียนการสอน การวิจัย และการบริการวิชาการ โดยพัฒนาหลักสูตรหรือกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์สุวรรณภูมิ พระพุทธศาสนา และศาสตร์พระราชา เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงพื้นที่ (Area-based Learning) และการสร้างองค์ความรู้ที่ตอบสนองต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

4. ชุมชนและภาคประชาชน ควรยึดหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันตามศาสตร์พระราชา พร้อมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถาน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และนำทุนทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิมาพัฒนา เพื่อสร้างรายได้และยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนควบคู่กับการรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรม

5. หน่วยงานด้านการท่องเที่ยวและวัฒนธรรม ควรพัฒนาเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดทำฐานข้อมูล แผนที่ และสื่อการเรียนรู้ เพื่อสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ และเพิ่มคุณค่าของทุนทางวัฒนธรรมให้สามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้อย่างยั่งยืน

การนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ตามข้อเสนอแนะดังกล่าว จะช่วยให้การอนุรักษ์และพัฒนาเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิเป็นไปอย่างสมดุล ทั้งในด้านคุณธรรม จริยธรรม ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา เศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม อันเป็นการขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืนบนฐานคุณค่าของพระพุทธศาสนาและศาสตร์พระราชาอย่างเป็นรูปธรรม

5.2.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ: การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน” นั้น มีประเด็นที่น่าสนใจอยู่หลายประเด็นซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าควรนำไปวิเคราะห์หรือทำการวิจัย ดังต่อไปนี้

1) เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ: เทคโนโลยีดิจิทัลในการอนุรักษ์หลักฐานทางประวัติศาสตร์สู่การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์

2) รูปแบบการจัดการชีวิตตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาชุมชนในมณฑลนครไชยศรี จังหวัดนครปฐม

3) วิถีชีวิตจิตพอเพียง: ท่องเที่ยวตามแนวศาสตร์พระราชาบนเส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2562). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2558). พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล 91 เล่ม ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย. มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระพุทธโฆสเถระ. (2562). คัมภีร์วิสุทธิมรรค (สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), แปลและเรียบเรียง) (พิมพ์ครั้งที่ 14). พิมพ์ในประเทศจีน.

ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือ

คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ. (2546). *พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในโอกาสที่วันบรมราชสมภพครบ 150 ปี.

_____. (2547). *ประชุมภาพประวัติศาสตร์แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ 200 ปี.

ธนิต อยู่โพธิ์. (2510). *สุวัณณภูมิ*. ศิวพร. (กรมศิลปากรจัดพิมพ์เป็นพุทธบูชาในโอกาส ฯพณฯ จอมพล ถนอม กิตติขจร ทำพิธีเปิดป้ายพระนามพระพุทธรูปขาวและวางศิลาฤกษ์พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2510).

พระเถระนักปราชญ์ชาวเชียงใหม่. (2549). ปัญญาสชาดก. ศิลปาบรรณาคาร.

พระปิฎกจุฬาภัยเถระ. (2549). *มิลินทปัญหา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). ศิลปาบรรณาคาร.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2553). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 18). เพิ่มทรัพย์การพิมพ์.

———. (2559). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (พิมพ์ครั้งที่ 27). โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.

พระมหานามเถระ และคณะบัณฑิต. (2553). *คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 1*. (สุเทพ พรมเลิศ, แปล). มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2539). *พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์*. มูลนิธิพุทธธรรม.

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระมาตุจฉา. (2466). *พระบรมราโชวาทพระราชทานพระราชโอรสในรัชกาลที่ 5*. โรงพิมพ์ไท.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2564). พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย (พิมพ์ครั้งที่ 53). China.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2554). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.

สิริวัฒน์ คำวันสา. (2534). *ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

หลวงวิจิตรวาทการ. (2476). สยามกับสุวรรณภูมิ ภาคที่ 1: อดีต. โรงพิมพ์ไทยใหญ่.

2) รายงานการวิจัย

ชวลิต ขาวเขียว, และคณะ. (2561). *ภูมิสัณฐานชายฝั่งทะเลโบราณ เมืองท่า เส้นทางการค้า และความเชื่อมโยงกับการตั้งถิ่นฐานแรกเริ่มในบริบทของภูมิอารยธรรมสุวรรณภูมิ* (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์). คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

3) บทความในวารสาร

จีระ และคณะ. (2566). การสร้างความเชื่อของเกษตรกรต่อปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเกษตรอย่างยั่งยืน. *Sustainability*, 15(1), 511.

ประวุฒิพงษ์ ใจแสง, และ ทองมูล น้อยโนน. (2563). การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพุทธธรรม. *วารสารรัฐพิทักษ์*, 62(3), 45–58.

พระมหาสุพัตร์ วชิราวุโธ และเกรียงไกร พินยารัก. (2568). แนวคิดตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อส่งเสริมทุนทางสังคมเข้มแข็ง. *วารสารสหวิชาการงานวิจัยและนวัตกรรมสังคม, 1*(1), 66–73.

มานพ นักการเรียน, และคณะ. (2568). สุวรรณภูมิ: ศึกษาและตีความจากคัมภีร์. *วารสารพุทธศาสน์สังคมร่วมสมัย, 4*(1), มกราคม–มิถุนายน, 34–49.

วชิราวุโธ, พ. ส., และ พินยรักษ์, ก. (2568). แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อส่งเสริมทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง. *วารสารสหวิทยาการวิจัยและนวัตกรรมสังคม*, 1(1), 66–73.

สมบูรณ์ วัฒนะ. (2564). พระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตคนไทยในดินแดนสุวรรณภูมิ. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 9(3), 950-964.

สยาม ภัทรานุประวัติ. (2563). นิทานสันสกฤตที่อ้างถึงเรื่องสุวรรณภูมิ. วารสารศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร, 20(2), 53-81.

สุวิญ รักสัตย์. (2563). *ปรัชญาสุวรรณภูมิ: พุทธภาวะในเส้นทางอารยธรรมพันปี*. ในรายงานสืบเนื่องการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2 (หน้า 289–300). นครปฐม: คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

4) เว็บไซต์

เทศบาลนครชัยศรี. (2568). *โครงการส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง “กิจกรรมผักปลอดสาร ปลูกกินได้ ปลูกขายดี” ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568*. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2569. จาก https://nakhonchaisi.go.th/

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2563). *ประวัติมหาวิทยาลัย*. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2569 จาก https://www.mbu.ac.th/about/post-416/

มหาวิทยาลัยมหิดล. (2562). *โครงการ เสริมสร้างความผูกพันปันน้ำใจให้โรงเรียนบ้านคลองสว่างอารมณ์*. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2569 จาก https://www.eg.mahidol.ac.th/

มูลนิธิชัยพัฒนา. (2555). *โครงการการปรับปรุงคุณภาพน้ำโดยเติมกังหันน้ำมูลนิธิชัยพัฒนา กรุงเทพฯ*. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2569 จาก https://chaipat.or.th/

มูลนิธิสากลเพื่อคนพิการ. (2568). *การผลิตและแปรรูปอาหาร ศูนย์ฝึกอาชีพคนพิการ*. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2569 จาก https://url.in.th/ykNql

วิทยาลัยโลจิสติก. (2567). *โครงการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ปลาสวยงาม*. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2569 จาก https://cls.ssru.ac.th/news/view/activities1646

สมคิด พรมมี. (2567). *โครงการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก และศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง*. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2569 จาก http://www.xn--22ceam2gca3da8bob7fa9ckd74a6bi7g.com/

ณัฐดนัย ใหม่ช้อน. (2560). *หมู่บ้านอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ ‘บ้านศาลาดิน’ วิถีชุมชน คนคลองมหาสวัสดิ์*. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2569. จาก https://www.isranews.org/content-page/item/56220-civ.html

เทศบาลตำบลมหาสวัสดิ์. (ม.ป.ป.). *แหล่งท่องเที่ยว*. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2569. จาก https://www.mahasawat.go.th/content-36.html

ชุมชนคุณธรรมตำบลวัดสำโรง. (2567). *ชุมชนคุณธรรมตำบลวัดสำโรง อ.นครชัยศรี ต.ชุมชนวัดสำโรง จ.นครปฐม*. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2569. จาก https://mdc.moralcenter.or.th/moral-community/

มูลนิธิชัยพัฒนา. (ม.ป.ป.). โครงการอุทยานการอาชีพชัยพัฒนา ต.บ่อพลับ อ.เมือง จ.นครปฐม. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2569. จาก https://www.chaipat.or.th

สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2567). ตั้งหน่วยปฏิบัติการฝนหลวงครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศทั้ง 77 จังหวัด รวมทั้งสิ้น 16 หน่วย. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2569. จาก https://www.opsmoac.go.th/news-preview-461291792066

โครงการแกล้งดิน. (ม.ป.ป.). สืบค้นเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2569 จาก https://www.porpeang.org/content/4960/โครงการแกล้งดิน

จังหวัดเพชรบูรณ์. (ม.ป.ป.). สืบค้นเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2569 จาก https://www.phetchabun.go.th

พระวุฒิพงษ์ ชัยแสง. (2563). การนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพุทธกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริมาปฏิบัติในชุมชน:ชุมชนบ้านเหมือดแอ่ ตำบลค้อเหนืออำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 เมษายน 2569 https://so07.tcithaijo.org/index.php/rtnb/article/view/655/486.

2. ภาษาอังกฤษ

1) Books

Brown, R. L. (1996). The Dvaravati wheels of the law and the Indianization of South East Asia. Brill.

Cuvier, G. (1978). The animal kingdom: Arranged in conformity with its organization (Original work published 1817). Arno Press.

Montagu, A. (1942). Man's most dangerous myth: The fallacy of race. Columbia University Press.

Tambiah, S. J. (1970). Buddhism and the spirit cults in North-East Thailand. Cambridge University Press.

United Nations Development Programme. (2025). *Thailand human development report: Sufficiency economy philosophy—Empowerment of people and communities to achieve the SDGs and human development*. UNDP Thailand.

2) Journal

Phongphan, W., & Borromeo-Eballo, M. (2019). Realizing self-sufficiency economy through the Eightfold Path. *Politics and Religion Journal, 13*(1), 45–60.

Samapat, P., Phrasutthisanmethi, & Changcharoen, C. (2024). *King's philosophy in practice: A Buddhist approach to sustainable economics*. The Journal of International Buddhist Studies College (JIBSC), 11(2), 152-166

3) Document

S. Chernbumroong, P. Sureephong, P. Suebsombut., & A. Sekhari (2022). Training Evaluation in a Smart Farm using Kirkpatrick Model: A Case Study of Chiang Mai. *Joint International Conference on Digital Arts, Media and Technology with ECTI Northern Section Conference on Electrical, Electronics, Computer and Telecommunications Engineering (ECTI DAMT & NCON)*, Chiang Rai, Thailand, 2022, pp. 463-466.
(Document Number 10.1109/ECTIDAMTNCON53731.2022.9720376).

4) Website / Internet

Samutachak, B., Ford, K., Tangcharoensathien, V., & Satararuji, K. (2025). How sufficient economy philosophy contributes to sustainable resilience: A qualitative study on the COVID-19 pandemic response in Thailand. *BMJ Open*, 15(1), e091231. Retrieved May 15, 2025, from https://doi.org/10.1136/bmjopen-2024-091231

Templeton, A. R. (2013). Biological races in humans. Studies in History and Philosophy of Biological and Biomedical Sciences, 44(3), 262–271. Retrieved April 15, 2026, from https://doi.org/10.1016/j.shpsc.2013.04.010

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๕/๑๐๒๖๖

๑๘ กรกฎาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

เจริญพร รศ.ดร.ประเวศ อินทองปาน

ด้วย ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ อาจารย์ประจำหลักสูตร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการทำงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ : การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Suvarnabhumi Civilization Route: Enhancement of Buddhist Value According to the King’s Philosophy for Sustainable Development)” ปีงบประมาณ ๒๕๖๗ เพื่อให้อาจารย์ประจำหลักสูตรได้พัฒนางานวิจัย นั้น

ในการนี้ คณะผู้วิจัยได้ทำวิจัยในขั้นตอนออกแบบเครื่องมือวิจัย บัณฑิตวิทยาลัย ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญมีประสบการณ์ด้านวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย เรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ : การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน” รายละเอียดตามเอกสารเครื่องมือวิจัยที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

ได้ตรวจเครื่องมือวิจัยแล้ว
๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๗

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
ผู้ประสานงาน : ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ โทร.๐๙ – ๗๙๖๙ – ๔๑๙๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๕/๑๐๘๖๖

๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

เจริญพร ผศ.ดร.สมบูรณ์ วัฒนะ

ด้วย ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ อาจารย์ประจำหลักสูตร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการทำงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ : การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Suvarnabhumi Civilization Route: Enhancement of Buddhist Value According to the King’s Philosophy for Sustainable Development)” ปีงบประมาณ ๒๕๖๗ เพื่อให้อาจารย์ประจำหลักสูตรได้พัฒนางานวิจัย นั้น

ในการนี้ คณะผู้วิจัยได้ทำวิจัยในขั้นตอนออกแบบเครื่องมือวิจัย บัณฑิตวิทยาลัย ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญมีประสบการณ์ด้านวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย เรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ : การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน” รายละเอียดตามเอกสารเครื่องมือวิจัยที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ได้ดำเนินการเรียบร้อยแล้ว
24 ก.ค. 67

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
ผู้ประสานงาน : ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ โทร.๐๙ – ๗๙๖๙ – ๔๑๙๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๕/๑๐๒๖๖

๑๘ กรกฎาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

เจริญพร รศ.ดร.อำพล บุดดาสาร

ด้วย ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ อาจารย์ประจำหลักสูตร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการทำงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ : การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Suvarnabhumi Civilization Route: Enhancement of Buddhist Value According to the King’s Philosophy for Sustainable Development)” ปีงบประมาณ ๒๕๖๗ เพื่อให้อาจารย์ประจำหลักสูตรได้พัฒนางานวิจัย นั้น

ในการนี้ คณะผู้วิจัยได้ทำวิจัยในขั้นตอนออกแบบเครื่องมือวิจัย บัณฑิตวิทยาลัย ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญมีประสบการณ์ด้านวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย เรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ : การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน” รายละเอียดตามเอกสารเครื่องมือวิจัยที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

(รศ.ดร.อำพล บุดดาสาร)
19 ก.ค. 2567

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
ผู้ประสานงาน : ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ โทร.๐๙ – ๗๙๖๙ – ๔๑๙๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว

กรกฎาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

เจริญพร รศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน

ด้วย ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ อาจารย์ประจำหลักสูตร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการทำงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ : การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Suvarnabhumi Civilization Route : Enhancement of Buddhist Values According to the King’s Philosophy for Sustainable Development)” ปีงบประมาณ ๒๕๖๗ เพื่อให้อาจารย์ประจำหลักสูตรได้พัฒนางานวิจัย นั้น

ในการนี้ คณะผู้วิจัยได้ทำวิจัยในขั้นตอนออกแบบเครื่องมือวิจัย บัณฑิตวิทยาลัย ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญมีประสบการณ์ด้านวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย เรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ : การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน” รายละเอียดตามเอกสารเครื่องมือวิจัยที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ประเมินและแนะนำแล้ว

ขออำนวยพร

รศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส
โทร. ๐ – ๒๔๔๔ - ๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘ – ๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
ผู้ประสานงาน : ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ โทร. ๐๙ - ๗๙๖๙ - ๔๑๙๕

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ ๐๔๘๖ **วันที่** ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

เจริญพร รศ.ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน

ด้วย ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ อาจารย์ประจำหลักสูตร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการทำงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง "เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ : การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Suvarnabhumi Civilization Route: Enhancement of Buddhist Value According to the King' s Philosophy for Sustainable Development) " ปีงบประมาณ ๒๕๖๗ เพื่อให้อาจารย์ประจำหลักสูตรได้พัฒนางานวิจัย นั้น

ในการนี้ คณะผู้วิจัยได้ทำวิจัยในขั้นตอนออกแบบเครื่องมือวิจัย บัณฑิตวิทยาลัย ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญมีประสบการณ์ด้านวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย เรื่อง "เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ : การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน" รายละเอียดตามเอกสารเครื่องมือวิจัยที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

พระสุทธิสารเมธี

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

๒๓ ก.ค. ๒๕๖๗

ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

วิจัยเรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ: การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน”

(Suvarnabhumi Civilization Route: Enhancement of Buddhist Value According to the King’s Philosophy for Sustainable Development)

คำชี้แจง

1. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้จัดขึ้นเพื่อใช้ประกอบการศึกษาวิจัย เรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ: การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน”
2. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้มี 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ: การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะต่าง ๆ

ผู้วิจัยหวังว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน ในการตอบแบบสัมภาษณ์ด้วยดีและขอความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์ตามความเป็นจริง โดยมีการบันทึกเสียงสัมภาษณ์พร้อมเก็บภาพถ่าย ซึ่งข้อมูลที่ได้จะแปลผลเฉพาะในภาพรวมเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่ประการใด แต่จักเป็นประโยชน์เชิงวิชาการด้านการศึกษาเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา และจะดำเนินการให้สอดคล้องภายใต้เงื่อนไขจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ทุกประการ

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือในการสัมภาษณ์เป็นอย่างดี และขอขอบพระคุณท่านที่ให้ความอนุเคราะห์มา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ หัวหน้าโครงการวิจัย

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ตอนที่ 1 ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ : ..... ฉายา/.....นามสกุล.....
ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....บ้าน/วัด.....
ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
รหัสไปรษณีย์.....วันและเวลาที่ให้สัมภาษณ์วัน..... ที่.....
เดือน..... พ.ศ. .....เวลา.....

ตอนที่ 2 เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ: การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2.1 ในการรับรู้ของท่าน แหล่งสุวรรณภูมิและเส้นทางสุวรรณภูมิ คืออะไร

.....

.....

.....

2.2 ท่านคิดว่า พระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาที่อยู่บนเส้นทางสุวรรณภูมิเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

2.3 ในทัศนะของท่าน ศาสตร์พระราชาด้านคุณธรรมจริยธรรม การศึกษาประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และด้านสิ่งแวดล้อม ปรากฏอยู่บนเส้นทางสุวรรณภูมิหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

2.4 ในทัศนะของท่าน การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาด้านคุณธรรมจริยธรรม ตามแนวศาสตร์พระราชาที่อยู่บนเส้นทางสุวรรณภูมิ เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

2.5 ในทัศนะของท่าน การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ตามแนวศาสตร์พระราชาที่อยู่บนเส้นทางสุวรรณภูมิ เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

2.6 ในทัศนะของท่าน การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชา ด้านเศรษฐกิจ ที่อยู่บนเส้นทางสุวรรณภูมิ เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

2.7 ในทัศนะของท่าน การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชา ด้านสังคม ที่อยู่บนเส้นทางสุวรรณภูมิ เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

2.8 ในทัศนะของท่าน การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชา ด้านเทคโนโลยี ที่อยู่บนเส้นทางสุวรรณภูมิ เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

2.9 ในทัศนะของท่าน การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาด้านสิ่งแวดล้อม ที่อยู่บนเส้นทางสุวรรณภูมิ เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

.....

ภาคผนวก ค

รายงานผลประเมินผล (CVI) ของแบบสัมภาษณ์

รายงานผลประเมินผลดัชนีความตรงตามเนื้อหา (CVI) ของแบบสัมภาษณ์
วิจัยเรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ: การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนา
ตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน”

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย								
รายการประเมิน/ข้อที่	**ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ**					**Experts in Agreement**	**I-CVI**	**แปลผล**
	1	**2**	**3**	4	5			
Q1	4	4	4	4	4	20	1	ใช้ได้
Q2	4	4	4	4	4	20	1	ใช้ได้
Q3	4	4	4	4	4	20	1	ใช้ได้
Q4	4	4	4	4	4	20	1	ใช้ได้
Q5	4	4	4	4	4	20	1	ใช้ได้
Q6	4	4	4	4	4	20	1	ใช้ได้
Q7	4	4	4	4	4	20	1	ใช้ได้
Q8	4	4	4	4	4	20	1	ใช้ได้
S-CVI/Ave							**1**	

คำนวณด้วยสูตรของ Crocker & Algina (1986) I-CVI = (agreed item)/(number of expert) ; S-CVI/Ave=(sum of I-CVIscores)/(number of item)

การยอมรับค่าความเชื่อมั่น Polit & Beck (2006) ยอมรับค่าความเชื่อมั่นรายข้อ (I-CVI) ที่ระดับสถิติ เท่ากับหรือมากกว่า 0.90 (≥ 0.90) และยอมรับค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ (S-CVI) ที่ระดับสถิติเท่ากับ หรือมากกว่า 0.80 (≥ 0.80)

การแปรผล

ผู้ประเมินมีความเห็นค่าตรงกันและยอมรับคะแนนการประเมินที่ระดับค่า 3-4 เท่านั้น ในการศึกษาครั้งนี้ผลรวมการประเมินคะแนนเต็ม 20 คะแนน (Polit & Beck, 2006) เมื่อใช้สูตรการคำนวน I-CVI = (agreed item)/(number of expert) ; S-CVI/Ave=(sum of I-CVIscores) /(number of item) แล้วหากมีค่าต่ำกว่าเกณฑ์ I-CVI ≥ 0.90 และ S-CVI ≥ 0.80 แปรผลว่า “ใช้ได้” หากต่ำกว่าเกณฑ์ แปรผลว่า “ใช้ไม่ได้”

ภาคผนวก ง

เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน

ที่ จว. ๐๑๐๐/๒๕๖๗

เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๑. ชื่อโครงการวิจัย

ชื่อเรื่อง: เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ: การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

TITLE: SUVARNABHUMI CIVILIZATION ROUTE: ENHANCEMENT OF BUDDHIST VALUE ACCORDING TO THE KING'S PHILOSOPHY FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

๒. ชื่อหัวหน้าโครงการวิจัย

ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ

๓. ผลการพิจารณาของคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการประชุมครั้งที่ ๕/๒๕๖๗ วันอังคารที่ ๓๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๗ มติที่ ๘๘/๒๕๖๗ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่า โครงการวิจัยดังกล่าวเป็นไปตามหลักการของจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยที่ผู้วิจัยเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ไม่มีการล่วงละเมิดสิทธิ และไม่ก่อให้เกิดภยันตรายแก่ตัวอย่างการวิจัย กลุ่มตัวอย่าง และผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัย

จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยในขอบข่ายของโครงการวิจัยที่เสนอได้ ตั้งแต่วันที่ออกเอกสารรับรองผลการพิจารณาการทำวิจัยในมนุษย์ฉบับนี้ จนถึงวันที่ ๒๕ เดือน สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๘

ออกให้ ณ วันที่ ๒๖ เดือน สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๗

ลงนาม

(พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม, ผศ.ดร.)
ประธานกรรมการ
คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก จ

หนังสือขอความอนุเคราะห์การสัมภาษณ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๑๗

๔ ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระเดชพระคุณพระธรรมกิตติเมธี, ดร.

ด้วย ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ อาจารย์ประจำหลักสูตร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการทำงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ : การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Suvarnabhumi Civilization Route : Enhancement of Buddhist Values According to the King’s Philosophy for Sustainable Development)” ปีงบประมาณ ๒๕๖๗ เพื่อให้อาจารย์ประจำหลักสูตรได้พัฒนางานวิจัย นั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความเมตตานุเคราะห์พระเดชพระคุณในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลาคณะผู้วิจัยจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส
โทร. ๐ – ๒๔๔๔ - ๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘ – ๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
ผู้ประสานงาน : ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ โทร. ๐๙ - ๗๙๖๙ - ๔๑๙๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๑๗

๔ ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระสุธีรัตนบัณฑิต, ร.ศ.ดร.

ด้วย ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ อาจารย์ประจำหลักสูตร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการทำงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ : การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Suvarnabhumi Civilization Route : Enhancement of Buddhist Values According to the King’s Philosophy for Sustainable Development)” ปีงบประมาณ ๒๕๖๗ เพื่อให้อาจารย์ประจำหลักสูตรได้พัฒนางานวิจัย นั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลา คณะผู้วิจัยจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส
โทร. ๐ – ๒๔๔๔ - ๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘ – ๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
ผู้ประสานงาน : ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ โทร. ๐๙ - ๗๙๖๙ - ๔๑๙๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๑๗

๔ ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระปัญญาวัชรบัณฑิต, ร.ศ.ดร.

ด้วย ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ อาจารย์ประจำหลักสูตร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการทำงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ : การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Suvarnabhumi Civilization Route : Enhancement of Buddhist Values According to the King’s Philosophy for Sustainable Development)” ปีงบประมาณ ๒๕๖๗ เพื่อให้อาจารย์ประจำหลักสูตรได้พัฒนางานวิจัย นั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลา คณะผู้วิจัยจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส
โทร. ๐ – ๒๔๔๔ - ๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘ – ๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
ผู้ประสานงาน : ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ โทร. ๐๙ - ๗๙๖๙ - ๔๑๙๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๑๙

ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระครูสุธีกิตติบัณฑิต, รศ. ดร.

ด้วย ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ อาจารย์ประจำหลักสูตร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการทำงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ : การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Suvarnabhumi Civilization Route : Enhancement of Buddhist Values According to the King’s Philosophy for Sustainable Development)” ปีงบประมาณ ๒๕๖๗ เพื่อให้อาจารย์ประจำหลักสูตรได้พัฒนางานวิจัย นั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลา คณะผู้วิจัยจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส
โทร. ๐ – ๒๔๔๔ - ๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘ – ๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
ผู้ประสานงาน : ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ โทร. ๐๙ - ๗๙๖๙ - ๔๑๙๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๒๗

๔ ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ศาสตราจารย์ ร.ท. ดร.บรรจบ บรรณรุจิ

ด้วย ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ อาจารย์ประจำหลักสูตร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการทำงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ : การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Suvarnabhumi Civilization Route: Enhancement of Buddhist Value According to the King’s Philosophy for Sustainable Development)” ปีงบประมาณ ๒๕๖๗ เพื่อให้อาจารย์ประจำหลักสูตรได้พัฒนางานวิจัย นั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลา คณะผู้วิจัยจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
ผู้ประสานงาน : ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ โทร.๐๙ – ๗๙๖๙ – ๔๑๙๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๑๗

ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ร.ศ.ดร.สมเจตน์ ทิณพงษ์

ด้วย ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ อาจารย์ประจำหลักสูตร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการทำงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ : การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Suvarnabhumi Civilization Route : Enhancement of Buddhist Values According to the King’s Philosophy for Sustainable Development)” ปีงบประมาณ ๒๕๖๗ เพื่อให้อาจารย์ประจำหลักสูตรได้พัฒนางานวิจัย นั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลา คณะผู้วิจัยจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส
โทร. ๐ – ๒๔๔๔ - ๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘ – ๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
ผู้ประสานงาน : ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ โทร. ๐๙ - ๗๙๖๙ - ๔๑๙๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๒๗

๔ ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร รศ.ดร.ประยูร สุยะใจ

ด้วย ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ อาจารย์ประจำหลักสูตร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการทำงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ : การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Suvarnabhumi Civilization Route: Enhancement of Buddhist Value According to the King’s Philosophy for Sustainable Development)” ปีงบประมาณ ๒๕๖๗ เพื่อให้อาจารย์ประจำหลักสูตรได้พัฒนางานวิจัย นั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลา คณะผู้วิจัยจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
ผู้ประสานงาน : ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ โทร.๐๙ – ๗๙๖๙ – ๔๑๙๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๑๗

ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ร.ศ.ดร.ประเวศ อินทองปาน

ด้วย ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ อาจารย์ประจำหลักสูตร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการทำงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ : การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Suvarnabhumi Civilization Route : Enhancement of Buddhist Values According to the King’s Philosophy for Sustainable Development)” ปีงบประมาณ ๒๕๖๗ เพื่อให้อาจารย์ประจำหลักสูตรได้พัฒนางานวิจัย นั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลา คณะผู้วิจัยจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส
โทร. ๐ – ๒๔๔๔ - ๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘ – ๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
ผู้ประสานงาน : ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ โทร. ๐๙ - ๗๙๖๙ - ๔๑๙๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๑๗

๔ ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ร.ศ.ดร.เชษฐ์ ติงสัญชลี

ด้วย ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ อาจารย์ประจำหลักสูตร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการทำงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ : การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Suvarnabhumi Civilization Route : Enhancement of Buddhist Values According to the King’s Philosophy for Sustainable Development)” ปีงบประมาณ ๒๕๖๗ เพื่อให้อาจารย์ประจำหลักสูตรได้พัฒนางานวิจัย นั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลา คณะผู้วิจัยจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส
โทร. ๐ – ๒๔๔๔ - ๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘ – ๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
ผู้ประสานงาน : ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ โทร. ๐๙ - ๗๙๖๙ - ๔๑๙๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๑๗

๔ ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ร.ศ.ดร.อำพล บุดดาสาร

ด้วย ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ อาจารย์ประจำหลักสูตร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการทำงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ : การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Suvarnabhumi Civilization Route : Enhancement of Buddhist Values According to the King’s Philosophy for Sustainable Development)” ปีงบประมาณ ๒๕๖๗ เพื่อให้อาจารย์ประจำหลักสูตรได้พัฒนางานวิจัย นั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลา คณะผู้วิจัยจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส
โทร. ๐ – ๒๔๔๔ - ๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘ – ๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
ผู้ประสานงาน : ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ โทร. ๐๙ - ๗๙๖๙ - ๔๑๙๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๑๗

๔ ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ร.ศ.สุเชาวน์ พลอยชุม

ด้วย ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ อาจารย์ประจำหลักสูตร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการทำงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ : การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Suvarnabhumi Civilization Route : Enhancement of Buddhist Values According to the King’s Philosophy for Sustainable Development)” ปีงบประมาณ ๒๕๖๗ เพื่อให้อาจารย์ประจำหลักสูตรได้พัฒนางานวิจัย นั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลา คณะผู้วิจัยจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส
โทร. ๐ – ๒๔๔๔ - ๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘ – ๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
ผู้ประสานงาน : ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ โทร. ๐๙ - ๗๙๖๙ - ๔๑๙๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๑๗

ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ผ.ศ.ดร.สมบูรณ์ วัฒนะ

ด้วย ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ อาจารย์ประจำหลักสูตร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการทำงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ : การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Suvarnabhumi Civilization Route : Enhancement of Buddhist Values According to the King’s Philosophy for Sustainable Development)” ปีงบประมาณ ๒๕๖๗ เพื่อให้อาจารย์ประจำหลักสูตรได้พัฒนางานวิจัย นั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลา คณะผู้วิจัยจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส
โทร. ๐ – ๒๔๔๔ - ๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘ – ๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
ผู้ประสานงาน : ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ โทร. ๐๙ - ๗๙๖๙ - ๔๑๙๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๑๗

๔ ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ร.ศ.กมล ฉายาวัฒนะ

ด้วย ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ อาจารย์ประจำหลักสูตร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการทำงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ : การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Suvarnabhumi Civilization Route : Enhancement of Buddhist Values According to the King’s Philosophy for Sustainable Development)” ปีงบประมาณ ๒๕๖๗ เพื่อให้อาจารย์ประจำหลักสูตรได้พัฒนางานวิจัย นั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลา คณะผู้วิจัยจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส
โทร. ๐ – ๒๔๔๔ - ๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘ – ๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
ผู้ประสานงาน : ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ โทร. ๐๙ - ๗๙๖๙ - ๔๑๙๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๑๗

ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายศิลพร ภักดีอาภากร

ด้วย ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ อาจารย์ประจำหลักสูตร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการทำงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ : การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Suvarnabhumi Civilization Route : Enhancement of Buddhist Values According to the King’s Philosophy for Sustainable Development)” ปีงบประมาณ ๒๕๖๗ เพื่อให้อาจารย์ประจำหลักสูตรได้พัฒนางานวิจัย นั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลา คณะผู้วิจัยจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส
โทร. ๐ – ๒๔๔๔ - ๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘ – ๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
ผู้ประสานงาน : ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ โทร. ๐๙ - ๗๙๖๙ - ๔๑๙๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๒๗

๔ ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายปัญญา ปุลิเวคินทร์

ด้วย ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ อาจารย์ประจำหลักสูตร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการทำงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ : การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Suvarnabhumi Civilization Route: Enhancement of Buddhist Value According to the King’s Philosophy for Sustainable Development)” ปีงบประมาณ ๒๕๖๗ เพื่อให้อาจารย์ประจำหลักสูตรได้พัฒนางานวิจัย นั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลา คณะผู้วิจัยจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
ผู้ประสานงาน : ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ โทร.๐๙ – ๗๙๖๙ – ๔๑๙๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๑๗

๔ ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นางสาวอรวินท์ ลิขิตวิเศษกุล

ด้วย ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ อาจารย์ประจำหลักสูตร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการทำงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง “เส้นทางอารยธรรมสุวรรณภูมิ : การรังสรรค์คุณค่าพระพุทธศาสนาตามแนวศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Suvarnabhumi Civilization Route : Enhancement of Buddhist Values According to the King’s Philosophy for Sustainable Development)” ปีงบประมาณ ๒๕๖๗ เพื่อให้อาจารย์ประจำหลักสูตรได้พัฒนางานวิจัย นั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลา คณะผู้วิจัยจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส
โทร. ๐ – ๒๔๔๔ - ๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘ – ๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑
ผู้ประสานงาน : ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ โทร. ๐๙ - ๗๙๖๙ - ๔๑๙๕

ประวัตินักวิจัย

1. ชื่อ-นามสกุล นางสาวชมพูนุช ช้างเจริญ

2. ตำแหน่ง อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

3. ประวัติการศึกษา

2562 -ปริญญาเอก: Ph.D. (Buddhist Studies), International Buddhist Studies College, Mahachulalongkorn Rajavidyalaya University

2559 - ปริญญาโท: พธ.ม. (พุทธจิตวิทยา), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

2548 - ปริญญาตรี: น.บ. (นิติศาสตร์), มหาวิทยาลัยรามคำแหง

2555 - ธรรมศึกษาชั้นเอก แม่กองธรรมสนามหลวง

4. ประวัติการทำงาน

อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา และอาจารย์ประจำหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา สังกัด บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

5. ผลงานบทความวิจัย

Asst.Prof.Dr. Phrasutthisanmethi, Assoc.Prof.Dr. Boonruam Khammuangsaen, Dr.Phramaha Chakrapol Acharashubho Thepar*, Dr.Chen Pecharat, **Dr.Chompoonuch Changcharoen**, (2023). Improving the Quality of Life with the Diṭṭhadhammikattha Principle: A Case Study of the Cooperative Salaya Communities Stable House, Phuttamonthon District, Nakhonpathom Province. Journal of Pharmaceutical Negative Results. 14(2), 135-146

พระเมธีปริยัติธาดา (บุญพรม จารุปญฺโญ), พระมหาสิริวัฒนา สิริวัชรวรกุล, เสาวณีย์ สิกขาบัณฑิต, สิริกาญจน์ ธนวุฒิพรพินิต*, **ชมพูนุช ช้างเจริญ**, ราณี จีนสุทธิ์. (2564). การพัฒนาระบบการบริหารจัดการการประกันคุณภาพการศึกษา โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ในเขตจังหวัดภาคกลาง. *วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 8*(2), 1-15.

Sukhumpong Channuwong, Suvin Ruksat, **Chompoonuch Changcharoen.** (2023). Buddhist Wisdom for Reducing Mental Suffering and Improving Mental Health During the COVID-19. *Journal of Advanced Zoology. 44*(03), 694-703.

Suvin Ruksat, Sukhumpong Channuwong, **Chompoonuch Changcharoen**, Phraratchawinaiwachiramethi (Sairung Daengngam), Phramaha Khanob Khethong, (2025). Buddhist Principles for Development of Human Behavior, Morality, Mind and Wisdom, Journal of Posthumanism, 5(3), 815-827.

Suvin Ruksat, Phramaha Suthep Peupuad, Phramaha Kriangkrai Phetsangkhad, **Chompoonuch Changcharoen**, Panachphongphan Bodhisatirawaranggoora, Sukhumpong Channuwong. (2025). Competency Evaluation of Dhammaduta Monks (Buddhist Missionaries) in Social Public Welfare Roles within Healthcare. Journal of Carcinogenesis, 24(3), 221-236.

Prapatson Samapat, **Chompoonuch Changcharoen**. (2024). Stress Management of Employees in Public Limited Companies According to Buddhist Principles. **SEEJPH, XXV(S2)**, 1797-1808.

สฤษฏ์พงศ์ เทศะบำรุง, **ชมพูนุช ช้างเจริญ.** (2568). การส่งเสริมพระพุทธศาสนาด้วยวิถีนิติบัญญัติ. วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์, 9(1), 35-49.

Suvin Ruksat, Phraratchawinaiwachiramethi, **Chompoonuch Changcharoen**, Sunanta Krichkraiwan, Panachphongphan Podhisatirawaranggoora. (2026) Cultivation of Wisdom and Virtue with Aesthetic Discourse In Buddhist Literature. Scientific Culture, 12(4), 2845-2858

6. ผลงานบทความทางวิชาการ

Chompoonuch Changcharoen, Ven. Dr. Indavudha. (2023). The Best Ways to Manage Anger in Accordance with the Buddhist Perspective. *The Journal of The International Buddhist Studies College 8(*2), 125-134

พระราชวชิรเมธี (วีระ ภูมิเมือง), อภินันท์ จันตะนี, **ชมพูนุช ช้างเจริญ.*** (2566)**.** จิตสำนึกทางจริยธรรมอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาที่พัฒนาผลงานทางวิชาการตามหลักพุทธธรรม.วารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์, 9(2), 166-180.

พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุญฺโญ (การัตน์), พระสุทธิสารเมธี (ชัยยันต์ จตฺตาลโย), **ชมพูนุช ช้างเจริญ**. (2568). การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ. วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์, 9(1), 132-144.

Chompoonuch Changcharoen, Chatreudee Wilkie, Phrasutthisanmethi. (2024). An Analysis of the Alignment of the King's Philosophy Demonstrated in the

Khao Hin Sorn Royal Development Study Center with the UN Sustainable Development Goals. The Journal of International Buddhist Studies College (JIBSC), 10(1-2), 225-244

Chetnitipath Promchin, **Chompoonuch Changcharoen**, Chen Pecharat, (2024). Exploring Buddhist Perspectives on Consciousness, Compassion and Interconnectedness: Insights from Human Sense. The Journal of International Buddhist Studies College (JIBSC), 10(3), 272-285

Prapatson Samapat, Phrasutthisanmethi, **Chompoonuch Changcharoen**. (2025) King's Philosophy in Practice: A Buddhist Approach to Sustainable Economics. The Journal of International Buddhist Studies College (JIBSC), 11(2), 152-166

Panachphongphan Bodhisatirawaranggoora, Phra Sriviniyaphon, Chetnitipath Promchin, **Chompoonuch Changcharoen** (2025). Fostering Growth Mindset Through Mindfulness for Happiness in Today's Life. The Journal of The International Buddhist Studies College (JIBSC), 11(1), 1-16.

7. สถานที่ทำงานปัจจุบัน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เลขที่ 248 ถนนศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม 73170

ประวัติที่ปรึกษานักวิจัย

1. ชื่อ-นามสกุล นายสุวิญ รักสัตย์

2. ตำแหน่ง รองศาสตราจารย์

สังกัด บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

3. ประวัติการศึกษา

2542 – ปริญญาเอก Ph.D. (Buddhist Studies), Delhi University

2539 - ปริญญาโท: M.A (Buddhist Studies), Delhi University

2537 - ปริญญาตรี: พธ.บ.(การสอนสังคมศึกษา), มหาวิทยาลัยมมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

4. ประวัติการทำงาน

- ผู้ช่วยอธิการบดีด้านบริหารวิชาการ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

- อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา และอาจารย์ประจำหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา สังกัด บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

5. ผลงานบทความวิจัย

Suvin Ruksat, Sukhumpong Channuwong, Phra Srivinayaphon. The relationship between the four foundations of mindfulness (Satipatthāna) and mental health development. Kasetsart Journal of Social Sciences journal. 43 (2022) pp.166–172.

สุวิญ รักสัตย์ และคณะ. สุวรรณภูมิโมเดล: พุทธอารยสุวรรณภูมิวิถีกับการสร้างคุณค่า ในบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม Suvarnabhumi Model: Buddhist Suvarnabhumi Civilization and its Value Creation of Economic, Societal and Cultural Dimensions. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (2022): มกราคม – กุมภาพันธ์ หน้า 81-98.

Sukhumpong Channuwong, **Suvin Ruksat,** Chompoonuch Changcharoen. (2023). Buddhist Wisdom for Reducing Mental Suffering and Improving Mental Health During the COVID-19. *Journal of Advanced Zoology. 44*(03), 694-703.

Suvin Ruksat, Sukhumpong Channuwong, Chompoonuch Changcharoen, Phraratchawinaiwachiramethi (Sairung Daengngam), Phramaha Khanob Khethong,

(2025). Buddhist Principles for Development of Human Behavior, Morality, Mind and Wisdom, Journal of Posthumanism, 5(3), 815-827.

Suvin Ruksat, Phramaha Suthep Peupuad, Phramaha Kriangkrai Phetsangkhad, Chompoonuch Changcharoen, Panachphongphan Bodhisatirawaranggoora, Sukhumpong Channuwong. (2025). Competency Evaluation of Dhammaduta Monks (Buddhist Missionaries) in Social Public Welfare Roles within Healthcare. Journal of Carcinogenesis, 24(3), 221-236.

Suvin Ruksat, Phraratchawinaiwachiramethi, Chompoonuch Changcharoen, Sunanta Krichkraiwan, Panachphongphan Podhisatirawaranggoora. (2026) Cultivation of Wisdom and Virtue with Aesthetic Discourse In Buddhist Literature. Scientific Culture, 12(4), 2845-2858.

สุวิญ รักสัตย์, สมบูรณ์ วัฒนะ, ประยูร สุยะใจ, เริงวิชญ์ นิลโคตร (2565). สุวรรณภูมิโมเดล: พุทธอารยสุวรรณภูมิวิถีกับการสร้างคุณค่า ในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม. ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (2022): มกราคม - กุมภาพันธ์, หน้า 81-98.

Suvin Ruksat, Sukhumpong Channuwong (2022). Buddhist Teachings for Improving Mental Health During the COVID-19 Pandemic. The Journal of Behavioral Science. Behavioral Science Research Institute 2022, Vol. 17, Issue 2, 29-41.

Suvin Ruksat, Panachphongphan Bodhisatirawaranggoora, Phrasrivinayaphon, Dr. (2023). A Creating of Sustainable Happiness by Learning Dynamics based on Buddhist Wisdom. Onomázein, (62 (2023): December), 782–796.

Suvin Ruksat, Pensri Bangbon, Sumanop Siwarat, Sunanda Kritkraiwan. (2024). The Evaluation Model of Buddhist Well-Being Network Development in Innovative Approach. ONOMÁZEIN 63 (March 2024): 110-120

Ruksat, S., Channuwong, S., Bangbon, P., & Naude, A. (2024). Organizational Factors Influencing Good Governance Application of Thai Higher Education Institutions. *International Journal*, *5*(11), 1858-1870.

Ruksat, S., Bangbon, P., Siwarat, S., & Kritkraiwan, S. (2024). The Evaluation Model of Buddhist Well-Being Network Development in Innovative Approach. *Onomázein*, (63 (2024): March), 110-120.

วนิดา ชุลิกาวิทย์, **สุวิญ รักสัตย์**, สุเชาวน์ พลอยชุม. (2024). การเสริมสร้างพลังชีวิตของผู้สูงอายุตามแนวโสตาปัตติยังคธรรม. *วารสารวิจยวิชาการ*, *7*(5), 27-44.

กรกนก ศรีสุวรรณ, & **สุวิญ รักสัตย์.** (2023). แนวทางความรับผิดชอบต่อหน้าที่ตามวิถีพระ โพธิสัตว์ที่ปรากฏในมหานิบาตชาดก. *วารสารวิจัยธรรมศึกษา*, *6*(1), 247-260.

6. ผลงานบทความทางวิชาการ

Suvin Ruksat. "Buddhist Paradigm : New Normal in the Pandemic COVID-19". The 1st National and 17th International Symposium, (GMNIS 2019) Graduate School, Mahamakut Buddhist University, 2020. (Proceeding Report). ISBN : 978-616-208-179-8 P.1002-1015.

Ruksat (2022). Buddhist Quantum Jump beyond the BANI World. The 20th National and the 4th International Research Symposium 2022-GMNIS 2022. P.257-274

7. สถานที่ทำงานปัจจุบัน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เลขที่ 248 ถนนศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม 73170

ประวัตินักวิจัย

1. ชื่อ-นามสกุล นายเชษฐ์นิติภัทร พรหมชิน

2. ตำแหน่ง อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

3. ประวัติการศึกษา

2565 - ปริญญาเอก Ph.D. (Philosophy), Karnatak University, Dharwad (India)

2558 - ปริญญาโท: M.A. (Philosophy), Karnatak University, Dharwad (India)

2555 - ปริญญาตรี: วท.บ. (วิทยาการคอมพิวเตอร์), สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

2559 - เปรียญธรรม 3 ประโยค (ภาษาบาลี) สำนักเรียนคณะจังหวัดราชบุรี (ธ)

2559 - ธรรมศึกษาชั้นเอก สำนักเรียนคณะจังหวัดกาญจนบุรี

4. ประวัติการทำงาน

- อาจารย์ผู้รับผิดชอบรับผิดชอบหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

5. ผลงานบทความวิจัย

Chakrapol Acharashubho Thepa, P., Chaiyan Suebkrapan, P., Boonpasid Nathapunyo Karat, P., Vathakaew, P., Piriyasanguanpong, S., **Promchin, C**., Panabut, U., of Author, N., Phrasutthisanmethi Chaiyan Suebkrapan, A. (2024). Analyzing the Relationship between Practicing Buddhist Beliefs and Impact on the Lifelong Learning Competencies. *.Journal of Dhamma for Life*, *29*.

Keoboualapheth, S., Vongsouangtham, B., **Promchin, C.**, & Phetsamai, S. (2024). Motivation in English Language Learning at Santiphap High School Luangprabang Academic 2022-2023. *The Seybold Report, 18*(12), 1979-1987.

6. ผลงานบทความทางวิชาการ

Promchin, C., Bodhisatirawaranggoora, P., Aggadhammo, P. T., & Wowong, S. (2025). Beyond Crisis to Opportunity: Creating New Meaning in Life after Earthquakes Through the Four Noble Truths. Journal of Dhamma for Life , 31(2), 212–223.

Bodhisatirawaranggoora, P., Chakrapol, P., Thepa, A., Sutthirat, M. N., & **Promchin, C**. (2024). Mindfulness Practices in the Thai Society Context. *Journal of Dhamma for Life*, 30(1), 96–113.

Chetnitipath Promchin, Chompoonuch Changcharoen, Chen Pecharat, (2024). Exploring Buddhist Perspectives on Consciousness, Compassion and Interconnectedness: Insights from Human Sense. The Journal of International Buddhist Studies College (JIBSC), 10(3), 272-285

Panachphongphan Bodhisatirawaranggoora, Phra Sriviniyaphon, **Chetnitipath Promchin**, Chompoonuch Changcharoen (2025). Fostering Growth Mindset Through Mindfulness for Happiness in Today's Life. The Journal of The International Buddhist Studies College (JIBSC), 11(1), 1-16.

Makhumtup, N., **Promchin, C.**, Tonggon, S., & Pimparat, P.T. (2024). Buddhism and Political Conflicts: Understanding the Role of Religion in Peacebuilding and Reconciliation. *Journal of Dhamma for Life, 30*(3), 407–415.

Wowong, S., **Promchin, C**., Phetsamai, S., &Pimparat, T. (2024). Integrating Buddhist Teachings to Cultivate Mindfulness in English Language Learning. *Journal of Dhamma for Life, 30*(4), 414–425.

Chatthaisang, P., & **Promchin, C**. (2023). Metta Brahmavihara Dharma Towards Peace Cultivation in Society. *Journal of Dhamma for Life*, *29*(1), 111–124.

Chakrapol, P., Thepa, A., **Promchin, C**., & Phanthanaphruet, N. (2023). Consciousness in Yogacara Buddhism. *Journal of Philosophical Vision, 26*(1), 222-241

7. สถานที่ทำงานปัจจุบัน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เลขที่ 248 ถนนศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม 73170

ประวัตินักวิจัย

1. ชื่อ-นามสกุล พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุญฺโญ (การัตน์)

2. ตำแหน่ง อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

3. ประวัติการศึกษา

2565 - ปริญญาโท: ศน.ม. (พุทธศาสนาและปรัชญา), มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

2562 - ปริญญาตรี: ศน.บ. (ปรัชญา), มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

4. ประวัติการทำงาน

อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา สังกัด คณะศาสนาและปรัชญามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

5. ผลงานบทความวิจัย

Thepa, Chakrapol, Phrasutthisanmethi Chaiyan Suebkrapan, **Phramaha Boonpasid Nathapunyo Karat,** and Pravech Vathakaew. 2025. “The Spirituality of the Relationship Between Practicing Buddhist Beliefs and Lifelong Learning Competencies: A Canonical Correlation Approach.” The International Journal of Religion and Spirituality in Society 15 (4): 25-50.

Thepa, P. C. A., Suebkrapan, A. P. D. P. C., Karat, **P. B. N.,** Piriyasanguanpong, S., Promchin, C., & Panabut, U. (2023). Analyzing the Relationship between Practicing Buddhist Beliefs and Impact on the Lifelong Learning Competencies. Journal of Dhamma for Life, 29(4), 1-19.

6. ผลงานบทความทางวิชาการ

พระมหาวิชิต อคฺคชิโต, **พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุญฺโญ (การัตน์)**. (2565). สัปปายะสุวรรณภูมิ : แนวทางการรังสรรค์ชีวนิเวศบนฐานชีวิตสมดุลเชิงพุทธปรัชญา. วารสารวิชาการ สถาบันวิทยารจัดการแปซิฟิค, 8(1), 34-44

พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุญฺโญ (การัตน์), พระสุทธิสารเมธี (ชัยยันต์ จตฺตาลโย), ชมพูนุช ช้างเจริญ. (2568). การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ. วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์, 9(1), 132-144.

พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุณฺโญ (การัตน์), พระสุทธิสารเมธี. (2566). การเจริญมรณัสสติ. วารสารธรรมเพื่อชีวิต, 29(1), 62-75.

พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุณฺโญ (การัตน์), บุญร่วม คำเมืองแสน. (2566). ความอ่อนน้อมถ่อมตนที่มีผลต่อความเป็นมงคลและความเจริญรุ่งเรืองของชีวิต. วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์, 7(1), 51-64.

พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุณฺโญ (การัตน์), (2565). การศึกษาวิเคราะห์ประเพณีบุญบั้งไฟในจังหวัดยโสธร. วารสารปรัชญาปริทรรศน์, 27(1), 208-218.

7. สถานที่ทำงานปัจจุบัน

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เลขที่ 248 ถนนศาลายา-นครชัยศรี ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 73170